Nahiv kurallarının tespitinde esas alınan yöntemlerden biri ve en önemlisi şüphesiz istişhâd yöntemidir. Bunun için Kur'an-ı Kerim, hadis şiir ve darb-ı mesel olmak üzere Arap kelamından istifade edilmiştir. İlk dönemden itibaren nahve dair yazılmış eserlerde istişhâd için kullanılan bu metinlerin özellikle de Arap şiirinin ciddi bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Eserlerinde bu yöntemi benimseyen âlimlerden biri de yaşamına ilk ve sonlar sığdırmış ve yaşadığı döneme adını kaydetmiş olan Faslı âlim Ebû Zeyd Abdurrahman el-Mekkûdîdir. Bu eserde özellikle el-Elfiyye adlı manzûmede talmîh sanatıyla işaret edilen şiirler olmak üzere toplamda iki yüz on üç beyte yer verilmiştir. Ele alınan beyitlerin anlamı, beyitte bulunan garip kelimler, şairin hayatı, beytin muhtelif rivayetleri, beyitlerin bulunduğu kasidenin matla' beyti, kasidenin inşad sebebi, beytin istişhâd yönü ve beytin geçtiği kaynaklar titizlikle incelenmiştir.

Şarkiyat
BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

ISBN 9786057108494
9 786057 108494

ÖMER YILDIZ

ŞERHU'L-MEKKÛDÎ ADLI ESERDE GEÇEN ŞAHİD BEYİTLERİN İNCELENMESİ

Şarkiyat

ŞERHU'L-MEKKÛDÎ ADLI ESERDE GEÇEN ŞAHİD BEYİTLERİN İNCELENMESİ

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ التُّرْضَى حُكُومَتُهُ
وَلاَ الأَصِيلِ وَلاَ ذِي الرَّأيِ وَالْجَدَلِ

ÖMER YILDIZ

Şarkiyat
BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

ŞERHU'L-MEKKÛDÎ ADLI ESERDE GEÇEN ŞAHİD BEYİTLERİN İNCELENMESİ

Ömer YILDIZ

Şarkiyat
BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI
Diyarbakır 2022

Bu kitabın yayın hakkı Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları'na aittir. Yayınevi ve yayıncısının izni olmaksızın çoğaltılamaz, kopyalanamaz ya da yayınlanamaz.

Şerhu'l-Mekkûdî Adlı Eserde Geçen Şahid Beyitlerin İncelenmesi
Yazar: Ömer Yıldız
ISBN: 978-605-71084-9-4

© Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları
E-Yayın/Haziran 2022, Diyarbakır
Tüm Hakkı Saklıdır

Editör: M. Fadıl Ünsal
Kapak ve Mizanpaj: Fuat İstemi

Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları
Sertifika No: 52468
Mimar Sinan Cad. Aslan Apt. A Blok, Kat: 1, No: 2,
Yenişehir/DİYARBAKIR
https://www.sarkiyat.org/
sarkiyatvakfi@gmail.com

Ömer YILDIZ, 1984 yılında Bitlis'te doğdu. İlkokul eğitimini tamamladıktan sonra doğu medreselerinde klasik Arapça eğitimi aldı. 2013 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam-hatip olarak görev yaptı. 2015 yılında Giresun Üniversitesi İslami ilimler fakültesine araştırma görevlisi olarak atandı. 2019 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Öğretim görevlisi olarak atandı. Evli ve iki çocuk babası olan yazar halen Dicle Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 8
KISALTMALAR 10
GİRİŞ 11
İSTİŞHÂD VE KAYNAKLARI 11
1. İSTİŞHÂD 11
2. İSTİŞHÂDIN KAYNAKLARI 13
2.1. Kur'ân-ı Kerim 13
2.2. Hadis 14
2.3. Arap Kelamı 17

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKKÛDÎ'NİN HAYATI, İLMİ YÖNÜ VE ŞERHU'L-MEKKÛDÎ ADLI ESERİ

1 HAYATI 22
1.1. Adı ve Künyesi 22
1.2. Nisbesi 22
1.3. Doğum Tarihi ve Yeri 23
1.4. Yaşadığı Dönem 24
1.5. Vefatı 25
2. İLMİ YÖNÜ 26
2.1. Eğitimi ve Hocaları 26
2.2. Müderrisliği ve Öğrencileri 26
2.3. Şairliği 29
2.4. Eserleri 29
2.4.1. *Şerhu Elfiyyeti İbn Malik (Şerhu'l-Mekkûdî 'ala Elfiyyeti İbn Mâlik)* 30
2.4.2. *Şerhu Metni'l-Âcurrûmiyye* 30
2.4.3. *el-Bastu ve't-te'rîf fi 'ilmi't-tasrîf* 30
2.4.4. *Takyîd fi asli lafzi'z-Zerâfe (Risâletun fi vasfi'z-Zerâfe)* 31

2.4.5. *Meksûra fî medhi'n-Nebî (s.a.v.)* 31
3. ŞERHU'L-MEKKÛDÎ 'ALÂ ELFİYYETİ İBN MÂLİK 32

İKİNCİ BÖLÜM

BEYİTLERİN İNCELENMESİ

1. MU'RAB VE MEBNÎ 37
2. CEM'İ MÜZEKKER-İ SÂLİM 40
3. MUSENNÂ 44
4. MA'RİFE VE NEKRA 46
5. 'ALEM 58
6. İSM-İ İŞÂRET 60
7. İSM-İ MEVSÛL 62
8. EDAT-I TA'RÎF 71
9. MÜBTEDÂ 77
10. KÂNE VE BENZERLERİ 82
11. LEYSE'YE BENZEYEN HARFLER 87
12. MUKÂREBE FİİLLERİ 95
13. FİİLE BENZEYEN HARFLER 108
14. CİNSİ NEFYEDEN لا 125
15. ظنّ VE KARDEŞLERİ 131
16. FÂİL 147
17. NÂİBU'L-FÂİL 152
18. LÂZIM VE MÜTE'ADDİ FİİL 153
19. TENÂZÜ' 156
20. MEF'ULU MUTLAK 163
21. MEF'ULU LEH 167
22. MEF'ULU ME'AH 169
23. İSTİSNÂ' 171
24. HÂL 176
25. TEMYÎZ 184
26. CER HARFLERİ 186

27. İZÂFE 211
28. MÜTEKELLİM YÂ'SINA İZÂFE 236
29. İSM-İ FÂİLİN AMEL ETMESİ 238
30. MASDAR KALIPLARI 242
31. İSM-İ FÂİLE BENZEYEN SIFAT 243
32. TA'ACCÜB FİİLLERİ 247
33. ÖVME VE YERME FİİLLERİ (بِئْسَ ve نِعْمَ) 251
34. İSM-İ TAFDÎL 255
35. NA'T (SIFAT) 257
36. TE'KÎD 261
37. 'ATF-I BEYÂN 265
38. 'ATF-I NASAK 267
39. BEDEL 277
40. NİDÂ' 281
41. MÜNÂDAYA TABİ KELİMELER 290
42. MÜTEKELLİM YÂSINA İZÂFE EDİLEN MÜNÂDÂ 294
43. MÜNÂDÂ OLARAK KULANILAN İSİMLER 295
44. İSTİĞÂSE 297
45. TERHÎM 300
46. TAHZÎR VE İĞRÂ' 303
47. TE'KÎD NUNLARI 304
48. GAYR-I MUNSARİF 309
49. FİİLİN İ'RÂBI 311
50. CEZM EDATLARI 326
51. لَوْ KONUSU 337
52. أما، ولولا، ولوما KONUSU 338
53. HİKÂYE 341
54. MAKSÛR VE MEMDÛD İSİMLER 343
55. NESEB 347
56. VAKF 349

57. İ‘LÂL 351
SONUÇ 355
KAYNAKÇA 358

ÖN SÖZ

Tarih boyunca her millet belli bazı özellikler ile bilinmiştir. İşte bu anlamda Araplar dillerinin fesahat ve belâgati ile meşhur olmuştur. Bu da belâgat açısından dilin en önemli unsuru olan şiir ile olmuştur. Nitekim Câhiliye döneminde Araplar bu maksatla panayırlar düzenlemişler, kendilerinden çıkan şairlere çok değer vermişler, şairler, sevinç ve sıkıntı anlarının tümünde şiirleri ile onların yanında olmuşlardır. İslâmî dönemde ise, fasih Arap şiirinin toplumsal yönünden ayrı ilmî yönü de ortaya çıkmıştır. Zira Müslümanlar Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlamak için dille ilgili kuralları tespit etmeye çalışmışlardır. Tespit edilen kuralların doğruluğu için de başvurdukları kaynaklardan birisi de şiir olmuştur. Bundan dolayı nahiv ilmi ile ilgili, zamanla yazılan her eserde şâhid olarak yüzlerce beyit zikredilmiştir. Bu beyitlerde bulunan şâhid yönün iyi anlaşılması için ya şevâhid isimli kitaplar yazılmış ya da farklı kitapların içinde şâhid beyitler izah edilmiştir.

Bu eserimizde özellikle *el-Elfiyye* gibi meşhur bir kitabın şerhi olan ve Mağrib bölgesi olmak üzere birçok ilim merkezinin ders müfredatına girmiş olan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizin de bazı medreselerinde okutulan Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserde bulunan şâhid beyitleri incelemenin faydalı olacağına kanaat getirerek bu konuyu çalışmayı tercih ettik. Bu karara vardıktan sonra öncelikle bu konuya benzer modern eserlere ve sadece şâhid beyitleri izah eden klasik çalışmalara baktık. Fakat bu tür eserlerle yetinmedik. Nahiv, sarf, lügat, tefsir ve biyografik eserlerden de istifade ettik.

Kitap giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde istişhâd hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde el-Mekkûdî'nin hayatı, ilmi yönü ve *Şerhu'l-Mekkûdî* adlı eseri tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise *Şerhu'l-Mekkûdî* adlı eserde geçen şâhid beyitlerin detaylı bir şekilde tahlili yapılmıştır. Bu bölümde beyitler sıra ile *Şerhu'l-Mekkûdî*'nin başından sonuna kadar teker teker izah edilmiştir. Hemen her beytin izahında beytin söyleyeni, Arapçası, kaside matla'ı, muhtelif rivayeti, kelimelerinin izahı,

kıssası, manası ve istişhad yönü ve kaynakları zikredilmiştir. Ayrıca dipnotlarda beyti söyleyen şair hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

Öncelikle çalışmanın başından itibaren birikimi ve tecrübesiyle beni yönlendiren ve bu eserin meydana çıkmasında büyük emek sarfeden hocam Prof. Dr. M. Edip ÇAĞMAR'a şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamı baştan sona okuma zahmetinde bulunan Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ, Doç. Dr. M. Nafi ARSLAN ve Dr. Masum ASLAN'a teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışma süresince fedakâr davranan eşim ve çocuklarıma içten teşekkür ediyorum.

Ömer YILDIZ
Diyarbakır 2022

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
B.	Bin (oğlu)
bnt.	Bint (kızı)
Bkz.	Bakınız
bty.	Basım Tarihi yok
byy.	Basım Yeri yok
Çev.	Çeviren
D.E.Ü	Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
K. Matla'ı	Kasidenin Matla'ı
Mad.	Madde
M.	Miladi
M. Rivayet	Muhtelif Rivayet
Nşr.	Neşreden
Ö.	Ölüm tarihi
ra.	Radiyallahu anh
S.	Sayfa
S.	Sayı
S.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
şrh.	Şerh eden.
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Thk.	Tahkik eden
vd.	ve diğerleri
Vs.	vesâire
Yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

İSTİŞHÂD VE KAYNAKLARI

1. İSTİŞHÂD

İstifâl (إستفعال) bâbından bir masdar olan istişhâd (إسْتِشْهَاد) sözcüğü شَهَادَةً, شَهَدًا, شَهُدَ veya شَهِدَ kökünden türemiştir. Bu kök lügatte *"hazır olmak, tanık olmak, kesin haber, mecliste bulunmak"* anlamlarına gelmektedir. "شَهِدَ" fiilinin ism-i faili olan الشَّاهِدُ ismi, bildiklerini açıklayan âlim demektir.[1] اسْتَشْهَدَ fiili ise mutlak olarak kullanıldığında *"şahit kılmak, birinin şahitliğini istemek"*[2], علي harfi ile kullanıldığında ise *"birinden yüklendiği şehadeti yerine getirmesini istemek"* anlamını ifade etmektedir.[3] Dolayısıyla إسْتِشْهَاد kelimesi *"şahit getirmek, şahit göstermek"* anlamlarına gelmektedir.

Nahiv terimi olarak istişhâd kavramını ilk olarak Ebû Hilâl el-'Askerî (ö. 400/1009'dan sonra) kullanmıştır. *Kitâbu's-sinâ'ateyn* adlı eserinin "fî'l-istişhâdı ve'l-ihticâc" başlığı altında; *"bu türün kadîm ve muhdes Arapların kelamında çokça zikredildiğini"* ifade ettikten sonra istişhâd kavramını söyle tarif etmiştir: "İstişhâd *söylediğin bir ifadeyi –şahidi konumunda*

---

[1] İsmail b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihâhu'l-'Arabiyye,** thk. Ahmed 'Abdulgafûr 'Attâr, Daru'l-'İlim li'l-Melâyîn, Beyrut 1987, "شهد" mad; es-Seyyid Muhammed Murtazâ ez-Zebîdi, **Tâcu'l-'arûs,** "شهد" Dâru'l-Hidâye, Lübnan, bty; Muhammed İbn Manzûr el-İfrîkî, **Lisânu'l-'Arab,** Dâru Sâdır, Beyrut, 1414, "شهد" mad.

[2] Zeynuddîn Muhammed er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetu'l'Asriyye, Beyrut 1999, "شهد" mad.

[3] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "شهد" mad.

olan- ikinci bir ifadeyle teyîd etmendir"[4] Sa'îd el-Efğâni (1909-1997) ise daha detaylı bir anlatımla istişhâdı "*bir kaidenin sıhhatini veya bir kelimenin ya da bir cümlenin kullanışını, senedi, fasih ve sağlam tabiatlı bir Arab'a dayanan naklî bir delille ispat etmekdir*" şeklinde tarif etmektedir.[5] Son olarak *el-İstişhâdu ve'l-ihticâcu bi'l-luğa* adlı eserde istişhâd, "*kâideye kesin olarak delalet eden manzûm veya mensûr bir söz bildirme*" olarak tanımlanmıştır.[6]

İstişhâd olarak kullanılan delîle şâhid, çoğulu için de şevâhid kalıbları kullanılmaktadır.

Yukarıda belittiğimiz üzere istişhâd için getirilen sözlere şâhid denmiştir. Şâhidin dışında kaidelerin izahı için getirilen Arapça cümlelere ise misâl denmektedir.

el-Âlûsî (1857-1924), Şâhid ve misâl arasındaki farkı tam girişimlilik ('umûm ve husûs mutlak) olarak ele almıştır. Şâhidi; Kur'ân-ı Kerîm'den bir ayetin veya Arapçalarına güvenilen Arapların sözlerinden bir sözün herhangi bir kaidenin ispatı için zikredilen cüz', misâli de kaidenin izahı ve kaidenin, muhatabın zihnine ulaşması için zikredilen cüz' olarak tarif etmiştir. Dolayısıyla şâhid olarak kullanılan her söz aynı zamanda misâl kavramına dâhildir. Fakat her misâl, şâhid kavramına dâhil değildir.[7] Hülasa nahiv istilahında misâl kavramı, "istişhâd asrından" sonra söylenmiş, Arap kelamının naslarından olmayan veya izah ve tebyîn için uydurulmuş sözlerdir.[8]

---

[4] Ebû Hilâl el-'Askerî, **Kitâbu's-sınâ'ateyn,** thk, Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut 1952, s, 416.

[5] Sa'îd el-Efğânî, **fî Usûli'n-nahv,** el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1987, s, 6.

[6] Muhammed 'Îd, **el-İstişhâdu ve'l-ihticâcu bi'l-luğa,** Alemu'l-Kutub, Beyrut 1988, s,86.

[7] Mahmûd Şukrî el-Âlûsî, **İthâfu'l-emcâd fîmâ yesihhu bihi'l-istişhâd,** thk, Adnân Abdurrahman ed-Durî, Matba'atu'l-İrşâd, Bağdad 1982, s, 60.

[8] 'Îd, **a.g.e,** s, 86.

2. İSTİŞHÂDIN KAYNAKLARI

Mevcut eserlerde istişhâdın kaynakları metin itibari ile Kur'ân-ı Kerîm, Hadis ve Arap kelâmı olarak veya nazım ve nesir olarak taksim edilmektedir.

2.1. Kur'ân-ı Kerim

"*Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir*"[9] ayetinde de teyid edildiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, istişhâd konusunda da şüphesiz en asli kaynak olarak görülmeyi haketmektedir. Şüphe yok ki âlimler de bu önceliği kabul ve ikrâr etmişlerdir.

es-Suyûtî (ö. 911/1505), *el-İktirâh* adlı eserinde: ister mütevâtir, ister ahâd isterse şâz kıraatlerinin herhangi biriyle okunduğu vârid olan kıraatin Arapçada istişhâd olarak kullanılmasının caiz olduğunu ifade etmiş ve ardından da bilinen bir kıyâsa muhalif olmadığı sürece şâz kıraatin istişhâd olabileceğinde âlimlerin ittifak ettiğini vurgulamıştır.[10]

Hizânetu'l-edeb adlı eserde İbn Cinnî'nin (ö. 392/1002) *el-Muhteseb* adlı eserine isnâd edilerek şu idafelere yer yerilmiştir: "Allah kelamı en açık, düzgün ve sanatlı söz olarak kabul edilmiş, mütevâtir ve şâz kıraatleriyle istişhâd edilmesi caiz görülmüştür."[11] Kıraat âlimlerinin tilavetini yasakladığı şâz kıraatler dahi lügat ve nahivde iştişhâd olarak kullanılabilir. Çünkü şâz kıraat, senedinin kuvveti ve naklinin sıhhati açısından Kur'an dışındaki bütün Arab kelamından daha üstündür.[12]

---

[9] Fussilet Suresi 41/42.

[10] es-Suyûtî, **el-İktirâh fî usûli'n-nahv,** thk. Abdulhakîm 'Atiyye, Dâru'l-Beyrûtî, Dımaşk 2006, s, 39;

[11] Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, **Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab,** thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1997, I//9.

[12] Sa'îd el-Efğânî, **Fî usûli'n-nahv,** s, 29.

Fakat bu ifadelere rağmen İbn Hişâm en-Nahvî'ye (ö. 761/1360) kadar hiçbir muellif eserinde Kur'ân-ı Kerîm'in hak ettiği istişhâd önceliğine yer vermemiştir. Eserlerinde daha çok Arap şiirine öncelik vermişlerdir.

el-İstişhâdu ve'l-ihticâcu bi'l-luğa adlı eserde bu ameli ve nazari çelişkinin sebebi "dini ihtiyât" olarak değerlendirilmiş ve şöyle izah edilmiştir. **Lügat ehline kendini dayatan tefekkür olgusu, kıvrımları arasında mute'addid görüşler barındırır ve zihnin, Arab nassında özgürce çalışmasını sağlar. Kur'ân nassı ise buna müsade etmez. Bundan dolayı âlimler Kur'ân-ı Kerîm'in kudsiyetini nefislerinde muhafaza etmişler ve kendilerine işlenebilir olan (diğer) metinlerde özgürce tasarruf etme imkânı sağlamışlardır.**[13]

2.2. Hadis

İslam dininin şüphesiz ikinci temel kaynağı hadistir. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde rivayet edilmeye başlanan hatta bir kısım sahabe tarafından da tedvin edilen hadisin, nahivde istişhâd olarak kullanılıp kullanılamayacağı VII. asırda ihtilaf konusu olmaya başlamıştır.

Daha hadisler nihai olarak cem' edilmemiş başlangıç dönemini yaşarken, Hicrî I. ve II. asırda yaşayan nahiv öncüleri hadisleri araştırmaktan imtina etmişler ve kendi sanatları için faydalı gördükleri alanlarda çaba sarfetmişlerdir. Örneğin Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) kitabında yanlızca bir (veya yedi) hadisin var olduğu onun da istişhâd olarak kullanılmadığı, sadece tekîd için kaydedildiğinden söz edilmiştir. Hicrî VII. asra kadar hiçbir tartışma yaşanmadan Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) yolunu takip edenlerin eserlerinde de bu olgu devam etmiştir. Hicrî VII. asırda İbn Malik'in (ö. 672/1274) kendinden önceki muelliflere muhalefet ederek eserlerinde hadislere yer vermesiyle, Hadisin (nahiv ilmindeki) istişhâdî konusu

---

[13] 'Îd, **a.g.e,** s, 106.

tartışılmaya başlanmış ve aşağıda zikredeceğimiz üç görüşün doğmasına sebebiyet vermiştir.[14]

2.2.1. Hadislerin İstişhâd İçin Kullanılmasını Kabul Etmeyenler

Ebû Hayyân en Nahvî (ö. 745/1344) bu grubun lideri konumundadır. Kendisi İbn Malik'in, *et-Teshîl* isimli eserini şerh etmiş ve İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) muhalif yöntemini şu şekilde eleştirmiştir: "Bu musannif eserlerinde Arap lisanının küllî kaidelerini hadisler ile delillendirmede inat etmiştir. Bu adamın dışında mutakaddim ve muteahhir hiçbir âlimin bu yöntemi benimsediğini görmedim."[15]

el-İktirâh adlı eserinde Ebû Hayyân'ın (ö. 745/1344) görüşünü benimseyen es-Suyûtî de (ö. 911/1505) bizzat İbn Mâlik'i (ö. 672/1274) eleştirmiş ve hadislerin istişhâd olunamayacağının nedenini iki maddede zikretmiştir:

a. Râvîler, hadislerin mana ile rivayet edilmesini caiz görmüşlerdir. Bundan dolayı da Peygamber (s.a.v.) döneminde cereyan etmiş bir olayın birçok farklı şekilde rivayet edildiği görülmektedir.

b. Birçok râvînin Arap olmamasından dolayı rivâyet ettikleri hadislerin çoğunda lahn vardır.[16]

Yine es-Suyûtî söz konusu eserinde Ebu'l-Hasan b. ed-Dâ'i'(ö. 680/1289), hadisleri istişhâd olarak görmemesini şöyle aktarmıştır: "Benim nazarımda Sîbeveyhi (ö. 180/796) ve diğer imamların hadis ile istişhâdı terk etmelerindeki sebep, mana ile rivâyet edilmesinin caiz kılınmasıdır.[17]

Kaynaklarda, zikredilen bu iki delilin aleyhinde ikna edici ve daha ilmi deliller sunulmuştur.[18]

---

[14] 'Îd, **a.g.e,** s, 109.
[15] 'Îd, **a.g.e,** s, 110.
[16] es-Suyûtî, **el-İktirâh,** s, 45.
[17] es-Suyûtî, **el-İktirâh,** s, 45.
[18] Sa'îd el-Efğânî, **fî Usûli'n-nahv,** s, 50-52.

2.2.2. Bazı Hadislerin İstişhâd İçin Kullanılacağını Kabul Edenler

Bu görüşü benimseyenler hadis metinlerini, peygamberin sözü olduğu kesin olanlar ve lafzî değişime uğramış olma ihtimali olanlar şeklinde ikiye ayırırlar. Özel bir nedenden dolayı söylenmiş ve lafzı ile nakledilmesine özen gösterilmiş kısa hadisleri birinci kısımdan sayıp istişhâd edilebilir demişlerdir. Garip sözcükler barındıran ve ezberlenmesi güç olan uzun hadisleri ise ikinci kısımdan sayıp istişhâd edilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu görüşün en belirgin savunucusu Ebu'l-Hasan eş-Şâtıbî' (ö. 790/1388)dir.

İlk görüşün delillerine bakıldığı zaman, bu görüşü savunanların da ortada kalmaktan çok hadisi istişhâd olarak kabul etmeyenlere daha yakın durdukları görülecektir.[19]

2.2.3. Hadislerin İstişhâd İçin Kullanılmasını Kabul Edenler

Bütün hadislerin istişhâd olabileceğini savunanların başında ilk olarak eserlerinde hadisle istişhâdda bulunan İbn Mâlik (ö. 672/1274) gelmektedir. Ardından da eserlerinde hadisi en fazla şâhid olarak kullanan İbn Hişâm (ö. 761/1360) gelmektedir. Ayrıca Ebû Ali eş-Şelevbîn (ö. 645/1247) ve el-Bedru'd-Demâmînî'de (ö. 827/1424) bu görüşü savunan âlimlerin başında gelmektedir.[20]

Hadis ile istişhâdı caiz görenler görüşlerini şu maddeller ile savunmuşlardır.

a. İ'râb kuralları ve sözcüklerin naklinde kesinlik zaten beklenilmez. Zannın galip olması yeterli görülmüştür. Zihne galip gelen ise hadislerin tebdîl edilmemiş olmasıdır.

b. "Mana ile rivayetin caiz görülmüş olması" ancak tedvîn edilmemiş hadislerde mümkündür. Kaydedilip

---

[19] 'Îd, **a.g.e,** s, 111.
[20] 'Îd, **a.g.e,** s, 111.

yazılmış hadislerde değişimin soz konusu olması mümkün değildir.

c. Hadislerin çoğu henüz dilin bozulmadığı, bütün (Arab) kelâmının istişhâd olabileceği zamanda tedvîn edilmiştir.[21]

Hadis ile istişhâd mevzusuna Sa'îd el-Efğânî'nin (1909-1997) şu mülahazasıyla son verelim: "**Hadis ile istişhâdda bulunmayan nahiv öncüleri şayet muhaddislerin rivâyet ve dirâyet bilgilerinin insanlar arasında revaç bulduğu zamana ulaşsalardı, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra yanlızca hadis ile istihâd ederlerdi. Hadis ilminin hassas ölçülerine vurulduğu zaman şek ve şüpheyle kuşanacak şiir ve haberlere kesinlikle iltifat etmezlerdi"**[22]

2.3. Arap Kelamı

Arap kelamı, Arap şiirinden ve Arap nesrinden oluşmaktadır. "Belağat yönleriden dolayı her üstün kelamın da üzerinde olan ilahi ve nebevi sözler dışında geriye kalan Arap kelamı içinde şiir en üstün dereceye sahiptir. Çünkü şiir, belağat, vezin ve kafiye şartlarına sahiptir. Diğer sözlerde ise sadece belağat şartı sözkonusudur."[23] Bu tespit nedeniyle öncelikle şiir ile istişhâdı ele alacağız.

2.3.1. Şiir

Helal sihirden sayılan şiir, nahiv ilminde pratik olarak şüphesiz en öncelikli istişhâd maddesi olarak görülmüştür. Nahiv kaynaklarının şiirler ile dolu olması bunu teyid etmektedir. Hatta zamanla İstişhâd denildiğinde sadece şiir anlaşılmış ve telif edilen şevâhid isimli kitaplarda yanlızca şiire yer verilmiştir. Ebû Hayyân et-Tevhîdî (ö. 414/1023), İbn Nübâte'den (ö. 374/984) naklederek Arap şiiri için şu ifadeleri zikretmektedir: "Şiirin meziyetlerinden biri de şâhidlerin ancak onda olması, delillerin ancak ondan elde

---

[21] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/14.

[22] Sa'îd el-Efğânî, **Fî usûli'n-nahv,** s, 54.

[23] İbn Haydere el-Yemenî, **Keşfu'l-muşkil fî'n-nahv,** byy, bty, s, 364.

edilmesidir. Yani âlimler, fakihler, nahiv ve dil bilginleri, "şair şöyle dedi"; "bu, şiirde pek fazla bulunur" derler. Buna binaen şiir hüccettir, şair de hüccet sahibidir."[24] Fakat şiirin bu yüceliğine rağmen mutekaddim âlimler Arap dilinin bozulmasıyla beraber istişhâd olarak kullanılacak şiirlere zamansal bir kısıtlama getirmişler ve şairleri tabakalara ayırmışlardır. Kaynak eserlerde bu tabakalar şu şekilde yer almaktadır.

a. Câhiliyyûn: İslam öncesi dönemde yaşamış olanlar. İmru'ulkays (ö.540 m.), el-A'şâ (ö. 7/628) vd.

b. Muhadramûn: Câhiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış olanlar. Lebîd (ö. 40/660), Hassan (ö. 60/680), vd.

c. Mutekaddimûn veya İslâmiyyûn: İslamın ilk döneminde yaşamış olanlar. Cerîr (ö. 110/728), el-Ferazdak (ö. 114/732), vd.

d. el-Muvelledûn veya el-Muhdesûn: Zikredilenlerden sonra günümüze kadar yaşayanlardır. Beşşâr b. Burd (ö. 167/783), Ebû Nuvâs (ö. 199/814), vd.

İttifakla ilk iki tabakada bulunan şairlerin şiirleriyle istişhâd edilebilir. Sahih görüşe göre üçüncü tabakada bulunan şairlerinin şiirleriyle de istişhâd edilebilir. Dördüncü tabakada bulunan şairlerin şiirleriyle ise mutlak olarak istişhâd edilemez.[25]

Şiirleri şahid olarak kabul edilen İslam dönemi şairlerinin sonuncusu İbn Herme'dir. (ö.150/767) Şiirleriyle İstişhâd edilmeyen muhdes şairlerin ilki de Beşşar b. Burd'dur. (167/783)[26] Çöl ehli olan şairler için istişhâd asrı, içgüdü ve insiyaçlarının bozulduğu hicri dördüncü asra kadar devam etmiştir.

---

[24] Ebû hayyân et-Tevhîdî, **el-İmtâ' ve'l-mu'ânese,** thk. Heysem Halife et-Tu'aymî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2011, I/252.

[25] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/5-6.

[26] Sa'îd el-Efğânî, **fî Usûli'n-nahvî,** s, 64.

Zikredilenler genel görüşü ifade etmektedir. Yoksa kısmen de olsa muhdes şairlerin şiirleri şâhid olarak kabul edilmiştir.[27] Cahiliye, İslam ve Emevî döneminde yaşamış bazı şairlerin şiirleri ise şâhid olarak kabul edilmemiştir.[28]

Sonuç olarak nahiv âlimleri, şairlerin yaşadığı asra, yaşadığı mekâna (çöl) ve tabiatlarına ehemmiyet göstermişlerdir.

2.3.2. Nesir

Şahid olarak kabul edilen Arap kelamının son maddesi nesir türü metinlerdir. Hiç şüphesiz nesrin, Arap dilinde daha fazla olması ve istişhâd konusunda daha fazla kullanılması beklenirdi. Fakat bakıldığı zaman nesir türü sözlerin Arap dilinde şâhid olarak pek kullanılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda *el-Muzhir* adlı eserde şu ifadeler geçmektedir: "Arapların konuştukları güzel mensur sözler, söyledikleri güzel mevzûn sözlerden daha fazladır. Fakat nesir olanların onda biri bile ezberlenmedi. Mevzûn olanların da onda biri bile kaybolmadı".[29]

Arap nesri de edebi ve günlük konuşma olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

2.3.2.1. Edebi Nesir

Edebi metinler de kendi içinde hutbe, risâle, hikem ve mesel olarak üç kısma ayrılmaktadır.

a. Hutbe: Araplarda fesahatıyla meşhur olan hatta haklarında darb-ı mesel bile olan hatiplerin hutbeleri, içinde barındırdıkları büyük değerlere rağmen nahiv alimleri tarafından ihmal edilmiş ve istişhâda konu edilmemiştir.

b. Risâle: Hutbeler kadar meşhur olmasalar da tedvîn edilme ayrıcalığına sahip olan mektuplar da istişhâd kapsamına girmemiştir.

---

[27] el-Âlûsî, **İthâfu'l-emcâd,** s, 69.

[28] 'Îd, **a.g.e.,** s, 138.

[29] es-Suyûtî, **el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ,** thk, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ Beg-Ahmed Ebû'l-Fadl İbrâhîm-Ali Muhammed el-Becâvî, Menşûrâtu'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut 1986, II/472.

c. Hikmetli sözler ve darb-ı meseler: Kısa ve kolay ezberlenildiği için hikem ve meseller nahiv kitaplarında epeyce kullanılmış hatta nahiv kurallarına aykırı olanlara, şiirde gösterilen zaruret hoşgörüsü uygulanmıştır.[30]

2.3.2.2. Günlük Nesir

Şiirin istişhâd edilebilmesinde zaman sınırlaması getiren nahivciler nesir türü metinler içinde mekân (kabile) sınırlaması getirmişlerdir. Mensûr sözlerin istişhâd derecelerini kabilenin komşu olduğu milletlere yakınlığı ve uzaklığına göre değerlendirmişler. Arap yarımadasının kalbinde ikamet eden kabilelerin sözlerini kabul etmişler. Acemlere komşu olan ve sahil kesimlerinde ikamet eden kabilelerin sözlerini ise terketmişlerdir.[31] Konuyla ilgili olarak Ebû'n-Nasr el-Fârâbî (ö.339/950) şu detaylı tasnifatta bulunmuştur.

Arap kabileleri arasında kendilerine uyulan ve kendilerinden Arap dilinin nakledildiği kabileler **Kays**, **Temîm** ve **Esed** kabileleridir. Tasrîf, i'râb ve garib sözcüklerde bu kabilelere başvurulmuş ve alınan malzemelerin çoğu bunlardan alınmıştır. Bunların ardından **Huzeyl** kabilesi gelmekte, **Kinâne** ve **Tay** kabilelerinin de bir kısmı buna dâhildir.

Mısır ve Kıptilere komşu olduklarından dolayı **Lahm** ve **Cuzâm** kabilelerinden alınmamıştır. Namaz ibadetini Arapçadan farklı bir dil ile eda eden Hristiyanlara komşu olduklarından dolayı **Kata'a**, **Gasân** ve **İyâd** kabilerinden de alınmamıştır. Yunanlılara komşu olduklarından dolayı **Tağlib** ve **Nemr** kabilesinden de alınmamıştır. Nebit ve Farslara mücâvir olduklarından dolayı **Bekr** kabilesinden de alınmamıştır. Bahreyn'de ikamet ettikleri için Hind ve Farslara karışan **'Abdukays** kabilesinden de alınmamıştır.

---

[30] قضية الاحتجاج في النحو العربي, http://www.dhifaaf.com/vb/showthread.php?t=13771, 09.07.2016

[31] Sa'îd el-Efğânî, **Fî usûli'n-nahv,** s, 20-21.

Yine Hind ve Farslara karıştıklarından dolayı 'Ummân **Ezd**'lerinden de alınmamıştır. Hind ve Habeşi'lere karıştıkları için **Yemen** ehlinden de alınmamıştır. Farklı milletlerin tüccarları ile ikamet ettikleri için **Ben-i Hanîfe**, **Sakîf** ve **Yemâme**'lilerden de alınmamıştır. Lügat ilmini nakledenler **Hicâz** yerlilerinin farklı milletlerle karıştıklarını ve dillerinin bozulduğunu gördükleri için onlardan nakletmemişler. Hülasa Arap dili yerleşik hayatta olanlardan ve ikamet ettikleri yerlerde başka milletlere komşu olan çöl ehlinden alınmamıştır.[32]

[32] es-Suyûtî, **el-İktirâh fî usûli'n-nahv,** s, 47-48.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKKÛDÎ'NİN HAYATI, İLMİ YÖNÜ VE ŞERHU'L-MEKKÛDÎ ADLI ESERİ

1. HAYATI

1.1. Adı ve Künyesi

İncelenen kaynakların çoğunda el-Mekkûdî'nin(726-807) nesebi ihtilaf olmaksızın Abdurrahman b. Ali b. Sâlih el-Mekkûdî, el-Fasî[33] şeklinde verilmektedir. Yanlızca *Cezvetu'l-iktibâs* adlı eserde Abdurrahman b. Sâlih b. Ali el-Mekkûdî olarak kaydedilmiştir.[34] Künyesi hakkında ise yine kaynakların birçoğunda Ebû Zeyd geçmektedir. Sadece *Tevşîhu'd-Dîbâc* adlı eserde el-Mekkûdî'nin nesebi verildikten sonra künyesi Ebû Ziyâd olarak zikredilmiştir[35]

1.2. Nisbesi

Tâcu'l'arûs adlı eserde el-Mekkûdî'den ve yazmış olduğu kitaplardan bahsedilmiş ve Mekûd ismi بني مكود،

---

[33] es-Suyûtî, **Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât,** thk. Muhammed İbrahim Fadl, nşr, İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1965, II/83.; Ahmed Bâbâ et-Tinbuktî, **Neylu'l-ibtihâc bi-tatrîzi'd-Dîbâc,** thk. Abdulhamîd Abdullah, Kulliyetu'd-Dacveti'l-İslâmiyye, Trablus 1989, s, 250.; Şemsuddîn Muhmammed es-Sehâvî, **ed-Dav'u'l-lâmi' lî ehli'l-karni't-tâsı',** Dâru'l-Cîl, Beyrut, IV/97.; Ebû Abdillah Muhammed el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs ve muhâdesetu'l-ekyâs,** thk. Abdullah el-Kâmil el-Kettânî vd., Dâru's-Sekâfe, Beyrut 2004, s, 204.; Bedruddîn Muhammed el-Karafî, **Tevşîhu'd-Dîbâc ve helvetu'l-ibtihâc,** thk. Ali 'Umer, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kahire 2004, s, 97.; Abdullah Kennûn, **en-Nubûğu'l-Mağribî fî'l-edebi'l-'Arabî,** byy, bty, I/210.

[34] Ahmed İbn Kâdî el-Miknâsî, **Cezvetu'l-iktibâs,** Dâru'l-Mansûr, Ribâd 1973, s, 403.

[35] el-Karafî, **Tevşîhu'd-Dîbâc**, s, 97.

كصبور olarak zabt edilmiştir.[36] Diğer kaynaklarda ise el-Mekkûdî'nin mensubu olduğu kabilenin ismi (الشَّهِيرُ بِالمَكُودِي: بِفَتْحِ الميمِ وَضَمِّ الكَافِ مُخَفَفَةً عَلَي مَا عِنْدَ غَيْرِ وَاحِدٍ وَهُوَ الجَارِي عَلَي الأَلْسِنَةِ، وبِتَشدِيدِهَا كَمَا عِنْدَ بَعْضِهِمْ وَهُوَ المنُاسِب) ifadesiyle zikredilmiştir. *"el-Mekûdî sözcüğü, insanların dilinde cari olan şekliyle ve yaygın görüşe göre mim harfi meftûh, kâf harfi madmûm ve şeddesizdir. Bazılarına göre ise ki onların görüşü daha münasiptir, mim harfi şeddelidir"*[37] *ed-Dav'u'l-lâmi'* adlı eserde ise el-Mekkûdî isminde bulunan kâf harfinin şeddeli olduğu belirtilmiştir.[38] Yukarıdaki rivayetlere bakıldığında el-Mekkûddi nisbesinin şeddesiz olduğunu zikredenler, görüşlerini *"el-Mekûdî nisbesinin insanların dilinde şeddesiz olarak cari olamasıyla"* delillendirmişler. Diğer rivayetlerde ise şeddenin daha münasip olduğu vurgulanmıştır. Biz bu çalışmamızda şeddesiz ve yaygın olan kullanışı galat-ı meşhur kaidesinde değerlendirdik ve el-Mekkûdî nisbesinde bulunan kâf harfini şeddeli olarak esas aldık.

1.3. Doğum Tarihi ve Yeri

el-Mekkûdî kesin olamamakla birlikte Hicri 726/1325 yılında[39] Fas'ta -ailesine nisbetle- eskiden beri (عقبة المكّودي) "Mekkûdî yokuşu" diye bilinen sokakta dünyaya gelmiştir. Mekkûdî yokuşunda oturan aile ilim ve makamda kökleşmiş bir aile idi. el-Mekkûdî de ailenin tutumuna göre ciddi bir eğitim almış ve ailenin övülen bireyleri arasına girmiştir.

---

[36] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "مكد" mad.

[37] el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 204.

[38] Şemsuddîn Muhammed es-Sehâvî, **ed-Dav'u'l-lâmi' lî ehli'l-karni't-tâsı',** Menşurâtu Dâri Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, bty, XI/228.

[39] Ebû Zeyd el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî 'ala Elfiyyeti İbn Mâlik,** thk. Fatıma er-Râcıhî, Câmi'atu'l-Kuveyt, 1993, I/19.

2.1.4. Ailesi ve Çocukları

Kaynaklarda el-Mekkûdî'nin eşi ve evliliği ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber el-Mekkûdî'nin iki erkek çocuğunun varlığından söz edilmiştir.

Nahiv ilminde söz sahibi olan fakat babasının şöhretine ulaşamamış Hammâd isminde bir çocuğu olduğu zikredilmektedir.

Ayrıca el-Mekkûdî'nin ufak bir çocuğunun da olduğu ve bu çocuğun bir akranıyla kavga edip galip geldiği ve olaya şâhid olan el-Mekkûdî'nin irticalen şu şiiri söylediği rivayet edilmektedir.

نَحْنُ بَنِي مَكُود أَهْلُ التُّقَي وَالجُود
نَكُرُّ فِي الأَعَادِي كَكَرَّةِ الأُسُود

"Bizler takva ve kerem ehli olan Mekkûd kabilesine mensubuz. Aslanların saldırısı gibi düşmana hücum ederiz."[40]

el-Mekkûdî'nin şairliğini ilmi yönü başlığı altında zikredeceğiz. Burada açıklamak istediğimiz şudur: Yukarıda zikredilen ifadelere bakarak el-Mekkûdî'nin iki çocuğunun olduğunu anlıyoruz. Fakat bu ufak çocuğun da Hammâd olabilme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

1.4. Yaşadığı Dönem

el-Mekkûdî, Mağrib'de hüküm sürmüş Berberî hanedanlığına mensub olan Merîniler/Mureynîler (1196-1465) döneminde, fikri hareketin parıldadığı bir ortamda yaşamıştır.

O dönemin bilginleri, tefsir, kıraat, fıkıh ve hadis ilimlerine dair birçok meselenin anlaşılmasının kendisine bağlı olduğu lügat ilmine yoğunlaşmışlardı. Âlimlerin lügat ilmine göstermiş oldukları bu ilgi ve alaka, lügat ilminin desteklenmesine, nahiv ilminde İbn Âcurrûm (ö. 723/1323)

---

[40] el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** 204.

ve el-Mekkûdî (ö. 807/1405) gibi büyük âlimlerin meydana çıkmasına sebep olmuştur.[41]

1.5. Vefatı

İlmi yönünde de görüleceği üzere birçok ilim alanında –nahiv, sarf, edebiyat- dopdolu bir hayat süren el-Mekkûdî'nin vefat tarihi ve medfun olduğu yer hakkında farklı rivayetler zikredilmiştir. Ekser kaynağa göre el-Mekkûdî, dünyaya gözlerini açtığı ve tüm yaşamını sürdürdüğü Fas'ta, Hicrî 807/1405 yılında vefat etmiştir.[42] Bizim de kanaat getirip esas aldığımız tarih budur.

Diğer bazı rivayetlere göre ise el-Mekkûdî, Hicri 801 yılında[43] vefat etmiştir. Bu rivayet doğrultusunda da aşağıdaki şiir inşâd edilmiştir.

تُوُفِّيَ المَكُودِي شَيْخُ الأَلْفِيَة سَنَة إِحْدَى وَثَمَانِمِأَة

"el-Elfiyye adlı eserin şeyhi olan el-Mekkûdî, hicrî sekizyüz bir yılında vefat etti."

Yine ihtilaflı olmakla birlikte sahih kabul edilen rivayete göre ve şairin de teyîd ettiği üzere:

ثُمَّ أَبُو زَيْدِ الرِضَي المَكُودِي ضَرِيحُهُ بِفُنْدُقِ اليَهُودِي

"Ve ardından rıza ehlinden olan Ebû Zeyd el-Mekûdî'nin türbesi "Funduku'l-Yehûdî" denilen yerdedir."

el-Mekkûdî, Fâs'ta Funduku'l-Yehûdî diye bilinen mekânda medfûndur. Bir zamanlar her çarşamba günü ikindi namazından sonra ilim talebeleri akın akın onun kabrini ziyaret ederlerdi.[44]

---

[41] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/23.

[42] et-Tinbuktî, **Neylu'l-ibtihâc,** s, 250; el-Miknâsî, **Cezvetu'l-iktibâs,** s, 403; Kennûn, **en-Nubûğu'l-Mağribî,** I/210; el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 204; Şihâbuddin Ahmed en-Nâsırî, **el-İstiksâ li ahbâri duveli'l-Mağribi ve'l-Aksâ,** thk. Ca'fer en-Nâsırî-Muhammed en-Nâsırî, Dâru'l-Kitâb, bty, IV/100.

[43] el-Karafî, **Tevşîhu'd-Dîbâc,** s, 98; es-Sehâvî, **ed-Dav'u'l-lâmi',** s, 97.

[44] el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 206.

2. İLMİ YÖNÜ

2.1. Eğitimi ve Hocaları

Nahiv alanında büyük faaliyetlerde bulunmuş olan el-Mekkûdî'nin hayatı ve eğitimi kaynak eserlerde malesef yeterince yer almamıştır. Bundan dolayı incelenen kaynaklarda el-Mekkûdî'nin ilk eğitimi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Birçok farklı alanda eser vermiş olan bu âlimin ciddi bir eğitim aldığından hiç şüphe yoktur. Fakat kaynaklarda el-Mekkûdî'nin sadece bir hocasının ismi geçmektedir.

Ebû Muhammed Abdullah el-Vânğilî ed-Darîr (ö. 779/1378)

Bu âlim, İbnu'l-Hâcib'in Usûl ve Furû' ilimlerine dair eserlerini bilmekle münferid ve meşhur olan Fas müftüsü ve fakihidir.[45]

Şerhu'l-Mekkûdî adlı eseri tahkik eden Dr. Fatıma er-Râcihî ise el-Mekkûdî'nin, Muhammed b. Ali b. Hayâtî el-Ğırnâtî el-Endulusî (ö. 781/1379) adlı ikinci bir hocasını zikretmektedir.[46] Fakat verdiği dipnotlarda sadece el-Ğırnâtî'nin hayatı zikredilmiş, el-Mekkûdî'nin hocası olduğu hakkında herhangi bir malumât zikredilmemiştir.

2.2. Müderrisliği ve Öğrencileri

Birçok ilimde söz sahibi olan el-Mekkûdî'nin özellikle nahiv, sarf, belagat ve şiir alanlarında -eserlerinden de görüleceği üzere- devrine damga vuran şahsiyetler arasında olduğu şüphesizdir. Medresetu's-Sıhrîc ve Medresetu'l-'Attârin isimli medreselerde dersler vermiştir. Fas'ta Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserini okutan son âlim olma özelliğine sahip olduğu gibi yine İbn Mâlik'in (ö.

---

[45] Muhammed b. Muhammed Mahlûf, **Şeceretu'n-nuri'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye,** thk. Abdulmecid Hayâlî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, I/339.

[46] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/24.

672/1274) *el-Elfiyye* adlı eserini ilim ehline tanıtan ve Mağrib bölgesinde *el-Elfiyye*'yi ilk şerh eden âlimdir. el-Mekkûdî'nin ayrıca dindar ve takva sahibi olduğu zikredilmiştir. Yazmış olduğu şu beyitler kendisinin takva ve kanaatini ispat etmeye yeterlidir.

إِذَا عَرَضَتْ لِي فِي زَمَانِيَ حاجَةٌ وَقَدْ أَشْكَلَتْ فِيهَا عَلَيَّ المَقَاصِدُ

وَقَفْتُ بِبَابِ الله وَقْفَةَ ضَارِعٍ وَقُلْتُ إِلَهِي إِنَّنِي لَكَ قَاصِدُ

وَلَسْتَ تَرَانِي وَاقِفًا عِنْدَ بَابِ مَنْ يَقُولُ فَتَاهُ سَيِّدِي اليَوْمَ رَاقِدُ

"İçinde bulunduğum zamanda (çıkış) yollarının müşkil olduğu ihtiyaçlar meydana geldiğinde"

"Yalvaran kişinin duruşu gibi Allah'ın dergâhında durdum ve: Rabbim! ben sadece sana yöneldim."

"Beni, hizmetçisi: Efendim bugün uyumuştur, diyen kişinin kapısında görmezsin, dedim."[47]

Ömrünü eğitimde sarf etmiş ve devrinin en meşhur iki medresesinde ders vermiş olan el-Mekkûdî'nin rahle-i tedrisatından çok sayıda talebe geçtiği muhakkaktır. Bu öğrencilerden, ismini kaynak kitaplara tescil ettirenlerin bir kısmından bahsedeceğiz.

Ebû Zeyd Abdurrahman b. el-Hâcıb Ebî'l'Abbâs el-Kabâilî. (ö. 802 h.)

Edebiyat ve şiir alanında söz sahibi olan el-Kabâilî, aynı zamanda Merînî devletinin veziridir.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Merzûk el-Hafîd. (ö. 842/1439)

Maliki mezheb fakihi ve edip olan İbn Merzûk el-Hafîd (ö. 842/1439), İbn Merzûk el-Hatîb'in (ö. 781/1379) torunudur. Başta babası, amcası ve dedesi olmak üzere Saîd el-Ukbânî, Ebû İshak el-Masmûdî, Ebu'l-Hasan Eşheb el-Gumârî, Ebû Muhammed Abdullah b. Şerîf et-Tilimsânî gibi âlimlerden ders okudu. Daha sonra Fas ve Tunus'a geçerek

---

[47] el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 204-205.

İbn Arâfe, Ebu'l-Abbâs el-Kassâr, Ebû Zeyd el-Mekkûdî'nin derslerine katıldı."[48]

İbn Merzûk'un çok sayıda eserleri bulunmaktadır. *Şerhu'l-'umde, Şerhu kitabi'ş-şifâ' fi hukûki'l-Mustafâ el-Musnedu's-sahîhu'l-hasen fî me'âsiri mevlânâ Ebi'l-Hasan, İzâletu'l-hâcib 'an furû'i İbni'l-Hâcib, Şerhu't-teshîl, Şerhu Şevâhidi'l-Elfiyye* yanlızca bu eserlerin bir kısmıdır.[49]

*Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Abdirrahman el-Medyûnî el-Câderî (777-818)

Fas'lı fıkıh, hesap ve nahiv âlimidir. Ebû Abdillâh el-Fahhâr, Ebû Abdillah el-Kaysî ve el-Mekkûdî başta olmak üzere birçok âlimden ders almıştır. Hocası el-Mekkûdî'nin *el-Maksûra* isimli eserini rivayet etmiştir.

Ravdatu'l-ezhâr fî 'ilmi vekti'l-leylî ve'n-nehâr, İktihâfu'l-envâr, Muhtasaru'l-İktihâf ve Tenbîhu'l-enâm 'alâ mâ yehdusu fî'l-'âm isimli kitapları te'lîf etmiştir.[50]

*Ebû Zeyd Abdurrahman el-Kavânî, (ö. 890/1485)

el-Kâvânî'nin öğrencisi İbn Gâzî (ö. 919/1513), hocasının usûluddîn ve fıkıh alanlarında mahir olduğunu belirtmiş ve hocasının Miknâs'a geldiğini, orada ikamet edip ders verdiğini zikretmiştir. Ardından el-Kâvânî'nin Fas âlimlerinden Ebû Yakûb el-Eğsâvî, Ebû Hafs er-Recrâcî ve Ebû Zeyd el-Mekkûdî'nin dönemlerine ulaştığını ve Sıhrîc medresesinde el-Mekkûdî'den İbn Mâlık'in (ö. 672/1274) *el-Elfiyye* adlı eserini okuduğunu ifade etmiştir.[51]

---

[48] Saffet Köse, TDV "İbn Marzûk el-Hafîd" XX/186; es-Suyûtî, **Buğyetu'l-vu'ât,** I/46.

[49] el-Karafî, **Tevşîhu'd-Dîbâc**, s, 155.; et-Tinbuktî, **Neylu'l-ibtihâc,** s, 250.; el-Miknâsî, **Cezvetu'l-iktibâs,** s, 225.; İsmail Başa el-Babânî, **Hediyyetu'l-'arifîn,** Dâru İhyâit'turâsi'l-'arabî, Beyrut 1955, II/191.

[50] Ebû Abdillâh Muhammed İbn Gâzî el-Miknâsî, **er-Ravdu'l-hetûn fî ahbâri Miknâseti'z-Zeytûn,** byy, 1952, s, 26.; et-Tinbuktî, **Neylu'l-ibtihâc**, s, 254.

[51] İbn Gâzî el-Miknâsî, **Fihris İbn Gâzî,** thk. Muhammed ez-Zâhî, Daru Buslâme, Tunus, s,78.; el-Miknâsî, **Cezvetu'l-iktibâs,** s, 404.

2.3. Şairliği

el-Mekkûdî'nin şiirdeki yetkinliği nahiv, sarf ve belagat alanlarındaki hakimiyetinden düşük değildir. Bizzat te'lîf etmiş olduğu eserlerde birçok ilmi aynı anda işleyebilme meharetini göstermiştir. Örneğin yazmış olduğu ve yaklaşık üçyüz beyitten oluşan *el-Maksûra* adlı eserinin manzûm olması şairliğini, Peygamber (a.s.v) medhettiği için belagatını ve kasidede bulunan kafiyenin maksûr isimlerden oluşturulmuş olması da Arap diline olan vukûfiyetini ispat etmektedir.

Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserinin tasrîf bölümünde lüğaz halinde yazmış olduğu şu akıcı şiir de onun nazım diline ne ölçüde hâkim olduğunu göz önüne sermektedir.

يَا قَارِئًا أَلْفِيَةَ ابنِ مَالِكِ وَسَالِكًا فِي أَحْسَنِ المَسَالِكِ

فِي أَيِّ بَيْتٍ جَاءَ مِنْ كَلاَمِهِ لَفْظٌ بَدِيعُ الشَّكْلِ فِي نِظَامِهِ

حُرُوفُهُ أَرْبَعَةٌ تُضَمُّ وَإِنْ تَشَأْ فَقُلْ ثَلاَثٌ وَاسْمُ

وَهُوَ إِذَا نَظَرْتَ فِيهِ أَجْمَعْ مُرَكَّبٌ مِنْ كَلِمَاتٍ أَرْبَعْ

وَصَارَ بِالتَرْكِيبِ بَعدُ كَلِمَهْ وَقَدْ ذَكَرْتُ لَفْظَهُ لِتَفْهَمَهْ

Ayrıca kaynaklarda zikredilen ve birinci bölümün başında bir örneğini zikrettiğimiz irticâli şiirinde de görüldüğü gibi el-Mekkûdî'nin zorlanmadan şiir söylemesi, mevzun bir tabiata sahip olduğunu göstermektedir.

2.4. Eserleri

Yaşadığı devirde, yetiştirdiği öğrencilerle ilim camiasına büyük hizmetlerde bulunan el-Mekkûdî, ardında bıraktığı eserlerle bilhassa asırlar boyu islam âleminin birçok eğitim merkezinde ders müfredatına girmiş ve çalışmamızın da konusu olan bu mümtaz eseriyle vefatından sonra da etkisini sürdürmüştür. Kaynaklarda el-Mekkûdî'ye ait olduğu ifade edilen mevcut ve mefkûd eserler şunlardır.

2.4.1. *Şerhu Elfiyyeti İbn Malik (Şerhu'l-Mekkûdî 'ala Elfiyyeti İbn Mâlik)*

el-Mekkûdî tarafından İbn Mâlik'in Meşhur *el-Elfiyye* adlı eserine yapılmış şerhtir. Bu bölümün sonunda bu eser hakkında ayrıca detaylı bilgi verilecektir.

2.4.2. *Şerhu Metni'l-Âcurrûmiyye*

Fas'ta doğmuş olan Kuzey Afrikalı dil ve kıraat âlimi İbn Âcurrûm'un (ö. 723/1323) altmışa yakın âlim tarafından şerh edilen meşhur *Mukaddimetu'l-Âcurrûmiye fî mebâdi'i 'ilmi'l-'Arabiyye* isimli eserine yazmış olduğu şerhtir.[52]

2.4.3. *el-Bastu ve't-te'rîf fi 'ilmi't-tasrîf*

el-Mekkûdî tarafından recez bahriyle yazılmış, yaklaşık dörtyüz beyit içeren sarf ilmine dair yazılmış bir manzûmedir. Eser basılmamıştır. Yazma nüshası Rabat Hizânetu'l- Amme 2796 numarada bulunmaktadır. Eser üzerine birçok âlim tarafından şerh yazılmıştır.[53] el-Mekkûdî bu eserin bir bölümünde yazmış olduğu aşağıdaki (tahdis-i nimet) beyitlerle içinde bulunduğu toplumdan şikâyet etmektedir.

فَلَوْ نَهَوْا عَنِ الهَوَى النُّفُوسَا وَاجْتَنَبُوا التَّمْوِيهَ وَالتَلْبِيسَا

لَسَلَّمُوا أَنِّيَ فِيهِم مَاهِرٌ وَنُورُ فَهْمِي لِلْعُلُومِ بَاهِرٌ

لَكِنْ كِبَارُ أَهْلِ هَذَا العِلْمِ يَدْرُونَ تَحْقِيقِي لَهُ وَفَهْمِي

"Eğer insanlar nefislerini hevadan alıkoysalar ve (hakikatı) karıştımaktan ve örtmekten uzak dursalardı"

"Benim onların içinde meharetli olduğumu ve idrak nurumun ilimlere üstün geldiğini kabul edeceklerdi."

"Fakat bu ilim ehlinin büyükleri, benim ilme olan anlayış ve tetkikimi bilirler."[54]

---

[52] Hulusi Kılıç, "İbn Âcurrûm", DİA, XIX/296.

[53] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/40.

[54] et-Tinbuktî, **Neylu'l-ibtihâc,** s, 250.; el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 205

2.4.4. ***Takyîd fi asli lafzi'z-Zerâfe (Risâletun fî vasfi'z-Zerâfe)***

el-Mekkûdî bu risâlesinde Zurafa isminin kökenini, lügatlarını, sonuna bitişen ta-i te'nisi ve Arapların: (خَلَقَ اللهُ الزَّرَافَةَ يَدَيْهَا أَطْوَلَ مِنْ رِجْلَيْهَا) "*Allah, Zurafa'yı elleri ayaklarından uzun bir halde yaratmıştır*" sözünü incelemektedir. Bu eser de matbu' değildir. Yazma nüshası Rabat Hizânetu'l- Amme 2581 numarada bulunmaktadır.[55]

2.4.5. ***Meksûra fî medhi'n-Nebî (s.a.v.)***

Hz. Peygamber'in methine dair 294 beyitlik bu manzume, Arap dilindeki maksûr isimleri bir araya toplamıştır. el-Mekkûdî eserini, İbn Dureyd'in (ö. 321/933) Mîkâlîler'i övdüğü *el-Maḳsûra*'sı ve Hâzim el-Kartâcennî'nin (ö. 684/1285) Tunus Hafsî Hükümdarı I. Müstansır'ı (647/1249) methettiği *el-Maksûra*'sına nazire olarak yazmıştır. *el-Maksûra* üzerine Mekkî b. Muhammed er-Rabatî, Fazl et-Tıtvânî ve Abdullah Kennûn (1908-1989) birer şerh yazmıştır[56]

Ayrıca *'Umdetu'l-lisan fi fera'idi'l-e'yan,* İbn Mâlik'in *el-Maksûr ve'l-Memdûd* adlı eserine yazmış olduğu şerh, mu'rab olan acem isimleri açıklayan bir manzume ve son olarak garib lafızları şerh eden bir manzumesi de el-Mekkûdî'nin günümüze ulaşmayan eserleri arasındadır.[57]

---

[55] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/40.

[56] Mehmet Yavuz, TDV, "Mekkûdî", XXVIII/578.

[57] el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 205.;el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/44-47.

3. ŞERHU'L-MEKKÛDÎ 'ALÂ ELFİYYETİ İBN MÂLİK

el-Mekkûdî'nin şüphesiz en meşhur olan ve dolayısıyla şöhretini de borçlu olduğu eseri, İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*[58] adlı manzûmesine yazmış olduğu bu şerhtir. *Şerhu'l- Mekkûdî* adlı eserin rağbet görmesini sağlayan sebepleri zikretmeden önce kaynaklarda şerhin yazılması ile ilgili rivayet edilen şu hikâyeyi aktaralım.

"el-Mekkûdî, Medresetu'l-'Attârin'de Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserini okuturken ders esnasında doğudan gelmekte olan Berberî bir talebe el-Mekkûdî'nin ders halkasına gelir. Ders bitiminde talebe: "Efendim burada İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) nahve dair yazmış olduğu recez şiirleri var," der. Ardından *el-Elfiyye* adlı eseri ve beraberinde İbn Nâzım (ö. 686/1287) ve el-Murâdî'nin (ö. 749/1348) şerhlerini el-Mekkûdî'ye gösterir. el-Mekkûdî bu kitapları beğenir. Ayrıca dönemin (Merînî) veziri de İbn Mâlik'in bu eserine vakıf olur ve el-Mekkûdî'den kitabı şerh etmesini rica eder.

---

[58] "Arap dili ve edebiyatının en büyük simalarından biri olan İbn Mâlik bu eserini, daha önce yazdığı 2794 beyitlik el-Kâfiyetü'ş-şâfiye adlı kitabından özetlediği için eser el-Hulâsatu'l-elfiyye olarak da bilinir. el-Elfiyye hacminin küçüklüğüne rağmen ifadesinin kolay ve üslûbunun akıcı olması sebebiyle sahasının en önemli eserlerinden biri kabul edilmiştir. Bir mukaddime ile seksen kadar bab ve fasıldan meydana gelen eserin bazı fasılları daha kısa olup bunların çoğunun başlıkları yoktur, el-Elfiyye'den sonra yazılan nahiv kitaplarının ekserisi onun tertibini aynen benimsemiştir. el-Elfiyye, İbn Mu'tî'nin (ö. 628/1231) aynı adı taşıyan eserinden sonra ve onu takliden yazılmakla beraber daha çok meşhur olmuş ve diğer gramer metinlerine üstünlük sağlamıştır. Eser yaklaşık 800 yıldan beri devamlı şekilde araştırmacıların dikkatini çekmiş, İslâm dünyasında bilhassa Suriye ve Mısır'da büyük rağbet görerek medreselerde ders kitabı olarak okutulup ezberletilmiştir. el-Elfiyye üzerine sayıları yetmişe yaklaşan şerh, hâşiye, ta'lik, ihtisar, ayrıca bu eserlerde geçen şâhidleri açıklayan kitaplar yazılmıştır. Abdulbakî Turan, "el-Elfiyye" TDV, XI/29.

Bunun üzerine el-Mekkûdî, *el-Elfiyye* adlı manzûm metin üzerine muhtasar ve hacimli[59]olmak üzere iki şerh te'lîf eder. Hacimli olan büyük şerhin tamamlanmadığı söylenildiği gibi tamamlanıp hased ehli tarafından (ilk bölüm hariç) yakıldığını da söyleyenler vardır.[60]

Öncelikle *Şerhu'l-Mekkûdî*, mağrib bölgesinde İbn Malik'in el-Elfiyye adlı eseri üzerine yazılmış ilk şerh[61] olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. İlaveten bu eser bizzat el-Mekkudi'nin de ifade ettiği gibi bütünüyle *el-Elfiyye*'nin beyitlerinde geçen lafızların anlaşılması ve beyitlerin i'râbını ele almaktadır. Eserde sade bir dil kullanılmıştır. Tartışmalara ve ayrıntılı yorumlara yer verilmemiştir. Bunlardan dolayı *Şerhu'l-Mekkudi* adlı eser ilim ehli tarafından büyük bir teveccüh görmüştür. Asırlar boyu Mağrib bölgesi başta olmak üzere birçok eğitim merkezinde ve ülkemizin doğusunda bulunan medreselerin de birçoğunda ders kitabı olarak okutulmuştur.

İlim talebesinin teveccühünü kazanan bu kıymetli eser âlimlerin de ilgisini çekmiş ve *Şerhu'l-Mekkûdî* üzerine birçok âlim tarafından haşiye yazılmıştır. *Şerhu'l-Mekkûdî* adlı eser üzerine yazılan haşiyelerden bazıları şunlardır.

Hâşiyetu İbn Hamdûn 'ala Şerhi'l-Mekkudî (***el-Fethu'l-vedûdî 'ale'l-Mekkûdî***) İbn Hâc diye bilinen Ebû'l-'Abbas Ahmed İbn Hamdûn es-Silmî (ö. 1316/1898) tarafından *Şerhu'l-Mekkûdî* üzerine yazılmış olan bu hâşiye bilinen en

---

[59] el-Mekkûdî, Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserinin Sıfâtu'l-Muşebbehe babında şu ifadelere yer vermiştir. "caiz olan bu meseleler, güzel, kötü, zayıf ve nadir (vecih) olmak üzere, kısımlara ayrılmaktadır. İnşaallah **hacimli şerhte** bu konuyu detaylıca aktaracağım. İbn Mâlik, bu konuya değinmediği için bu **muhtasar** kitapta bunu ele almam uygun olmaz. Çünkü bu kitabın başında sadece *el-Elfiyye*'nin lafızları ile ilgili bilgileri yazmayı şart koşmuştum. el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Ahmed 'Avd Ebu'ş-şebâb, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2002, s, 150.

[60] el-Kettânî, **Selvetu'l-enfâs,** s, 205.; et-Tinbuktî, **Neylu'l-ibtihâc,** s, 250.

[61] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/28.

meşhur haşiyedir. Bu eser Muhammed es-Seyyid Osman'ın tahkikiyle iki cilt halinde basılmıştır.

Hâşiyetu'l-Melevî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilfettâh el-Melevî (ö. 1281/1864) tarafından yazılmış olan bu haşiye, Şerhu'l-Mekkûdî ile beraber tek cilt olarak basılmıştır.

Hâşiyetu Muhammed Cellûn el-Mağrıbî el-Fâsî, Muhammed Cellûn (1848/1881) tarafından yazılmış olan bu eserin matbu' bir nüshası Rabat'ta bulunmaktadır.

Hâşiyetu Muhammed Mehdî el-Mağrıbî el-Fâsî, Muhammed Mehdi (1850/1923) tarafından yazılmış olan bu haşiye hicri 1318 yılında taş baskı olarak iki cilt halinde basılmıştır.[62]

Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserde çalışmamızın konusu olan şâhid beyitlere baktığımızda ise el-Mekkûdî'nin genellikle *el-Elfiyye*'nin diğer şerhlerinde de bulunan ortak beyitleri kullandığını görmekteyiz. Bunun sebebini şu şekilde açıklayabiliriz: İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'sini diğer "Elfiyye"lerden ayıran ve onlardan üstün tutan ayırıcı özelliklerden biri de İbn Mâlik'in, manzumesinde bazı beyitlere işaret eden telmih sanatını kullanmasıdır. Bunu bazen beyitte geçen bir cümleyi, bazen ise beyitte geçen bir kelimeyi kullanarak icra etmektedir. Örneğin *el-Elfiyye*'nin aşağıda zikrettiğimiz 109 no'lu beytinde

وَلاضْطِرَارٍ كَبَنَاتِ الأَوْبَرِ كَذَا **وَطِبْتَ النَّفْسَ يَا قَيْسُ** السَّرِي

Geçen وَطِبْتَ النَّفْسَ يَا قَيْسُ cümlesi ile edat-ı ta'rîf konusunda ele aldığımız Râşid b. Şihâb el-Yeşkûrî'nin şu şiirine

رَأَيْتُكَ لَمَّا أَنْ عَرَفْتَ وُجُوهَنَا صَدَدْتَ **وَطِبْتَ النَّفْسَ يَا قَيْسُ** عَنْ عَمْرِو

İşaret etmektedir. Yine aynı beyitte geçen كَبَنَاتِ الأَوْبَرِ ismi ile aynı şekilde edat-ı ta'rîf konusunda izah ettiğimiz

وَلَقَدْ جَنَيْتُكَ أَكْمُؤاً وعَسَاقِلاً وَلَقَدْ نَهَيْتُك عَنْ **بَنَاتِ الأَوْبَرِ**

---

[62] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî,** thk. Fatıma er-Râcıhî, I/42-43.

Beytine işaret etmektedir.

Yine *el-Elfiyye*'nin 585 no'lu aşağıdaki beytinde

وَالأَكْثَرُ اللَّهُمَّ بِالتَّعْوِيضِ وَشَذَّ **يَااللهُمَّ** فِي قَرِيضِ

Geçen يَااللهُمَّ sözcüğüyle nidâ' konusunda ele alıp izah ettiğimiz Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şu beytine

إِنِّي إِذَا مَا حَدَثٌ أَلَمَّا أَقُولُ **يَا اللّهُمَّ** يَا اللّهُمَّا

İşaret etmektedir. İbn Mâlik bu şekilde yaklaşık yirmi beyte işaret etmiştir. Eseri üzerine yazılmış şerhlerde de bu beyitler zorunlu olarak ortak şâhid olarak kullanılmıştır.

Bunun dışında Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserde istişhâd için kullanılan beyitler hakkında şu bilgiler verilebilir. el-Mekkûdî eserinde tekrar edilen beyitlerle beraber toplamda 213 beyti şâhid olarak kullanmıştır. Bu beyitlerden 51 tanesinin şairi bilinmemektedir. Geriye kalan beyitlerden 44 tanesi Câhiliye döneminde yaşamış şairler tarafından inşâd edilmiştir. 23 tanesi Hem Cahiliye hem de İslam döneminde yaşamış muhadram şairlerine aittir. 26 tanesi İslam döneminde söylenmiş. 53 tanesini de Emevî döneminde inşâd edilmiştir. Beş şairin ismini kaynaklarda zikredildiği halde yaşadıkları dönem hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Meysûn ve 'Atike isimli bayanların dışında bütünüyle erkek şairlerin şiirlerinden istifade etmiştir.

el-Mekkûdî'nin istişhâd olarak kullandığı beyitler tavîl, basît, vâfir, kâmil, hafîf, mutekârib, munsarih ve remel bahrinde söylenmiş beyitlerdir. 36 beyitte recez olarak inşad edilmiştir.

el-Mekkûdî, genellikle beyitleri tam olarak zikretmiştir. Fakat beyitlerin isnadında ise herhangi bir yöntem kullanmamıştır. Neredeyse her beyit için farklı bir ifade kullanmıştır. Nadiren كَقَوْلِ زُهَيْر, قول عنترة, قول النّابغة, gibi ifadelerle şairin ismini zikretmiştir. Hatta ismini zikrettiği bir şaiirin ikinci şiirinde كقول الشّاعر veya نحو kalıplarını

kullanmıştır. Şairin ismini zikretmediği şiirlerde ise genellikle şiiri zikretmeden önce قول الشّاعر, قول الرّاجز, قول بعضهم, كقول الشّاعر, قوله, مثاله, نحو vb. sözcükler kullanmıştır.

Son olarak el-Mekkûdî'nin, şiirleri ile istişhâd edilen dört dönem şairlerinin şiirlerini eserinde kullanmış olmasını ve beyitlerdeki incelememizin neticesini göz önünde bulundurarak şu kanaatimizi ifade etmemizin mübalağa olmayacağını düşünmekteyiz.

"Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserde zikredilen beyitler gramer kurallarının tesbiti için değilde müstakil olarak bir araya getirilmiş olsaydı bir şiir antolojisi olmayı hak ederdi."

İKİNCİ BÖLÜM

BEYİTLERİN İNCELENMESİ

1. MU‘RAB VE MEBNÎ

Beyit No: 1

Arapça metin:

بِأَبِهِ اقْتَدَى عَدِيٌّ فِي ٱلْكَرَمْ وَمَنْ يُشَابِهْ أَبَهُ فَمَا ظَلَم

Şair: Ru’be b.‘Accâc et-Temîmî[63] (ö. 145/762)

Bahir: Recez

Kaside:

لَو كانَ مِن دُونِ رُكَامِ المُرْتَكَمْ وأَرْمُلِ الدَّهْنَا وَصَمَّانِ الوَجَمْ[64]

Bu kaside, Ru’be’nin divanının son kısmında yer almaktadır. Şâhid beyit ise kasidenin sekizinci beytidir.

Lügat:

اقتدى, قِدوة: Uymak, tabi olmak, taklit etmek, kendine rehber edinmek.[65] شِبْه: Keyfiyet (zulüm, adalet) bakımından

---

[63] Emevî ve Abbâsî devletleri döneminde yaşamış Arap recez şiirinin en büyük temsilcisi sayılan Ru’be, hicri 65 yılında Basra’da doğmuştur. Babası tarafından dedesinin ismi ile isimlendirilmiştir. Gramer kitaplarında şahid olarak kullanılan birçok beyti mevcuttur. Öldüğü gün Halîl b. Ahmed, Mehdî’nin veziri olan Ya‘kûb’a şöyle demiştir: “Biz bugün şiir, lügat ve fesâhat ilmini gömdük.” Ebu’l-Ferec el-Asfehânî, **el-Eğânî,** thk. Ahmed eş-Şenkîtî, Matba‘atu’t-Takaddum, Mısır, bty, XXI/57-61.; Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/91; Şevkî Dayf, **Târîhu’l-edebi’l-‘arabî el-‘asru’l-İslâmî,** Dâru’l-Ma‘ârif, Mısır, bty, II/401.

[64] Velîm b. el-Verd el-Birûsî, **Mecmû‘u eş‘âri’l ‘Arab ve huve muştemilun ‘alâ divâni Ru’be b. ‘Accâc**, Dâru İbn Kuteybe, Kuveyt, bty, s, 187.

benzerlik.[66] ظَلَمَ, ظُلم: Zulmetmek, haksız davranmak, bir nesneyi haketmediği yere koymak[67]

Mana:

"'Adiy, asalet ve cömertlikte babasını (Hâtim et-Taî) örnek almıştır. Her kim babasına benzerse haksızlık etmemiş olur."

Bu beytin sonunda bulunan فَمَا ظَلَمْ tabirinde, failin gizli olması ve mef'ulu bihin zikredilmemiş olması nedeniyle beytin ikinci kısmına farklı anlamlar verilebilebilmektedir. I. فَمَا ظَلَمَ أَحَدًا denilebilir. Yani babasına benzeme hususunda kimseye haksızlık etmemiştir. Çünkü bu vasıflar babasının vasıflarıdır. II. فَمَا ظَلَمَ أَبَاهُ denilebilir. Yani babasına benzeyerek ve vasıflarına sahip çıkarak babasına haksızlık etmemiştir. III. فَمَا ظَلَمَ أُمَّهُ denilebilir. Yani annesine haksızlık etmemiştir. Çünkü babasına benzememiş olsaydı annesi insanların ithamlarına maruz kalacaktı.[68] IV. فَمَا ظَلَمَ أَبُوهُ denilebilir. Yani babası spermini iyi bir rahme bıraktığı için haksızlık etmemiştir.[69]

İstişhâd Yönü:

Esmâ-i sitteden olan حم ،أخ ،أب isimlerinin naks şeklinde kullanılması nadirdir. Naksdan maksat bu isimlerdeki illet harflerinin hazfedilip geriye kalan son harfin

---

[65] Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l 'ayn,** "قدو" mad, thk. Mehdî el-Mağzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l Hilâl, bty.

[66] Huseyn b. Muhammed Râğıb el-İsfahâni, **el-Mufredât,** "شبه" mad. Daru Kahramân, İstanbul 1986.

[67] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "ظلم" mad.

[68] Muhammed el-Hudarî, **Hâşiyetu'l-Hudarî**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, bty, I/37.

[69] Ahmed b. Muhammed b. Hamdûn es-Silmî, **el-Fethu'l-vedûd 'ale'l-Mekkûdî**, Dârû'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2014, I/109.

irâb için zâhîrî hareke almasıdır. Kasr ise, her üç halde ismin sonunda elifin sabit olup i'râbın takdîrî hareke ile olmasıdır. Bu üç ismin kasr lügatına göre gelmesi, naks lügatinden daha meşhurdur. Beyitte geçen بِأَبِهِ ve أَبَهُ ismi her iki yerde de naks lügati ile gelmiştir.[70]

Esmâ-i sittenin kullanımında üç lügat vardır. I. **İtmâm**: Bu isimlerin i'râbında asıl olan zamme, fetha ve kesreye niyabeten vav, ya, elif ile gelmesidir. Esmâ-i sitte'nin i'rabında meşhur olan lügat itmâm lügatidir. II. **Kasr**: Raf', nasb ve cerri gerektiren durumların tümünde elif ile gelmesidir. III. **Naks**: Esmâ-i sitte'nin sonunda bulunan illet harflerinin hazfedilip cümledeki konumuna göre zahiren merfû', mansûb veya mecrûr olarak gelmesidir. Naks lügati nadiren kullanılan bir lügattir.[71]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdâhu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân.

---

[70] el-Mekkûdî, **Şerhu'l-Mekkûdî**, s, 17.

[71] Abdullâh b. Sâlih el-Fûzân, **Delîlu's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik,** Dâru'l-Muslim, I/54-55.

2. CEM'İ MÜZEKKER-İ SÂLİM

Beyit No: 2

Arapça Metin:

دَعَانِيَ مِن نَجْدٍ فَإِنَّ سِنِينَه لَعِبْنَ بِنَا شَيْبًا وَشَيَّبْنَنَا مُرْدَا

Şair: es-Simme b. 'Abdillâh el-Kuşeyrî[72] (ö. 95/714)

Bahir: Tavîl

Kaside:

خَلَيلَيَّ إنْ قابَلْتما الهَضْبَ أو بَدَا لَكُمْ سَنَدُ الوَدْكَاء أن تَبْكِيَا جَهْدا[73]

Lügat:

شَيْب: Beyaz saç, مَشِيب: Yaşlılık.[74] أمْرَد: Bıyığı bitmiş, sakalı çıkmamış genç.[75]

M. Rivayet:

ذَرَانِيَ مِنْ نَجْدٍ فَإِنَّ سِنِينَهُ لَعِبْنَ بِنَا شَيْبًا وَشَيَّبْنَنَا مُرْدَا[76]

دَعوُنِيَ مِنْ نَجْدٍ فَإِنَّ سِنِينَهُ لَعِبْنَ بِنَا شَيْبًا وَشَيَّبْنَنَا مُرْدَا[77]

---

[72] Emevî devletinin Müslüman, bedevî ve fakir şairi olarak bilinmektedir. Irak çöllerinde ikamet eden şair daha sonra Şam'a yerleşmiştir. Dedesi Kurre b. Hubeyre'nin Peygamber (s.a.v.) huzuruna geldiği ve Peygamberin ona ikramda bulunup onu kavminin sadakalarını toplamakla görevlendirdiği rivayet edilmektedir. Kaynaklarda amcasının kızına âşık olduğu, kavuşamadığı için de vatanını terk ettiği zikredilmiştir. Şair, Taberistan'da vefat etmiştir. Abdulkâdır el-Bağdâdî, **a.g.e,** III/62; Hayruddîn b. Mahmûd ez-Ziriklî, **el-A'lâm** Daru'l-'ilm li'l-Melâyîn, Beyrut 2002, III/209.

[73] es-Sımme b. 'Abdillâh el-Kuşeyri, **es-Simme b. 'Abdillâh el-Kuşeyrî hayâtuhu ve şi'ruh**, thk. Hâlid Abdurraûf el-Cebr, Dâru'l-Menâhic, Amman 2003, s.79.

[74] Ahmed İbn Fâris el-Kazvînî, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "شيب" mad. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikir 1979.

[75] Ali b. İsmail İbn Sîde, **el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam,** "مرد" mad. thk. Abdulhamid Hendâvî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.

[76] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/58.

[77] es-Simme el-Kuşeyrî, **a.g.e,** s, 78.

Bu şâhid ve muhtelif beyitlerin ilk kelimesini oluşturan دَعْ ve ذَرْ fiilleri "terk et, bırak" anlamına gelse de aralarında ince bir ayrım vardır. دَعْ sözcüğü terk edilmesi istenen şeyin failini yermemeyi içermektedir. Aksine ذَرْ sözcüğü terkedilmesi istenen şeyin failini yermeyi içerir.[78] Şairin, kasidesine خَلَيلَيَّ nidası ile başladığını göz önünde bulundurursak دَعَانِيَ ile başlayan rivayetin daha münasip olduğunu söyleyebiliriz.

Kıssa: İçinde, Necd bölgesine kınama veya özlem içeren es-Simme b. Abdilah'a ait bütün kasidelerinin kıssası şu şekildedir. es-Simme b. Abdillah'ın Reyyâ isminde âşık olduğu amcası kızı varmış. Amcasından kızını istemiş. Amcası da mehir olarak elli deve vermesi şartı ile kabul etmiş. es-Simme babasına varıp durumu anlatmış. Babası kendisine kırk dokuz deve vermiş. Amcası elli deveyi tamamlamadan evliliğe izin vermeyeceğini söylemiş. Babası ve amcası arasında inatlaşma başlamış. Çareyi ikisini de terk etmekte bulan es-Simme, vatanından ayrılıp Şam'a yerleşmiştir.[79]

Mana: "Bana Necd (bölgesinden) bahsetmeyi terk et. Çünkü Necd (bölgesinin) kıtlık yılları gençliğimizde bizi ihtiyarlattı ve yaşlı halimizde bizimle oynadı."

"Şiirin başında geçen دعا sözcüğü ikil olmasına rağmen burada hitap bir kişiyedir. Şairler bir kişiye hitap ederken ta'zim için ikil sığası kullanırlar.[80]Veya şairlerin, genellikle seyahat temalı şiirlerde kullandığı خليليّ, صاحبيّ kavramının

---

[78] ez-Zebîdi, **Tâcu'l-'arûs**, "ودع" mad.

[79] es-Sımme el-Kuşeyrî, **a.g.e,** s, 32-33.

[80] el-Hudarî, **a.g.e,** I/45.

temelini, Arapların en az üç kişi olarak seyahat etmeleri oluşturmaktadır."[81]

İstişhâd Yönü: Cem'i müzekkerin mülhakâtından biri olan سنون ve bâbı, bazen cem'i müzekerin i'râb alameti olan harf ile değil de حين sözcüğüne benzetilerek zâhir hareke ile i'rablanabilmektedir. Bu anlatılan i'râb şekli Araplardan bir kavmin lügatinde çokça görülmektedir. Beyit, bu kavmin kullanımına şâhid olarak getirilmiştir.[82]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdahu'l Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân.

******

Beyit no: 3

Arapça Metin:

وَمَا ذَا يَدَّرِي الشُّعَرَاءُ مِنِّي وَقَدْ جَاوَزْتُ حَدَّ الأَرْبَعِينِ

Şair: Suhaym b. Vesîl[83] er-Riyâhî[84](580-680)

Bahir: Vafir

Kaside:

أنا ابن جلا وطَلَّاع الثَّنَايَا متى أَضَعِ العِمامة تَعْرِفُونِي[85]

---

[81] Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillah el-'Askerî, **Cemheretu'l-emsâl**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, bty, I/459.

[82] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 19.

[83] Şairin ismi bazı kaynaklarda Suhaym b. Vuseyl olarak geçmektedir. سحيم بن وثيل، بالمثلثة مصغرا . es-Suyûtî, **Şerhu şevâhidi'l-Muğnî**, thk. Muhammed Mahmûd eş-Şenkîtî, Lecnetu't-Turâsi'l 'Arabî, II,/460.

[84] Cahiliye ve İslam dönemlerininde yaşamış, tanınan muhadram bir şairdir. Risâletten kırk yıl evvel doğmuş ve risâletten altmış yıl sonra vefat etmiştir. Her iki dönemi yaşadığı için muhadramûn şairlerden sayılmaktadır. el-Cumahî onu İslam şairlerinin üçüncü tabakasında saymış ve şiir kabiliyeti için "Güzel beyana sahip şair" anlamına gelen "شاعر خنذيذ" ifadesini kullanmıştır. Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e.,** I/266.

Lügat:

دَرَى الصيدَ, دَرْياً, ادَّرَاه: Kandırmak, aldatmak.[86]

M. Rivayet:

وَمَا ذَا يَدَّرِي الشُّعَرَاءُ مِنِّي وَقَدْ جَاوَزْتُ رَأْسَ الأَرْبَعِينِ[87]

وَمَا ذَا يَبْتَغِي الشُّعَرَاءُ مِنِّي وَقَدْ جَاوَزْتُ رَأْسَ الأَرْبَعِينِ[88]

وَمَا ذَا تَبْتَغِي الشُّعَرَاءُ مِنِّي وَقَدْ جَاوَزْتُ حَدَّ الأَرْبَعِينِ[89]

Kıssa: Adamın biri, Ubeyrid er-Riyâhî (ö.68/688) ve amcası oğlu Ahras'ın yanına gelerek develeri için katran ister. Onlar da "Eğer söyleyeceğimiz şiiri Suhaym b. Vesîl'e ((580-680)) aktarırsan sana katran veririz," derler. Tekliflerini kabul eden adama Suhaym'ın yaşlı ve zayıf olduğunu ima eden şu şiiri okurlar:

فَإِنَّ بُدَاهَتِي وَجِرَاءَ حَوْلِي لَذُو شِقٍّ عَلَى الحُطَمِ الحَرُونِ

"Şüphesiz ani çıkışlarım ve süratli dönüşlerim, yaşlı, zayıf ve serkeş atlara zor gelir."

Adam, Suhaym'in yanına varıp bu şiiri okuyunca, Suhaym bastonunu eline alır, vadiye iner ve şairlerin âdeti üzere vadide ileri geri hareket ederek mırıldanmaya başlar. Daha sonra adama gelerek أنا إبن جلا وطلاع الثنايا ile başlayan ve içinde söz konusu beytin de geçtiği kasideyi okur.[90]

Mana: "Şairler beni aldatmayı nasıl umarlar, hâlbuki ben kırk yaş sınırını aşmış biriyim."

İstişhâd Yönü: Cem'i müzekker ve mülhakâtının sonunda bulunan "ن" harfi genellikle meftûhtur. Bazen

---

[85] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e.,** I/260.

[86] İbn Sîde, **el-Muhkem,** "دري" mad.

[87] Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk İbn Sikkît, **Islâhu'l-mantık**, thk. Muhammed Mur'ab, Dâru İhyâi't-Turâsi'l 'Arabî, Beyrut 2002, s, 119.

[88] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/67.

[89] Abdullah b.Hişâm el-Ensârî, **Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik,** Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2008, I/70.

[90] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e.,** I/261.

meksûr olarak da gelebilir. Kesrenin "Zarûrâtı Şi'riyye"ye hâs olduğu söylenmiştir. Beyitte geçen الأَرْبَعِينِ sözcüğünün meksûr olarak gelmiş olması kesrenin şiirin zarûretine özgü olduğunu iddia edenlere delil olmuştur.[91]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdahu'l Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn.

3. MUSENNÂ

Beyit No: 4

Arapça Metin:

أَعْرِفُ مِنْهَا الْجِيدَ وَالْعَيْنَانَا وَمَنْخِرَيْنِ أَشْبَهَا ظَبْيَانَا

Şair: Ru'be b. el'Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez

Kaside:

إِنَّ لِسَلْمَى عِنْدَنَا دِيوَانَا أَحْزَى فُلاَنًا وَإِبْنَهُ فُلاَنَا[92]

Lügat: الجِيدُ: Boyun, genellikle bayan boynu için kullanılır.[93] مَنْاخِر. مَنْخِرٌ: Burun deliği.[94]

M. Rivayet: Beytin birçok farklı rivayeti bulunmakta ve bu farklı rivayetler beyitin manasına da yansımaktadır.

أَعْرِفُ مِنْهَا الأَنْفَ وَالعَيْنَانَا وَمَنْخِرَيْنِ أَشْبَهَا ظَبْيَانَا

أُحِبُّ مِنْهَا الأَنْفَ وَالعَيْنَانَا وَمَنْخِرَيْنِ أَشْبَهَا ظَبْيَانَا

أُحِبُّ مِنْكِ الأَنْفَ وَالعَيْنَانَا وَمَنْخِرَيْنِ أَشْبَهَا ظَبْيَانَا[95]

---

[91] el-Mekkûdî, **a.g.e.,** s.19.

[92] el-Birûsî, **a.ge,** s, 187.

[93] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "جيد" mad.

[94] Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-munîr fî garîbi'ş-Şerhi'l-kebîr,** "نخر" mad. el-Mektebetu'l-'İlmiyye, Beyrut, bty.

أُحِبُّ مِنْكِ الأَنْفَ وَالعَيْنَانَا وَمَنْخِرَيْنِ أَشْبَهَا طُبْيَانَا [96]

نَصْرَانَةٌ قَدْ وَلَدَتْ نَصْرَانَا أَعْرِفُ مِنْهَا الجِيدَ وَالعَيْنَانَا

وَمُقْلَتَانِ أَشْبَهَا ظَبْيَانَا[97]

Mana: "Ben onun (Selma) boynunu, gözlerini ve Zabyan'nınkine benzeyen her iki burun deliğini bilirim."

Beytin tercüme edildiği bazı çalışmalarda ظَبْيَان kelimesi ظَبْيٌ (Ceylan) sözcüğünün ikil sığası olarak görülmüş ve beyit bir bayanı metheder şekilde açıklanmıştır.[98] Oysaki beyitte geçen Zabyân sözcüğü bir şahsın özel ismidir ve şiirin diğer beyitlerine bakıldığı zaman burada övgünün aksine yerginin söz konusu olduğu görülmektedir.[99]

Şahid: Tesniye ve tesniyeye mülhak kelimelerin sonunda bulunan "ن" harfi, cem'i muzekkerin aksine genelde meksûr olup bazen meftûh gelebilmektedir. ن harfinin meftûh olması, tesniyenin "ياء" ile i'râb aldığı duruma özgü bir lügat olduğu denildiği gibi, ister "ألف" ister "ياء" ile kullanılsın, mutlak olarak ن meftûh gelir de denilmiştir. Şâhid beyitte "ألف" harfinden sonra "ن"un

---

[95] Şemsuddîn Muhammed b. 'Ali ed-Dımaşkî, **Şerhu İbn Tûlûn 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik,** thk. Abdulhamîd Câsım Muhammed el-Kebîsî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut 2002, I/80.

[96] İbn Ya'îş, **Şerhu'l-mulûkî fi't-tasrîf**, thk. Fahruddîn Kabâve, Mektebetu'l-'Arabîyye, Haleb 1973, s, 176.

[97] el-Ferâhîdî, **el-Cumel fi'n-nahv,** thk. Fahruddîn Kabâve, byy, 1995, s, 157.

[98] Muhammet Hekimoğlu, **Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale-1998, s, 7.

[99] Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e.,** I/80.

meftûh olarak gelmiş olması mutlak görüşü benimseyenlere delil olmuştur.[100]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdahu'l Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu'l-Mulûkî.

4. MA'RİFE VE NEKRA

Beyit No: 5

Arapça Metin:

وَما نُبَالِي إِذَا مَا كُنْتِ جَارَتَنَا أَنْ لاَ يُجَاوِرَنَا إِلاَّكِ دَيَّارٌ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: دَيُّورٌ, دَيّارٌ, دَيْرٌ: İnsan cinsinden fert, kimse, birisi, rahip.[101]

M. Rivayet:

وَمَا عَلَيْنَا إِذَا مَا كُنْتِ جَارَتَنَا أَنْ لاَ يُجَاوِرَنَا إِلاَّكِ دَيَّارٌ[102]

وَمَا نُبَالِي إِذَا مَا كُنْتِ جَارَتَنَا أَلَّا يُجَاوِرَنَا حَاشَاكِ دَيَّارٌ[103]

وَمَا نُبَالِي إِذَا مَا كُنْتِ جَارَتَنَا أَلَّا يُجَاوِرَنَا سِوَاكِ دَيَّارٌ[104]

Mana: "Eğer sen bize komşu olursan (ey sevgili), senden başka hiç kimsenin bize komşu olmamasını umursamayız."

İstişhâd Yönü: Müttasıl zamir normal durumlarda kesinlikle cümle başında ve الّا edatından sonra gelmez.

---

[100] el-Mekkûdî, **a.g.e.,** s, 20.

[101] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "دير".mad.

[102] Abdullah İbn 'Akîl, **Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik,** thk. Muhammed Muhyîddîn Abdulhamîd, Dâru't-Turâs, Kahire 1980, I/90.

[103] İbn 'Akîl, **a.g.e,** s, 90.

[104] İbn 'Akîl, **a.g.e,** s, 91

Beyitte müttasıl olan ك zamirinin الّا edatından sonra gelmiş olması şiirin zarûretinden dolayıdır.[105]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdahu'l Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu ibn Tûlûn.

******

Beyit No: **6**

Arapça Metin:

بِالبَاعِثِ الوَارِثِ الأَمْوَاتِ قَدْ ضَمِنَتْ إِيَّاهُمُ الأَرْضُ فِي دَهْرِ الدَّهَارِيرِ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm et-Temîmî[106] el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bahir: Basît

Kaside:

كَيْفَ بِبَيْتٍ قَرِيبٍ مِنْكَ مَطْلَبُهُ فِي ذَاكَ مِنْكَ كَنَائِ الدَّارِ مَهْجُورِ[107]

---

[105] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 24,

[106] Temîm kabilesinin en meşhur şairi, aynı zamanda birinci tabaka İslam şairlerinden sayılan el-Ferazdak'in doğum tarihi kesin olmamakla birlikte hicri 20. Yıl olarak tahmin edilmektedir. el-Ferazdak asil bir ailede doğmuştur. Dedesi sahabe olup Cahiliye döneminde öldürülen kız çocuklarını yaşatma erdemine sahipti. Şiirlerinde atalarıyla övündüğü çokça görülmektedir. Methiye türü şiirlerde asrının tüm şairlerinden üstün idi. Şiirleri lügat ve nahiv kitaplarında istişhâd için kullanılmaktadır. "Eğer el-Ferazdak'ın şiirleri olmasaydı lügat ilminin üçte biri yok olurdu." sözüne mazhar olmuş olan şair, ömrünün son demlerine kadar günahkâr ve ahlak dışı bir yaşam sürdürmüştür. Ömrünün son yıllarında Kâbe'nin örtüsüne yapışıp hiciv ve iftiradan tövbe ettiği rivayet edilmektedir. el-Ferazdak ve Cerîr b. 'Atîyye arasında 45 yıl süren hiciv atışmaları "**Nakâiz**" fenninin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Ebû'l Ferec el-Asfahânî, **a.g.e,** XIX/2; Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/217.

[107] Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib el-Ferazdak, **Divanu'l-Ferazdak,** thk. Ali Fâ'ûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, s, 189.

Lügat: دَهْر الدَّهارير: Geçmiş zamanın evveli, zamanın başı.[108] ضَمْناً, ضَمَّن الشيءَ: Bir şeye kefil olmak, garantisine almak. كَمَا تُودِعُ المَيِّتَ القَبْرَ: Ölüyü kabre emanet vermek.[109]

M. Rivayet:

بِالبَاعِثِ الوَارِثِ الأَمْوَاتِ قَدْ ضَمِنَتْ إِيَّاهُمُ الأَرْضُ بِالدَّهْرِ الدَّهَارِيرِ[110]

Mana: "Toprağın, zamanın evvelinde emanet aldığı ölüleri dirilten ve onların mülklerine varis olan Allah'a (yemin ettim. Eğer)"

Bu beytin anlaşılması için öncesi ve sonrasında bulunan beyitlerin de izah edilmesi gerekmektedir. Çünkü şiirin başında bulunan car ve mecrûrun muta'allik olduğu kasem fiili bir önceki beyitte geçmekte ve muksamu bih ise bir sonraki beyitte bulunmaktadır.

Beytin öncesi:

إِنِّي حَلَفْتُ وَلَمْ أَحْلِف عَلَي فَنَدٍ فِنَاءَ بَيْتٍ مِنَ السَّاعِينَ مَعْمُورِ

"Ziyaretiler ile şen olan evin (Kâbe) avlusunda yemin ettim -ki yalan üzere yemin etmem-"

Beytin sonrası:

لَوْ لَمْ يُبَشِّر به عِيسَى وَبَيَّنَهُ كُنْتَ النَّبِيَّ الَّذِى يَدْعُو إِلَى النُّورِ

"Eğer Hz. İsa o'nu (Hz. Muhammed s.a.v.) müjdeleyip açıklamasaydı, hidayete davet eden peygamber sen olurdun."

İstişhâd Yönü: Müttasıl olarak gelmesi mümkün olan zamirler normal durumlarda münfasıl olarak gelmemelidir. Beyitte veznin korunması için إيّاهم zamirinin münfasıl olarak gelmiş olması şiirin zaruretinden dolayı uygun görülmüştür.

---

108 Ebû Mansûr Muhammed el-Herevî, **Tehzîbu'l-luğa,** "دهر" mad, thk. Muhammed 'Avd Mur'ıb, Dâru İhyâı't-Turâsi'l-'Arabi, Beyrut 2001.

109 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "ضمن"mad.

110 el-Farezdek, **a.g.e.,** s, 190.

Aksi takdirde zamirin ضَمِنَتهُم şeklinde fiile bitişik yazılması gerekirdi.[111]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdahu'l Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn;

******

Beyit No: 7

Arapça Metin:

لِوَجْهِكَ فِي الإِحْسَانِ بَسْطٌ وبَهْجَةٌ أَنَالَهُمَاهُ قَفْوُ أَكْرَمِ وَالِدِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: بَسِيطُ الوَجْهِ: Güler yüzlü, sevinçli.[112] البَهْجَةُ: Güzel olmak. الابْتِهاجُ: sevinç, Mutluluk, surûr.[113] قَفْوًا, قَفَوَ: Uymak, tabi olmak (سُمِّيَتْ قَافِيَةُ البَيْتِ لأَنَهَا تَتْلُو سَائِرَ الكَلاَمِ).[114]

Mana: Güzel yüzlülük ve sevinç iyilik anında senin yüzünü sarar. Yüzüne güzellik ve sevinci, en asil atasına bağlılığı vermiştir.

İstişhâd Yönü: Bir cümlede art arda gelen ve dereceleri (mütekellim, muhatap, gaib) aynı olan iki zamir mevcut ise bunlardan ikincisinin munfasıl olarak gelmesi gerekir. Fakat gaib zamirlerde, zamirler arasında tekil, ikil, çoğul, eril ve dişillik yönünden ihtilaf var ise ikinci zamirin bazen müttasıl olarak gelmesi caiz görülmüştür. أَنَالَهُمَاهُ örneğinde "هُمَا" ve

---

111 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 25.

112 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "بسط" mad.

113 Zeynuddîn er-Râzî, **a.g.e.,** "بهج" mad.

114 Ahmed İbn Fâris el-Kazvînî, **Mucmelu'l-luğa,** "قفو"mad, thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1986.

"هُ" zamirleri gaib olmalarına rağmen ikil ve tekil olarak birbirine muhalif olduğu için "ه" zamiri müttasıl olarak gelmiştir.[115]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Evdahu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn.

******

Beyit No: 8

Arapça Metin:

عَدَدْتُ قَوْمِي كعَدِيدِ الطَّيْسِ إذ ذَهَبَ القَوْمُ الكِرَامُ لَيْسِي

Şair: Ru'be b. el-'Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez

Lügat: الطَّيْسُ: Karınca, sinek ve böcek gibi nesli çok olan her mahlûkat, çok fazla kum, sayıca fazla olan herşey.[116]

M. Rivayet:

عَهْدِى بِقَوْمِي كعَدِيدِ الطَّيْسِ قَدْ ذَهَبَ القومُ الكِرَامُ لَيْسِي[117]

عَهِدْتُ قَوْمِي كعَدِيدِ الطَّيْسِ قَدْ ذَهَبَ القومُ الكِرَامُ لَيْسِي[118]

حَتَّى لَحِقْنَا بِعَدِيدِ الطَّيْسِ قَدْ ذَهَبَ القومُ الكِرَامُ لَيْسِي[119]

Mana: "Benim dışımda o asil topluluk öldüğü vakit kavmimi saydım, kum taneleri adedince fazla idi."

---

[115] el-Mekkûdî, **a.g.e.,** s, 26.

[116] Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-muhît,** Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2005, I/555.

[117] Mahmûd b. 'Umer ez-Zemahşerî, **Esâsu'l-belâğe,** "طيس" mad, thk. Mahmûd Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

[118] Hasan b. Muhammed es-Sağânî, **el-'Ubâbu'z-zâhir** (Harfu's-Sin), thk. Muhammed Hasan âli Yâsîn, Dâru'ş-Şu'ûni's-Sekâfeti'l-'Âmme, Bağdat 1987, s, 255.

[119] Osmân İbn Cinnî el-Mevsılî, **Sırru sinâ'âti'l-i'râb**, thk. Hasan Hindâvî, I/323.

*Şerhu'l-Mekkûdî'*de geçen bu rivayete göre şair burada kavmine sitem duymakta ve kavminin sayıca çok fazla olmasına rağmen içlerinde, kendisi dışında asil hiç kimsenin kalmadığını vurgulamaktadır.

Oysaki kabileciliğin çok yoğun olduğu o dönemde şairler kabilelerini övmek ve yüceltmek gayretindelerdi ve bu gayretle her şair kendi kabilesini üstün gösterip muhatabının kabilesini kötüleyerek birbirlerini hicvederlerdi. Bu sebepten *Şerhu İbn 'Akîl* adlı eserde daha sahih görülen şu farklı rivayeti de zikretmekte fayda vardır.

عَهْدِى بِقَوْمِي كعَدِيدِ الطَّيْسِ قَدْ ذَهَبَ القومُ الكِرَامُ لَيْسِي

"Benim kum taneleri gibi çok olan kavmimle görüşmem hâsıl olmuştu. Ben hariç o asil kavmin tümü öldü."

İstişhâd Yönü: Fiile bitişen mütekellim zamirinden önce nun-i vikâye'nin gelmesi gerekli görülmüştür. Nâkıs fiillerden olan لَيْسَ fiilinde ise şiirin zarûretinden dolayı bazen "nun" harfi hazfedilir. Beyitte لَيْسَنِى değil de لَيْسِى olarak gelmiş olması şiirden dolayı ve nadirdir.[120]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Evdâhu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu ibni Tûlûn; Hâşiyetu'l-Hudarî.

******

Beyit No: **9**

Arapça Metin:

كَمُنْيَةِ جَابِرٍ إِذْ قَالَ لَيْتِي أُصَادِفُهُ وأَفْقِدُ جُلَّ مَالِي

[120] el- Mekkûdî, **a.g.e.,** s, 27.

Şair: Zeyd b. Muhelhil et-Tâî, Zeydu'l Hayr[121] (ö. 9/630)
Bahir: Vafir
Kaside:

تَمَنَّى مَزْيَدٌ زَيْداً فَلَاقَى أَخَا ثِقَةٍ إِذَا اخْتَلَفَ الْعَوَالِي[122]

Lügat: مُنْيَةٌ, مُنَى: Arzulanan, istenilen şey.[123] جُلُّ الشَّيْئ, جُلٌّ وجُلاَلُهُ: Çoğu, bir şeyin fazla olanı.[124]

M. Rivayet:

كَمُنْيَةِ جَابِرٍ إِذْ قَالَ لَيْتِي أُصَادِفُه وأُتْلِفُ جُلَّ مَالِي[125]
كَمُنْيَةِ جَابِرٍ إِذْ قَالَ لَيْتِي أُصَادِفُه وَأَفقِدُ بَعْضَ مَالِي[126]
كَمُنْيَةِ جَابِرٍ إذ قال لَيْتِي أُصَادِفُه وأُغْرَمُ جُلَّ مَالِي[127]
كَمُنْيَةِ جَابِرٍ إِذْ قَالَ لَيْتِي أُصَادِفُه ويَهْلِكَ جُلُّ مَالِي[128]

---

121 Muhadremûn ve süvari şairlerden olan Zeydu'l Hayr, hicretin dokuzuncu yılında(630), Tayy kabilesinden bir heyet ile beraber Hz. Peygamber'imize gelip Müslüman olmuştur. Atları çok sevdiğinden dolayı kendisine verirmiş olan Zeydü'l Hayl ismini Peygamber (s.a.v.) Zeydü'l Hayr diye tebdil etmiştir. Cahiliye devrinde şiir, hitabet, asalet ve cesaret vasıflarına haiz olduğu için, Peygamber s.a.v kendisi görünce: "Bugüne kadar bana nitelendirilen kişileri tümünü vasıflarının altında gördüm fakat sen vasıflarının üstündesin," demiştir. Peygamber (s.a.v.) yanından dönerken sıtma hastalığından dolayı vefat etmiştir. Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e.,** V/379. Ebu'l-Ferec, **a.g.e.,** XVI/46. Halit Özkan, *Zeydu'l-Hayr*, DİA XXXXIV/399.

122 Zeyd b. Muhelhil et-Tâî, **Şi'ru Zeydi'l-Hayli't-Tâî**, thk. Ahmed Muhtâr el-Bereze, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Beyrut 1988, s, 137.

123 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "منا" mad.

124 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "جلل" mad.

125 İbn 'Akîl, **a.g.e,** I/111.

126 Bedruddin Muhammed İbn Nâzım, **Şerhu İbni'n-Nâzım 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik**, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, s, 43.

127 el-Cevherî, **es-Sihâh,** I/265.

128 Muhammed b. Yezîd el-Ezdî el-Muberrid, **el-Muktedab**, thk. Muhammed 'Abdulhâlık 'Azîme, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, bty, I/250.

كَمُنْيَةِ جَابِرٍ إذ قَالَ لَيْتِي أُصَادِفُه وَيْذهَبَ جُلَّ مَالِي[129]

Kıssa: Benî Esed kabilesinden Mezyed isminde bir şahıs, iddialı bir şekilde, "Keşke Zeydu'l-Hayl (ö. 9/630) ile bir savaşta karşılaşsaydım," dermiş. Gün gelmiş Zeyd o adamın kabilesiyle savaşmış. Mezyed, mübâreze gereği Zeyd'in karşısına çıkınca, hasmının mızrağını iyi kullandığını ve kendine güvendiğini idrak edip kaçmayı tercih etmiş. Mezyed'in bu kaçış mâcerasından önce yine Câbir isminde bir kişi, "Keşke Zeyd ile karşılaşsaydım da malımın çoğunu kaybetseydim," diyormuş. Câbir'de, Zeyd ile karşılaşmış ve Zeyd'in darbesine duçâr kalınca "Ey Zeyd! Yeter," deyip canını kurtarmış.[130]

Mana: Câbir'in "keşke malımın çoğunu kaybetmemle birlikte onunla (Zeyd) karşılaşsaydım" dediği andaki arzusu gibi,

İstişhâd Yönü: Fiile benzeyen harflerden biri olan ليت harfine ya-i mütekellim bitiştiğinde, "ya"dan önce nun-i vikâye çoğu zaman gelir. Bazen ise nun-i vikâye gelmez. İşte bu beyit ليت harfinin, لَيْتَنِي değil de لَيْتِي olarak gelmiş olduğuna şahittir.[131]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l Makâsıd ve'l Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Evdâhu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn; Hâşiyetu'l-Hudarî; Hâşiyetu'd-Desûkî.

******

---

[129] es-Sılmî, **a.g.e,** , I/151.
[130] Zeyd et-Tâî, **a.g.e,** s.137.
[131] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 27.

Beyit No: **10**

Arapça Metin:

فَقُلْتُ أَعِيرَانِي القَدُومَ لَعَلَّنِي أَخُطُّ بِهِ قَبْرًا لِأَبْيَضَ مَاجِدِ

Şair: Mudrîk b. Hısn el-Esdî[132]

İncelenen nahiv kaynaklarında bu beytin kimin tarafından söylendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır Sadece *"el-Lemha fî şerhi'l-Mulha"* adlı kitabın hâşiye bölümünde şiirin Mudrîk b. Hısn el-Esdî'ye ait olduğu yazılmıştır.[133]

Bahir: Tavîl

Lügat: قَدُومٌ: Yontma aleti, keser.[134] الأَبْيَضُ, البِيضُ: Beyaz renk, kılıç.[135]

M. Rivayet:

فَقُلْتُ أَعِيرُونِي القَدُومَ لَعَلَّنِي أَخُطُّ بِهِ قَبْرًا لِأَبْيَضَ مَاجِدِ[136]

Mana: "Dedim ki "bana Keser'i (yontma aletini) ödünç veriniz, umulur ki onunla büyük kılıca bir kılıf yaparım."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte geçen ليت'in aksine لَعَلَّ harfi ile mutekellim "ya"sı arasında genellikle nun-i vikâye gelmez. Bazen ise nun'i vikâye, لَعَلَّ harf ile "ya" arasında fasıl olarak gelmektedir. Şahid beyitte لَعَلَّ harfinin, لَعَلِّي şeklinde

---

132 Bakılan kaynaklarda şairin hayatı hakkında bilgiye ulaşılalamıştır. Sadece *Târîhu Dımaşk* adlı eserde şairin ismi ve Yezîd b. Mu'âviye'nin oğlu aleyhinde söylediği şiir zikredilmiştir. Ali b. el-Hasan b. 'Asâkir, **Târîhu Dımaşk,** thk. 'Amr b. Gurâme el-'Amrevî, Daru'l-Fikr, Beyrut 1995, LVII/182.

133 Muhammed b. Hasan b. Sibâ' İbn Sâiğ, **el-Lemha fî şerhi'l Mulha,** thk. İbrahîm b. Sâlim es-Sâ'ıdî, 'Umâdetu'l Bahsi'l İlmî bi'l Câmi'ati'l İslamiyye, el-Medînetu'l Munevvere 2004, II/546.

134 Zeynuddîn er-Râzî, **a.g.e,** "قدم" mad.

135 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "بيض" mad.

136 Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, **Tuhfetu'l mevdûd bi-ahkâmi'l mevlûd,** thk. 'Abdulkâdir el-Arnâût, Mektebetu Dâru'l-Beyân, Dımaşk 1971, I/153.

değil de لَعَلَّنِي şeklinde gelmiş olması nadir olan kullanıma delil olmuştur.[137]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Evdâhu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Hâşiyetu'd-Desûkî.

******

Beyit No: **11**

Arapça Metin:

أَيُّهَا السَّائِلُ عَنْهُمْ وَعَنِي لَسْتُ مِنْ قَيْسٍ وَلاَ قَيْسُ مِنِي

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Remel

Lügat: سُؤَالٌ: Bilgi veya bilgiyi gerektiren çağrı, mal veya malı gerektiren çağrı. سَئَلَ عَن: Haber almak, haber sormak, bilgi almak, bilgi almaya çalışmak. سَئَلَ مِن: Dilenmek, mal istemek.[138]

Mana: Ey beni ve onları soran (araştıran) kişi! Ben Kays'tan (kabile) değilim. Ve Kays da (kabile) benden değildir.

İstişhâd Yönü: مِنْ ve عَنْ harfleri ya-i mütekellim ile geldikleri vakit son harflerinin aslî binâları üzerine –sukûn- kalabilmesi için nun-i vikâye'nin, harf ve ya-i mütekellim arasında fasıl olarak gelmesi gerekir. Beyitteki söz konusu harflerin مِنِّي ve عَنِّي şeklinde gelmemiş olması şiirin zaruretinden dolayıdır.[139]

---

137 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 27,

138 Râğıb el-İsfahâni, **el-Mufredât,** "سئل" mad.

139 el- Mekkûdî, **a.g.e.,** s, 27.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn Tûlûn; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Evdâhu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Hâşiyetu'd-Desûkî.

******

Beyit No: **12**

Arapça Metin:

قَدْنِيَ مِنْ نَصْرِ الخُبَيْبَيْنِ قَدِي لَيْسَ الإِمامُ بالشَّحِيحِ الْمُلْحِدِ

Şair: Humeyd b. Mâlik el-Erkad[140]

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

قلت لعنسي وهى عجلى تعتدى لا نوم حتى تحسرى وتلهدى[141]

Lügat: الخَبُّ: aldatan, insanların arasında fesat çıkaran, والخُبَيْبَانِ: Abdullah (ö. 73/692) b. Zubeyr b. 'Avvâm ve oğlu Hubeyb b. Abdullah veya Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) ve kardeşi Mus'ab (ö. 72/691) b. Zubeyr'e verilen isim.[142] الشُّحُّ: cimrilik. شَحِيحٌ: cimri.[143] المُلْحِد: dinden sapan, dinde olmayan şeyleri dine sokan kişi.[144]

M. Rivayet:

قَدْنِيَ مِنْ نَصْرِ الخُبَيْبَيْنِ قَدِى لَيْسَ أَمِيرِى بالشَّحِيحِ الْمُلْحِدِ[145]

---

[140] Emevî devletinin Müslüman şairidir. Haccâc b. Yusuf es-Sekafî döneminde yaşamış ve Haccâc'a methiyeler yazmıştır. Yüzündeki siyah noktalardan dolayı kendisine الأرقط (benekli veya leopar) lakabı verilmiştir. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** V/395.

[141] el-Cevherî, **es-Sihâh,** II/534.

[142] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "خبب" mad.

[143] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "شح" mad.

[144] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "لحد" mad.

[145] Ahmed b. el-Emîn eş-Şenkîtî, **ed-Dureru'l-levâmi'**, thk. Muhammed Bâsıl 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, I/107.

قَدْنِيَ مِنْ ذِكْرِ الحُبَيْبَيْنِ قَدي لَيْسَ الإِمَامُ بالشَّحِيحِ الْمُلْحِدِ[146]

Mana: "Yeter, iki Hubeyb'in (Abdullah b. Zübeyr ve oğlu) yardımı bana yeter, halife kesinlikle cimri ve dinden sapmış değildir."

Bu şiirde birçok yönden ihtilaf mevcuttur. Öncelikle şiirin âidiyeti konusunda kaynak kitaplarda farklı şair isimleri zikredilmiştir. Biz burada çoğunluğun kabul ettiği ismi yazdık. İkincisi şiirin kime yazıldığı konusu da muhtelif, Abdulmelik (ö. 86/705) b. Mervan'a yazıldığını söyleyenler olduğu gibi o'nun valisi Haccâc (ö. 95/714) b. Yusuf es-Sekafî'ye yazıldığını söyleyenler de var. Şiirde ihtilafsız olan tek şey ise şairin –her kim ise- bir fâsık olduğudur.

İstişhâd Yönü: قد ve قط isimleri ya-i Mutekellim'e izafe edildikleri vakit, nun-i vikaye'nin isim ve zamir arasında fasıl olarak gelme durumu, gelmeme durumundan daha fazladır. Şair, şahid beyitte bir mısrada قد sözcüğünün her iki kullanımını da zikretmiştir.[147]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn Tûlûn; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; Evdahu'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi';el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Hâşiyetu'd-Desûkî.

---

146 Sa'îd el-Afğânî, **el-Mucez fî kavâ'idi'l-luğati'l-'Arabiyye**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2003, s, 383.

147 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 27.

5. ‘ALEM

Beyit No: 13

Arapça Metin:

أَنَّا اقْتَسَمْنا خُطَّتَيْنا بَيْنَنَا فَحَمَلْتُ بَرَّةَ واحْتَمَلْتَ فَجارِ

Şair: Ziyâd b. Mu‘âviye en-Nâbiğa ez-Zubyânî[148] (ö. m. 604)

Bahir: Kâmil

K. Matla‘ı:

نُبِئتَ زُرْعَةَ والسَّفَاهَةُ كَإِسْمِهَا يُهْدِى إِلَيَّ غَرَائِبَ الأَشْعَارِ[149]

Lügat: خُطَّةٌ, خَطَطَ: İş, kıssa, haslet.[150] فُجُورًا, فَجَرَ: Fasık olmak, yalan söylemek, aykırı davranmak, yüz çevirmek. فَجَارِ: Fücur ve kötülüğe verilen isim.[151] بَرَّةَ İhsan ve iyiliğe verilen isim[152]

M. Rivayet:

أَنَّا اقْتَسَمْنَا خُطَّتَيْنَا بَيْنَنَا فَرَحَلْتُ بَرَّةَ وارْتَحَلْتَ فَجَارِ[153]

أَنَّا اقْتَسَمْنا خُطَّتَيْنا بَعْدَكُمْ فَحَمَلْتُ بَرَّةَ واحْتَمَلْتَ فَجَارِ[154]

أَنَّا احْتَمَلْنَا خُطَّتَيْنا بَيْنَنَا فَحَمَلْتُ بَرَّةَ واحْتَمَلْتَ فَجَارِ[155]

يَوْمَ اختَلَفْنَا خُطَّتَيْنا بَيْنَنَا فَحَمَلْتُ بَرَّةَ واحْتَمَلْتَ فَجَارِ[156]

---

148 Cahiliye dönemi şairlerindendir. Cumahî onu şair İmru’ulkays’tan sonra birinci tabaka şairlerden saymıştır. Olgun yaşta şiir yazmaya başladığı için kendisine en-Nâbîga (uzman, şiire sonradan heveslenen) denilmiştir. İbn Kuteybe, en-Nâbiğa hakkında şöyle demiştir: “Tecrübe elde ettikten sonra şiir söylemeye başlamış ve bunamadan da ölmüştür.” Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e.,** II/136.

149 Ziyâd b. Mu‘âviye en-Nâbiga, **Divânu’n-Nâbiga ez-Zubyânî**, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrâhîm, Dâru’l-Me‘ârif, Kahire, bty, s, 54.

150 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “خطط” mad.

151 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “فجر” mad.

152 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “برر” mad.

153 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** XI/35.

154 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** XV/409.

155 el-Cevherî, **es-Sihâh,** II/779.

Kıssa: Ukâz panayırında en-Nâbiğa'ya (ö. m. 604) rastlayan Zur'a b. 'Amr, en-Nâbiğa'dan müttefikleri olan Kays kabilesi ile savaşmak ve aralarındaki ittifakı bozmak için kabilesine işaret etmesini ister. en-Nâbiğa, Benî Esed kabilesine ihanet etmeyi kabul etmez. Bu olaydan sonra en-Nâbiğa'ya, Zur'a'nın kendisini tehdit ettiği haberi ulaşır. en-Nâbiğa bu haber üzerine Zur'a'yı hicveden bu kasideyi yazar.[157]

Mana: "Bize ait olan iki hasleti aramızda taksim ettik, ben hayır olanı aldım, sen ise şer olanı aldın."

İstişhâd Yönü: Şair bu beyitte فَجَارِ ve بَرَّةَ isimlerini birer 'alemu'l-cins olarak kullanmıştır. İlaveten بَرَّةَ ismini tâ-i te'nis ve 'alemiyet'ten dolayı gayrı munsarif ve فَجَارِ ismini de kesre üzere mebnî olarak kullanmıştır.[158]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tesrîh 'ale't-Tevdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hâşiyetu's-Sabbân.

---

[156] İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** I/178.
[157] Nâbiga ez-Zubyânî, **a.g.e,** s, 54.
[158] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 29.

6. İSM-İ İŞÂRET

Beyit No: **14**

Arapça Metin:

رَأَيْتُ بَنِي غَبْرَاءَ لَا يُنْكِرُونَنِي وَلاَ أَهْلُ هَذَاكَ الطِّرَافِ الـمُمَدَّدِ

Şair: Tarafe b. ‘Abd[159] (538/564)

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

لِخَوْلَةَ أَطْلاَلٌ بِبُرْقَةِ ثَهْمَدِ تَلُوحُ كَبَاقِي الوَشْمِ فِي ظَاهِرِ اليَدِ[160]

Lügat: بَنُو غَبْرَاء: Haydutlar, şarap meclisinde birbirini tanımadan oturanlar, garipler, fakirler.[161] طِرَاف: Deriden yapılmış çadır.[162]

M. Rivayet:

رَأَيْتُ بَنِي غَبْرَاءَ لَا يُنْكِرُونَنِي ولا أَهْلُ هَاتِيكَ الطِّرَافِ الـمُمَدَّدِ[163]

Kıssa: Babasından kalan tüm malını içki ve eğlencede tüketen Tarafe, hayatını idâme edebilmek için abisi Ma‘bed’in develerini gütmeye başlar. Çok geçmeden Tarafe’nın işini ihmal ettiğini (develeri başıboş veya

---

159 Dilinin maktûlu olan genç şair Tarafa miladi 543 yılında Bahreyn’de, dede, baba, anne, dayı ve amcaların şair olduğu asil bir aile ortamında doğdu. Küçük yaşta babasını kaybeden Tarafa, amcaların zalimane baskısıyla karşılaştı. Kavmimin de onu terk etmesi sonucu Cezire topraklarında seyahatlerde bulundu. Hîre Kralı ‘Amr b.Hind ve kardeşi Kâbûs’u hicvettiği için henüz 26 yaşındayken katledildi. Huseyn b. Ahmed ez-Zevzenî, **Şerhu’l-mu‘allakâti’l-‘aşr,** Dâru Mektebeti’l-Hayât, Beyrut 1983, s, 81.

160 Tarafe b. el-‘Abd, **Divânu Tarafe b. el-‘Abd,** thk. Mehdî Muhammed Nâsiruddîn, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2002, s, 19.

161 ez-Zebîdî, **Tâcu’l ‘arûs,** “غبر” mad.

162 İbn Fârıs, **Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa,** “طرف” mad.

163 Muhammed b. Abdillâh İbn Mâlik et-Tâî, **Şerhu’l-Kâfiyeti’ş-şâfiye,** thk. Abdulmun‘îm Ahmed Herîdî, Câmi‘atu Ummi’l-Kurâ, Mekketu’l-Mukerreme, I/317.

başkasının otlağına sürmesi) gören abisi sinirlenir ve kardeşine:

Develer yağmalansa onları şiirlerinle geri getireceğini mi düşünüyorsun, der.

Tarafe, şöyle karşılık verir:

"Şiirlerimin onları geri getireceğini görmen için develeri oradan çıkarmayacağım."

Fakat çok geçmeden, günler Tarafe'yı yalancı çıkarır. Mudar kabilesinden bir grup develeri zapt eder ve Tarafe söz verdiği halde şiirleriyle develeri geri alamaz. Develerini geri almak için amcazâdesi Mâlik'ten yardım ister. Mâlik'in kendisine yardım etmediği gibi üstüne kendisini azarlayıp kovmasına çok üzülen Tarafe, abisinin de develeri için kendisini sıkıştırması üzerine develerini nitelendiren, Mâlik'i hicveden, ruh halini içeren ve Mu'allakât-i Sab'a'dan biri olan bu şaheser kasidesini inşâd eder.[164]

Mana: "Şu uzayan (gösterişli) deri otağ sakinlerinin ve şarap meclisinde birbirlerini tanımadan oturan sarhoşların beni inkâr etmediklerini gördüm."

İstişhâd Yönü: Kâf-i hitâp ile bitişik olan işaret isminin evvelinde hâ-i tenbîhin gelmesi câizdir. Fakat genel kullanım tenbîh harfinin gelmemesidir. Şâhid beyitte bulunan işaret isminin ذاك olarak değil de هذاك olarak gelmiş olması az olan kullanıma dayanmaktadır.[165]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; ed- Dureru'l-Levâmı'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî.

---

[164] ez-Zevzenî, **Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr,** s, 81.

[165] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 31.

7. İSM-İ MEVSÛL

Beyit No: 15

Arapça Metin:

نَحْنُ الَّذُونَ صَبَّحُوا الصَّبَاحَا يَوْمَ النُّخَيْلِ غَارَةً مِلْحَاحَا

Şair: Ru‘be b. el-‘Accâc (ö. 145/762)

Bu beyit *Hizânetu'l-edeb* (VI/23) adlı eserde Câhiliye dönemi şairlerinden olan Ebû Harb el-A‘lem'e isnad edilmiştir. Yine aynı eserde (VI/24) şiirin el-‘Aynî tarafından Leylâ el-Ahyeliyye'ye (ö. 86/705'ten sonra) nisbet edildiği ifade edilmiştir. Aynı şiir Ru'be b. el-‘Accâc'a da isnad edilmiş ve Ru'be'nin divanında zikredilmiştir.

Bahir: Recez

K. Matla‘ı:

نَحْنُ الَّذُونَ صَبَّحُوا الصَّبَاحَا يَوْمَ النُّخَيْلِ غَارَةً مِلْحَاحَا[166]

Lügat: الْغَارَةُ: Hücum etmek, saldırmak. أَغَارَ عَلَى الْقَوْمِ إِغَارَةً وَغَارَةً: At ile saldırmak.[167] مِلْحاحٌ: Bir yerde ikamet etmek, ısrar etmek.[168] دَفَعَ عَلَيْهِمُ الْخَيْلَ

M. Rivayet:

نَحْنُ الَّذُونَ صَبَّحُوا الصَّبَاحَا يَومَ الفَسَادِ غَارَةً مِلْحَاحَا[169]

Mana: "Bizler Nuhayl gününde sabah erkenden (düşmana) şiddetli bir şekilde hücum edenleriz."

İstişhad Yönü: Bazıları, müzekker çoğul için kullanılan الذين ism-i mevsulunu cem‘i müzekker-i sâlim gibi – vâv ile merfu‘, yâ ile mansûb ve mecrûr kullanmışlardır. Bu kullanım Huzeyl (bazılarına göre Temîm) kabilesinin

---

166 el-Birûsî, **a.g.e,** s, 172.

167 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "غور" mad.

168 Ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "لحح" mad.

169 Sirâcuddîn 'Umer ed-Dımaşkî, **el-Lubâb fî 'ulûmu'l-Kitâb,** thk. 'Adıl Ahmed 'Abdulmevcûd; 'Ali Muhammed Ma‘ûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, I/.210

lügatıdır. Şâhid beyitte, haber konumunda olan الَّذُونَ sözcüğünün merfu‘ durumda vâv ile gelmiş olması buna delil olmuştur.[170]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem’u’l-Hevâmi‘; el-Behcetu’l-Mardiyye; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hâşiyetu’s-Sabbân; Hâşiyetu’l-Hudarî; Delîlu’s-Sâlik; Evdâhu’l-Mesâlik, el-Mekâsidu’n-Nahviyye.

******

Beyit No: **16**

Arapça Metin:

فَمَا آبَاؤُنَا بِأَمَنَّ مِنْهُ عَلَيْنَا اللاَّءِ قَدْ مَهَدُوا الحُجُورَا

Şair: Ben-i Sâlim kabilesinden bir şair

Bahir: Vâfir

Lügat: مَنَّ عَلَيْهِ: İyilik yapma, ihsan etme. منَّ عليه: Yaptığı iyiliği büyük görmek, iyiliğiyle övünmek, başa kakmak.[171] حَجْرُ المرأَةِ وحِجْرُهَا: Kucak, aguş.[172]

Mana: “Kucaklarını bizlere beşik yapan babalarımız dahi bize ondan daha fazla iyilik yapmamışlardır.”

Beyitte geçen بِأَمَنَّ مِنْهُ عَلَيْنَا cümlesi “birine iyilik ve ihsanda bulunmak” anlamını barındırdığı gibi “yaptığı bir iyiliği başa kakma” anlamını da içermektedir. İncenen kaynaklarda yukarıda zikrettiğimiz mana verilmişse de beyitin şu şekilde de ifade edilebileceğini düşünüyoruz.

“Kucaklarını bizlere beşik yapan babalarımız dahi iyiliklerini ondan daha fazla başımıza kakmamıştır.”

---

[170] el-Mekkûdî, **a,g.e.,** s, 32.

[171] Muhammed Ebû Bekr el-Enbârî, **ez-Zâhir fî me‘anî kelimâtı’n-nâs,** thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmın, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut 1992, II/344.

[172] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “حجر” mad.

İstişhâd Yönü: الّتى ism-i mevsûlun çoğulu olan اللاء bazen الذين anlamında müzekkerin çoğul hali için kullanılır. Şâhid beyitte geçen اللاء mevsûlu bu nadir kullanıma göre gelmiştir.[173]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Delîlu's-Sâlik; Evdâhu'l-Mesâlik.

******

Beyit No: **17**

Arapça Metin:

جَمَعْتُهَا مِنْ أَيْنُقٍ سَوَابِقِ ذَوَاتُ يَنْهَضْنَ بِغَيْرِ سَائِقِ

Şair: Ru'be b. 'Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez

Lügat: النَّاقَةُ: Dişi deve.[174] سَوَابِقُ, نِيَاقٌ, أَيَانِقَ, اَوْنُقٌ, أَيْنُقٌ, أَنْوُقٌ, نُوقٌ, سَابِقَةٌ: Öne geçen, önce gelen yarış atı.[175] نَهَضَ, نَهْضًا, نُهُوضًا: Kalkmak, hızlanmak.[176]

M. Rivayet:

جَمَعْتُهَا مِنْ أَيْنُقٍ مَوَارِقِ ذَوَاتُ يَنْهَضْنَ بِغَيْرِ سَائِقِ[177]

Mana: "Onları, (develeri) yarışta önde gelen, dürtmeksizin yerinden kalkıp hızlanan develerin arasından topladım (seçtim)."

---

173 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 32.

174 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "نوق"mad.

175 Lûvîs Ma'lûf, **el-Muncid fi'l-luğa,** "سبق" mad, İntişârâtu Zevi'l-Kurbâ, bty, 1429.

176 el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-munîr,** "نهض" mad.

177 Ahmed eş-Şenkîtî, **a.g.e,** I/151.

İstişhâd Yönü: Tay kabilesi, التى mevsûlunun anlamını ذات kalıbıyla, اللاتى mevsulunu da ذوات kalıbıyla ifade eder. Şair, beyitte ذَوَاتُ kalıbını Tay kabilesinin lügatına binâen اللاتى mevsulu anlamında kullanmıştır.[178]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik.

******

Beyit No: 18

Arapça Metin:

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ التُّرْضَى حُكُومَتُهُ وَلاَ الأَصِيلِ وَلاَ ذِي الرَّأيِ وَالْجَدَلِ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

قَدْ أَرْغَمَ اللهُ أَنْفًا أَنْتَ حَامِلُهُ يَا ذَا الخَنَا وَمَقَالِ الزُّورِ وَالخَطَلِ[179]

Lügat: حَكَمَ, حُكْمًا, حُكُومَةً: Yargılama. حَاكِمٌ: Hüküm veren, hâkim.[180] الرَّأْيُ: Nefsin, zan üstünlüğü ile iki zıt yargıdan birine kanaat getirmesi.[181] جَدَلَ, جِدَالٌ: Çekişme ve galip gelme adına yapılan müzakere.[182] الخَطَل: Hafiflik, acelecilik, boş konuşmak. الخَاطِل: Ahmak, acele eden.[183]

M. Rivayet:

---

178 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 33.

179 İbn 'Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, LXXII/88.

180 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "حكم" mad.

181 Râgıb el-İsfahânî, **el-Mufredât,** "رأى" mad.

182 Râgıb el-İsfahânî, **el-Mufredât,** "جدل" mad.

183 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "خطل" mad.

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ التُّرْضَى حُكُومَتُهُ وَلاَ البَلِيغِ وَلاَ ذِي الرَّأيِ وَالْجَدَلِ[184]

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ المُرْضَى حُكُومَتُهُ وَلاَ الأَصِيلِ وَلاَ ذِي الرَّأيِ وَالْجَدَلِ[185]

Kıssa: Bedevînin biri Abdulmelik (ö. 86/705) b. Mervân'ın huzuruna gelip ona güzel bir methiye sunar. Abdulmelik adama hayran kalır ve "Ey bedevî kimlerdensin?" der. Bedevi: "'Uzra kabilesinden" diye cevap verir. Abdulmelik: (el-Ferazdak (ö. 114/732), Cerîr (ö. 110/728) ve el-Ahtal'ı (ö. 92/710-11) işaret ederek) "Şunlar en fasîh insanlardır, sen İslam döneminin en yergi içeren beyitini bilir misin?" diye sorar. Bedevî: "Cerîr'in şu sözüdür." der.

فَغُضَّ الطَّرْفَ إِنَّكَ مِنْ نُمَيْر فَلاَ كَعْبًا بَلَغْتَ وَلاَ كِلاَبَا

"Sen Numeyr kabilesindensin bakışını yere indir, ne Ka'b ne de Kilâb kabilesinin şeref ve izzetine ulaşmamışsın."

Abdülmelik: Güzel söyledin, peki İslam döneminde söylenmiş en övgü içeren beyiti bilir misin? der. Bedevî: "Evet, Cerîr'in şu sözüdür," der.

أَلَسْتُمْ خَيْرَ مَنْ رَكِبَ المَطَايَا وَأَنْدَى العَالَمِينَ بُطُونَ رَاحِ

"Sizler süvarilerin en hayırlısı ve âlemin eli açık en cömert olanları değil misiniz?"

Abdülmelik: Bildin ve güzel söyledin, peki İslam döneminde söylenmiş en zarîf beyiti bilir misin? diye sorar. Bedevî: "Evet, Cerîr'in şu sözüdür," der.

اِنّ العُيُونَ الّتِي فِي طَرْفِهَا حَوَرٌ قَتَلْنَنَا ثُمَّ لَمْ يُحْيِينَ قَتْلَانَا

يَصْرَعْنَ ذَا اللُّبِّ حَتَى لا حَرَاكَ بِهِ وَهُنَّ اَضْعَفُ خَلْقِ اللَّهِ اِرْكَانَا

"Gözbebeği simsiyah ve bembeyaz olan o gözler bizleri öldürdü ve diriltmeden ölü halde bıraktı. O gözler akıl

---

[184] Kemâluddîn el-Enbârî, **el-İnsâf fî mesâili'l-hilâfi beyne'n-Nahviyyîn**, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2003, II/424.

[185] İbn 'Asâkir, **a.g.e,** LXXII/88.

sahibini hareketsiz kalana kadar yere çalar, hâlbuki onlar (gözler) Allah'ın ez zayıf yapılı mahlûklarıdır."

Abdülmelik: Ey bedevî güzel söyledin, peki Cerîr'i tanır mısın? diye sorar. Bedevi: "Hayır, tanımam ve o'nu görmeyi çok arzuluyorum," der. Abdülmelik: bu Cerîr bu el-Ferazdak bu da el-Ahtal'dır der. Bunun üzerine bedevî hemen şu beyti inşâd eder:

فَحَيَّا الإِلَهُ أَبَا حَزْرَةٍ وَأَرْغَمَ أَنْفَكَ يَا أَخْطَلُ

وَجدُّ الفَرَزْدَقِ أَتْعِسْ بِهِ وَدَقَّ خَيَاشِيمَهُ الجَنْدَلُ

"Allah Ebû Hazra'ya (Cerîr) uzun ömürler versin ve senin de burnunu yere çalsın ey el-Ahtal. el-Ferazdak'ın dedesi helak olsun, büyük kaya (Cerîr) onun burnunu kırdı."

Bedevînin ardından el-Ferazdak, bahsimize konu olan şu beyitleri söyler.

قَدْ أَرْغَمَ اللهُ أَنْفًا أَنْتَ حَامِلُهُ يَا ذَا الخَنَا وَمَقَالِ الزُّورِ وَالخَطَلِ

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ المُرْضَى حُكُومَتُهُ وَلاَ الأَصِيلِ وَلاَ ذِي الرَّأيِ وَالْجَدَلِ

"Allah taşımakta olduğun burnu yere sürtmüştür, ey edebe aykırı konuşan, yalan söz sahibi ve zırvalayan, sen hükmüne razı olunan hakem değilsin ve sen asil değilsin, fikir ve kanaat sahibi de değilsin."

el-Ferazdak'ın ardından el-Ahtal da bedevîye şu beyitlerle cevap verir:

يَا شَرَّ مَنْ حَمَلَتْ سَاقٌ عَلَى قَدَمٍ مَا مِثْلُ قَوْلِكَ فِي الأَقْوَامِ يُحْتَمَلُ

اِنَّ الحُكُومَةَ لَيْسَتْ فِي أَبِيكَ وَلاَ فِي مَعْشَرٍ أَنْتَ مِنْهُمْ اِنَّهُمْ سَفَلُ

"Ey bacakların ayaklar üzerinde taşıdıklarının en şerlisi, bu gibi sözlerine toplumlarda tahammül gösterilmez. Yargılama baban ve mensûbu olduğun topluluk hakkında değildir. Şüphesiz onlar alçaktırlar."

Bunun üzerine Cerîr kızgın bir şekilde ayağa kalkar, el-Ferazdak ve el-Ahtal'a şu beyitlerle karşılık verir:

أَتَشْتُمَانِ سَفَاهًا خَيْرَكُمْ حَسَبًا فَفِيكُمَا وَالهَي الزُّورُ وَالخَطَلُ

شَتَمْتُمَاهُ عَلَى رَفْعِي وَوَضْعِكُمَا لاَ زِلْتُمَا فِي انْحِطَاطٍ أَيُّهَا السَّفَلُ

"Sizden daha asil birine cahilce küfür mü ediyorsunuz, Rabbime yemin ederim ki yalancılık ve zırvalama sizdedir. Beni yüceltip sizi alçalttığı için ona küfrettiniz, ey alçaklar! sizler hala aşağılıksınız."

Daha sonra Cerîr yerinden zıplar, bedevînin başını öper ve Abdülmelik'e: Ey müminlerin emiri! Benim ödeneğim bedevîye verilsin, der. – Cerîr'in yıllık ödeneği on beş bin dirhem imiş-. Abdülmelik: Benim malımdan da aynı miktar bedevînindir, der. Bedevî ödülleri alıp gider.[186]

Mana: "Sen hükmüne razı olunan hakem değilsin ve sen asil değilsin, fikir ve kanaat sahibi biri de değilsin."

İstişhâd Yönü: ال mevsûlunun sılası sarîh sıfat (ism-i fâil, ism-i mef'ûl vs.) olarak gelir. Bazen mu'rab fiil olan müzârı fiili de ال mevsûluna sıla olmaktadır. Şâhid beyitte geçen الْتُّرْضَى sıla ve mevsûlu nadir kullanıma binaen gelmiştir.[187]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Nâzım; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Şerhu İbn Tûlûn; Delîlu's-Sâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: **19**

Arapça Metin:

من يُعْنَ بِالْحَمْدِ لَمْ يَنْطِقْ بِمَا سَفَهٌ وَلاَ يَحِدْ عَنْ سَبِيلِ المِجْدِ وَالكَرَمِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basit

---

186 İbn 'Asâkir, **a.g.e,** LXXII/87-89.

187 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 34.

Lügat: عَنَي, عَنايَةً, عِنايَةً: Özen göstermek, önem vermek.[188] السَّفَهُ: Ahmak olmak, anlayışı kıt olamk, cahil ve hafif olmak, سَفِيهٌ: Hafif akıllı.[189] حَادَ عَنْهُ, يَحِيد, حَيْدًا: Korku ve kibirden dolayı bir şeyden yüzçevirmek, sapmak.[190]

M. Rivayet:

من يُعْنَ بِالْحَمْدِ لَمْ يَنْطِقْ بِمَا سَفَهٌ وَلاَ يَحِدْ عَنْ سَبِيلِ الحِلْمِ وَالكَرَمِ[191]

من يُعْنَ بِالْحَمْدِ لاَ يَنْطِقْ بِمَا سَفَهٌ وَلاَ يَحِدْ عَنْ سَبِيلِ المَجْدِ وَالكَرَمِ[192]

Mana: "Övgüye özen gösteren kişi cahilâne konuşmaz, asalet ve cömertlik yolundan da şaşmaz."

İstişhâd Yönü: أيّ mevsûlunun dışındaki mevsûllarda, sıla cümlesi uzun değilse sılanın başındaki 'aid zamirin hazfedilmemesi gerekir. Bazen ise hazfedilir. Şâhid beyitte bulunan sıla cümlesi uzun olmadığı halde بما سفه şeklinde –'aid zamirin hazfedilmiş olarak- gelmesi nadir kullanıma göredir. Çoğunlukta ki kullanıma göre ise بما هو سفه olarak gelmelidir.[193]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Delîlu's-Sâlik; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

---

188 el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-muhît,** "عني" mad.

189 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "سفه" mad.

190 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "حيد" mad.

191 İbn Malik, **Şerhu'l-Kâfiyeti'ş-Şâfiye,** I/296.

192 Ali b. Muhammed el-Eşmûnî, **Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, I/155.

193 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 35.

Beyit No: **20**

Arapça metin:

مَا اللَّهُ مُوَلِيكَ فَضْلٌ فَاحْمَدَنْهُ بِهِ فَمَا لَدَى غَيْرِهِ نَفْعٌ وَلاَ ضَرَرُ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: أَوْلَاهُ الشَّيْءَ: İyilikte bulundu, karşılıksız verdi.[194] فَضَلَ, فَضْلٌ: Fazlalık, hayır.[195] لَدَى: Yanında.[196]

Mana: "Allah'ın sana verdiği nimetler birer lütuftur. Bundan dolayı kesinlikle Allah'a şükret, çünkü onun dışındakilerin yanında ne bir fayda ne de bir zarar vardır."

İstişhâd Yönü: Sıladan mevsûla dönen 'aid zamir, mansûb bir halde olup fiil veya sıfata (ism-i fâ'il, ism-i mef'ul vs.) müttasıl ise çoğunlukla o 'aid zamir hazfedilir. Şâhid beyitte ism-i fâ'il olan مُوَلِيكَ kelimesine müttasıl olan mansûb zamir hazfedilmiştir. Takdirinde مُولِيكَهُ şeklindedir.[197]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Delîlu's-Sâlik; Evdâhu'l-Mesâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

---

194 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "ولي" mad.

195 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "فضل" mad.

196 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "لدى" mad.

197 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 36.

8. EDAT-I TA‘RÎF

Beyit No: **21**

Arapça Metin:

وَلَقَدْ جَنَيْتُكَ أَكْمُؤاً وعَسَاقِلاً وَلَقَدْ نَهَيْتُك عَنْ بَنَاتِ الأَوْبَرِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Kâmil

Lügat: جَنَى, جَنْيًا: Ağaç vb. meyve toplamak, hasat.[198] الكَمْءُ, كَمْأَةٌ, أَكْمُوءٌ: Yeraltında yeşeren mantargillerden bir mantar türü, toz rengine meyleden bir renge sahiptir.[199] عَسْقَلٌ, عَسَاقِلُ: Beyaz ve kırmızı renge sahip bir mantar türü.[200] بَنَاتُ الأَوْبَر: Çakıl taşlarına benzeyen küçük, tüylü, tadı kötü mantar türü, mantarın ilk hali.[201]

Mana: “Vallahi senin için beyaz, büyük ve toz rengindeki mantarları topladım ve andolsun seni küçük, tatsız, kötü mantarlardan da sakındırdım.”

İstişhâd Yönü: Zâide olarak isme bitişen elîf lâm edâtı iki kısma ayrılmaktadır**. a.** Zâide-i lâzime: اللات (Tâif'de bulunan bir put ismi) الآن (şimdiki zaman ismi) الذين (çoğul müzekker mevsûlu) اللاتي (çoğul muennes mevsûlu) örnekleri bu kısma girer. **b.** Zâide-i gayr-ı lâzime: zarûrât-i şi‘riyye’den dolayı isme bitişen elîf lâm edatıdır. Şâhid beyitte bulunan بَنَاتُ الأَوْبَر özel isim olduğu halde elif lâm edâtı almış olması şiirin zerûretinden dolayıdır.[202]

“Şerhu İbn Tûlûn adlı eserin tahkik ve ta‘lik bölümünde şiirdeki zarûret şu şekilde açıklanmıştır.

---

198 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “جني” mad.

199 Lûvîs Ma‘lûf, **a.g.e,** “كما” mad.

200 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “وبر” mad.

201 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** V/271.

202 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 37.

"Evbere" ismi veznu'l-fiil ve 'alamiyet'ten dolayı gayrı munsariftir. Gayr-ı munsarif isimler izâfe edilmedikçe veya elîf lâm takısı almadıkça cerre durumunda fetha ile harekelenmektedir. Söz konusu beyit kasidenin diğer sonu meksûr olan beyitleriyle aynı harekeyi alabilmesi için şair "Evbere" isminin başına elîf lâm takısı getirmek zorunda kalmıştır.[203] Bu iddianın doğru olabilmesi için muhakkikin kasidenin diğer beyitlerini de zikretmesi gerekirdi. İncelenen kaynak kitapların tümünde bu beyit tek olarak zikredilmiştir. Ayrıca beyit herhangi bir şaire de isnâd edilmemiştir."

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım, Şerhu'l-Eşmûnî; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Delîlu's-Sâlik; Evdâhu'l-Mesâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn, el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: **22**

Arapça Metin:

رَأَيْتُكَ لَمَّا أَنْ عَرَفْتَ وُجُوهَنَا صَدَدْتَ وَطِبْتَ النَّفْسَ يَا قَيْسُ عَنْ عَمْرِو

Şair: Râşid b. Şihâb el-Yeşkurî[204]

İncelenen kaynaklarda şairin ismi Reşîd b. Şihâb olarak geçmektedir. Fakat "*el-Mufaddaliyyât*" adlı eserde ise şairin ismi Râşid b. Şihâb olarak belirtilmiş ve eserin tahkik

---

[203] ed-Dımaşkî, **a.g.e,** I/169.

[204] Ben-i Yeşkur (Bekr) Kabilesine mensup Câhiliye dönemi şairlerindendir. Milâdî altıncı yüzyılın sonları ve yedinci yüzyılın başlarında yaşamıştır. Kabilesinin reisi ve şairidir. Fuat Sezgin, **Târîhu't-Turâsi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî,** Arapçaya çev, Mahmûd Fehmî Hicâzî, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd, el-Memleketu'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye 1991, II/93.

bölümünde Reşîd isminin nâsih hatasından kaynaklandığı vurgulanmıştır.[205]

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

مَنْ مُبْلِغٌ فِتيَانَ يَشْكُرَ أَنَّنِي أَرَى حِقْبَةً تُبْدِي أَمَاكِنَ لِلصَّبْرِ[206]

Lügat: الوَجْهُ, وُجُوهٌ: Yüz, kavmin reisi, eşraf[207] صَدَّ عَنْهُ, صُدُودًا: Yüz çevirmek, vazgeçmek.[208] طَابَ, طِيبًا: Leziz, güzel, iyi olmak.[209] طَابَتْ نَفْسُه: Sinirlenmeksizin, hor görmeksizin nefsin hoşnut olması.[210]

M. Rivayet:

رَأَيْتُكَ لَمَّا أَنْ عَرَفْتَ جِلَادَنَا رَضِيتَ وَطِبْتَ النَّفْسَ يَا بَكْرُ عَنْ عَمْرِو[211]

Kıssa: Şeybân kabilesinden Kays'ın: "*Savaşta Yeşkur kabilesiyle karşılaşmak hurma yemekten daha tatlıdır*" sözü kasidenin hikâyesini oluşturmaktadır.

Yeşkur kabilesinin reisi aynı zamanda kabilenin şairi de olan Râşid, kabilesinin gençlerine gelecekte sabır göstermeleri gereken zorluklarla karşılaşacaklarını haber vermekte ve Şeybân kabilesinden Kays'ın yukarıda zikredilen alaycı sözlerini gençlere hatırlatmaktadır. Şair, daha sonra iki kabile arasında çıkan savaşta yaralı halde canını kurtaran ve Yeşkur kabilesinin öldürmüş olduğu can yoldaşı Amr'ın intikamını almadan kaçan Kays'ı

---

205 Mufaddal b. Muhammed ed-Dabî, **el-Mufaddaliyyât**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Altıncı Baskı, bty, Dâru'l-Me'ârif Kahire, s, 307.

206 Mufaddal ed-Dabî, **a.g.e,** s, 310.

207 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "وجه" mad.

208 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "صدد" mad.

209 el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-muhît,** "طاب" mad.

210 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "طيب" mad.

211 Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed el-'Aynî, **el-Mekâsidu'n-Nahviyye**, thk. Muhammed Bâsıl 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2005, I/315.

davranışından dolayı kınamaktadır. Kays'ın intikamını alamadığı gibi canını kurtardığına sevindiğini belirtmektedir.

Mana: "Ey Kays! Bizim güçlü simalarımızı/yiğitlerimizi tanıdığın vakit 'Amr'ın (intikamını almaktan) vazgeçtiğini ve nefsinin hoşnut olduğunu gördüm."

İstişhâd Yönü: Zâide-i gayr-ı lâzim olarak zarûrât-i şi'riyyeden dolayı isme bitişen elîf lâm edatı bu beyitte temyîz konumunda olduğu için nekra olması gereken نفس ismini bitişmiştir. Beytin طِبْتَ نَفْسًا değil de elîf lâm takısı alarak طِبْتَ النَّفْسَ olarak gelmiş olması şiirin zaruret halinden dolayı uygun görülmüştür.[212]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Delîlu's-Sâlik; Evdâhu'l-Mesâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi', Hem'u'l-Hevâmi'.

*****

Beyit No: **23**

Arapça Metin:

إِذَا دَبَرَانٌ مِنْكِ يَوْماً لَقِيتُهُ أُؤَمِّلُ أَنْ أَلْقَاكِ غَدْوًا بِأَسْعُدِ

Şair: Kuseyyir el-Huzâ'i[213] Kuseyyir 'Azze (ö. 105/728)

---

[212] el-Mekkûdî, **a.g.e.,** s, 37.

[213] Emevî devletinin Hicâz'lı şairidir. Sevgilisi 'Azze'ye nisbeten Kuseyyir 'Azze diye şöhret bulmuştur. Çok çirkin ve kısa boylu olduğu için ismi tasğir edilmiştir. Abdulmelik b. Mervân onun şiirine hayran idi ve huzuruna geldiği vakit kendisine: "Ey Kuseyyir! Başını eğ, tavana değmesin," diye latife ederdi. Ebû İshâk: "Kuseyyir İslam döneminin en önemli şairi ve Kureyş kabilesinde şöhretli ve kıymetli biri idi," der. Hicrî 105 yılında Yezîd b. Abdulmelik döneminde İbn Abbâs'ın mevlâsı İkrime ile aynı gün ölmüştür. Haklarında: "Bugün insanların

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

تَظِلُّ إبنَةُ الضَّمرِيِّ فِي ظِلِّ نِعْمَةٍ إِذَا مَا مَشَتْ مِنْ فَوْقِ صَرْحٍ مُمَرَّدِ[214]

Lügat: الدَّبَرَانُ: İkizler burcu ve Ülker yıldızı arasında bulunan ve beş yıldızdan oluşan yıldız grubu, Ülker yıldızına tabi‘ olan yıldız.[215] الأَمَلُ: Ummak, ümit etmek.[216]

M. Rivayet:

إِذَا دَبَرَانٌ مِنْكِ يَوْماً لَقِيتُهُ أُؤَمِّلُ أَنْ أَلْقَاكِ بَعْدُ بِأَسْعُدِ[217]

Mana: (Ey sevgili) “Eğer bir gün bana sırt çevirdiğini görürsem, ertesi günü seninle mutluluklar içinde karşılaşmayı umuyorum.”

Beytin daha iyi anlaşılması için şiirde geçen “Deberân ve Es‘ud” isimlerini açıklamak gerekir. **Deberân:** *“Ayın dördüncü konağı, bu yıldızla birlikte olan yıldızlar Kalâis (dişi develer) olarak adlandırılır.”*.[218] Deberan yıldızı Araplarda kötü ve istenmeyen bir yıldızdır[219] **Sa‘d el-Zabih:** Ayın yirmi ikinci konağı, biri kuzeyde yükselirken diğeri güneyde düşen iki küçük yıldızdır. **Sa‘d el-Su‘ud:** Ayın yirmi dördüncü konağı, üç yıldızdır. Birisi çok parlaktır. **Sa‘d Bula‘:** Ayın yirmi üçüncü konağı, ayın yörüngesinde iki küçük yıldızdır. **Sa‘d el-Ehbiyâ:** Ayın yirmi beşinci

---

en şairi ve en fakihi öldü,” denmiştir. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** V/221-223.

214 Kuseyyir b. Ebî Cum‘a el-Huzâ‘î, **Divânu Kuseyyir ‘Azze**, thk. İhsân ‘Abbâs, Dâru’s-Sekâfe, Beyrut 1971, s, 433.

215 ez-Zebîdî, **Tâcu’l ‘arûs,** “دبر” mad.

216 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “أمل” mad.

217 Kuseyyir el-Huzâ‘î, **a.g.e,** s, 435.

218 Yavuz Unat, **Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi**, s, 14.

219 Ahmed b. ‘Ali b. Hacer el-‘Askalânî, **Fathu’l-bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut 1379 h, II/524.

konağıdır.[220]Bu yıldızlar ise Araplarda uğurlu sayılan yıldızlardır.

Verdiğimiz bilgilerden anlaşıldığı üzere "Es'ud" isimli bir kamerî menzil yoktur. Şair "Sa'd" ismi ile başlayan kameri menzilleri çoğul kalıbında getirmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda beyit şu şekilde izah edilse daha münasip olur.

"Eğer bir gün Deberân isimli uğursuz yıldız menzilinde bana sırt çevirdiğini görürsem, ertesi günü Es'ud diye bilinen uğurlu yıldızların menzilinde seninle mutluluklar içinde karşılaşmayı umuyorum."

İstişhâd Yönü: Tağlib ile 'alem olmuş isimler muzâf veya münâdâ konumunda gelirlerse bu isimlerde bulunan elîf lâm takısı zorunlu olarak hazfedilir. Fakat bazen tağlib ile 'alem olmuş isim muzâf ve münâdâ konumunda olmadığı halde elîf lâm edatı hazfedilir. Şâhid beyitte bulunan دَبَرَانٌ ismi muzâf ve münâdâ konumunda olmadığı halde الدّبران olarak gelmemiş olması nadir kullanıma göredir.[221]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; ed-Dureru'l-Levâmi', Hem'u'l-Hevâmı'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Nâzım.

---

[220] Yavuz Unat, **a.g.e,** s.51.

[221] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 38.

9. MÜBTEDÂ

Beyit No: **24**

Arapça Metin:

أَقَاطِنٌ قَوْمُ سَلْمَى أَمْ نَوَوْا ظَعَنَا إِنْ يَظْعَنُوا فَعَجِيبٌ عَيْشُ مَنْ قَطَنَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: قَاطِنٌ, قُطَّانٌ: Bir yerde ikamet eden, sakin.[222] ظُعُونًا, ظَعَنَ, ظَعَنًا: Bir yerden başka bir yere gitmek, göç etmek.[223]

M. Rivayet:

أَقَاطِنٌ قَوْمُ سَلْمَى أَمْ نَوَوْا ظَعَنَا إِنْ يَظْعَنُوا فَعَجِيبٌ أَمْرُ مَنْ قَطَنَا[224]

Mana: "Selma'nın kavmi (meskûn mahalde) ikamet ediyor mu yoksa göç etmeye mi niyetlenmiştir. Şayet göç ederlerse ikamet edenlerin yaşaması mucize olur."

İstişhâd Yönü: Öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir. Mübtedâ iki kısma ayrılır. Birincisi haber alan isim. İkincisi ise, faili ile habere ihtiyaç duymayan vasıf (ism-i fail, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâil mübalağası), bu ve ardından zikredeceğimiz iki beyit, faili ile iktifâ' edip habere ihtiyaç duymayan vasıflara delil olarak getirilmiştir. Beyitte bulunan قاطن ism-i fâili istifhâm edâtı olan hemzeye itimât ettiği için mübtedâ olmuştur ve fâili olan قوم sözcüğü ile de habere ihtiyaç duymamıştır.[225]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-

---

222 el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-munîr,** "قطن" mad.

223 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "ظعن" mad.

224 Muhîbbuddîn el-Hamevî, **Hâdi'l-ez'ânı'n-Necdiyye ilâ diyâri'l-Mısriyye**, thk. Muhammed 'Adnân el-Begît, 'Umâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, Câmi'atu'l-Mu'te 1993, s, 42.

225 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 39.

Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: 25

Arapça Metin:

خَلِيلَيَّ مَا وَافٍ بِعَهْدِيَ أَنْتُمَا إِذَا لَمْ تَكُونَا لِي عَلَى مَنْ أُقَاطِعُ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: وَفِيٌّ, وَافٍ, وَفِيَ: Vefalı, verdiği sözü tutan, sadık.[226] مُقَاطَعَةً, قَاطَعَ: Biriyle ziyareti veya mektuplaşmayı kesmek, ayrılmak.[227]

Mana: "Ey iki dostum! Benim küs olduğum kişilere karşı benimle birlikte olmadığınız zaman, bana verdiğiniz söze sadık kalmazsınız."

İstişhâd Yönü: Beyitte bulunan وَافٍ ism-i faili nefi edatlarından biri olan "ma" edâtına itimât ettiği için mübtedâ olmuştur ve faili olan أَنْتُمَا sözcüğü ile de habere ihtiyaç duymamıştır.[228]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tavdîhu'l-Makâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'.

*****

Beyit No: 26

Arapça Metin:

خَبِيرٌ بَنُو لِهْبٍ فَلاَ تَكُ مُلْغِيًا مَقَالَةَ لِهْبِيٍّ، إِذَا الطَّيْرُ مَرَّتِ

---

[226] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "وفي" mad.

[227] Lûvîs Ma'lûf, **a.g.e,** "قطع" mad.

[228] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 39.

Şair: Tay kabilesine mensûb bir şair.

Bahir: Tavîl

Lügat: خُبَرَاء, خَبِيرٌ: Bilen, uzman, çiftçi.[229] لغَا يَلْغو: Sözün karışık olması. أَلْغَيْتُ هذِه الكلمةَ: Sözü batıl ve gereksiz görme.[230] بَنُو لِهْبٍ: Araplar arasında iyâfe ilmine en hakim olduğu sanılan kabiledir ve kendilerine اللِّهْبِيُّونَ denilmektedir.[231]

Mana: "Ben-i Lihb kabilesi (kuşların uçuşundaki uğur ve uğursuzluğu anlamada) uzmandır. Kuşlar uçtuğu vakit Ben-i Lihb kabilesine mensûb kişinin sözünü (kehanet) geçersiz kılma (yabana atma)."

Şair şiirde geçen إِذَا الطَّيْرُ مَرَّتِ söylemi ile "İyâfe" ilmine işaret etmektedir. **İyâfe;** Câhiliye Araplarının kuş uçurmak veya iz sürmek suretiyle kehanette bulunma yöntemidir. Şöyle ki sabah evinden ayrılan kişi uçan bir kuşa bakar, eğer soldan sağa doğru uçuyorsa uğurlu sayıp tasarladığı işi yapar, sağdan sola doğru uçuyorsa aksini düşünüp işinden vazgeçerdi.[232] Şiirde geçen Ben-i Lihb kabilesi ise Yemen'de bulunan ve Araplarda İyâfe ilmini en iyi bilen kabiledir.[233]

İstişhâd Yönü: Beyitte bulunan خبير vasfı, istifhâm veya nefi edâtlarına itimâd etmeden faili olan بنو ismini merfu' yapmış ve faili ile iktifâ edip habere ihtiyaç duymamıştır. Vasfın bu şekilde itimâd etmeden amel etmesi ise nadirdir.[234]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh;

---

229 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "خبر" mad.

230 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "لغا" mad.

231 ez-Zebîdî, **Tâcu'l 'Arûs,** "لهب" mad.

232 İlyas Çelebi, **İyâfe,** DİA, XXIII/497.

233 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "لهب" mad.

234 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 39.

Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **27**

Arapça Metin:

بَنُونَا بَنُو أَبْنَائِنَا وَبَنَاتُنَا بَنُوهُنَّ أَبْنَاءُ الرِّجَالِ الْأَبَاعِدِ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm, el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bedruddin el-'Aynî (ö. 855/1451), *el-Mekâsidu'n-Nahviyye* adlı eserinde bu beytin, nahivciler tarafından haberin takdîm ve te'hîri konusunda, miras hukukçuları tarafından torunların mirasa dâhil olması konusunda, me'anî ve beyan bilginleri tarafından da teşbîh konusunda ele alınmasına rağmen bu âlimlerden hiçbirinin bu şiiri sahibine isnâd etmediklerini aktarmaktadır.[235]

Fakat Abdulkadir el-Bağdâdi (ö. 1093/1682), *Hizânetu'l-edeb* adlı eserinde: "*Şerhu'l-Kirmânî fî şevâhidi Şerhi'l-Kâfiye li'l-Habîsî* adlı kitapta Şârih'in, bu beyti el-Ferazdak'a (ö. 114/732) isnâd ettiğini gördüm," der.[236]

el-Fethu'l-vedûd 'ale'l-Mekkûdî adlı hâşiyede ise beyit Abdurrahman b. el-Hakem'e isnâd edilmiştir ve beytin inşâd sebebi de zikredilmiştir. Fakat hâşiyede kaynak gösterilmediği için ve yaptığımız araştırmada da böyle bir rivayete ulaşmadığımız için *Hizânetu'l-edeb*'de geçen kaynağı kabul edip şiiri el-Ferazdak'a isnâd ettik. Şiirin manasına uygun olması hasebiyle kıssa bölümünde *el-Fethu'l-vedûd*'ta anlatılan inşâd sebebini zikredeceğiz.

Bahir: Tavîl

M. Rivayet:

---

[235] el-'Aynî, **a.g.e,** I/341.

[236] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/444.

بَنُونَا بَنُو أَبْنَائِنَا وَبَنَاتُنَا بَنُوهُنَّ أَبْنَاءُ الرِّجَالِ الْأَجَانِبِ[237]

Kıssa: Muğîre b. Şu'be'nin bir kızı varmış. Kardeşinin oğlu ve bacısının oğlu Muğîre'den kızını istemişler. Muğîre: "İkiniz de benim en yakın akrabamsınız, kızımı hanginiz ile evlendireceğimi bilmiyorum, bu yüzden ben Abdurrahman b. el-Hakem'e bir mektup yazıp onu bu konuda kendime vekil tayin edeceğim," demiş. Damat adayları Abdurrahman'a mektubu götürmüşler ve Abdurrahman bu beyti okuyup kızını kardeşinin oğluna vermesini söylemiş.[238]

Mana: "Oğullarımızın evlatları bizim evlatlarımızdır. Kızlarımızın evlatları ise uzak/yabancı adamların evlatlarıdır."

İstişhâd Yönü: Mübtedâ ve haberin her ikisi ma'rife veya nekra ise mübtedânın önce haberin sonra gelmesi zorunludur. Fakat ikisi ma'rife olupta cümlede mübtedâ ve haberi belli eden karine var ise o zaman haber mübtedâdan evvel gelebilir. Şâhid beyitte بَنُونَا ve بَنُو أَبْنَائِنَا isimlerinin her ikisi de zamire izafe olduğundan dolayı ma'rifedir. Buna rağmen بَنُونَا (oğullarımız) mukaddem haber بَنُو أَبْنَائِنَا (torunlarımız) ise muahhar mübtedâdır. Bunun uygun görülmesinin sebebi şairin bu beyitte teşbih karinesini kullanmasıdır. Çünkü şair torunları oğullara benzetmek istemiştir.[239]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delîlu's-Sâlik.

---

[237] İsmail b. 'Umer b. Kesîr el-Basrî, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-'azîm (İbn Kesîr)**, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1419 h, III/267.

[238] es-Silmî, **a.g.e,** I/ 223.

[239] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 44.

10. KÂNE VE BENZERLERİ

Beyit No: 28

Arapça Metin:

صَاحِ شَمِّرْ وَلاَ تَزَلْ ذَاكِرَ الْمَوْ تِ فَنِسْيَانُهُ ضَلاَلٌ مُبِينٌ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Hafîf

Lügat: رَجُلٌ شَمَّرِيٌّ: İşinde çevik olmak, ciddi davranmak.[240] ضَلَّ, ضَلاَلاً: Kaybolmak, helak olmak, doğru yoldan şaşmak.[241]

Mana: "Ey arkadaş! Ciddiyetle işe koyul ve her an ölümü hatırla! Zira ölümü unutmak apaçık bir yanılgıdır."

İstişhâd Yönü: Kâne ve kardeşlerinden olan زَالَ, بَرِحَ, فَتِئَ, انْفَكَ fiillerinin kâne gibi amel edebilmesi için bu dört fiilin nefî veya nefîye müşâbih edatlara tabi' olması gerekir. Şâhit beyitte bulunan تَزَلْ fiilinden önce nefînin müşâbihi olan lâ-i nâhiye bulunduğundan dolayı fiil, kâne gibi amel etmiştir. تَزَلْ fiilinin içinde müstetir olan zamir, fiilin ismi olmakta ذَاكِرَ sözcüğü ise fiilin haberi olmaktadır.[242]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: 29

Arapça Metin:

قَنَافِذُ هَدَّاجُونَ حَوْلَ بُيُوتِهِمْ بِمَا كَانَ إِيَّاهُمْ عَطِيَّةُ عَوَّدَا

---

240 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "شمر" mad.

241 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "ضلل" mad.

242 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 48.

Şair: Ebû Firâs Hemmâm, el-Ferazdak (ö. 114/732)
Bahir: Tavîl
K. Matla‘ı:

رَأَى عَبْدُ قَيسٍ خَفْقَةً شَوَّرَتْ بِهَا يَدَا قَابِسٍ أَلْوَى بِهَا ثُمَّ أَخْمَدَا[243]

Lügat: قَنَافِذٌ, قُنْفُذٌ: Sarınıp top görünümüne gelen keskin dikenli, memeli cinsinden bir hayvan, kirpi.[244] هَدَّاج: Yaşlı yürüyüşü, titreyerek yürümek.[245] عَوَّدَ فُلَانًا كَذَا: Kişinin bir şeyi adet edinmesini sağlamak.[246]

M. Rivayet:

قَنَافِذُ دَرَّامُونَ حَوْلَ حِجَاشِهِمْ لِمَا كَانَ إِيَّاهُمْ عَطِيَّةُ عَوَّدَا[247]

قَنَافِذُ دَرَّاجُونَ حَوْلَ خِبَائِهِمْ بِمَا كَانَ إِيَّاهُمْ عَطِيَّةُ عَوَّدَا[248]

Mana: ‘Atiyye (şair Cerir’in babası) nin onlara (Cerir’in kavmi) adet edindiği bu gelenek sebebiyle, onlar evlerin etrafında yaşlılar gibi yürüyen kirpilere benziyorlar.

İstişhâd Yönü: Basra ekolüne göre kâne ve benzerlerinin haberinin kendisinde amel ettiği ma‘mûl – zarf veya car ve mecrur olmadığı sürece - kâne’den sonra gelmesi uygun değildir. Yani kâne’nin haberinin ma’mûlu kâne ve isminin arasına girmez. Fakat Kûfe ekolü bu beyti delil göstererek haberin ma‘mûlunun kaneden sonra gelebileceğini savunmaktadır. Çünkü şâhid beyitte kâne’nin

---

243 el-Ferazdak, **a.g.e,** s, 161.

244 ‘Abdullatîf ‘Aşûr, **Mevsu‘atu’t-tayr ve’l-hayevân mîn hadîsi’n-Nebevî,** “القنفذ” mad, Kahire, bty, s, 360.

245 İbn Fârıs, **Mucmelu’l-luğa,** “هدج” mad.

246 Lûîs Ma‘lûf, **a.g.e,** “عاد” mad.

247 el-Ferazdak, **a.g.e,** s. 162

248 Ahmed Muhtar Abdulhamîd ‘Umer, **el-Bahsu’l-luğavî ‘inde’l-‘Arab**, ‘Alemu’l-Kutub, Beyrut, bty, I/158.

haberi olan عَوَّدَ cümlesinin ma‘mûlu konumundaki إِيَّاهُمْ, kâne ve ismi عَطِيَّةُ arasına girip kâneden sonra gelmiştir.[249]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’l-Hudarî; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem’u’l-Hevâmi‘; Delîlu’s-Sâlik.

*****

Beyit No: **30**

Arapça Metin:

لَا يَأْمَنُ الدَّهْرَ ذُو بَغْيٍ وَلَوْ مَلِكًا جُنُودُهُ ضَاقَ عَنْهَا السَهْلُ وَالْوَعَر

Şair: Munâzil b. Zem‘a et-Temîmî[250]el-La‘în el-Minkarî. (ö. 75/695)

Beyit incelenen kaynak kitapların tümünde herhangi bir şaire nispet edilmeksizin zikredilmiştir. “*Şerhu Şuzûri’z-zeheb li’l-Cercâvî*” adlı eserin tahkîk bölümünde ise beyit el-La‘în el-Minkârî’ye isnad edilmiştir.[251]

Bahir: Basît

---

[249] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 50.

[250] Hiciv şairidir. el-Ferazdak ve Cerîr’in meşhur olduğu döneme kadar yaşamıştır. İnsanların el-Ferazdak ve Cerîr’in şiirlerini naklettiğini görünce şöhret olma adına ikisini de hicvetmiştir. Fakat el-Ferazdak ve Cerîr onun hicivlerine karşılık vermemiş ve o da yeterince meşhur olamamıştır. Asıl ismi Munâzil olmakla beraber kendisine el-La‘în lakabının verilmesinin sebebi şudur. Namaz kılınan bir esnada mescide giren Hz. Ömer, onun şiir okuduğunu duyar ve “bu La‘în (lanetli) kimdir?” der. O günden itibaren bu lakap adeta şairin üzerine yapışır. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/289.

[251] Muhammed b.‘Abdulmun‘îm el-Cevcerî, **Şerhu Şuzûri’z-zeheb fî ma‘rifeti kelâmi’l-‘Arab**, thk. Nevvâf b. Cezâ’ el-Hârisî, ‘Umâdetu’l-Bahsi’l-İlmî, el-Memleketu’l-‘Arabiyeti’s-Su‘udiyye 2004, I/370.

Lügat: البَغْيُ: Zulüm.[252] السَّهْلُ: Yüzeyi düz ve uzun yer, engebesiz arazi, ova.[253] أَوْعُرٌ, الوَعْرُ: Korkunç ve vahşi yer, sert ve engebeli mekân.[254]

M. Rivayet:

لَا يَأْمَنُ الدَّهْرَ ذُو بَغْيٍ وَلَوْ مَلِكًا جُنُودُهُ ضَاقَ عَنْهَا السَهْلُ وَالْجَبَلُ[255]

Mana: "Zulüm sahibi, düz (ova) ve engebeli (dağ) mekânlar askerlerine dar gelen padişah olsa bile zamanın hilelerinden emin olmasın."

İstişhâd Yönü: Araplar genellikle إِنْ ve لَوْ şart edatlarından sonra gelen kâne fiilini, ismi ile beraber hazfederler. Şâhid beyitte bulunan وَلَوْ مَلِكًا cümlesi de aslında وَلَوْ كَانَ البَاغِى مَلِكًا şeklindedir ve şairin لَوْ edatından sonra gelen kâne fiilini ismi ile beraber hazfetmiş olması bu kurala delil olmuştur.[256]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **31**

Arapça Metin:

لَمْ يَكُ الحَقُّ سِوَى أَنْ هَاجَهُ رَسْمُ دَارٍ قَدْ تَعَفَّتْ بِالسَّرَرْ

---

[252] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "بغي" mad.

[253] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "سهل" mad.

[254] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "وعر" mad.

[255] el-'Aynî, **a.g.e,** I/425.

[256] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 51.

Şair: Husayl (Huseyn) b. ‘Arfata el-Ezdî[257]
Bahir: Remel

Lügat: هَاجَ, هِيَاجاً: Heyecanlanmak, kabarmak, harekete geçirmek.[258] الرَسْمُ: Resim, eser. رَسْمُ الدَّار: Evin yere bitişik izleri, kalıntıları.[259] عَفَا, عَفْواً: Affetmek. عَفَاالمَنْزِلُ: Ev, belirsiz olmak, silinmek, yok olmak.[260]

M. Rivayet:

لَمْ يَكُ الحَقُّ عَلَى أَنْ هَاجَهُ رَسْمُ دَارٍ قَدْ تَعَفَّى بِالسَّرَرْ[261]
لَمْ يَكُ الْحَقَّ عَلَى أَنْ هَاجَهُ رَسْمُ دَارٍ قَدْ تَعَفّتْ بِالطَّلَلْ[262]
لَمْ يَكُ الْحَقَّ سِوَى أَنْ هَاجَهُ رَسْمُ دَارٍ قَدْ تَعَفّتْ بِالمِرَرْ[263]

Mana: “(sevgilinin) Serer (bölgesin) de silinmiş olan yurdunun kalıntılarından başka onun (aşığın) heyecanlanmasını sağlayan bir hikmet yoktu.”

İstişhâd Yönü: Cezm edatı, يَكُونُ fiilinin başına geldiğinde fiilde bulunan ن harfi sakin olur ve iltika-ı sakineynden dolayı da illet harfi hazfedilir. Daha sonra sakin ن harfinin çok kullanımdan dolayı –ister kendisinden sonra

---

257 Câhiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış muhadram şairlerdendir. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz’in isimlerini değiştirdiği kişilerden sayılmaktadır. İsmi Peygamber tarafından Huseyn olarak tebdil etmiştir. Ebû Osmân ‘Amr b. Bahr el-Câhız, **el-Hayevân,** Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1424 h, VII/449-450.

258 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “هيج” mad.

259 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “رسم” mad.

260 Muhammed b. Hasan el-Ezdî, **Cemheretu’l-luğa,** “عفو” mad, thk. Remzî Munîr Ba‘lebakkî, Daru’l-İlim Li’l-Melâyîn, Beyrut 1987.

261 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/304.

262 Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, **Hem‘u’l-hevâmi‘ fî şerhi Cem‘i’l-cevâmi‘,** thk. Abdulhamîd Hendâvî, el-Mektebetu’t-Tevkifiyye, Mısır, bty, III/277.

263 Ahmed Mustafa el-Merâğî, **‘Ulûmu’l-belâğa,** byy, bty, s, 29.

sukûn ister hareke bulunsun- hazfedilmesi caizdir. Şâhid beyitte bulunan لَمْ يَكُ الحَقُّ örneğinde nakıs fiilden sonra sukûn geldiği halde nun harfi hazfedilmiştir.[264] Sîbeveyhi'ye göre sakin olan ن harfinden sonra sükûn gelirse ن harfinin hazfedilmesi caiz değildir.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî, Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'.

11. LEYSE'YE BENZEYEN HARFLER

Beyit No: **32**

Arapça Metin:

فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لَا ذُو شَفَاعَةٍ بِمُغْنٍ فَتِيلًا عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبِ

Şair: Sevâd b. Kârib el-Ezdî[265] (ö. 15/636)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَتَانِي نَجِيِّي بَعْدَ هَدْءٍ وَرَقْدَةٍ وَلَمْ يَكُ فِيمَا قَدْ بَلَوْتُ بِكَاذِبِ[266]

Lügat: شَفَاعَة: Yalvarmak süretiyle başkasına, başkası için iyilikte bulunmayı dilemek ve başkasına başkası için zarar vermemeyi istemek.[267] فَتِيل: Deri, damar veya liften yapılmış ince ip; hurma çekirdeğinin yarığında bulunan lif.[268]

M. Rivayet:

---

[264] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s,

[265] Câhiliye döneminde şair ve kâhin idi. İslam döneminde ise İslam ile şereflenip sahabi oldu. Müslüman olması ile ilgili meşhur bir kıssası vardır. Hz. Ömer'in hilafet dönemine kadar yaşamıştır. Hicretin on beşinci yılında Basra'da vefat etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/144.

[266] İsmail b. 'Umer b. Kesîr el-Basrî, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa 'Abdulvâhid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1976, I/346.

[267] Eyûb b. Musa Ebû'l-Bekâ' el-Hanefî, **el-Kulliyyât,** thk. Adnan Dervîş-Muhammed el-Mısrî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, bty, s, 536.

[268] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "فتل" mad.

فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لَا ذُو شَفَاعَةٍ سِوَاكَ بِمُغْنٍ عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبِ[269]

فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لَا ذُو قَرَابَةٍ بِمُغْنٍ فَتِيلًا عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبِ[270]

Kıssa: Bir gün Hz. Ömer (582/644) bir mecliste otururken yanından bir adam geçer. Mecliste oturanlardan biri: "Ey Muminlerin emiri! Geçeni tanıdın mı?" der. Hz. Ömer: "o kimdir?" diye sorar. "Bu, Peygamberin zuhurunu kendisine cinnin haber verdiği Sevâd b. Kârib'tir," derler.

Hz. Ömer ona birini yollar ve kendisine: "sen Sevâd b. Kârib misin?" der. Sevâd: "evet" diye karşılık verir.

Hz. Ömer: "Sen hala eski kehanetine devam ediyor musun?" diye sorunca Sevâd sinirlenir ve: "Müslüman olduğumdan beri kimse bana böyle bir şey sormamıştı," der.

Hz. Ömer: "Sübhanallah! Bizim İslam'dan önce içinde bulunduğumuz şirk senin kehanetinden daha büyük günah idi," der ve: "Cinnin sana peygamberin zuhuruyla alakalı ne haber verdiğini bana söyle," der.

Sevâd: "Ey mü'minlerin emiri! Bir gece uyku ve uyanıklık arasında iken aniden benim cinim geldi, ayağıyla bana vurdu" ve: "Ey Sevâd kalk! Sözümü dinle, eğer aklediyorsan beni anla, Lu'eyy b. Gâlib'in soyundan Allah'a ve kulluğa davet eden bir elçi gönderilmiş," dedi ve ardından şu şiiri okudu:

عَجِبْتُ لِلْجِنِّ وَتَطْلَاقِهَا وَشَدِّهَا الْعِيسَ بِأَقْتَابِهَا

تَهْوِي إِلَى مَكَّةَ تَبْغِي الْهُدَى مَا صَادِقُ الْجِنِّ كَكَذَّابِهَا

فَارْحَلْ إِلَى الصَّفْوَةِ مِنْ هَاشِمٍ لَيْسَ قُدَامَاهَا كَأَذْنَابِهَا

"Cinlere, onların aşırı isteklerine ve develere semer vurmalarına hayran kaldım. Hidayet amacıyla Mekke'yi arzuluyorlar. Cinlerin doğru sözlüleri yalancıları gibi değil.

---

269 Ali b. Muhammed el-Mâverdî, **en-Nuketu ve'l-'uyûn**, thk. es-Seyyid b. 'Abdulmaksûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, bty, VI/116.

270 'Ali b. İbrahim el-Halebî, **es-Sîretu'l-Halebiyye**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1427 h, I/288.

Ey Sevâd! Haşim soyundan en elit olanın yanına git, önden gidenler sona kalanlar gibi değil.”

Ona: “Geceyi uykusuz geçirdim beni rahat bırak!” dedim. İkinci ve üçüncü gecede aynı şekilde gelip benzer şeyler söyledi. Ben de muhakkak Allah (cc) benim kalbini sınıyor deyip deveme atladım ve Mekke’ye geldim. Ashabıyla beraber olan peygambere yaklaştım ve: “Ey Allah’ın elçisi! Sözümü dinle,” dedim. “Peygamber: buyur söyle” deyince bu şiiri okumaya başladım.

أَتَانِي نَجِيِّي بَعْدَ هَدْءٍ وَرَقْدَةٍ وَلَمْ يَكُ فِيمَا قَدْ بَلَوْتُ بِكَاذِبِ

ثَلَاثَ لَيَالٍ قَوْلُهُ كُلَّ لَيْلَةٍ أَتَاكَ رَسُولٌ مِنْ لُؤَيِّ بنِ غَالِبِ

فَشَمَّرْتُ عَنْ ذَيْلِي الْأَزَارَ وَوَسَّطَتْ بِيَ الذِّعْلِبُ الْوَجْنَاءُ عَبْرَ السَّبَاسِبِ

فَأَشْهَدُ أَنَّ اللهَ لَا شَيْئَ غَيْرُهُ وَأَنَّكَ مَأْمُونٌ عَلَى كُلِّ غَائِبِ

وَأَنَّكَ أَدْنَى الْمُرْسَلِينَ وَسِيلَةً إِلَى اللهِ يَا ابْنَ الْأَكْرَمِينَ الْأَطَايِبِ

فَمُرْنَا بِمَا يَأْتِيكَ يَا خَيْرَ مَنْ مَشَى وَإِنْ كَانَ فِيمَا جَاءَ شَيْبُ الذَّوَائِبِ

وَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لاَ ذُو شَفَاعَةٍ سِوَاكَ بِمُغْنٍ عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبِ

“Hafif uykuluyken, gecenin üçte birinde sırdaşım (cin) geldi. Ve ben onu sınadığımda yalancı değildi. Üç gece, artarda, her gece sözü şuydu: Luey b. Gâlib’in soyundan sana bir elçi geldi. Eteğimi topladım ve kuvvetli devem beni ovalar boyunca taşıdı. Allah’ın dışında Rab olmadığına ve senin de kaybolan her kişiye güven verdiğine şehâdet ederim. Ey asillerin evladı! Senin peygamberler arasında Allah’a en yakın vesile olduğuna şehâdet ederim. Perçemleri beyazlatacak kadar ağır olsa bile, sana gelen vahyi bize emret. Sevâd b. Kârib’e senden başka fayda verecek şefaat sahibinin olmadığı günde sen şefaatçim ol.”

Peygamber ve ashâbı bu söylemime çok sevindiler, öyle ki sevinç yüzlerinden okunuyordu.[271]

---

[271] İbn Kesîr, **es-Sîretu’n-Nebeviyye**, I/344.

Mana: "Ey Allah'ın Resulu! Sev'ad b. Kârib'e hurma çekirdeğinin ince lifi kadar fayda sağlayacak şefaat sahibinin olmadığı günde sen şefaatçim ol."

İstişhâd Yönü: ليس fiiline muşâbih olan لا harfinin haberine ليس'de olduğu gibi bazen te'kîd ifade etmek için ب harfi dâhil olmaktadır. Şahid beyitte bulunan بِمُغْنٍ câr ve mecrûru ليس anlamındaki لا harfinin haberidir. Bu nadiren kullanılmaktadır[272].

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: 33

Arapça Metin:

وَإِنْ مُدَّتِ الْأَيْدِي إِلَى الزَّادِ لَمْ أَكُنْ بِأَعْجَلِهِمْ إِذْ أَجْشَعُ الْقَوْمِ أَعْجَلُ

Şair: eş-Şenferâ el-Ezdî[273] (ö. m. 525-550 arası)

Şairin ismi hakkında kaynak kitaplarda ihtilaflar mevcuttur. *Hizânetu'l-Edeb* adlı eserde Şairin ismi eş-Şenferâ olarak zikredilmiş. "eş-Şenferâ'nın (kalın dudaklı) lakap

---

272 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 52.

273 Kendisine nisbet edilen Lâmiyyeu'l-'Arab adlı kaside ile tanınan Câhiliye şairi milâdî 475 yılı civarında doğdu. Soyları Kahtânîler'e dayanan Ezd (Benî Hâris b. Rebîa) kabilesinin Evâs b. Hacr (Gavs b. Evs) koluna mensuptur. Bazı eserlerde ismi diye zikredilen Sâbit b. Câbir ve Amr b. Berrâk (el-Hemdânî) onun yağmacı arkadaşlarının adıdır. Teninin siyahlığı sebebiyle "Ağribetu'l-Arab"dan ve ''Addâûn"dan (en hızlı koşan Araplar) sayılan Şenferâ yaptıkları baskın, yağma ve çapul eylemlerini şiirlerinde dile getiren "Sa'âlîk" (haydutlar) şairlerindendir. Süleyman Tülücü, **Şenferâ,** DİA, XXXVIII/537.

olduğunu, isminin Sâbit b. Câbir veya ‘Amr b. Berrâk olduğunu söyleyenler yanılgıdadır,” denilmiştir.[274]

el-Mufassal fî târîhi’l-‘Arab kable’l-İslâm adlı eserde ise eş-Şenferâ’nın isminin Sâbit b. Evs el-Ezdî olduğu zikredilmektedir.[275]

Son olarak *Şerhu şi‘ri’ş-Şenferâ el-Ezdî* adlı eserde, kaynak kitapların eş-Şenferâ’nın ismi hakkında iki kısma ayrıldığı vurgulanmış. eş-Şenferâ’nın lakap olduğunu kabul eden kaynaklarda, şair için Sâbit b. Evs, Sâbit b. Câbir, ‘Amr b. Berrâk, ‘Amr b. Mâlik, ‘Amir b. ‘Amr gibi farklı isimler zikredilmiştir. Fakat çoğu kaynakta ise şairin ismi eş-Şenferâ el-Ezdî olarak geçtiği belirtilmiştir.[276]

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

أَقِيمُوا بَنِي أُمِّي صُدُورَ مَطِيِّكُمْ فَإِنِّي إِلَى قَوْمٍ سِوَاكُمْ لَأَمْيَلُ[277]

Lügat: جَشَعَ, أَجْشَعُ: Aşırı hıslı olmak, kendi nasibini alıp başkasının nasibine göz dikmek.[278]

M. Rivayet:

إِذَا مُدَّتِ الأَيْدِي إِلَى الزَّادِ لَمْ أَكُنْ بِأَعْجَلِهِمْ إِذْ أَجْشَعُ القَوْمِ أَعْجَلُ[279]

Kıssa: es-Şenferâ çok küçük yaşta ailesiyle birlikte Kays Aylân’dan Benî Şebâbe b. Fehm’e esir düşer. Ardından esir değişimi sonucu Ezd’in kollarından Ben-i Selâmân’a geçer. Burada yarı esir, yarı köle durumunda iken evinde büyüdüğü kimsenin (veya kabile ileri gelenlerinden birinin) kızına âşık olur. Kız tarafından reddedildiği gibi kızın babası

---

274 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** III/343.

275 Cevâd ‘Ali, **el-Mufassal fî târîhi’l-‘Arab kable’l-İslâm**, Dâru’s-Sâkî, Medine 2001, XVIII/203.

276 Mehâsin b. İsmail el-Halebî, **Şerhu şi‘ri’ş-Şenferâ el-Ezdî,** thk. Halid Abdurraûf el-Cebr, Daru’l-Yenâbi‘, Amman 2004, s, 9.

277 Mehâsin el-Halebî, **a.g.e.** s, 62.

278 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “جشع” mad.

279 Muhammed Ali es-Serrâc, **el-Lubâb fî kavâ‘idi’l-luğa**, thk. Hayruddin Şemsî Bâşâ, Dâru’l-Fikr, Dımaşk 1983, I/.60.

tarafından da ağır hakaretlere maruz kalınca ilk efendileri Benî Şebâbe b. Fehm'e sığınır. Bunların, o zamana kadar bilmediği kendi nesebi hakkındaki gerçeği açıklamaları üzerine intikam almak için Ben-i Selâmân'dan yüz kişiyi öldürmeye yemin eder.[280]

Bu meşhûr kasidesinde şair kavminden ayrılışını, vahşi hayvanların bulunduğu mekânları mesken tuttuğunu, haydutluğa başladığını, yaratılışından itibaren kendisinde bulunan zorluklara karşı sabır ve tahammül sıfatlarının varlığını, korkusuz ve hızlı bir koşucu olduğunu, zorlu tabiat şartlarına karşı başkalarının aciz kaldığı mücadelesini aktarmaktadır.[281]

Mana: "Eller azığa (ganimete) uzatılırsa ben onların acele davrananı olmam. Çünkü kavmin en açgözlüsü en acele edenidir."

İstişhâd Yönü: Bazen menfî olan كان'nin haberine te'kîd ifade etmek amacıyla Bâ-i Zâide dâhil olmaktadır. Şahid beyitte لم edatı ile menfi olan كان'nin haberi olan أعجلهم ismine ب harfinin dâhil olması buna delil olmuştur. Bu kullanım nadirdir.[282]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

---

[280] Süleyman Tülücü, **Şenferâ**, DİA, XXXVIII/537.

[281] es-Seyyid Ahmed 'Amâre, **Dirâsetun fî nusûsi'l-'asri'l-câhilî,** Mektebetu'l-Mutenebbî, bty, s.7-12.

[282] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 52.

Beyit No: **34**

Arapça Metin:

تَعَزَّ فَلَا شَيْءٌ عَلَى الْأَرْضِ بَاقِيَا وَلَا وَزَرٌ مِمَّا قَضَى اللَّهُ وَاقِيَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: عَزَاءً, عَزِيَ الرَّجُلُ: Adam sabretti. التَّعَزِّي: Başkasıyla teselli bulmak.[283] الوَزَرُ : Sığınılan dağ, sığınak.[284]

Mana: "(Musibetlere) Sabret, çünkü yeryüzünde kalıcı olan hiçbir şey yoktur ve (kişiyi) Allah'ın (cc) takdir ettiğinden koruyacak hiçbir sığınak da yoktur."

İstişhâd Yönü: La-i nâfiye, isminin nekra olması şartı ile ليس gibi amel edip ismini merfu', haberini mansup yapabilir. Şâhid beyitte her iki mısrada geçen lâ harflerinin ismi olan شَيْءٌ ve وَزَرٌ kelimeleri, nekra olduğu için lâ harfi amel etmiş bu iki kelimeyi merfu' yapıp kendine isim yapmıştır. Şiirde bulunan بَاقِيَا ve وَاقِيَا kelimeleri ise mansup olup lâ'nın haberi konumundadırlar.[285]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Katri'n-Nedâ; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

---

[283] İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "عزو, ى" mad.

[284] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "وزر" mad.

[285] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 53.

Beyit No: **35**

Arapça Metin:

إِنْ هُوَ مُسْتَوْلِيا عَلَى أَحَدٍ إلاَّ عَلَى أَضْعَفِ الْمَجَانِينِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Munsarih

Lügat: اِسْتَوْلَى عَلَيْهِ, وَلْياً: Üstün olmak, hâkimiyeti altında tutmak.[286]

M. Rivayet:

إِنْ هُوَ مُسْتَوْلِيا عَلَى أَحَدٍ إلاَّ عَلَى حِزْبِهِ الْمَلاَعِينِ[287]

إِنْ هُوَ مُسْتَوْلِيا عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى حِزْبِهِ الْمَنَاحِيسِ[288]

Mana: "O, en aciz deliler haricinde hiç kimseye egemen olamaz."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte lâ-i nâfiyenin leyse gibi amel edebilmesi için isminin nekra olması şartı koşulmuştu. إن edatı da bazen lâ-i nâfiye gibi leysenin amelini ifa etmektedir. Fakat isminin nekra olması şart değildir. Yani إن edatı hem ma'rife hemde nekra isimlerde leyse gibi amel etmektedir. Şâhid beyitte geçen إِنْ هُوَ مُسْتَوْلِيا cümlesinde هُوَ zamirinin ma'rife olmasına rağmen mahallen merfu' olup إِنْ edatının ismi olması buna delil olmuştur. مُسْتَوْلِيًا kelimesi de haber konumundadır.[289]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-

---

286 İbrâhim Mustafa, vd., **el-Mu'cemu'l-vasît,** "وَلِيَ" mad. Daru'd-Da've, Kahire, bty.

287 İbn Mâlik et-Tâî, **a.g.e,** I/447.

288 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IV/167.

289 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 53.

Levâmi‘; Hem’u’l-Hevâmi‘; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; el-Behcetu’l-Mardiyye.

12. MUKÂREBE FİİLLERİ

Beyit No: **36**

Arapça Metin:

فَأُبْتُ إِلَى فَهْمٍ وَمَا كِدْتُ آيِباً وَكَمْ مِثْلِهَا فَارَقْتُهَا وَهِيَ تَصْفِرُ

Şair: Sâbit b. Câbir el-Fehmî[290] Teebbata Şerran (ö. m. 540)

Kaynaklarda Şair için Teebbeta Şerran (kötülüğü koltuğunun altına aldı) isminin verilme nedeni olarak birçok rivayet aktarılmıştır. Biz burada bunlardan iki tanesini zikredeceğiz.

I. (Sâbit) bir gün kılıcını koltuğuna alıp evden çıkar. Annesine: “(oğlun) Nereye gidiyor?” diye sorulunca annesi: “Bilmiyorum koltuğuna kötülüğü aldı ve çıktı.” der. En meşhur olan sebep budur.

II. Yer mantarlarının yeşerdiği mevsimde, annesi Sâbit’e: “Kabilenin çocuklarını görmüyor musun? Ailelerine mantar toplayıp onları mutlu ediyorlar,” der. Sabit’te annesine: “Bana meşin torbanı ver ki sana toplayacağım mantarları içine koyayım,” der. Annesi meşin torbasını verir, Sâbit yakalayabildiği en büyük yılanlarla meşin torbayı doldurur, torbayı koltuğunun altına alıp annesinin önüne

---

[290] Doğu Arabistan’da yaşayan Kays Aylân’ın kollarından Fehm (Cedîle) kabilesine mensuptur. Şair hakkındaki bilgiler masalı andıran rivayetlerden ibarettir. Güvenilir kaynaklarda annesinin Benî Fehm’den Ümeyme adlı iyi bir kadın olduğu ifade edilir. Teebbeta Şerran, cesur, zeki, kurnaz, gözleri çok keskin ve kulakları çok hassas bir bedevî idi. Yağma arkadaşı ve dayısı Şenferâ gibi çok hızlı koşanlardan (addâûn) olup, atlara ve geyiklere yetişecek derecedeki koşuculuğu darb-ı mesel haline gelmiş, onun hakkında “iki ayaklı, iki kollu ve iki gözlülerin en hızlı koşanı” denilmiştir. Süleyman Tülücü, **Teebbeta Şerran,** TDV, XXXX/269.

atar. Annesi torbayı açtığı anda yılanlar evin içine dağılır ve annesi sıçrayarak evden çıkar.

Kabilenin kadınları: "Sâbit bugün koltuğunun altına ne koymuştu?" diye sorunca annesi: "(Teebbeta Şerran) kötülüğü koltuğunun altına koymuştu," der.[291]

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

إِذَا الـمَرْءُ لَمْ يَحْتَلْ وَقَدْ جَدَّ جِدُّهُ أَضَاعَ وَقَاسَى أَمْرَهُ وَهْوَ مُدْبِرُ[292]

Lügat: آبَ, يَؤُبُ, أَوْبا, إِيَابًا: Dönmek, geri gelmek.[293] صَفِيراً, صَفَّرَ: Dudaklarıyla üfleyerek ses çıkarmak, (ıslık çalmak). صَفِير: Harflerden yoksun, uzun ve ince olan her ses. Safir harfleri (ص, س, ز) harflerinden oluşmaktadır.[294]

M. Rivayet:

فَأُبْتُ إِلَى فَهْمٍ وَمَا كُنْتُ آيِباً وَكَمْ مِثْلِهَا فَارَقْتُهَا وَهِيَ تَصْفِرُ[295]

Kıssa: Sergüzeştnâme tarzında yazılmış olan bu kaside Şair Teebbeta Şerran'ın Huzeyl kabilesi ile yaşadığı efsanevi bir olayı aktarmaktadır. Şöyleki; Teebbeta Şerran her yıl Huzeyl kabilesinin diyarında bulunan bir mağaradaki balı kesip alıyormuş. Bundan haberdar olan kabile onu gözetlemeye başlamış.

Teebbeta Şerran arkadaşları ile mağaraya gelmiş, arkadaşları onu bir halatla mağaraya sarkıtmışlar. Olanları gözetleyen Huzeyliler mağaranın başında bekleyen arkadaşlarına sardırmış ve onları oradan uzaklaştırmışlar. Mağaranın başında beklemeye başlayan Huzeyl kabilesi

---

291 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/137.

292 Sâbit b. Câbir Teebbata Şerran, **Divânu Teebbata Şerran ve ahbâruh,** thk. Ali Zülfikâr Şakir, byy, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1984, s, 68.

293 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "أوب" mad.

294 Lûvîs Ma'lûf, **a.g.e,** "صفر" mad.

295 İbn Sa'îd el-Endulusî, **Neşvetu't-tarab fî târîhi câhiliyyeti'l-'Arab,** thk. Nusret Abdurrahman, Mektebetu'l-Aksa, Amman, bty, I/589.

Teebbeta Şerran'ın bağlanarak indiği halatı hareket ettirmişler. Teebbeta Şerran başını çıkarınca Huzeyliler ona yukarı çıkmasını söylemişler.

Teebbeta Şerran: "Ne şart üzerine yukarı çıkayım benden fidye alıp beni serbest bırakmanız üzerine mi?" diye sormuş.

Hüzeyl Kabilesi: "Sana hiçbir şart koşmayız," demişler.

Teebbeta Şerran: "Beni tutup öldüreceksiniz ve kestiğim balı da yiyeceksiniz öyle mi! vallahi kesinlikle bunu yapmam," demiş.

Daha sonra Teebbeta Şerran balı mağaranın ağzından (kayalara) akıtmaya başlamış. Yanında bulunan deri kırbayı göğsüne bağlayıp bala yapışmış ve balın üzerinde kayarak dağın dibine kadar inmiş ve ayağa kalkıp gitmiş. İndiği yer ile dağın tepesinde kalan Hüzeyliler arasında üç günlük mesafe oluşmuş.[296]

Mana: "Fehm kabilesinin yanına döndüm, neredeyse dönemeyecektim. O kabile (Huzeyl kabilesi, hayretler içinde) ıslık çalarken buna benzer birçok (tehlikeli olaydan) uzaklaştım."

İstişhâd Yönü: Mükârebe fiillerinden olan كاد ve عسى fiilleri nâkıs olan كان fiili gibi ismini merfu' haberini mansûb yapmaktadır. Fakat كاد ve عسى fiillerinin haberi genellikle muzâri fiil olarak gelmektedir. Bazen ism-i fâil olarak ta gelebilir. Şâhid beyitte كاد fiilinin haberin آيِباً şeklinde gelmiş olması buna delil olmuştur. Bu nadir bir kullanımdır.[297]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-

---

[296] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VII/503.
[297] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 53.

Levâmi‘; Hem’u’l-Hevâmi‘; Delilu’s-Sâlik; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; el-Behcetu’l-Mardiyye.

*****

Beyit No: 37

Arapça Metin:

عَسَى الْكَرْبُ الَّذِى أَمْسَيْتُ فِيهِ يَكُونُ وَرَاءَهُ فَرَجٌ قَرِيبُ

Şair: Hudbe b. Haşrem el-‘Uzrî[298] (ö. 50/670)

Bahir: Vafir

K. Matla‘ı:

طَرِبْتَ وَأَنْتَ أَحْيَانًا طَرُوبُ وَكَيْفَ وَقَدْ تَعَلَّاكَ الْمَشِيبُ[299]

Lügat: الكَرْبُ: Gönüle işleyen üzüntü, şiddetli ıstırap.[300]

الْفَرَجُ: Üzüntü ve istirabtan kurtulmak.[301]

M. Rivayet:

عَسَى الْهَمُّ الَّذِى أَمْسَيْتُ فِيهِ يَكُونُ وَرَاءَهُ فَرَجٌ قَرِيبُ[302]

Kıssa: Bu şiirin kıssası içinde iki ölüm ve üç yıllık esaret hayatı barındırdığı için hem çok uzun hem de gayet trajiktir. Şair Hudbe (ö. 50/670) ve kendisi gibi şair olan amcasıoğlu

---

298 Ebû Suleyman olarak anılan Hudbe, İslam döneminin fasih şairlerindendir. Annesi, dört kardeşi ve iki bacısı olmak üzere ailenin tümü şairdir. Genç yaşta öldürüldüğü için şiirlerinin ancak bir kısmı korunabilmiştir. Elimize ulaşan şiirlerinin birçoğunu infazı için bekletildiği hapishanede ve öldürüleceği alana götürülürken söylemiştir. Hz. Muaviye döneminde öldürdüğü kişinin oğlu tarafından kısas edilmiştir. Hudbe b. Haşrem el-‘Uzrî, **Şi‘ru Hudbe b. Haşrem el-‘Uzrî,** thk. Yahya el-Cubûrî, Dâru’l-Kalem, Kuveyt 1986, s, 7.

299 Hudbe el-‘Uzrî, **a.g.e,** s, 57.

300 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “كرب” mad.

301 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “فرج” mad.

302 Ahmed b. Muhammed en-Nahvî en-Nahhâs, **İ‘rabu’l-Kur’an,** thk. Abdulmun‘im Halil İbrahim, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1421 h, IV/124.

Ziyâde, aileleri ile beraber hac ibadeti için Şam'dan yola çıkarlar. Hudbe'nin kızkardeşi Fatıma da onlarla beraberdir.

Yolda seyir halindeyken Ziyâde devesinden inip Fatıma'ya -duyabileceği bir şekilde- müstehcen içerikli bir recez okur. Bunu gören Hudbe sinirlenir o da devesinden iner ve Ziyâde'nin kervanda hazır olmayan, Ummu Kasım diye bilinen bacısına aynı müstehcenlikte bir recez okur. Bunun üzerine Ziyâde, Hudbe'ye küfreder, Hudbe de karşılık verince bunlar uzun bir süre birbirleriyle küfürleşirler.

Kervanda bulunanlar aralarında kavga çıkar korkusuyla, ikisinede hac yolunda olduklarını ve develerine binmelerini söylerler. Her birine içindeki öfkesine sahip çıkmasını sağlayacak şekilde nasihat ederler. Ziyâde'nin kendisine haksızlık ettiğini düşünen Hudbe'nin öfkesi çok daha fazladır. Çünkü Ziyâde, Hudbe'nin bacısının duyacağı şekilde şiir okumuştur. Fakat Ziyâde'nin bacısı kervanla beraber olmadığı için Hudbe'nin okuduğu şiiri duymamıştır.

Hülasa hac ibadetlerini ifa edip memleketlerine dönene kadar birbirleriyle konuşmadan yola devam ederler. Döndüklerinden sonra da birbirlerine hicivkâr şiirler söylemeyi sürdürürler. Hudbe, Ziyâde'nin gaflet anını gözetlemekten de geri kalmaz ve bir gaflet anında Ziyâde'yi öldürüp şehirden kaçar. Olayın cerayân ettiği dönemde Medine Valisi olan Sa'id b. el-'As (624/679), firari olan Hudbe'ye karşılık ailesi ve amcasını Medine'de hapse atar. Hudbe bunu duyunca ailesi ve amcasını kurtarmak adına gelip teslim olur. Ziyâde'nin kardeşi Abdurrahman dönemin İslam halifesi olan Hz. Muaviye'nin huzuruna çıkana kadar Hudbe Medine'de hapiste kalır.

Hz. Muaviye (602/680) Medine valisine: "Deliller kesinleşince Hudbe'yi Ziyâde'ye karşılık kısas et," diye mektup gönderir.

Vali hüküm vermekten imtina eder, Hudbe ve maktulün kardeşini Muaviye'nin huzuruna çıkarır. Muaviye,

Hudbe'ye: "Olayı anlat," der. Hudbe: Manzûm veya mensûr nasıl istersen öyle anlatayım," der. Muaviye: "Manzûm bir şekilde anlat," deyince Hudbe yaşanan olayı şiirsel bir şekilde anlatır ve şiirin son bölümünde şöyle der:

رُمِينَا فَرَامَيْنَا فَصَادَفَ رَمْيُنَا مَنَايَا رِجَالٍ فِي كِتَابٍ وَفِي قَدْرِ

وَأَنْتَ أَمِيرُ الـمُؤْمِنِينَ فَمَا لَنَا وَرَاءَكَ مِنْ مَعدًّى وَلاَ عَنْكَ مِنْ قَصْرِ

فَإِنْ تَكُ فِي أَمْوَالِنَا لَمْ نُضِقْ بِهَا ذِرَاعًا وَإِنْ صَبْرٌ فَنَصْبِرُ لِلصَّبْرِ

"Bize (ok) atıldı, bizde (ok) attık. Atışımız kitapta ve kaderde (ölümü gerçekleşmiş) kişilerin ölümüne tesadüf etti. Sen mu'minlerin emirisin senden başkasına gitmemiz mümkün değil ve seni kısıtlayacak kimsede yoktur (ümit beklentisi içerir). Eğer malımızda (diyet) olacaksa cimrilik yapmayız. Eğer sabır (hapis) çekmemiz gerekiyorsa sabır (hapis) için de sabrederiz."

Bunun üzerine Muaviye: "Ey Hudbe! Onların adamını öldürdüğünü itiraf ettiğini görüyorum," der ve Abdurrahman'a dönerek: "Ziyâde'nin oğlu varmıdır?" diye sorar. Abdurrahman: Evet, Misver adında daha ergenlik çağına ulaşmamış bir oğlu var, Ben onun amcasıyım, babasının kanının sahibiyim," der. Muaviye: "Oğlu babasının kanını almaya daha layıktır," deyip Hudbe'yi tekrar Medine'ye hapse gönderir. Misver ergenlik çağına ulaşana kadar Hudbe üç yıl hapiste kalır.

Mevzu bahis olan kasidemiz de bu mapusluk döneminde yazılmıştır. Üç yıldan sonra Medine valisinin gözetiminde ve Medine ahalisinin gözü önünde Misver babasının katilini iki bıçak darbesiyle öldürür.[303]

Mana: "İçinde gecelediğim hüznün ardından yakın bir ferahlığın olması umulur."

---

[303] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/335,340.

İstişhâd Yönü: Genellikle عَسَى fiiline haber olan muzari fiili أن (masdariyye) edatıyla beraber gelir. Bazen muzari fiili أن edatı almadan haber olabilmektedir. Şâhid beyitte haber konumunda olan يَكُونُ وَرَاءَهُ fiil cümlesinin أن edatı ile gelmemiş olması bu nadir kullanıma göredir.[304]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delîlu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **38**

Arapça Metin:

رَبْعٌ عَفَاهُ الدَّهْرُ طُولاً فَامَّحَى قَدْ كَادَ مِنْ طُولِ الْبِلَى أَنْ يَمْصَحَا

Şair: Ru'be b.el-'Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez-i Meştûr

Lügat: رَبَعَ, الرَّبْعُ, رِباعٌ: Ev, menzil, mahalle.[305] عَفا المنزلُ: Ev belirsiz olmak, silinmek, yok olmak.[306] مَحَي, مَحْياً, اِمَّحَى: Bir şeyin iz ve kalıntılarının yok olması.[307] مَصَحَ , مَصْحًا, مَصَحَتِ الدَّار: Evin izi ve kalıntılarının yok olması.[308]

M. Rivayet:

رَسْمٌ عَفَا مِنْ بَعْدِ مَا قَدِ امَّحَى قَدْ كَادَ مِنْ طُولِ انبِلَى أَنْ يَمْصَحَا[309]

---

304 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 54.

305 el-Cevherî, **es-Sihâh**, "ربع" mad.

306 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** "عفو" mad.

307 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "محي" mad.

308 Lûvîs Ma'lûf, **a.g.e,** "مصح" mad.

309 Velîm el-Birusî, **a.g.e,** s, 172.

Şair, bir beyitten oluşan bu şiirinde sevgilisinin terk edilmiş, virane olmuş evini nitelemektedir. Tek bir beyitten oluşması ve şairin dilinin de ağır olmasından dolayı şiir pek anlaşılmamaktadır. Şevkî Dayf'ın (1910-2005) deyişiyle: **"Onun (Ru'be) şiirleri, muhtevadan ziyade dil açısından okunup çözülmesi ve anlaşılması gereken öğretici metinler durumundadır."**[310]

Mana: "O, zamanın uzunca bir süre kazıdığı bir evdir, yıpranmanın uzamasıyla neredeyse yok olup gidecek."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte عَسَى fiili için zikrettiğimiz kurallar tam tersi ile كاد fiili için geçerlidir. Yani كاد fiilinin haberi olan muzari fiili, genellikle أن edatından yoksun bir halde gelir. Bazen ise haberin أن edatı ile geldiğide görülür. Şâhid beyitte كاد fiilinin haberi olan أَنْ يَمْصَحَا cümlesinde muzari fiilin أن ile gelmiş olması az olan kullanıma göredir.[311]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: 39

Arapça Metin:

سَقَاها ذَوُو الأَحلاَمِ سَجْلاً عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أعْنَاقُهَا أَنْ تَقَطَّعَا

Şair: Ebû Zeyd el-Eslemî[312]

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

---

[310] Rahmi Er, "*Ru'be b. 'Accâc*", DİA, XXXV/283.

[311] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 54.

[312] Bakılan kaynaklarda şairin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

مَدَحْتُ عُرُوقاً لِلنَّدَى مَصَّتِ الثَّرَى حَدِيثاً فَلَمْ تَهْمُمْ بأنْ تَتَزعْزَعَا[313]

Lügat: حُلُومٌ, أَحْلامٌ, الحِلْمُ: Hilm, akıl.[314] سِجَالٌ, سَجْلٌ: İçi su dolu kova.[315] الظَّمَأُ, ظَمَأَ: Aşırı susuzluk.[316]

M. Rivayet:

سَقَاهَا إِلَهُ النَّاسِ سَجْلاً عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أَعْنَاقُهَا أَنْ تَقَطَّعَا[317]

سَقَاها ذَوُو الأَرْحَامِ سَجْلاً عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أعْنَاقُهَا أَنْ تَقَطَّعَا[318]

Kıssa: Şair Ebû Zeyd el-Eslemî, Medine valisi İbrahim b. Hişam'ı methetmek için yolar çıkar. Yolda Medine'de bulunan Zubeyr ailesini medhetmeyi amaçlayan Sa'di diye bilinen Ebû Vecze es-Sulemî ile karşılaşır ve yol arkadaşlığı yaparlar.

Ebû Vecze: "Hadi elde edeceğimiz ikramlara ortak olalım," der.

Ebû Zeyd: "Hayır kesinlikle, çünkü ben sultanları methediyorum. Sen ise sıradan insanları övmektesin," diye karşılık verir.

Medine şehrine girdikerinde Ebû Zeyd, Vali İbrahim b. Hişam'ın huzuruna çıkar ve aşağıdaki beyitle onu övmeye başlar:

يَا بنَ هِشَامٍ يَا أَخَا الكِرَامِ

"Ey Hişam'ın oğlu! Ey asillerin kardeşi!"

---

313 el-'Aynî, **a.g.e,** II/22.

314 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "حلم" mad.

315 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** "سجل" mad.

316 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ظمأ" mad.

317 Muhammed b. Hâşim el-Hâlidî, **Hamâsetu'l-Hâlidiyeyn,** thk. Muhammed Ali Dıkka, Vezâretu's-Sekâfe, el-Memleketu'l-'Arabiyeti's-Sûriyye 1995, s, 65.

318 Muhammed b. Yezîd el-Muberrid, **el-Kâmıl fi'l-luğa ve'l-edeb,** thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire 1997, I/155.

Vali (onun sözünü keserek): "Ben ancak asillerin kardeşiyim, (öylemi) yani ben asillerden değilim," der. Ve Ebû Zeyd'in kırbaşlanmasını emreder. Hiçbir ikram alamadığı gibi üstüne kırbaçlanan Ebû Zeyd dönüşte sözkonusu beytin bulunduğu kaside ile Medine valisini hicveder. Ebû Vecde'ye ise medhettiği Zübeyr ailesinden her yıl olmak üzere altmış vask (deve yükü) hurma tahsis edilir.[319]

Mana: "Akıl sahipleri o ırka susuzluklarında su dolu kovalarla su verdiler, hâlbuki onların boyunları susuzluktan kopmak üzere idi."

Şair burada Vali İbrahim ve kardeşi Muhammed'in sıradanlık ve fakirlikten nimet ve saltanata yeni ulaştıklarını, bunun yeğenleri Hişam b. Abdulmelik sayesinde olduğunu ve sonradan görme oldukları için de ikramda bulunamadıklarını ima etmektedir.

İstişhâd Yönü: Mukârebe fiilerinden biri olan كرب fiilin haberi, genellikle أن (mastariyye) edatından yoksun olarak gelir. Bazen أن ile de gelmektedir. Şâhit beyitte aslında تتقطع olup ت harfi hazfedilmiş olan تقطع fiili muzarinin أن ile gelmiş olması buna delil olmuştur.[320]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delîlu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

[319] el-'Aynî, **a.g.e,** II/22.

[320] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 54.

Beyit No: **40**

Arapça Metin:

يُوشِكُ مَنْ فَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ فِي بَعْضِ غِرَّاتِهِ يُوَافِقُهَا

Şair: Umeyye b. Ebi's-Salt es-Sekafî[321] (ö. 9/631)

Bahir: Munsarih

K. Matla'ı:

بَاتَتْ هُمُومِي تُرَي طَوَارِقُهَا أَكُفُّ عَيْنِي وَالدَّمْعُ سَابِقُهَا[322]

Lügat: فَرَّ, يَفِرُّ, فَرّاً: Firar etmek, kaçmak.[323] غَرَّ, يَغِرُّ, غَرَارَةً, الْغِرَّةُ: Gaflet, dikkatsizlik.[324]

M. Rivayet:

يُوشِكُ مَنْ فَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ يَوْمًا عَلَى غِرَّةٍ يُوَافِقُهَا[325]

Mana: "(Savaş alanında) ölümünden kaçan kişinin bazı gaflet anlarında ölümle karşılaşması yakındır."

---

[321] Arapların itifakıyla Sakîf kabilesinin en büyük şairi olan Umeyye b. Ebi's-Salt Câhiliye dönemi şaiiridir. Babası Ebu's-Salt ve sahabeden olan oğlu Kasım da kendisi gibi şairdirler. Semâvî kitapları okumuş, putlardan ictinâb etmiş ve içkiyi kendine haram kılmıştı. Okuduğu kitaplarda Hicâz bölgesinden bir peygamber gönderileceğini bildiği için kendisinin peygamber olacağını arzuluyordu. Paygamber (s.a.v.) gönderilince haset edip iman etmemiştir. Şiirlerinde hanif dinini, Allah'ın birliğini işlediği gibi Bedir savaşında öldürülen müşriklere de ağıt yakmıştır. Peygamber (s.a.v.) onun hakkında: "Şiirleri iman etti fakat kalbi inkâr etti," demiştir. A'râf suresinin 175. ayetinin Umeyye hakkında nazil olduğu söylenmiştir. Hicretin dokuzuncu yılında Tâif'te ölmüştür. Ahmed b. Ali b. Hacer el,'Askalânî, **el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe,** thk. 'Adıl Ahmed Abdulmevcûd- Ali Muhammed Ma'ûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1945, h, I/384.

[322] Umeyye b. Ebi's-Salt es-Sekafî, **Divânu Umeyye b. Ebî's-Salt,** thk. Seci' Cemil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut 1998, s, 169.

[323] Mecduddîn Ebû's-Sa'âdât b. Esîr el-Cezerî, **en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser**, "فرر" mad, thk. Tâhır Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tenâhî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut 1979.

[324] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "غرر" mad.

[325] İbn 'Asâkir, **a.g.e,** IX/283.

İstişhâd Yönü: كاد ve أوشك fiillerinin dışında kalan mukârebe fiilerinin tümü gayr-ı mutasarrıftır. Yani sadece mazi kalıbında kullanılırlar. Fakat bu iki fiil, mazi kalıbında geldiği gibi muzarı kalıbında da gelebilmektedir. Şâhid beyitte أوشك fiilinin muzarı kalıbı olan يوشك fiilinin gelmiş olması buna delil olmuştur.[326]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzuri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: **41**

Arapça Metin:

فَمُوشِكَةٌ أَرْضُنَا أَنْ تَعُودَ خِلاَفَ الأَنِيْسِ وُحُوشًا يَبَابَا

Şair: Usâme b. el-Hâris el-Huzelî[327]

Kaynak kitaplarda bu şiir farklı şairlere isnad edilmiştir. Örneğin *ed-Dureru'l-levâmi'* ve *el-Mekâsidu'n-nahviyye* adlı eserlerde şiir Ebû Sehm el-Huzelî adlı şaire insad edilmiş. *Haşiyetu İbn Hamdûn* adlı eserde ise İbn Suhaym el-Huzelî'ye isnad edilmiş. *Şerhu Eş'âri'l-Huzeliyyin* adlı eserde ise şiir kasidesi ile zikredilmiş ve bizimde burada esas aldığımız şair Usâme b. el-Hâris'e isnad edilmiştir.

Bahir: Mutekârıb

K. Matla'ı:

أَبَى جذْمُ قَوْمِكَ إِلاَّ ذَهَابَا أَنَابُوا وَكَانَ عَلَيْهِمْ كِتَابَا[328]

---

[326] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 55.

[327] Benî 'Amr b. Hâris kabilesine mensub Cahiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış muhadram bir şairdir. el,'Askalânî, **el-İsâbe,** I/338.

[328] Hasan b. Huseyn es-Sukkerî, **Şerhu Eş'âri'l-Huzeliyyîn,** thk. Abdussettâr Ahmed Ferrâc-Mahmud Muhammed Şâkir, Mektebetu Dâri'l-'Urûbe, Kahire, bty, II/1291.

Lügat: الْأَنِيسُ: Kafadar, yoldaş, ünsiyet kurulabilen herşey.[329] الْيَبَابُ: Boş, içinde hiçbir şey olmayan.[330]

M. Rivayet:

فَمُوشِكَةٌ أَرْضُنَا أَنْ تَعُودَ خِلاَفَ الْخَلِيطِ وُحُوشًا يَبَابَا[331]

Mana: "Vatanımızın dostlardan sonra viran ve kimsesiz bir halde kalması yakındır."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte كاد ve أوشك fiillerinin dışındaki mukarebe fiillerinin gayr-ı mutasarrıf olduklarını كاد ve أوشك fiillerinin ise mutasarrıf olduğunu ve bu fiillerin muzari kalıbında kullanıldığını söylemiştik. Bu beyitte ise أوشك fiilinin ism-i fâili olan موشك kalıbında da kullanıldığını görmekteyiz.[332]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Delilu's-Sâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

---

329 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "أنس" mad.

330 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "يب" mad.

331 İbn Mâlik et-Tâî, **a.g.e,** I/451.

332 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 55.

13. FİİLE BENZEYEN HARFLER

Beyit No: 42

Arapça Metin:

وَكُنْتُ أُرَى زَيْدًا كَمَا قِيْلَ سَيِّدًا إِذَا إِنَّهُ عَبْدُ الْقَفَا واللَّهَازِمِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lugat: سِيَادَةً, يَسُودُ, سادَ: Şeref, yücelik. سَيِّدٌ: Beyefendi, lider, başkan.[333] لَهَازِم, لِهْزِمة: Alt ve üst damağın kökü, kulakların dibinde sakalın bittiği kemikler, çene kemiği.[334]

Mana: "Ben Zeyd'i -denildiği gibi- efendi bilirdim. Birde baktım ki o ense ve altçene kemiğinin kuludur."

İstişhâd Yönü: إذا الفجائية'den sonra gelen انّ edatı hem meksûr ve hem de meftûh okunabilir. Şâhid beyitte geçen إِذَا إِنَّهُ عَبْدُ الْقَفَا واللَّهَازِمِ cümlesinde bulunan إذا edatından sonra isim cümlesinin gelme gerekliliğinden dolayı انّ meksûr okunabilir. Zira cümlenin başında gelen انّ meksûr okunur. Veya meftûh bir şekilde okunur. Şöyle ki; انّ edatı, kendinden sonra gelen isimlerle beraber te'vil-i mastar kalıbına girer ve mübtedâ olur. O zaman cümle فَإِذَا العُبُودِيَّةُ حَاصِلَةٌ şeklinde takdir edilir.[335]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdahu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Delilu's-Sâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

---

[333] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "سود" mad.

[334] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "لهزم" mad.

[335] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 58.

*****

Beyit No: 43

Arapça Metin:

أَوْ تَحْلِفِي بِرَبِّكِ الْعَلِيِّ أَنِّي أَبُو ذَيَّالِكَ الصَّبِّيِّ

Şair: Ru'be b.'Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

لَتَقْعُدِنَّ مَقْعَدَ الْقَصِيِّ مِنِّيَ ذِي الْقَاذُورَةِ الْمَقْلِيِّ[336]

Lügat: حَلَفَ, يَحْلِفُ, حِلْفًا: Yemin etmek, and içmek.[337] ذَيَّالِك, ism-i.tasğir. ذَلِكَ: Şuncağız.[338]

Kıssa: Şair Ru'be henüz evladı yokken eşinin de hamile olmadığı bir zamanda sefere çıkar. Sefer dönüşünde evde bir çocuk görür ve eşine:

لَتَقْعُدِنَّ مَقْعَدَ الْقَصِيِّ مِنِّيَ ذِي الْقَاذُورَةِ الْمَقْلِيِّ

أَوْ تَحْلِفِي بِرَبِّكِ الْعَلِيِّ أَنِّي أَبُو ذَيَّالِكَ الصَّبِّيِّ

"Sen, benim bu çocuğun babası olduğuma yüce Rabbinin üzerine yemin edene kadar, vallahi nefret edilen ve pislik sahibinin benden uzak olan konumunda oturacaksın," der.

Eşi de bu şiire şöyle karşılık verir:

لاَ وَالَّذِى رَدَّكَ يَا صَفِيِّ مَا مَسَّنِي بَعْدَكَ مِنْ إِنْسِيِّ

غَيْرَ غُلَامٍ وَاحِدٍ فَتِيِّ بَعْدَ امرَأَيْنِ مِنْ بَنِي لُؤَيِّ

وَآخَرِينَ مِنْ بَنِي عَدِيِّ وَخَمْسَةٍ كَانُوا عَلَى الطَّرِيِّ

وَسِتَّةٍ جَاؤُا مَعَ العَشِيِّ وَغَيْرَ تُرْكِيٍّ وَنصْرَانِيِّ

"Hayır, seni geri getiren Allah'a yemin ederim ki; sen gittikten sonra Luey kabilesinden mensup iki adamdan sonra

---

336 el-Birûsî, **a.g.e,** s, 190.

337 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "حلف" mad.

338 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ذا" mad.

delikanlılık çağında olan bir genç, Adiy kabilesinin geri kalanı, uzak diyarlardan gelen beş kişi, yatsı vakti gelen altı kişi, bir Türk ve bir Hıristiyan dışında hiçbir insan elini bana sürmemiştir."

Ru'be hemen ayağa kalkıp eşinin ağzını kapatır: "Allah senin kahretsin," der ve eşini boşar. Ve daha sonra "Eğer onun ağzını kapatmasaydım tüm insanları ve cinleri zikredecekti," der.[339]

Mana: "Benim bu çocuğun babası olduğuma yüce Rabbinin üzerine yemin edene kadar, vallahi nefret edilen ve pislik sahibinin benden uzak olan konumunda oturacaksın."

İstişhâd Yönü: Beyitte bulunan انّ edatı meftûh vede meksûr okunabilir. Meksur okunduğu zaman إِنّ ve sonrası cevab-i kasem cümlesi olarak ele alınır. Meftûh okunduğu zaman ise أَنّ, ma'mulu ile beraber mastara te'vîl edilip تَحْلِفِي fiiline mef'ûl bih gayr-ı sarîh olur.[340]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu'l-Hudarî.

*****

Beyit No: 44

Arapça Metin:

قَالَتْ أَلاَ لَيْتَمَا هَذَا الْحَمَامَ لَنَا إِلَى حَمَامَتِنَا أَوَ نِصْفَهُ فَقَدِ

Şair: Ziyâd b. Mu'âviye en-Nâbiga (ö. 18/604)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

يَا دَارَ مَيَّةَ بالعَلْيَاءِ فالسَّنَدِ أَقْوَتْ وَطَالَ عَلَيْهَا سَالِفُ الأَبَدِ[341]

---

[339] es-Silmî, **a.g.e,** I/275.

[340] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 58.

[341] en-Nabiğa ez-Zubyânî, **a.g.e,** s, 14.

Lügat: الحَمَام, الحَمَامَة: Güvercin, kumru, üveyik vb. küpeli her kuş.[342] قَدْ: Kafi, yeterli.[343]

M. Rivayet:

قَالَتْ أَلاَ لَيْتَمَا هَذَا الْحَمَامُ لَنَا إِلَى حَمَامَتِنَا وَنِصْفُهُ فَقَدِ[344]

Kıssa: Kasidenin kıssası farklı, içinde geçen şahid beyitin kıssası ise farklıdır. Kasidenin yazılma sebebi şu şekildedir;

Şair en-Nâbiğa (ö. m. 604), Hire kralı Nu'man b. Munzir'in (ö. m. 595) yakın dostu imiş. Öyle ki en-Nâbiğa, Nu'mân'dan aldığı hediye ve ikramlar sebebiyle altın tabak ve bardaklarda yemek yer, su içermiş. Birgün en-Nâbiğa kendisi gibi şair olan Munahhal b. 'Abîd el-Yeşkurî (ö. m. 603) ile beraber Nu'mân'ın meclisinde oturuyorlarmış. Munahhal, en-Nâbiğa'yı – Nu'mân'dan gördüğü izzet ve ikramdan dolayı – kıskanıyormuş.

Nu'mân, en-Nâbiğa'ya: "Ey Ebâ Umâme! Bir şiirinde el-Mutecerride'yi (Nu'mân'ın eşi) tasvir et," demiş.

en-Nâbiğa bir kaside yazmış ve kasidesinde el-Mutecerride'nin bütün uzuvlarını hatta zikredilmesi uygun olmayanları dahi nitelemiş.

Bunu fırsat bilen Munahhal, Nu'mân'a: "(bu tasvir hayal ürünü olamaz) bu vasıfları tecrübe etmeden yazmak imkânsızdır," demiş.

Bundan dolayı korkan en-Nâbiğa, Nu'mân'dan kaçar ve Şam'da bulunan Gassân krallarına sığınır. Şam'da bulunduğu zamanlarda yazmış olduğu bu kasidesinde Nu'mân'dan özür diler ve Munahhal'ın kendisi hakkında söylediği şeylerden uzak olduğunu dile getirir.[345]

---

342 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "حمم" mad.

343 Râgıb el-İsfahânî, **el-Mufredât,** "قدد" mad.

344 Nabiga ez-Zubyânî, **a.g.e,** s.24.

345 Mustafa el-Galâyînî, **Ricâlu'l-mu'allakâti'l-'aşr,** el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 1998, s, 273-274.

Şâhid beytin kıssasına gelirsek şair, bu beyitte Zerkâ el-Yemâme isimli bir bayanın sözüne işaret etmektedir. Bu bayan üç gün mesafesindeki uzaklığı görebiliyormuş ve bu bayanın kendine ait bir güvercini varmış. Birgün iki dağ arasında uçan bir güvercin sürüsü görmüş ve şöyle demiş:

لَيْتَ الْحَمَامَ لِيَهْ إِلَى حَمَامَتِيَهْ أَوْ نِصْفُهُ قَدِيَه تَمَّ الْحَمَامُ مِيَهْ

"Keske bu güvercinler ve yarısı benim güvercinim ile beraber benim olsaydı, bana yeterliydi (ve) güvercinler yüz tane olurdu."

Gördüğü güvercinler bir avcının ağına takılmış. Saydıklarında güvercinlerin altmışaltı tane olduğunu görmüşler, yarısı eklenince doksan dokuz olan güvercinlerin sayısı bayanın güvercinin de eklenmesiyle yüz tane olmaktadır.[346]

Mana: "O bayan, doğrusu keske bu güvercinler ve yarısı benim güvercinim ile beraber benim olsaydı, bana yeterliydi, dedi."

İstişhâd Yönü: Fiile benzeyen harflere zâide ما bitiştiğinde -harflerin isim cümlesine ait olma özellikleri kalktığı için- amel etmezler. Fakat bu harflerden biri olan ليت harfi ise en-Nâbiga'nın şiirinde (nasb rivâyetine göre) görüldüğü üzere amel etmiştir. Şâhid beyitte bulunan أَوَ نِصْفَهُ sözcüğü mansub olup ليت harfinin ismi olan ve mahallen mansup konumda olan هَذَا sözcüğüne ma'tuf olmuştur.[347]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-

---

[346] es-Silmî, **a.g.e,** I/280.

[347] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 59.

Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Neda.

*****

Beyit No: **45**

Arapça Metin:

أَنَا ابنُ أُبَاةِ الضَّيْمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كِرَامَ المَعَادِنِ

Şair: el-Hakem b. Hakîm et-Tâî, et-Tırımmâh[348] (670/743)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَسَاءَكَ تَقْوِيضُ الخَلِيطِ المبُايِنِ نَعَمْ وَالنَّوَى قَطَّاعَةِ لِلْقَرَائِنِ[349]

Lügat: الضَّيْمُ, ضَامَ: Zulüm, haksızlık.[350] أَبَيَ, قَوْمٌ أَبِيُّونَ وَأُبَاةٌ: Reddetmek, imtina etmek, razı olmamak.[351] الَمعْدِنُ, عَدَنَ: Demir, gümüş altın vb. Madenlerin çıkarıldığı yer.[352]

M. Rivayet:

وَنَحْنُ أُبَاةُ الضَّيْمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كِرَامَ المَعَادِنِ[353]

---

348 Emevî (Mervânî) devleti döneminde yaşamış İslam şairidir. Şam'da doğup büyümüştür. Şam askerleri ile beraber Kufe'ye yerleşmiştir. Kufe'ye geldiği zaman meclisinde bulunduğu heybetli bir şeyhin daveti üzerine Ezârika (Hârici fırkasının bir kolu) mezhebini benimsemiştir. Memleket, mezheb ve kabile farklılığına rağmen şair Kumeyt b. Zeyd ile sıkı bir doslukları vardı. Tırımmâh fasih ve usta islam şairleri arasında zikredilir. Öyle ki Arap şiir ravisi olan Hammâd er-Râviye, Tırımmâh'ın Kufe mescidinde kendisine inşad ettiği kasidesini intihal etmeye çalışmıştır. Şiirlerinde genellikle fahr ve hiciv sanatını kullanmıştır. Bu bağlamda Mufaddal şöyle demiştir: Tırımmâh hiciv etmeye başladığı an, sanki kendisine vahiy inerdi. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/74; el-Hakem b. Hakîm et-Tâî et-Tırımmâh, **Divanu't-Tırımmâh,** thk. 'Azze Hasan, Dâru'ş-Şarkı'l-'Arabî, Beyrut 1994, s, 23-27-29.

349 et-Tırımmâh, **a.g.e,** s, 263.

350 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "ضيم" mad.

351 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luga,** "أبي" mad.

352 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "عدن" mad.

Mana: "Ben zulmü reddeden Mâlik oğullarının evladıyım ve şüphesiz Mâlik kabilesinin aslı soylu ve asildir."

İstişhâd Yönü: Fiile benzeyen harflerden biri olan إنّ edatı, muhaffef olduğu zaman amel etmesi azalır ve amel etmediği zaman da haberinde (إن المخففة ve إن النافية birbirinden ayıran) lâm-i fârika'nın gelmesi gerekir. Fakat eğer cümlede bir karîne var ise o zaman haberin başına lâm-ı fârikanın gelmesi gerekmez. Şâhid beytin ilk mısrasının medih olmasından hareketle sonraki mısrada bulunan إن edatının nâfiye olmadığı anlaşılmaktadır. Aksi takdirde beytin başı ve sonu birbirine zıt iki anlamı (övgü ve yergi) barındırmış olacaktır. Bundan dolayı haberde lâm-ı fârika gelmemiştir.[354]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Katri'n-Neda.

*****

Beyit No: **46**

Arapça Metin:

شَلَّتْ يَمِينُكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ

Şair: 'Atike bnt Zeyd el-'Adeviyye[355] (ö. 40/660)

---

[353] İbn 'Akîl, **a.g.e,** I/379.

[354] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 61.

[355] Ummu Kureyz bnt. Abdillah'ın kızı ve cennet ile müjdenen Said b. Zeyd'in kız kardeşidir. Güzel ve üstün ahlak sahibi idi. Medine'ye hicret edenlerdendir. Eşi Abdullah b. Ebî Bekr'in, Tâif muhasarasında aldığı yaradan dolayı vefat etmesiyle, (kesin olmamakla beraber) Zeyd b. el-Hattâb ile evlendi. Onun da Yemâme'de şehid olmasından sonra Hz. Ömer b. el-Hattâb ile evlendi. Hz. Ömer'in de şehadetinin ardından Zubeyr b. 'Avvâm ile evlendi. Bazı kaynak kitaplarda aynı

Bahir: Kâmil

K. Matla'ı:

غَدَرَ ابْنُ جُرْمُوزٍ بِفَارِسِ بُهْمَةٍ يَوْمَ اللِّقَاءِ وَكَانَ غَيْرَ مُعَرِّدِ[356]

Lügat: شَلَّت يَده, تَشَلُّ, شلاًّ, شَلَلاً: Elin kuruması, felç.[357]

M. Rivayet:

شَلَّتْ يَمِينُكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا وَجَبَتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[358]

شَلَّتْ يَمِينُكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا كُتِبَتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[359]

ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[360]

شَلَّتْ يَمِينُكَ إِنْ قَتَلْتَ مُبَارَكًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[361]

تَا اللهِ رَبِّكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا وَجَبَتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[362]

هَبَلَتْكَ أُمُّكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[363]

وَاللهِ رَبِّي إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[364]

وَاللهِ رَبِّكَ إِنْ قَتَلْتَ لَمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ[365]

---

zamanda şaire olan 'Atike'nin eşlerinin ardından söylediği mersiyeler mevcuttur. Medineliler: "Şehid olmayı isteyen Atike ile evlensin," derlerdi. Yusuf b. Abdillah el-Kurtubî, **el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb,** thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992, IV/1878; Ahmed b. Yahya el-Belâzurî, **Cumel min ensâbi'l-eşrâf,** thk. Suheyl Zekkâr, Riyâd ez-Ziriklî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, IX/433.

356 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/378.

357 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "شلل" mad.

358 el-Eşmûnî, **a.g.e,** I/318.

359 Kemâluddin el-Enbârî, **el-İnsâf,** II/526.

360 Ali el-Halebî, **a.g.e,** III/169.

361 Muhammed b. Ahmed Ebû'l-Arab el-İfrîkî, **el-Mihan,** thk. 'Umer Suleymân el-'Ukaylî, Daru'l-'Ulûm, Riyad 1984, I/108.

362 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/373.

363 Abdurrahman b. İshâk en-Nihâvendî, **el-Lâmât,** thk. Mâzın el-Mubârek, Daru'l-Fikr, Dımaşk 1985, s, 116.

364 İsmail b. Ömer İbn Kesîr el-Basrî, **el-Bidâye ve'n-nihâye,** Daru'l-Fikir 1986, VII/249.

Kıssa: Hicretin otuzaltıncı senesinde meydana gelen Cemel Vak‘a’sında Hz. Zubeyr (m. 594/656), Hz. Aişe (m. 614/678) ile beraber Hz. Ali’ye (m. 600/661) karşı savaşmaktadır.

Savaşın kızıştığı bir anda Hz. Ali, Hz. Zubeyr’e:

“Ey Zubeyr! Allah aşkına, Hz. Peygamberin sana: ‘Ali’yi seviyor musun?’ Senin de: ‘onu sevmeme ne engel olabilir ki o, benim dayımın oğludur’ ve tekrar Hz. Peygamberin: ‘sen zalim ve haksız bir halde onunla savaşacaksın’ dediği günü hatırlıyormusun?” diye seslenir.

Hz. Zubeyr: “Vallahi doğrudur. Fakat ben o günü unutmuştum,” der ve savaştan ayrılıp Mekke’nin yolunu tutar. Yolda Temîm kabilesinden bir kavim ile karşılaşır. İbn Curmûz adlı şahıs Hz. Zubeyr’i misafir eder. (tekrar yola revan olunca) İbn Curmûz kendini yol arkadaşı gibi göstererek Basra’dan dört farsah uzaklıkta olan Vadi’s-Sibâ‘ adlı mevkiye kadar onunla yürür ve orada kalleşçe Hz. Zubeyr’i öldürür. Ölüm haberini duyan ‘Atike b. Zeyd bu beyitlerle eşine ağıt yakıp eşinin katiline beddua eder.[366]

Mana: “Sağ elin kurusun! Şüphesiz bir Müslümanı öldürdün, sana kasten mumin öldürenlerin cezası gerekli oldu.”

Beyitte bulunan شَلَّت يَمِينُكَ cümlesi ihbârî bir cümledir. Fakat şaire burada İnşâ’i anlamını kast etmektedir.[367]

İstişhâd Yönü: إن المخففة’den sonra gelen fiilin mubtedayı nash eden fiillerden olması gerekir. Bazen ise mufaffef إن edatından sonra nasih fiil gelmez. Şâhid beyitte bulunan إن قتلت cümlesinde إن edatından sonra nasih

---

[365] Muhammed b. Ahmed b. Kâymâz ez-Zehebî, **Târîhu’l-İslâm ve vefeyâti’l- meşâhîri ve’l- a‘lâm,** el-Mektebetu’t-Tevfîkiyye, Kahire, bty, III/215.

[366] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/378.

[367] es-Silmî, **a.g.e,** I/285.

olmayan قتل fiilinin gelmiş olması buna delil olmuştur. Bu nadir bir kullanımdır ve başka bir söz buna kıyâs oluşturmaz.[368]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdahu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: 47

Arapça Metin:

عَلِمُوا أَنْ يُؤَمَّلُونَ فَجَادُوا قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوا بِأَعْظَمِ سُؤْلِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Hafîf

Lügat: أَمَّلْتُهُ, أُؤَمِّلُهُ, تَأْمِيلًا: Ümit, rica, beklenti.[369] جَادَ, جَوْدًا: İyilikte bulunmak, kendini feda etmek, cömert olmak.[370] السُؤْلُ: İstenilen, dilenilen şey.[371]

Mana: "Onlar (insanlar tarafından) ümit edildiklerini şüphesiz bildiler. Bundan dolayı daha istenilmeden en büyük isteği bağışladılar."

İstişhâd Yönü: Fiile benzeyen harflerden olan أَنَّ tahfîf edildiği zaman da amel eder. İsmi içinde mükadder, haberi ise cümle (isim veya fiil) şeklinde gelir. Eğer kendinden sonra gelen haber, dua olmayan mutasarrıf fiil olursa muhaffef أَنْ ve haberi arasında قد, nefiy (لا ve لن), tenfîs (سين ve سوف) veya لو edatlarından birisi gelir. Bazen ise أَنْ ve

---

368 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 61.

369 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "أمل" mad.

370 Lûvîs Ma'lûf, **a.g.e,** "جاد" mad.

371 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "سأل" mad.

haberi arasında hiçbir fasıl gelmez. Şâhit beyitte bulunan haberin سَيُؤَمَّلُونَ şeklinde gelmemiş olması, haberin fasıl olmadan أَنْ يُؤَمَّلُونَ şeklinde gelebileceğinin caiz olduğuna delil olmuştur.[372]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **48**

Arapça Metin:

فِي فِتْيَةٍ كَسُيُوفِ الهِنْدِ قَدْ عَلِمُوا أَنْ هَالِكٌ كُلُّ مَنْ يَحْفَى وَيَنْتَعِلُ

Beytin İstişhâda konu olan ikinci mısrası el-'A'şâ'nın (ö. 7/629) divanında أَنْ لَيْسَ يَدْفَعُ عَنْ ذِي الحِيلَةِ الحِيَلُ şeklinde rivayet edilmiştir. *Hizânetu'l-edeb* adlı eserde أَنْ هَالِكٌ كُلُّ مَنْ يَحْفَى وَيَنْتَعِلُ mısrasının mesnû' olduğu, nahiv âlimlerinin muhaffef أن edatından sonra merfû' bir ismin (هَالِك) gelmesi için bu mısrayı değiştirdikleri ifade edilmektedir.[373]

Şair: Meymûn b. Kays el-Vâilî, el-A'şâ[374] (ö. 7/629)

---

[372] el-Mekkûdî, **a.g.e**, s, 62.

[373] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/391.

[374] Cahiliye döneminin birinci tabaka şairlerindendir. Yemâme'nin Manfûha köyünde doğmuş ve orada ölmüştür. Görme yetisinin zayıf olmasından dolayı kendisine Ebû Basîr ve el-'A'şa denilmiştir. Ömrünün sonlarında ise görme yetisini bütünüyle kaybetmiştir. şarab ve medih şairi olarak bilinmektedir ve şiirlerinin birçoğunda da şarabı vasfetmektedir. Arap ve Fars krallarını çokça ziyaret ettiğinden dolayı şiirlerinde farsça sözcüklere raslanılmaktadır. Mu'allakâ sahibi olan şair, şiirlerini şarkı tarzında söylediği için kendisine Sennâcetu'l-'Arab (Arab Çengcisi) denmiştir. Câhiliye şairlerinin hiçbiri onun kadar

Bahir: Basît

K. Matla‘ı:

وَدِّعْ هُرَيْرَةَ إِنَّ الرَّكْبَ مُرْتَحِلُ وَهَلْ تُطِيقُ وَدَاعًا أَيُّهَا الرَّجُلُ[375]

Lügat: فِتْيَةٌ, الْفَتَى: Genç ve kuvvetli delikanlı.[376] يَحْفَى, حَفِيَ, حَفِيَ: Çıplak ayaklı olmak, ayağında mest ve ayakkabının olmaması.[377] انْتَعَلَ, نَعِلَ: Ayakkabı giymek.[378]

M. Rivayet:

فِي فِتْيَةٍ كَسُيُوفِ الهِنْدِ قَدْ عَلِمُوا أَنْ لَيْسَ يَدْفَعُ عَنْ ذِي الحِيلَةِ الحِيَلُ[379]

Kıssa: *el-Eğani* adlı eserin yazarı, el-A‘şa’nın kendisinden rivayet ederek şiirin kıssasını şu şekilde zikretmiştir:

Hadramevt’te ikamet eden Kays b. Ma‘diyekrib’i kast ederek yola koyuldum. (Daha önce o bölgede seyahat etmediğim için) Yemen diyarında yolumu kaybettim ve ardından yağmura tutuldum. Sığınabileceğim bir yer ararken gözüm kıldan yapılmış bir çadıra ilişti ve çadıra doğru yöneldim. Çadırın kapısında bekleyen ihtiyar bir adam görüp kendisine selam verdim. İhtiyar selamımı aldı, devemi evinin yanında bulunan başka bir çadıra koydu. Ben de yükümü indirip oturdum.

İhtiyar: “Kimsin ve nereye gidiyorsun?” dedi.

---

fazla şiir söylememiştir. Uzun bir ömür yaşayan şair, İslam dininin zuhûruna kadar yaşamış fakat iman etmemiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/341. ez-Zevzenî, **Şerhu’l-mu‘allakâti’l-‘aşr,** s, 306.

375 Meymûn b. Kays el-Vâilî A‘şâ el-Kebîr, **Divânu’l-A‘şâ el-Kebîr,** thk. Muhammed Huseyn, Mektebetu’l-Adâb, Kahire, bty, s, 55.

376 Ebû’l-Feth Burhânuddîn Nasır el-Mutarrizî, **el-Muğrib,** “فتي” mad, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, bty.

377 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l ‘ayn,** “حفو, حفي” mad.

378 İbn Sîde, **el-Muhassas,** thk. Hâlil İbrahim Cifâl, Dâru ihyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, Beyrut 1996, I/409.

379 A‘şâ el-Kebîr, **a.g.e,** s, 59.

Ben: “A‘şâ, Ma‘diyekrib’i ziyaret etmeye gidiyorum,” dedim.

İhtiyar: “Çok yaşa! Senin onu bir şiirle övdüğünü düşünüyorum,” dedi. Evet dedim. İhtiyar: “Şiirini bana söylermisin?” dedi. Kasidenin matla‘ beytini

”رَحَلَت سُمَيَّةُ غُدوَةً أَجْمَالَهَا غَضَبِي عَلَيْكَ فَمَا تَقُولُ بَدَا لَهَا“

Söylediğimde, ihtiyar: “Bu kadarı kâfi, peki nisbette bulunduğun Sümeyye kimdir?” diye sordu.

“Sümeyye’yi tanımam o sadece zihnime bırakılmış bir isimdir,” dedim.

İhtiyar: “Ey Sümeyye! Dışarı çık,” diye seslendi. İçeriden beş yaşında bir kız çocuğu dışarı çıkıp “ne istiyorsun babacığım,” dedi.

İhtiyar: “Başında sana nisbette bulunduğum kasideyi amcana oku bakalım,” dedi.

Kız, kasidenin hiçbir harfini eksiltmeden sonuna kadar okudu. İhtiyar, kıza eve dönmesini söyledi.

Daha sonra ihtiyar, bana: “Bunun dışında herhangi bir şiir inşad ettin mi?” diye sordu.

“Evet, Yezîd b. Misher isimli amcaoğlumla aramda her amcaoğulları arasında olabilecek bir kırgınlık olmuştu. O beni hicvetti, ben de onu hicveden bir kaside yazdım ve onu susturdum,” dedim.

İhtiyar “Onun hakkında ne söyledin?” dedi. Ona (mevzu bahis) kasidenin matla‘ını okumaya başladım. İlk beyti okuduğumda bana: “Bu kadarı yeterli, nisbette bulunduğun Hüreyre kimdir?” diye sordu. “Hüreyre’yi tanımam onun mevzusu da birinci şiir gibidir,” dedim.

İhtiyar: “Ey Hüreyre!” diye seslendi. İlk gelen kız çocuğunun yaşında bir kız çıkageldi.

İhtiyar: “Yezîd b. Misver’i hicvettiğim şiiri amcana oku,” dedi. Kız hiçbir harfi eksiltmeden kasideyi baştan sona kadar okudu.

Şasırdım, ellerim yana düştü, titremeye başladım. Benim durumumu gören ihtiyar: Ey Ebâ Basîr! ben senin içgüdün (cin), diline şiir ilkâ eden Mishal b. Esâse'yim" deyince nefsim sükûnete erdi. Yamurun dinmesiyle beraber bana yolu gösterdi ve: "Kays vilayetine ulaşana kadar sağa-sola sapmadan yürü," dedi.[380]

Mana: "Ben çıplak ayaklı (fakir) ve ayakkabı giyen (zengin) herkesin öleceğini bilen, Hint kılıçları gibi (sert ve bahadır) bir grup delikanlı ile beraber (sabah erken meyhaneye gittim.)"

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte muhaffef أن'den sonra gelen fiil cümlesinin kurallarını anlatmıştık. Yerine göre fasıl gelmesinden de bahsetmiştik. أن'den sonra gelen isim cümlesinde ise böyle bir fasıla gerek yoktur. Şâhid beyitte bulunan كُلُّ هَالِكٌ isim cümlesinin fasıl olmaksızın أن edatından sonra gelmiş olması buna delil olmuştur.[381]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: 49

Arapça Metin:

وَوَجْهٍ مُشْرِقِ النَّحْرِ كَأَنْ ثَدْيَاهُ حُقَّانِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Hezec

Lügat: النَحْرُ: Göğüste gerdanlığın takıldığı yer, göğsün üst tarafı.[382] الحُقُّ, حِقَاقٌ: Fildişi, cam vb. maddelerden yapılan küçük, kapaklı kap, hokka.[383]

---

380 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/395-396.

381 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 62.

382 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "نحر" mad.

M. Rivayet:

وَوَجْهٍ مُشْرِقِ النَّحْرِ كَأَنْ ثَدْيَيْهِ حُقَّانِ[384]

وَوَجْهٍ مُشْرِقِ اللَّوْنِ كَأَنْ ثَدْيَاهُ حُقَّانِ[385]

وَصَدْرٍ مُشْرِقِ النَّحْرِ كَأَنْ ثَدْيَيْهِ حُقَّانِ[386]

وَوَجْهٍ حَسَنِ النَّحْرِ كَأَنْ ثَدْيَيْهِ حُقَّانِ[387]

Mana: "Gerdanı ışık saçan bazı yüzler vardır. O gerdan sahibinin göğüsleri, hokka gibi (ufak ve yuvarlak) dir."

İstişhâd Yönü: Fiile benzeyen harflerden biri olan كَأَنَّ harfi muhaffef edildiği zaman amel etmeye devam eder. İsmi, bazen gizli bazen ise bariz bir şekilde gelir. Haberi ise müfred gelebildiği gibi bazen de cümle olarak gelmektedir. Şâhid beyitte muhaffef olarak gelmiş olan كَأَنْ edatının isminin, içinde müstetir zamir olarak gelmesi ve haberinin (ثَدْيَاهُ حُقَّانِ) mübteda ve haberden oluşan isim cümlesi olarak gelmiş olması buna delil olmuştur.[388]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

---

383 İbrâhim Mustafa, **el-Mu'cemu'l-vasît,** "حق" mad.

384 Abdulhak b. Gâlib b. 'Atiyye el-Endulusî, **el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz,** thk. Abdusselam Abduşşafî Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1422 h, III/210.

385 el-'Aynî, **a.g.e,** II/85.

386 İbn 'Akîl, **a.g.e,** I/391.

387 Mansûr b. Muhammed el-Mervezî, **Tefsîru'l-Kur'an,** thk. Yasir b. İbrahim; Ganîm b. Abbas b. Ganîm, Dâru'l-Vatan, Riyâd 1997, II/462.

388 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 62.

Beyit No: **50**

Arapça Metin:

وَيَوْمًا تَوَافِينَا بِوَجْهٍ مُقَسَّمٍ كَأَنْ ظَبْيَةٌ تَعْطُو إِلَى وَارِقِ السَّلَم

Şair: ‘İlbâ’ b. Erkam b. ‘Avf el-Yeşkurî[389]

Kaynaklarda beytin şairi hakkında ihtilaflar mevcuttur. *Hizânetu'l-edeb* adlı eserde Sîbeveyhi'nin bu beyti İbn Suraym el-Yeşkurî'ye, Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin Râşid b. Şihâb el-Yeşkurî'ye, İbn el-Mustavfî'nin İbn Esram el-Yeşkurî'ye, İbn Berrî'nin Bâgıt b. Suraym'e isnâd ettikleri ve *el-Emâlî* adlı eserde ise beytin el-Erkam el-Yeşkurî'ye isnâd edildiği ifade edilmektedir. Abdulkâdir el-Bağdâdî ise şiiri ‘İlbâ’ b. Erkam el-Yeşkurî'ye isnâd etmektedir.

Bu muhtelif rivayetlerin ortak noktası zikredilen şairlerin bütünüyle Câhiliye dönemi şairleri olmaları[390] ve tümünün aynı kabileye mensub olmasıdır. *el-Mekâsidu'n-nahviyye* adlı eserde ise şiir Erkam b. ‘İlbâ’ el-Yeşkurî'ye isnâd edilmiştir.

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

أَلاَ تِلْكُمَا عِرْسِى تَصُدُّ بِوَجْهِهَا وَتَزْعُمُ فِي جَارَاتِهَا أَنَّ مَنْ ظَلَمْ[391]

Lügat: الْقَسَامُ: Güzellik, cemal. مُقَسَّمُ الْوَجْهِ: Güzel yüzlü, güzel.[392] السَلَمُ: İri ve dikenli meşe ağacı, çalılık.[393]

M. Rivayet:

فَيَوْمًا تَوَافِينَا بِوَجْهٍ مُقَسَّمٍ كَأَنَّ ظَبْيَةً تَعْطُو إِلَى نَاضِرِ السَّلَمْ[394]

---

389 Bakılan kaynaklarda şairin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

390 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/414.

391 Abdulmelik b. Kureyb el-Asma‘î, **el-Asma‘ıyyât ihtiyâru'l-Asma‘î,** thk. Ahmed Muhammed Şâkır- Abdusselam Hârûn, Beyrut, bty, s, 157.

392 İbn Fârıs, **Mu‘cemu mekâyîsi'l-luğa,** “قسم” mad.

393 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “سلم” mad.

Kasidenin Teması: Kaside iki temel amaç barındırmaktadır. Birincisi şair eşinden ve eşiyle yaşadığı zorlu hayattan şikâyet etmektedir. Eşi bazen çok ılımlı bir kişiliğe sahip olurken bazen ise komşuların bile gördüğü ters ve huysuz bir kişiliğe bürünmektedir. İkincisi, şair Hire kralı Nu'man b. Munzir'in ((ö.m. 595)) himayesine aldığı,[395] koruduğu bir koçu öldürdüğü için Nu'mân b. Munzir'e macerâsını anlatmakta ve af dilemektedir.[396]

Mana: "Birgün yapraklı selem (iri ve dikenli meşe) ağacına uzanan ceylan misali, bizi güzel bir yüzle karşılıyor."

Kasidenin şâhid beyitten sonraki beyti:

وَيَوْمًا تُرِيدُ مَالَنَا مَعَ مَالِهَا فَإِنْ لَمْ نُنِلْهَا لَمْ تُنِمْنَا وَلَمْ تَنَمْ

"Birgün ise kendi malını ve bizim malımızı talep ediyor, eger dediğini elde etmezse bizi uyutmuyor kendisi de uyumuyor."

Beyit münferid olarak zikredildiği zaman şiirin medih türünde yazıldığı ve şairin sevgilisini övdüğü anlaşılmaktadır. Fakat kasidenin tümüne bakıldığında bu beytin medih içermesine rağmen şairin amacının eşini yermesi ve onunla yaşanan hayatın zorluğuna dikkat çekmesi görülecektir.

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte zikrettiğimiz genel kurallardan sonra muhaffef olan كَأَنْ edatının isminin içinde müstetir zamir, haberinin ise isim cümlesi olarak geldiğini ifade etmiştik. Bu beyitte ise aynı kurallar dâhilinde haberin (ظَبْيَةٌ) müfred isim olarak gelmiş olması istişhâd olmuştur.[397]

---

[394] el-Asma'î, **a.g.e,** s.157.

[395] Nu'man b. Munzir kendine ait hayvanı kesmeye kimin cüret edeceğini görmek için besili, semiz bir koçun boynuna bıçak bağlayıp serbest bırakır. Koç, Yeşkur kabilesinin bulunduğu yere gelince 'İlbâ' b. Erkam koçu keser. Mahmud b. 'Umer ez-Zemahşerî, **el-Mustaksâ fî emsâli'l-'Arab,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, II/209.

[396] el-Asma'î, **a.g.e,** s, 157.

[397] el-Mekkûdî, a.g.e., s, 62.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Hâşiyetu'l-Hudarî; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

14. CİNSİ NEFYEDEN لا

Beyit No: **51**

Arapça Metin:

فَلَا أَبَ وَابْنًا مِثْلَ مَرْوَانَ وَابْنِهِ إِذَا هُوَ بِالْمَجْدِ ارْتَدَى وَتَأَزَّرَا

Şair: Kumeyt b. Ma'rûf el-Fak'asî[398] (ö.60/680)

Kaynakların genelinde bu beytin sahibi: 'Abd Menât kabilesinden bir adam şeklinde ifade edilmiştir. *Meşâhidu'l-insâf fî şevâhidi'l-Keşşâf* adlı eserde ise bu beyit el-Ferazdak'a (ö. 114/732) nisbet edilmiştir. *İdâhu şevâhidi idâh* ve *'Aşaratu şu'ara mukillûn* adlı eserlerde ise beyit Kumeyt b. el-Ma'rûf'a isnad edilmiştir. el-Ferazdak'ın divanında bu beyit bulunmadığı için beytin Kumeyt'e ait olduğunu düşünmekteyiz.[399]

Bahir: Tavîl

---

[398] Ebû Eyyûb künyesine sahip olan şair Esed kabilesine mensuptur. Dedesi, babası, annesi, kardeşi ve oğlu kendisi gibi şairdiler. Torunu Kumeyt ile iltibâs olmaması için kendisine Kumeyt el-Ekber denilmiştir. Ölüm tarihi hakkında ihtilaflar mevcuttur. Hz. Muaviye'nin vefat tarihi olan hicretin altmışıncı senesine kadar yaşadığı söylenmişse de şiirinde medhettiği Süleymen b. Abdilmelik'in halife olduğu hicretin doksan altıncı yılından sonra ölmüş olması daha sahihtir. ez-Ziriklî, **a.g.e.,** V/233; Hâtım Sâlih ed-Dâmın, **'Aşeretu şu'ara' mukillûn,** s.155, nşr. Vezâretu't-Ta'limi'l-'Alî, Câmi'atu Bağdad 1990, s, 155.

[399] Hatım ed-Dâmın, **a.g.e,** s, 179.

Lügat: المَجْدُ: Şeref, asalet, kişinin atalarından dolayı elde ettiği büyüklük, izzet.[400] ارْتَدَى, تَرَدَّى: Ridâ' (gömlek) giyinmek.[401] أَزَّرْتُ فلانا: Birine îzâr (peştamal) giydirmek.[402]

M. Rivayet:

لَا أَبَ وَابْنًا مِثْلَ مَرْوَانَ وَابْنِهِ إِذَا هُوَ بِالْمَجْدِ ارْتَدَى وَتَأَزَّرَا[403]

فَلاَ أَبَ وَابْناً مِثْلُ مَرْوَانَ وَابْنِهِ إِذَا مَا ارتَدَى بِالمَجْدِ ثُمَّ تَأَزَّرَا[404]

Mana: "O (Mervân), şeref rida'sını (üst elbise) ve izârını (peştamal) kuşandığı için hiçbir baba ve oğul, Mervân ve oğlu (Abdulmelik) gibi (asil ve aziz) değildir."

İstişhâd Yönü: Cinsi nefyeden لا edatının mebnî olan ismine, لا edatı tekrar edilmeksizin bir isim atıf edilirse atfedilen isim, merfû' veya mansûb bir şekilde i'râb edilebilir. Şâhid beyitte لَا edatı tekrar edilmemiş olan وَابْنًا isminin, beytin başında geçen لا edatının fetha üzere mebnî olan ismine (أَبَ), atıf edilmiş olması, mansûb olarak i'râblanabileceğine delil olmuştur.[405]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **52**

---

400 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "مجد" mad.

401 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "ردى" mad.

402 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "أزر" mad.

403 Hasan b. Abdillah el-Kaysî, **Îdâhu şevâhidi'l-îdâh,** thk. Muhammed b. Hamûd ed-De'cânî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî. Beyrut 1987, I/273.

404 Ebû Bekr el-Enbârî, **ez-Zâhir,** I/14.

405 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 65.

Arapça Metin:

هَذَا وَجَدِّكُمْ الصَّغَارُ بِعَيْنِهِ لاَ أُمَّ لِي إنْ كَانَ ذَاكَ وَلَا أَبُ

Şair: Damra b. Damra en-Nehşelî[406] (ö. ?)

Kaynaklarda bu beyit şairi hakkında en fazla ihtilaf edilen beyitlerin başında gelmektedir. Ebû Reyyâş (ö.339/951), beyti Hemmâm b. Murre'ye isnad etmiştir. *Şerhu ebyâtı Sîbeveyhi* adlı eserde ise bu beyit Mizhac kabilesinden bir adama nisbet edilmiştir. es-Seyrâfî (ö. 368/979), şiirin Zurâfe el-Bâhilî'ye, Âmidî (ö. 371/981)ise Huney b. el-Ahmer'e ait olduğunu söylemişlerdir. Ebû Muhammed el-A'rabî'nin (ö. 170/786) rivayetine göre ise şiir 'Amr b. Gavs'a aittir. İbn A'râbî (ö. 150/767) ise şiirin İslam döneminden beşyüz yıl önce söylendiğini iddia etmiştir.[407]

Bahir: Kâmil

K. Matla'ı:

يَا ضَمْرُ أَخْبِرْنِي وَلَسْتَ بِكَاذِبٍ وَأَخُوكَ نَافِعُكَ الَّذِي لاَ يَكْذِبُ[408]

Lügat: الصَّغَارُ: Zillet, eziklik, haksızlık.[409]

M. Rivayet:

ذَاكُمْ وَجَدِّكُمْ الصَّغَارُ بِأَسْرِهِ لاَ أُمَّ لِي إنْ كَانَ ذَاكَ وَلَا أَبُ[410]

هَذَا لَعَمْرُكُمْ الصَّغَارُ بِعَيْنِهِ لاَ أُمَّ لِي إنْ كَانَ ذَاكَ وَلَا أَبُ[411]

---

406 Cahiliye dönemi şairlerinden ve cesaret sahibi kabile reislerinden sayılan şairin asıl ismi Şıkka b. Damra idi. Nu'mân b. Munzir, şairin ismini Damra b. Damra olarak tebdîl etmiştir. Arab kabileri arasında cereyan eden ve Eyyâmu'l-'Arab diye tabir edilen şavaşlardan biri olan Zâtu'ş-Şukûk olayında Esed kabilesine kendi topraklarında saldırıp onları mağlub etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/144.

407 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/38.

408 el-'Aynî, **a.g.e,** II/106.

409 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "صغر" mad.

410 Ebû'l-Hasan el-Mucâşi'î el-Ahfeşu'l-Evsat, **Ma'âni'l-Kur'an li'l-Ahfeş,** thk. Hudâ Mahmûd Karâ'a, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1990, I/26.

411 Muhammed b. es-Serî İbn Serrâc en-Nahvî, **el-Usûl fî'n-nahv,** thk. Abdulhuseyn el-Fetelî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, bty, I/386.

Kıssa: Şiirin aidiyyeti hakkındaki farklı görüşler şiirin inşad nedeninde de kendini göstermektedir. Biz burada *Hizânetu'l-edeb* adlı eserde zikredilen inşâd sebebini aktaracağız. Şair Damra annesine iyilikte bulunan, hürmet gösteren biriymiş. Buna rağmen annesi onu değilde Cundub ismindeki (isyankâr) kardeşini tercih eder ve üstün tutarmış. Damra, annesinin tutumunu bu şiiri söyleyerek eleştirmiştir.[412]

Mana: "Atanıza yemin ederim ki bu (yaptığınız) küçümsemenin ta kendisidir. Eğer böyle ise benim annem ve babam yoktur. (olmasın)"

Beytin daha iyi anlaşılması için beytin evvelinde bulunan iki beyti zikretmekte fayda vardır.

وَإِذا تَكُونُ كَرِيهَةً أُدْعَى لَهَا وَإِذَا يُحَاسُ الحَيْسُ يُدْعَى جُندُبُ

عَجَبًا لِتِلْكَ قَضِيَّةً وَإِقَامَتِي فِيكُمْ عَلَى تِلْكَ القَضِيَّةِ أَعْجَبُ[413]

"Savaş ve şiddet olduğunda ben çağrılıyorum, yağlı hurma helvası yapıldığında ise Cundub davet ediliyor. Bu vaka ne kadar da ilginç! Benim buna rağmen sizinle kalmam ise daha ilginçtir."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte dediğimiz gibi; Cinsi nefyeden لا edatının mebnî olan ismine, لا edatı tekrar edilmeksizin bir isim atıf edilirse atfedilen isim, merfû' veya mansûb bir şekilde i'râb edilebilir. Şâhid beytin sonunda tekrar edilen لا edatı zâide olduğu için kendinden sonra gelen أَبُ ismi, mısranın başında geçen لاَ أُمَّ edatının ve isminin mahalline atıf edilip merfu' okunmuştur.[414]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh;

---

412 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/38.

413 el-'Aynî, **a.g.e,** II/107.

414 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 65.

Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: 53

Arapça Metin:

وَرَدَّ جَازِرُهُمْ حَرْفًا مُصَرَّمَةً وَلاَ كَرِيمَ مِنَ الوِلْدَانِ مَصْبُوحُ

Bu beyitte telfik vardır. Bir beytin ilk mısrası alınıp başka bir beyitin son mısrasına bitiştirilmiştir. Şiir aslında şu şekildedir.

وَرَدَّ جَازِرُهُمْ حَرْفًا مُصَرَّمَةً فِي الرَّأْسِ مِنْهَا وَفِي الأَصْلاَءِ تَمْلِيحُ

إِذَا اللِّقَاحُ غَدَتْ مُلْقًى أَصِرَّتُهَا وَلاَ كَرِيمَ مِنَ الْوِلْدَانِ مَصْبُوحُ[415]

Şair: Nebît kabilesinden biri

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

هَلاَّ سَأَلْتِ النَّبِيتِيِّنَ مَا حَسَبِي عِنْدَ الشِّتَاءِ إِذَا مَا هَبَّتِ الرِّيحُ[416]

Lügat: جَزَرَ, جَزْرًا: Kesmek, doğramak, جَازِرٌ: kasap.[417] الحَرْفُ: Zayıf, çelimsiz veya iri deve.[418] ناقةٌ مُصَرَّمَةٌ: Küvvetlenmesi için memesi kesilen ve sütü kurutulan deve.[419] الصَّبُوحُ: Sabah vakti içilen veya yiyilen her şey, geceden sabaha kalan ve içilen meşrubât.[420]

Kıssa: Hâtim et-Tâî (ö. m. 578), Yemen meliklerinden birinin kızı olan Mâviyye bnt. 'Afzer'i istemeye gider.

---

415 el-'Aynî, **a.g.e,** II/125; Hâtım b. Abdillah et-Tâî, **Divânu Hâtim et-Tâî,** şrh. Yahya b. Mudrik et-Tâî, thk. Hanna Nasr el-Hittî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1994, s, 63.

416 el-'Aynî, **a.g.e,** II/125.

417 Sa'dî Ebû Habîb, **el-Kâmûsu'l-fikhî luğaten ve istilâhen**, "جزر" mad, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1988.

418 el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-muhît,** "حرف" mad.

419 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "صرم" mad.

420 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "صبح" mad.

Mâviyye'nin yanına varınca en-Nâbiğa ez-Zubyâni (ö. m. 604) ve Nebît kabilesinden bir adamın da Mâviyye'yi istemeğe geldiklerini görür.

Mâviyye onlardan konaklama yerlerine dönmelerini, herbirinden kendi konumlarını ve iyi fiilerini içeren birer şiir yazmalarını ister ve onlara: "Sizin en asil ve en şair olanınızla evleneceğim," der.

Konaklama yerlerine dönen adaylar develer keserler. Cariyesinin elbisesini giyip onları takip eden Mâviyye önce Nebît'li adamın yanına varır ve ondan yiyecek ister. Nebitli, Mâviyye'ye kestiği devenin kuyruk kısmını verir. Mâviyye oradan en-Nabiğa'nın yanına gider ve ondan yiyecek talep eder. en-Nâbiğa'da Mâviyye'ye kestiği devenin kuyruk kısmını verir. Son olarak Mâviyye, tencerelerini kurmuş olan Hâtim'in yanına gider ve ondan yiyecek ister. Hâtim, Mâviyye'ye (yemeğin son kaynamasını alması için) biraz beklemesini söyler. Mâviyye beklemeye başlar, Hâtim ona devenin but ve sırt kısmından ikramda bulunur ve Mâviyye konağına geri döner.

Gelenin Mâviyye olduğundan habersiz olan adaylar kestikleri develerin sırt bölgesini Maviyye'ye gönderirler. Hâtim ise Mâviyye'ye gönderdiğinin aynısını onun komşularına da gönderir.

Ertesi sabah Mâviyye, onlardan yazmış oldukları şiirleri inşâd etmelerini ister. Nebît kabilesinden olan şair bu mevzubahis olan beytimizin de içinde bulunduğu şiirini Mâviyye'ye inşad eder. Ardından en-Nâbiğa ve son olarak da Hâtim yazdığı şiirleri okurlar.

Şiir faslı bittikten sonra Mâviyye kalvaltının getirilmesini ister ve herbirinin önüne kendisine ikram ettikleri eti bırakır. en-Nâbiğa ve Nebîtli utançtan başlarını önlerine eğerler. Bunu gören Hâtim onların önüne konulan eti atar ve kendi önündeki etten onlara ikram eder. en-Nabiğa ve Nebitli gizlice sıvışıp kaçarlar. Hâtim, Mâviyye ile

evlenir. ‘Adiy b. Hâtim’in (ö. 67/686) bu evlilikten olduğu söylenir.[421]

Mana: “Asil evlatları sabah sütlerini içememişken, kavmin kasabı meme ucu kesilmiş bir deveyi (misafirlere ikram etmek için) sürüden geri çevirdi.”

İstişhâd Yönü: Cinsi Nefyeden لا Harfinin haberi herkesçe bilindiği vakit hazfedir. Bilinmediği vakit ise hazfedilmesi caiz değildir. Şâhid beyitte لا harfinin haberi konumunda olan مَصْبُوحُ kelimesi bilinmediği için hazfedilmemiştir.[422]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; el-Mekâsidu’n-Nahviyye.

15. ظنّ VE KARDEŞLERİ

Beyit No: **54**

Arapça Metin:

كَذَاكَ أُدِّبْتُ حَتَّى صَارَ مِنْ خُلُقِي أَنِي وَجَدْتُ مِلاَكُ الشِّيمَةِ الأَدَبُ

Şair: Fezâre kabilesinden biri

Bahir: Basît

K. Matla‘ı:

أَكْنِيهِ حِينَ أُنَادِيهِ لِأُكْرِمَهُ وَلَا أُلَقِّبُهُ وَالسَّوْأَةُ اللَّقَبُ[423]

Lügat: المِلَاكُ: Bir işin temeli, intizamı, dayanağı. مِلَاكُ الدِّين الوَرَعُ: “Dinin temeli takvadır.”[424] الشِّيمَةُ: Huy, ahlak, tabiat.[425]

M. Rivayet:

---

421 Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe ed-Dîneverî, **eş-Şi‘r ve’ş-şu‘arâ’,** Dâru’l-Hadîs, Kahire. 1423, h, I/238-241.

422 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 66.

423 el-‘Aynî, **a.g.e,** II/164.

424 İbn Esîr, **en-Nihâye,** “ملك” mad.

425 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “شيم” mad.

كَذَاكَ أُدِّبْتُ حَتَّى صَارَ مِنْ خُلُقِي أَنِي رَأَيْتُ مِلاَكُ الشِّيمَةِ الأَدَبُ[426]

Mana: "Bu şekilde terbiye edildim, ta ki o terbiye benim ahlakım oldu. Ben, ahlakın temelini edeb diye bildim"

Beytin başında bulunan işaret ismi bir önceki beyitte bulunan muşârün ileyhe râci' olduğu için mananın tamamlanabilmesi için bir önceki beyti de zikredelim.

أَكْنِيهِ حِينَ أُنَادِيهِ لِأُكْرِمَهُ وَلَا أُلَقِّبُهُ وَالسَّوْأَةُ اللَّقَبُ

"Onu çağırdığım zaman onu yüceltmek için künye ile çağırıyorum. Ona lakap takmıyorum, lakap (takmak) kötüdür."

İstişhâd Yönü: Kûfe ekolüne göre ظنّ ve kardeşleri, ma'mûllerinden önce gelseler de ilgâ edilmeleri caizdir. Şâhid beyitte bulunan وَجَدْتُ مِلاَكُ الشِّيمَةِ الأَدَبُ cümlesinde وَجَدْتُ amilinin, ma'mûllerinden (مِلاَكُ ve الأَدَبُ) önce gelmiş olmasına rağmen amel etmemiş olması Kûfe ekolüne delil olmuştur.[427]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Delîlu's-Sâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: 55

Arapça Metin:

فَعِشْ مُعْدِمًا أَوْ مُتْ كَرِيمًا فَإِنَّنِي أَرَى الْمَوْتَ لاَ يَنْجُو مِنَ المَوْتِ هَارِبُهُ

Şair: Ebu'n-Neşnâş en-Nehşelî[428]

---

426 İbn Hişam, **Evdahu'l-mesâlik,** I/296.

427 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 67.

428 Mervan b. el-Hakem dönemimde yaşamış, Arap hırsızlarından sayılan şair Temîm kabilesine mensuptur. Gurabâ' diye bilinen bazı Araplarla beraber Şam ve Hicaz yolu arasındaki kafileleri soyuyormuş. İsmi

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

وَسَائِلَةٍ أَيْنَ الرَّحِيلُ وَسَائِلٍ ومَنْ يَسْأَلُ الصُّعْلُوكَ أَيْنَ مَذَاهِبُهْ[429]

Lügat: مُعْدِمٌ, أَعْدَمَ: fakir, yoksun.[430] هَارِبٌ, هَرَبَ: firar eden, kaçan.[431]

Kıssa: Ebû Neşnâş bir grup kimsesiz Arab ile beraber Şam ve Hicâz bölgesinden geçen kafilelerin yolunu keser ve gasp edermiş. Mervan b. el-Hakem'in adamları onu yakalayıp hapseder ve bir müddet hapiste kalır. Bir gaflet anında hapisten kaçar. Yolda Sorkun ağacının üzerinde bağıran ve tüylerini yolan bir karga görür ve tedirgin olur. Daha sonra yolu üzerinde bulunan Lihb[432] kabilesine mensub bir topluluğun yanına uğrar ve (kendini kastederek) onlara: "Bela, musibet, hapis ve sıkıntıda olan bir adam kurtulur, sağ tarafına bakar hiçbir şey göremez sol tarafına bakar Sorkun ağacı üzerinde bağıran, tüylerini yolan bir karga görür," der.

Lihbli adam: "Eğer kuş doğru söylüyorsa o adam tekrar hapse dönecek, uzun bir süre hapiste kalacak ve öldürülüp asılacak," der. Ebû Neşnâş, Lihbli adama: "Ağzına taş dolsun," der. Adam da: Hayır, asıl senin ağzına taş dolsun," diye karşılık verir. Bunun üzerine Ebû Neşnâş bu kasideyi inşâd eder.[433]

Mana: "Fakir olarak yaşa veya asil olarak öl. Çünkü ben ölümü, ölümden kaçanın kurtulamadığı bir halde görüyorum."

---

bilinmeyen şairin künyesi Ebu'n-Neşnâş veya İbnu'n-Neşnâş olarak rivayet edilmektedir. el-Asma'î, **a.g.e,** s, 118.

429 el-Asma'î, **a.g.e,** s, 118.

430 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "عدم" mad.

431 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "هرب" mad.

432 Araplar arasında İyâfe (kehanet) ilmine en hâkim olduğu sanılan kabiledir ve kendilerine اللِّهْبِيُّونَ denilmektedir. ez-Zebîdî, **Tâcu'l 'arûs,** "لهب" mad.

433 el-Asma'î, **a.g.e,** s, 118.

İstişhâd Yönü: ظنّ ve kardeşlerinin vacibi olarak lafzen amel etmekten alıkonmasına ve mahallen amel etmesine ta'lik denilir. Ta'likin oluşabilmesi için amil ve me'mullerinin arasına (nafiye olan ما, إن, لا, kasem ve ibtidâ için olan لام ve istifhâm) altı edattan birinin fasıl olması gerekir. Şahid betitte bulunan أَرَى الْمَوْتَ لاَ يَنْجُو مِنَ المَوْتِ هَارِبُهُ mısrasında أَرَى fiili ve ikinci mef'ûlu konumunda olan يَنْجُو مِنَ المَوْتِ هَارِبُهُ cümlesinin arasına لاَ edatı fasıl olarak gelmiş ve amel etmemesini sağlamıştır.[434] "Bu beyit, baktığımız kaynakların hiçbirinde İstişhâd olarak kullanılmamıştır. Çünkü burada fasıl olan edat, amil ve bir ma'mûl arasında gelmiştir. Oysaki fasıl olan edatın amil ve iki ma'mûl arasında gelmesi gerekirdi."

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

*****

Beyit No: **56**

Arapça Metin:

وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَأْتِيَنَّ مَنِيَّتِي إِنَّ المَنَايَا لاَ تَطِيشُ سِهَامُهَا

Bu Beyit Lebîd b. Rebî'a'ya (ö. 41/661) isnad edilmektedir. Fakat Lebîd'in divanında beytin birinci mısrası şu şekilde zikredilmiştir.

صَادَفْنَ مِنْهَا غِرَّةً فَأَصَبْنَهَا إِنَّ المَنَايَا لاَ تَطِيشُ سِهَامُهَا[435]

Şair: Lebîd b. Ebî Rabî'a el-Âmirî[436] (ö. 41/661)

---

[434] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 68.

[435] Lebîd b. Ebî Rabî'a el-Âmirî, **Divânu Lebîd b. Rebî'a el-'Amirî,** Dâru Sâdır, Beyrut, bty, s, 171.

[436] Câhiliye devrinde de yaşamış olan muhadram muallaka sahibi İslâm şairidir. Genç yaşta kabilesi adına Hîre Hükümdarı Nu'mân b. Münzir'e (580-602) gönderilen elçi heyeti içinde yer almasından hareketle 550-570 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Soyu Benî Âmir, Benî Kilâb ve Benî Ca'fer kabilelerine dayanır. Kavminin

Bahir: Kâmil

K. Matla‘ı:

عَفَتِ الدِّيَارُ مَحَلُّهَا فَمُقَامُهَا بِمُنًى تَأَبَّدَ غَوْلُهَا فَرِجَامُهَا[437]

Lügat: الطَّيشُ, طَاشَ: Aklın hafif olması. طَاشَ السَّهْمُ: Ok hedeften saptı.[438] السَّهْمُ, سِهَامٌ: Kendisiyle kura çekilen kumar oku, ok.[439]

Mana: “Andolsun ecelimin geleceğini katiyyen bildim. Şüphesiz ki ölümün okları hedeften şaşmaz.”

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte Ta‘likin oluşmasını sağlayan edatları zikretmiştik. Bu beyitte geçen وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَأْتِيَنَّ مَنِيَّتِي mısrasında عَلِم ve ma‘mulleri (تَأْتِيَنَّ مَنِيَّتِي) arasında fasıl olan لام kasem عَلِم fiilinin zahiren amel etmesini engellemiştir.[440]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; ed-Dureru’l-levâmi‘; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Behcetu’l-Mardiyye; Tavdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Delîlu’s-Sâlik; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb; Şerhu Katri’n-Nedâ.

*****

süvari, önder ve eşrafındandır. Hicretin dokuzuncu yılında kavmi ile beraber Müslüman olmuştur. Müslüman olduktan vefat ettiği tarihe kadar yirmi yıl boyunca Kufe’de yaşamıştır. Şiirlerinde sergilediği betimleme inceliğiyle cahiliye şairlerinden çok üstündür. Peygamber (sav) onun ألا كل شيئ ما خلا الله باطل şiiri için: Arapların söylemiş oldukları en doğru söz Lebîd’in bu sözüdür buyurmuştur. Süleyman Tülücü, **Lebîd b. Rebîa**, TDV, XXVII/122. ez-Zevzenî, **Şerhu’l-mu‘allakâti’l-‘aşr,** s, 157. ez-Zehebî, **Târîhu’l-İslâm,** III/353.

437 Lebîd b. Rebî‘a el-‘Amirî, **a.g.e,** s, 163.

438 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “طيش” mad.

439 İbn Sîde, **el-Muhkem,** “سهم” mad.

440 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 68.

Beyit No: **57**

Arapça Metin:

أَرَاهُمْ رُفْقَتِي حَتَّى إِذَا مَا تَوَلَّى اللَّيْلُ وانْخَزَلَ انْخِزَالاَ

Şair: ‘Amr b. Ahmer el-Bâhilî[441] (ö. 65/685)

Bahir: Vâfir

K. Matla‘ı:

أَغَدْواً وَأَعَدَّ الحَيُّ الرِّيَالاَ وَشَوْقًا لاَ يُبَالِي العَيْنَ بَالاَ[442]

Lügat: رِفَاقٌ, رُفْقَةٌ: Beraber ikamet edip beraber yola koyulan arkadaş topluluğu.[443] انخَزَلَ: Kesilmek, bitmek.[444]

M. Rivayet:

أَرَاهُمْ رُفْقَتِي حَتَّى إِذَا مَا تَجَافَى اللَّيْلُ وانْخَزَلَ انْخِزَالاَ[445]

Kıssa: Kendisini yalnız bırakıp Şam’a yerleşen dostlarını rüyasında gören şair bu kasideyi inşad etmiştir.

---

441 Ebu’l-Hattâb künyesine sahip olan şair, muhadram ve fasih şairlerdendir. İbn Sellâm el-Cumahî onu üçüncü tabaka islam şairleri arasında zikretmiştir. Doksan yaşına kadar yaşayan şairin ölüm tarihi hakkında ihtilaflar mevcuttur. Ebû’l-Ferec şairin tercemesinde şunları aktarmıştır. Cahiliye döneminin sayılı şairlerinden biri olmakla beraber islam dönemine de ulaşıp Müslüman olmuştur. Hem cahiliye hem de islam döneminde birçok şiir söylemiştir. Hz. Ömer’den Abdulmelik b. Mervan’a kadar bütün halifelerin devrinde yaşamıştır. Merzubânî ise onun islam dönemine ulaşıp Müslüman olduğunu, Rum savaşlarına katılıp bir gözünü kaybettiğini ve uzunca bir ömre ulaştıktan sonra Hz. Osman döneminde vefat ettiğini aktarmıştır. Şiirlerinde çokça garip sözcükler kullanmıştır. Halîl b. Aybek es-Safedî, **eş-Şu‘ûr bi’l-‘ur**, thk. Abdurrezzâk Huseyn, Dâru ‘İmâr, Amman 1988, I/258.

442 ‘Amr b. Ahmer el-Bâhilî, **Şi‘ru ‘Amr b. Ahmer el-Bâhıli,** thk. Huseyn ‘Atvân, Mecme‘u’l-Luğati’l-‘Arabiyye, Dımaşk, bty, s, 124.

443 Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevî, **Tahrîru elfâzî’t-Tenbîh,** thk. Abdulğanî ed-Dakr, Dâru’l-Kalem, Dımaşk 1408 h, s, 141.

444 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “خزل” mad.

445 Hasan b. Kâsım el-Murâdî, **Tevdîhu’l-mekâsıd ve’l-mesâlik bi şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik,** thk. Abdurrahman Ali Süleyman, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî 2008, I/565.

Mana: "Gece sırtını verip bittiği ana kadar, onları rüyada yanımda görüyorum."

Beyitte bulunan هم zamirinin merca'ı bir önceki beyitte, حَتَّى edatının cevabı ise bir sonrakı beyitte zikredildiği için mananın tamamlanması adına beytin öncesi ve sonrasını da aktarmak gerekir.

أَبُو حَنَشٍ يُؤَرِّقُنَا وَطَلْقٌ وَعَمَّارٌ وَآوِنَةً أُثَالاَ
أَرَاهُمْ رُفْقَتِي حَتّى إِذَا مَا تَجَافَى اللَّيلُ وَانْخَزَلَ انْخِزَالاَ
إِذَا أَنَا كَالَّذِي يَجْرِي لِوِرْدٍ إِلَى آلٍ فَلَمْ يُدْرِكْ بِلاَلاَ[446]

"Ebû Haneş, Talk, 'Ammâr bazen de Usâle uykumu (zu) kaçırıyor. Ben onları, gece sırtını verip bitene kadar rüyada yanımda görüyorum. Ansızın (uyanınca) su için seraba doğru koşan fakat dudağını ıslatacak kadar bile su bulamayan adama benziyorum."

İstişhâd Yönü: ظنّ ve benzerlerinden olan عَلِمَ fiiline verilmiş olunan iki mef'ûl alabilmek hükmü, mastarı رؤيا olan رأى el-Hulmiyye (rüyaya mensub) fiiline de verilmiştir. Şahid beyitte bulunan أَرَاهُمْ رُفْقَتِي cümlesindeki أرى fiili "rüyada görmek" anlamında olduğu için tıpkı عَلِمَ gibi iki mef'ûl (هُمْ ve رُفْقَتِي) almıştır.[447]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

[446] el-Bâhılî, **a.g.e,** s, 129.
[447] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 68.

Beyit No: **58**

Arapça Metin:

بِأَيِّ كِتَابٍ أَمْ بِأَيَّةِ سُنَةٍ تَرَى حُبَّهُمْ عَاراً عَلَيَّ وَتَحْسَبُ

Şair: Kumeyt b. Zeyd el-Esedî[448] (ö. 126/744)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

طَرِبْتُ وَمَا شَوْقًا إِلَى البِيْضِ أَطْرَبُ وَلاَ لَعِبًا مِنِّي أَذُو الشَيْبِ يَلْعَبُ[449]

M. Rivayet:

بِأَيِّ كِتَابٍ أَوْ بِأَيَّةِ سُنَةٍ تَرَى حُبَّهُمْ عَاراً عَلَيَّ وَتَحْسَبُ[450]

بِأَيِّ كِتَابٍ أَمْ بِأَيَّةِ آيَةٍ تَرَى حُبَّهُمْ عَاراً عَلَيَّ وَتَحْسَبُ[451]

Mana: "Sen, hangi kitab veya hangi sünnet ile onlara (ehl-i beyt) olan muhabbetimin benim için bir yüzkarası olduğunu zanneder ve inanırsın."

---

448 Emevî döneminde Haşimoğullarının şairi olan Kumeyt, hicretin altmışıncı yılında dünyaya gelmiş ve yüz yirmi altıncı yılında da vefat etmiştir. Ben-i Esed kabilesinin hatibi, şia'nın fakihi aynı zamanda cömert ve cesur süvarilerdendir. Kabilesi içinde kendisi kadar iyi ok atan kimse yoktu. Henüz çocuk yaşta iken şiir inşad eden Kumeyt, Ferazdak'ın yanında bulunmuş ve Ferazdak'ın kendisine: baban olmam seni sevindirir miydi sözüne: babamı değiştirmeyi istemem ama annem olman beni sevindirirdi diye cevap vermiştir. Ebû Ubeyde: eğer Esed kabilesinin Kumeyt'ten başka hiçbir menkibesi olmasaydı yine de Kumeyt onlara yeterdi, insanların onları sevmesini sağlar ve isimlerini yaşatırdı der. Şiirlerinin beşbin beyitten daha fazla olduğu bilinen şairin en meşhur şiirleri el-Hâşimiyyât diye bilinen Hâşimoğullarını öven kasideleridir. Muhammed b. Kâymâz ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nubelâ',** thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1985, V/389; ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/233.

449 Kumeyt b. Zeyd el-Esedî, **Divânu'l-Kumeyt b. Zeyd el-Esedî,** thk. Muhammed Nebîl Tarîfi, Dâru Sâdır, Beyrut 2000, s, 512.

450 İbn 'Atiyye el-Endulusî, **a.g.e,** I/553.

451 Muhammed Ahmed Şemsuddîn el-Kurtubî, **el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an,** thk. Ahmed el-Berdûnî- İbrahim Atfîş, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire 1964, IV/307.

İstişhâd Yönü: ظنّ ve benzerlerinin mef'ûllerinden birisinin veya ikisinin hazfi için karine şarttır. İşte bu beyitte تَحْسَبُ fiilinin iki mef'ûlu da hazf olmuştur. Zira ondan önce geçen تَرَى حُبَّهُمْ عَاراً عَلَيَّ cümlesi onların hazfedildiklerine dair bir karinedir.[452]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akil; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **59**

Arapça Metin:

وَلَقَدْ نَزَلْتِ فَلاَ تَظُنِّي غَيْرَهُ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ المُحَبِّ المُكْرَمِ

Şair: 'Antere b. Şeddâd el-'Absî[453] (ö. m. 600)

Bahir: Kâmil

K. Matla'ı:

هَلْ غَادَرَ الشُّعَرَاءُ مِنْ مُتَرَدَّمِ أَمْ هَلْ عَرَفْتَ الدَّارَ بَعْدَ تَوَهُّمِ[454]

---

[452] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 69.

[453] Arapların cahiliye dönemindeki en meşhur süvarilerinden, birinci tabaka şairlerinden ve Mu'allaka sahiblerinden biri olan 'Antere, Necd bölgesi ahalisindendir. Annesi, Zebîbe isminde Habeşistan'lı siyahi bir cariye idi. 'Antere'nin siyahlığı annesinden sirayet etmiştir. Bundan dolayı babası Şeddâd ilk başta 'Antere'yi evlatlıktan reddetmiştir. Fakat daha sonra Antere'nin asil ve emsallerinden üstün olduğunu görünce evladı olduğunu itiraf etmiştir. 'Antere, Arapların en sağlam karakterli ve aziz şahsiyetlerindendir. Şiddetli olmasına rağmen yumuşak huylu olmakla vasfedilir. Şiirlerinde incelik ve nezaket bulunmaktadır. Amcasının kızı 'Abla'ya tutkun olan şairin 'Abla'yı anmadığı pek az kasidesi bulunmaktadır. Gençliğinde İmru'ulkays ile görüşen 'Antere uzun bir hayat yaşamış, Dâhıs ve Gabra savaşlarına katılmış ve ömrünün sonunda da öldürülmüştür. Rizkullah b. Yusuf Şeyho, **Şu'ârau'n-Nasrâniyye,** Matba'atu Âbâi'l-Murselîn el-Yesu'ıyyîn, Beyrut 1890, VI/794. ez-Zirikli, **a.g.e,** V/91.

Kıssa: ‘Antere’nin, annesini ve kendisini siyahlıklarından dolayı ayıplayan ‘Abs kabilesinden biriyle tartışması bu mu‘allakanın inşâd edilme sebebinin oluşturmaktadır.

‘Antere kendisini ayıplayan adama şavaşlara katıldığını, tehlikelere daldığını, yardım anında ve ganimet paylaşımında yüce gönüllü olduğunu söyleyerek karşılık verir. Bunun üzerine adam kendisinin daha iyi bir şair olduğunu söyler. ‘Antere: Kimin daha iyi şair olduğunu göreceksin,” der ve ahlakını, cesaretini, şavaş ve saldırılarını konu edinen bu kasideyi inşâd eder.[455]

Mana: “Andolsun ki sen (ey sevgili!) kalbimde sevilen ve ikram edilen kişinin konumunda konaklamışsın. Bundan gayrı bir şeyin olacağını sanma.”

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte izah ettiğimiz üzere ظنّ ve kardeşleri bölümünde mef‘ulun hazfine delalet eden bir karinenin olması şartıyla bir veya iki mef‘ulun hazfedilebileceğini söylemiştik. Önceki beyitte her iki mef‘ul beraber hazfedilmiş idi. Bu beyitte ise bir mef‘ul hazfedilmiştir. Cümle takdirinde فَلَا تَظُنِّي غَيْرَهُ وَاقِعًا şeklindedir.[456]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Behcetu’l-Mardiyye; Tavdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb.

*****

---

[454] ‘Antere b. Şeddâd el-‘Absî, **Şerhu Divâni ‘Antere,** şrh. el-Hatîb et-Tebrîzî, thk. Mecîd Terrâd, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut 1996, s, 147.

[455] ez-Zevzenî, **Şerhu’l-mu‘allakâti’l-‘aşr,** s, 232.

[456] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 69.

Beyit No: **60**

Arapça Metin:

مَتَى تَقُولُ القُلُصَ الرَّوَاسِمَا يُدْنِينَ أُمَّ قَاسِمٍ وقَاسِمًا

Şair: Hudbe b. Haşrem el-'Uzrî (ö. 50/670)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

لَقَدْ أَرَانِي وَالغُلَامَ الحَازِمَا نُزْجِي المَطِيَّ ضُمَّرًا سَوَاهِمَا[457]

Lügat: الْقَلُوصُ, القَلَائِصُ: Genç, dişi deve, sefere tahammül eden dişi deve, ayakları uzun dişi deve.[458] رَسَمَ, رَسِيماً, الرَّسِيمُ: Devenin bir yürüyüş şekli.[459]

M. Rivayet:

مَتَى تَقُولُ القُلُصَ الرَّوَاسِمَا يَحْمِلْنَ أُمَّ قَاسِمٍ وَقَاسِمَا[460]

مَتَى تَقُولُ القُلُصَ الرَّوَاسِمَا يَلْحَقْنَ أُمَّ عَاصِمٍ وَعَاصِمَا[461]

مَتَى تَقُولُ الزُّبَلَ السَّوَاهِمَا وَالجُلَّةَ النَّاجِيَةَ الْعَيَاهَمَا

يَبْلُغْنَ أُمَّ حَازِمٍ وَحَازِمَا إِذَا هَبَطْنَ مُسْتَحِيرًا قَاتِمَا[462]

مَتَى تَظُنُّ الزُّبَلَ الرّوَاسِمَا وَالجُلَّةَ النَّاجِيَةَ الْعَيَاهَمَا

يَبْلُغْنَ أُمَّ قَاسِمٍ وَقَاسِمَا حَوْدًا كَأَنَّ البُوصَ وَالمَآكِمَا[463]

Kıssa: Otuzaltıncı beyitte zikrettiğimiz kıssanın başlangıç sebebini bu kaside oluşturmaktadır. Orada zikrettiğimiz üzere Şair Hudbe ve kendisi gibi şair olan

---

457 Hudbe el-'Uzrî, **a.g.e,** s, 142.

458 Ebû Hafs 'Umer Necmuddîn en-Nesefî, **Tılbetu't-talebe,** "قلص" mad, el-Matba'atu'l-'Amire, Bağdat 1311 h.

459 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** "رسم" mad.

460 İbn Mâlik et-Tâî, **a.g.e,** II/566.

461 Ahmed b. Muhammed el-Hattâbî el-Bustî, **Garîbu'l-hadîs,** thk. Abdulkerîm İbrahim, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1982, I/335.

462 İbn Sîde el-Batalyevsî, **el-Hulel fî şerhi ebyâti'l-Cumel,** thk. Yahya Murâd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, s, 191.

463 Hudbe el-'Uzrî, **a.g.e,** s, 141.

amcasıoğlu Ziyâde, aileleri ile birlikte hac ibadeti için Şam'dan yola çıkarlar. Hudbe'nin kızkardeşi Fatıma da onlarla beraberdir. Yolda seyir halindeyken Ziyâde, devesinden inip Fatıma'ya -duyabileceği bir şekilde- müstehcen içerikli bir recez okur. Bunu gören Hudbe sinirlenir o da devesinden iner ve Ziyâde'nin kervanda hazır olmayan, Ummi Kasım diye bilinen kızkardeşine aynı müstehcenlikte bu kasideyi okur. Kıssanın tamamı otuzaltıncı beyitte geçmektedir.

Mana: "Genç ve hızlı yürüyen dişi develerin, Ummu Kasım ve (oğlu) Kasım'ı bize ne zaman yaklaştıracağını zannediyorsun? (düşünüyorsun)"

İstişhâd Yönü: قول sözcüğü bazı şartlar dâhilinde ظنّ fiili gibi iki mef'ul alıp amel edebilmektedir. Bu şartlar şu şekilde sıralanmaktadır.

1. قول sözcüğü, muzari kalıbında kullanılmalıdır.

2. Muzari fiili muhatap için kullanılan تقول sığasında olmalıdır.

3. تقول fiilinden evvel istifhâm edatı bulunmalıdır.

4. Son olarak fiil ve ma'mulleri arasında zarf, car-mecrur ve iki mef'ulden birinin dışında fasıl olmamalıdır. Şâhid beyitte bulunan مَتَى تَقُولُ القُلُصَ الرَّوَاسِمَا يُدْنِينَ cümlesinde تَقُولُ fiili, müzari, muhatap, fasılsız ve evvelinde de istifhâm edatı bulunduğu için ظنّ fiili gibi amel etmiş ve القُلُصَ isminde ve يُدْنِينَ cümlesinde amel etmiştir.[464]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi';

---

[464] el-Mekkûdî, **a.g.e**, s, .69.

Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Behcetu’l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb; Delîlu’s-Sâlik.

*****

Beyit No: **61**

Arapça Metin:

أَجُهَّالاً تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍ لَعَمْرُو أَبِيكَ أَمْ مُتَجَاهِلِينَا

Şair: Kumeyt b. Zeyd el-Esedî (ö. 126/744)

Bahir: Vâfir

K. Matla‘ı:

أَلَمْ تَتَعَجَبِي مِنْ رَيْبِ دَهْرٍ رَأَيْتِ ظُهُورَهُ قُلِبَتْ بُطُونَا[465]

Şerhu Divâni Kumeyt adlı eserde zikredilen bu kaside 283 beyitten oluşmaktadır. Kasidenin matla‘ beyti zikrettiğimiz şekildedir. (bazı edebi kaynaklarda kasidenin matla‘ı farklı bir şekilde rivayet edilmiştir). Kasidenin 280. beyti olan ilgili beytimiz ise söz konusu divânda şu şekilde aktarılmıştır.

أَنُوَّامًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍ قَعِيدَ أَبِيكَ أَمْ مُتَنَاوِمِينَا[466]

Kasidenin yazılış nedenine baktığımız da ise أَنُوَّامًا ile başlayan rivayet, anlam bütünlüğü bakımından daha uygundur.

M. Rivayet:

أَنُوَّامًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍ قَعِيدَ أَبِيكَ أَمْ مُتَنَاوِمِينَا[467]

Kıssa: Bu kasidenin yazılış sebebi hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Burada sadece bir rivayeti ele alacağız. Yemenli şair Hakîm el-A‘ver sürekli -Kureyşoğullarının Adnan’da birleştiği kabile olan- Mudar kabilesini hicvediyormuş. Mudar kabilesine mensup şairler de ona karşılık verip onu hicvediyorlarmış.

---

[465] Kumeyt, **a.g.e,** s, 427.

[466] Kumeyt, **a.g.e,** s, 482.

[467] el-Ferâhîdî, **el-Cumel fi’n-nahv,** s, 174.

Kumeyt kendi kabilesinin şairlerine: "Vallahi Hakîm el- A'ver sizden daha şairdir," demiş.

Şairler de: "Öyleyse sen ona cevap ver," demişler. Kumeyt: "Halid b. Abdillah el-Kasrî'nin (ö. 126/743) (Emeviler döneminde Irak'ın Yemen'li valisi) bana iyiliği dokunmuştur, onun için Hakîm'i hicvedemem," diye cevap vermiş.

Şairler: "Hakîm'in senin dayı ve amcakızlarının hakkında söylediklerini kendi kulağınla dinle," demişler ve Kumeyt'e bu kasideyi inşâd ettirmişler.

Kumeyt, Muzehhebe -veya Kaside-i Nuniyye- diye bilinen bu kasidesinde bütün Yemen kabilelerini hicvetmektedir.[468]

Yine sözkonusu beyitte, Mudar kabilesi ve dönemin halifeleri olan Lueyy kabilesin Adnan da birleşmelerine rağmen Lueyyoğulların Yemenlileri vali yapmaları ve Mudar kabilesini hicvedenleri görmemek adına uyuduklarını veya uyuyor gibi yaptıklarını yermektedir.

Mana: "Babanın hayatı adına yemin olsun ki, sen Lueyyoğullarını, bilgisiz mi yoksa bilmemezlikten geldiklerini mi sanıyorsun?"

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte قول sözcüğünün ظنّ gibi amel edebilmesi için gerekli şartları söylemiştik. Bu şartlardan biri de fiil ve ma'mûlu arasında fasılın olmamasıydı. Şâhid beytin أَجُهَّالاً تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍ cümlesinde جُهَّالاً kelimesi istifhâm edatı ve تَقُولُ fiili arasında gelmişse de fiilin amel etmesine engel olmamıştır. Çünkü جُهَّالاً ismi تَقُولُ fiilinin ikinci ma'mûlu (mef'ûl) konumundadır. Zarf, câr-mecrûr ve ma'mûlun fasıl olması fiilin amel etmesine engel olmaz demiştik.[469]

---

[468] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/179.

[469] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 70.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Delîlu's-Sâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik: Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

*****

Beyit No: **62**

Arapça Metin:

قَالَتْ وَكُنْتُ رَجُلاً فَطِينًا هَذَا لَعَمْرُ اللهِ إِسْرَائِينَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

Lügat: فِطْنَةُ: Maharet, hüner, anlayış, الفَطَانَةُ: Zihnin, başkalarından gelen bilgileri idrak etmeye güzel hazırlanması[470] إِسْرَائِينَ: İsrâîl isminin farklı bir lügatı.[471]

M. Rivayet:

قَالَتْ وَكُنْتُ رَجُلاً فَطِينًا هَذَا وَرَبُّ البَيْتِ إِسْرَائِينَا[472]

Kıssa: Bedevinin biri bir keler-kertenkele avlayıp eve getirmiş, bunu gören karısı: Vallahi bu meshedilen yahudidir,[473] demiş. Bunun üzerine bedevi de bu beyti inşâd etmiştir.[474]

---

470 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs**, "فطن" mad.

471 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "سرأن" mad.

472 İsmail b. Kasım Ebû Ali el-Kâlî, **el-Emâlî,** thk. Muhammed Abdulcevvâd el-Asma'ı, Daru'l-Kutubi'l-Mısrıyye, Kahire 1926, II/44.

473 Kur'an'da İsrâiloğulları'ndan bir kısmının maymuna ve domuza çevrildiğinden bahsedildiği halde hadislerde onların fare, keler, kertenkele ve daha başka canlılara dönüştürüldüğünden de söz edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, kertenkele yiyen birini gördüğünde Allah'ın İsrâiloğulları'ndan bir nesle lânet ettiğini ve onları yeryüzünde debelenen hayvan kılığına soktuğunu, bu kertenkelenin de onlardan olabileceğini, bu sebeple onu

Mana: "Ben akıllı bir insan olduğum halde o (eşim): 'Allah'a andolsun ki bu (keler), meshedilen yahudidir,' dedi."

İstişhâd Yönü: Ben-i Selîm kabilesine göre hiçbir şart olmaksızın قول sözcüğü ظنّ gibi amel etmektedir. Şâhid beyitte bulunan hal cümlesi ve iki mef'ûl arasına düşen mu'tariza cümlesini zikretmezsek cümle قَالَتْ هَذَا إِسْرَائِينَا şeklini alır. Burada قَالَ sözcüğü ظنّ gibi amel etmiştir. ذَا ism-i işareti birinci mef'ûl إِسْرَائِينَ ise ikinci mef'ûldür.[475]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

---

yemeyeceğini, fakat yemeyi yasaklamayacağını söylemiştir. Mehmet Erdoğdu, *Mesh*, DİA, XXIX/303.

[474] el-'Aynî, **a.g.e,** II/177.

[475] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 70.

16. FÂİL

Beyit No: **63**

Arapça Metin:

تَوَلَّى قِتَالَ المَارِقِينَ بِنَفْسِهِ وَقَدْ أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ

Şair: ‘Ubeydullâh b. Kays er-Rukiyyât[476] (ö. 85/704)

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

لَقَدْ أَوْرَثَ المِصْرَيْنِ خِزْناً وَذِلَّةً قَتِيلٌ بِدَيْرِ الجَاثَلِيقِ مُقِيمُ[477]

Lügat: مَرَقَ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّة, مُرُوقاً: Ok hedefin diğer tarafından çıktı. المُرُوقُ: Bir şeyden hızlı bir şekilde çıkmak. المَارِقُونَ: Hâricî fırkasına verilen isim.[478] الحَامَّةُ: Kişinin eşi, çocukları ve akrabalarından özel olanlar. الحَمِيمُ: Akraba.[479]

Kıssa: Hicretin yetmişbirinci yılında Kufe’den çıkan Mus‘ab b. Zubeyr’in (ö. 72/691)) (Radiyalâhu ‘anhumâ) askerleri ile Şam’dan çıkan Abdulmelik b. Mervân’ın (ö. 86/705) askerleri Deyru’l-Câselîk denilen mevkide

---

476 Medine’li meşhur şairin doğum yılı bilinmemekle beraber ölümü takriben hicretin sekseninci yıllarındadır. ‘Ubeydullâh b. Kays, âşık olduğu üç bayanın da Rukiyye isimli olmasından dolayı er-Rukiyyât diye lakaplanmıştır. Abdulmelik b. Mervan’a karşı Mus‘ab b. Zübeyr’in saffında yer almış ve en güzel şiirlerini de onun hakkında inşad etmiştir. Mus‘ab b. Zübeyr’in öldürürmesinden sonra Kufe’ye kaçıp bir yıl boyunca bir bayanın evinde saklanmıştır. Daha sonra Medine’ye gelip Abdullah b. Ca‘fer’e sığınmıştır. Abdulah’ın, Velid b. Abdulmelik’in eşi Ummu’l-Benîn ve babası Abdulaziz b. Mervan’a mektup yazıp şefaat istemesiyle affedilmiştir. Salâhuddîn Halil b. Aybek es-Safedî, **el-Vâfî bi’l-vefeyât,** thk. Ahmed el-Arnaûtî, Turkî Mustafa, Dâru İhyâi’t-Turâs, Beyrut 2000, XIX/263. ‘Ubeydullâh b. Kays er-Rukiyyât **Divânu ’Ubeydillâh b. Kays,** thk. Azîze Fevvâl Bâbetî, Dâru’l-Cîl, Beyrut 1995, s, 18.

477 ‘Ubeydullâh b. Kays, **a.g.e,** s, 246.

478 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “مرق” mad.

479 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “حم” mad.

karşılaşırlar. Şair ‘Ubeydullah b. Kays da Mus’ab b. Zubeyr’in saffındadır.

Çıkan savaşta Mus‘ab b. Zubeyr’in ordusu yenilir ve kendisi de savaş meydanında Cemâziyelâhir ayının onüçünde öldürülür. Şair, bu mersiyesinde Mus’ab b. Zubeyr’e ağıt yakmakta, kendisini savaş meydanında yalnız bırakan Bekr, Temîm ve Mudar kabilelerini ayıplamakta ve Deyru’l-Câselîk meydanında öldürülen Mus‘ab’ın, Basra ve Kufe şehirlerine ilelebet zillet ve rezalet bıraktığını ifade etmektedir.[480]

Mana: “Yabancılar ve yakın dostları onu (Mus‘ab b. Zubeyr) yüzüstü bırakmışken, o, dinden çıkanlarla şavaşmayı tek başına üstlendi.”

İstişhâd Yönü: Fasîh Arapça’ya göre fiil, zahir olan ikil veya çoğul bir fâile isnâd edildiği vakit tesniye ve cemi‘ alametinden arındırılır ve tekil olarak gelir. Farklı ve أَكَلُونِي البَرَاغِيثُ diye de adlandırılan bir lügata göre ise tesniye olan faile isnad edilen fiil “elif” ile cemi‘ olan faile isnad edilen fiil ise “vav” alametleri ile kullanılmalıdır. Müfred olan faillerin birbiri üzerine ‘atf edilmesi durumunda da fiile tesniye veya cem‘ alameti bitişmelidir. Şâhid beyitte bulunan أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ cümlesinde failler müfred olduğu halde ‘atf edildiklerinden dolayı fiil tesniye alameti olan “elif” ile gelmiştir. Kıyâsa göre ise أَسْلَمَهُ مُبْعَدٌ وَحَمِيمُ şeklinde gelmeliydi.[481]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Behcetu’l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri’z-

---

[480] el-‘Aynî, **a.g.e,** II/213.

[481] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s,72.

Zeheb; Delîlu's-Sâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit: **64**

Arapça Metin:

فَلَا مُزْنَةٌ وَدَقَتْ وَدْقَهَا وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ إِبْقَالَهَا

Şair: 'Âmir b. Cuveyn et-Tâî[482] (ö. ?)

Bahir: Mutekârıb

Lügat: الْمُزْنُ, مُزْنَةٌ: Bulut, yağmur bulutu.[483] وَدَقَ, وَدْقًا: Damlamak, الوَدْقُ: Yağmur.[484] بَقَلَتِ الأَرْضُ، وَأَبْقَلَتْ: Yer, toprak taze çayır otu yeşertti.[485]

Muhtelif Rivayet:

فلاَ دِيمَةٌ وَدَقَتْ وَدْقَهَا وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ إِبْقَالَهَا[486]

Mana: "Hiçbir yağmur yüklü bulut, bu mekânın yağmur yüklü bulutu kadar yağmur yağdırmaz ve hiçbir yer bu mekânın toprağı gibi taze ot yeşertmez."

---

482 Cahiliye döneminde kavminin reisi olan şair ikiyüz yıl yaşadığı için arapların Mu'ammerûn (uzun ömürlüler) diye adlandırdıkları kişilerdendir. Asil, cömert ve süvari olmasına rağmen ahlaksız ve katil olmasından dolayı kavmi onu dışlamıştı. Şair İmru'ulkays ile beraber zikredilen vakaları vardır (189 no.lu beyitin kıssası, İmru'ulkays ve 'Amir arasında cereyan etmiştir). Curm kabilesine saldıran Kelb kabilesi tarafından sabah yelinin estiği bir anda öldürürmüştür. Babasının öldürürdüğünü gören oğlu Esved b. Âmir, Kelb kabilesinin peşine takılıp onlardan sekiz tanesini yakalar, ağızlarını kapatıp ellerini su dolu bir kuyuya koyar. Ve her sabah yeli estiği anda bir tanesini öldürür. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/53. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/250.

483 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "مزن" mad.

484 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "ودق" mad.

485 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "بقل" mad.

486 Ahmed b. Muhammed İbn Abdirabbih el-Endulusî, **el-'İkdu'l-ferîd,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1404, VI/236.

İstişhâd Yönü: Fiil ve hakiki müennes fâil arasında bir fasıl olduğu vakit fiil iki şekilde gelebilir. Yani genellikle te'nis alameti alır, bazen ise te'nis alametinden mucered bir şekilde gelir. Fakat fâil hakiki müennes değilse fiil ve fâil arasında fasıl olmazsa da fiil te'nis alametinden tecrîd edilebilir. Bu nadir ve şiire has bir uygulamadır. Şahid beyitte bulunan وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ örneğinde أَبْقَلَ fiili hakiki olmayan (mecâzi muennes) أَرْضَ sözcüğüne raci' olan müennes zamire isnad edilmiştir. Aralarında herhangi bir fasıl olmadığı halde -şiire has olmak kaydıyla- te'nis alametinden arındırılmıştır. Aksi takdirde وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَتْ şeklinde gelmesi gerekirdi.[487]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **65**

Arapça Metin:

فَلَمْ يَدْرِ إِلَّا اللَّهُ مَا هَيَّجَتْ لَنَا عَشِيَّةَ أَنْآءُ الدِّيَارِ وَشَامُهَا

Şair: Ğaylân b. 'Ukbe Zu'r-Rumme[488] (ö. 117/735)

---

[487] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 73.

[488] Çirkin, aşırı kısa boylu ve siyaha çalan bir renge sahip olan şair Mudar kabilesindendir ve yaşadığı Emevî döneminin ikinci tabaka şairlerinden sayılmaktadır. Aynı zamanda tabiinden de olan şair, İbn Abbas'tan hadisler rivayet etmiştir. Meyye el-Minkariyye adlı bayana âşık olmuş ve birçok kasidesinde de bunu dillendirmiştir. Bilal b. Ebî Burde'yi öven şiirleri mevcuttur. Ebû 'Amr ibn 'Ala' şöyle der: Şairleri İmru'ulkays ile başlatırlar, Zu'r-Rumme ile sondarırlar. Velîd b. Abdulmelik, Ferazdak'a kendisinden daha şair birinin var olup olmadığını sorması üzerine Ferazdak, Zu'r-Rumme'yi kasdederek

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

مَرَرْنَا عَلَى دَارٍ لِمَيَّةَ مَرَّةً وَجَارَاتِهَا قَدْ كَادَ يَعْفُو مَقَامُهَا[489]

Lügat: النُّؤْيُ: آنَاءٌ, أَنْآء: Yağmur sularından korumak için çadırın sağına ve soluna kazılan çukurlar.[490] الشَامَةُ: شَامٌ, شَامَاتٌ: Üzerinde bulunduğu bedene muhalif olan alamet, iz, toprak veya bedende bulunan siyahlık.[491]

M. Rivayet:

فَلَمْ يَدْرِ إِلَّا اللَّهُ مَا هَيَّجَتْ لَنَا أَهِلَّةُ آنَاءِ الدِّيَارِ وِشَامُهَا[492]

Kıssa: Sevgilisinin vatanına giden şair, onların göç ettiğini görünce bu beytin de içinde bulunduğu kasideyi inşâd eder.[493]

Mana: “Akşam vakti (sevgilinin) yurdunun etrafındaki işaret ve ufak kazıların bizi ne kadar heyecandırdığını yanlızca Allah (cc) bilir.”

İstişhâd Yönü: إلاّ veya إنّما edatları ile hasredilen fâil veya mef‘ûlun muahhar olması vaciptir. Yani hasredilen fâilin mef‘ûldan sonra, hasredilen mef‘ûlun de fâilden sonra gelmesi gerekmektedir. Fakat yanlızca إلاّ edatı ile hasredilen fâil nadiren mukaddem olabilir. Şâhid beyitte bulunan فَلَمْ يَدْرِ إِلَّا اللَّهُ مَا هَيَّجَتْ لَنَا cümlesinde fâil konumunda olan اللَّهُ lazfı إِلَّا

evet Adiy kabilesine mensup deveye binen bir genç var demiştir. Şair, İsfehan’da vefat etmiştir. ez-Zehebî, **Siyeru a‘lami’n-nubalâ,** V/267; Abdulkerim b. Muhammed es-Sem‘ânî, **el-Ensâb**, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, Haydar Âbâd 1962, VI/14; ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/124.

489 Gaylân b. Ukbe Zu’r-Rumme, **Divânu Zi’r-Rumme,** thk. Ahmed Hasan Besc, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1995, s, 279.

490 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “نأي” mad.

491 el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu’l-muhît,** “الشامة” mad.

492 Zu’r-Rumme, **a.g.e,** s, 279.

493 es-Sılmî, **a.g.e,** I/334.

ile hasredildiği halde mef‘ûl konumunda olan مَا هَيَّجَتْ cümlesine mukaddem olmuştur.[494]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem‘u’l-Hevâmi‘; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik.

17. NÂİBU’L-FÂİL

Beyit No: 66

Arapça Metin:

لَيْتَ وَهَلْ يَنْفَعُ شَيْئًا لَيْتُ لَيْتَ شَبَابًا بُوْعَ فَاشْتَرَيْتُ

Şair: Ru’be b.‘Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez

K. Matla‘ı:

يَا قَوْمِ قَدْ حَوْقَلْتُ أَوْ دَنَوْتُ وَبَعْضُ حِيقَالِ الرِّجَالِ المَوْتُ[495]

M. Rivayet:

لَيْتَ وَهَلْ يَنْفَعُ شَيْئًا لَيْتْ لَيْتَ شَبَابًا بِيعَ فَاشْتَرَيْتْ[496]

Mana: “Keşke… Keşke demek hiçbir fayda sağlar mı? Keşke gençlik satılsaydı da onu satın alsaydım.”

İstişhâd Yönü: Sülâsî ve mu‘tallu’l-‘ayn olan fiiller binâ meçhûl kalıbında geldikleri vakit üç lügat ile gelmektedirler. Birinci lügat, salt kesre ile gelmesidir. İkinci lügat, işmâm (kesre sesine damme sesinin karışması) ile gelmesidir. Bu iki lügat fasih olan lügatlardır. Üçüncü ve zayıf olan lügat ise safi damme ile gelmesidir. Şâhid beyitte بَاعَ fiilinin meçhûl

---

494 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 75.

495 el-Birusî, **a.g.e,** s, 170.

496 el-Birusî, **a.g.e,** s, 171.

kalıbının بُوْعَ olarak gelmiş olması bu zayıf lügata göredir. Fasîh lügata göre بِيعَ olarak gelmeliydi.[497]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

18. LÂZIM VE MÜTE'ADDİ FİİL

Beyit No: **67**

Arapça Metin:

آلَيْتَ حَبَّ الْعِرَاقِ الدَّهْرَ أَطْعَمُهُ وَالْحَبُّ يَأْكُلُهُ فِي الْقَرْيَةِ السُّوسُ

Şair: Cerîr b. Abdilmesîh el-Mutelemmis[498] (ö. m. 569)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

يَا آلَ بَكْرٍ أَلاَ للهِ أُمُّكُمُ طَالَ الثَّوَاءُ وَثَوْبُ العَجْزِ مَلْبُوسُ[499]

---

[497] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 77.

[498] el-Mutelemmis lakabıyla meşhur olan şair Bahreyn'li olup Cahiliye dönemi şairlerindendir ve Mu'allaka sahibi Tarafa İbn 'Abd'ın dayısıdır. Cumahî onu cahiliye dönemi şairleri içersinde yedinci tabakada saymaktadır. Ebû 'Ubeyde ise Cahiliye döneminde Mukillûn diye bilinen şairlerin başında el-Mutelemmis'in geldiğini ifade etmektedir. Irak kralı 'Amr b. Hind'in sarayında bulunan ve dostu olan şair daha sonra 'Amr'ı hicvettiği için kralın kendisini öldüremeye kasdetmesi üzerine Şam'a kaçar. 'Amr b. Hind'in Bahreyn'deki valisine götürmesi için kendisine verdiği ve içinde ölüm fermanın olduğu sayfadan dolayı, zahiren iyi görürüp içinde kötülük barındıran durumlar için أَشْأَم مِنْ صَحِيفَةِ المُتَلَمِّسِ (Mutelemmisin sayfasından daha uğursuz) darb-ı meseli oluşmuştur. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VI/345; ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/119.

[499] Cerîr b. Abdilmesîh el-Mutelemmis, **Divânu Şi'ri'l-Mutelemmis ed-Duba'î,** thk. Hasan Kâmil es-Sayrafî, Cami'atu'd-Duveli'l-'Arabi 1970, s, 76.

Lügat: آلَيَ, إِيلاَءً: Yemin etmek, and içmek.[500] الحُبُوبُ, الحَبَّاتُ, الحَبُّ: Buğday, arpa, mercimek gibi tarımsal ürünlerin tanesi.[501] السُّوسُ: Gıda ve yüne musallat olan böcek, güve böceği.[502]

M. Rivayet:

آلَيْتُ حَبَّ الْعِرَاقِ الدَّهْرَ آكِلُهُ وَالْحَبُّ يَأْكُلُهُ فِي الْقَرْيَةِ السُّوسُ[503]

Kıssa: el-Mutelemmis (ö. m. 569) ve yeğeni Tarafe (538/564), Irak Kralı ‘Amr b. Hind’in (ö. 578) hurzuruna çıkarlar ve bir süre kralın sarayında kalırlar. Tarafe’nin düşmanı olan amcazadelerinden Abdu‘amr de saraydadır. Abdu‘amr şişman biriymiş. Bir gün Kral ile beraber hamama girer ve elbisesini çıkardığında Kral, Tarafe’nin ‘Abdu‘amr’ı hicvettiği şu şiiri okur:

وَلاَ خَيْرَ فِيهِ غَيرَ أَنَّ لَهُ غِنًى وَأَنَّ لَهُ كَشحًا إذا قَامَ أَهْضَمَا

“Zenginliğin ve kalktığında katlanan bir böğrün dışında onun (Abdu‘amr) hiçbir meziyyeti yoktur.”

Ve ardından: “ kesinlikle Tarafe seni çıplak bir halde görüp de bunu yazmıştır,” der.

‘Abdu‘amr, Krala: “Tarafe’nin hakkınızda söylediği şiir benim aleyhimde söylediğinden daha kötüdür,” der ve Tarafe’nin, Kralı hicveden şu şiirini okur.

فَلَيْتَ لَنَا مَكَانَ المَلِكِ عَمْرٍو رَغُوثًا حَوْلَ قُبَّتِنَا تَخُورُ

“Keşke Kral ‘Amr b. Hind’e karşılık çadırımızın etrafında daha sütten kesilmemiş böğüren bir hayvan yavrusu olsaydı.”

Kral, ‘Abdu‘amr’e inanır fakat Tarafe’ye söylememesi için: “Sana inanmıyorum,” der. Birkaç gün sonra Kral, el-

---

[500] Lûvîs Ma‘lûf, **a.g.e,** “آلي” mad.

[501] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “حب” mad.

[502] el-Cevherî, **es-Sihâh,** “سوس” mad.

[503] el-‘Askerî, **Cemheretu’l-emsâl,** I/581.

Mutelemmis ve Tarafe'yi yanına çağırıp onlara: "Muhtemelen ailenizi özlemişsiniz, eve dönmekle mutlu olursunuz," der. Ardından Hecer valisine onları öldürmesini emreden birer mektup yazar ve onlara birer caize yazdığını, gidip Hecer valisinden almalarını ve oradan da evlerine dönmelerini söyler.

Tarafe ve el-Mutelemmis Kralın huzurundan çıkarlar. el-Mutelemmis yaşının olgun olmasından dolayı daha tecrübeli imiş. Hîre nehrinde oynayan bir grup çocuğun yanından geçerlerken el-Mutelemmis, Tarafe'ye: "Gel mektuplarımızı açalım, eğer içinde iyi bir şey yazılmışsa yolumuza devam ederiz, eğer kötü bir şey yazılmışsa nehre atarız," der. Tarafe kabul etmez. el-Mutelemmis ise mektubunu bir çocuğa verir, içinde ölüm fermanının verildiğini görünce mektubu nehre atar ve Tarafe'ye: "Dediğimi yap sen de mektubunu nehre at," der. Tarafe: "Hayır" der. Mektubuyla valinin yanına gider ve öldürülür. el-Mutelemmis ise Şam'da bulunan Benî Cefne krallarına sığınır.[504]

el-Mutelemmis Şam krallarına sığındıktan sonra yazdığı bir kasidede Tarafe'nin kavmini 'Amr b. Hind'den Tarafe'nin kanını talep etmeleri için kışkırtır. Bunu duyan 'Amr b. Hind, el-Mutelemmis'i bulduğu yerde öldüreceğine yemin eder ve Irak'ın hububatını el-Mutelemmis'e yasakladığını söyler. Bunun üzerine el-Mutelemmis bu söz konusu kasideyi inşâd eder.[505]

Mana: "(Ey Kral!) Ömür boyu ona (Mutelemmis) Irak hububatından yedirmeyeceğim diyerek yemin etmişsin, Hâlbuki Şam'da hububatı (çok fazla olmasından dolayı) güveler yemektedir."

İstişhâd Yönü: Lâzimi fiiller mana bakımından mef'ûl almaya gerek duydukları vakit harfi cer ile müte'addi olup

---

[504] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/420.

[505] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VI/351.

mef‘ûl alabilmekteler. Mef‘ul aldıktan sonra harfi cer hazfedilirse mecrur isim fiilden dolayı mansûb olur. Harfi cerrin hazfedilip mecrûrun mansup olması sema‘ı ve kıyâsi olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Şâhid beyitte bulunan آلَيْتَ حَبَّ الْعِرَاقِ cümlesi takdirinde آلَيْتَ عَلَى حَبِّ الْعِرَاقِ şeklindedir.[506]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hem‘u'l-Hevâmi‘; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn.

19. TENÂZÜ'

Beyit No: 68

Arapça Metin:

عُهِدْتَ مُغِيثاً مُغنِياً مَنْ أَجَرْتَهُ فَلَمْ أَتَّخِذْ إِلاَّ فِنَاءَكَ مَوْئِلاَ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: إِغَاثَةً, أَغَاثَ: Yardım etmek, imdadına yetişmek.[507] إِجارَةً, أَجَارَ الرَّجُلُ: Korumak, kollamak, himaye etmek.[508] الأَفْنِيَةُ, فِنَاءُ: Evin önünde bulunan genişlik, avlu.[509] الْمَوْئِلُ, وُءُولًا, وَأَلَ: Sığınak, sığınılan mekân.[510]

Mana: "Sen himayene aldığın kişinin yardımına koşan ve onu müstağni kılan olarak bilinmişsin. O yüzden sadece senin evinin avlusunu sığınak olarak kabul ettim."

İstişhâd Yönü: Bilindiği üzere tenâzu‘, mukaddem olan iki ‘amilin kendilerinden sonra gelen bir ma‘mûlda (kast edilen mananın da bozulmaması şartıyla) amel etmek

---

506 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 85.

507 el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-munîr,** "غوث" mad.

508 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "جور" mad.

509 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l 'ayn,** "فني" mad.

510 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "وأل" mad.

istemeleridir. Tenâzu‘ faslında amil kavramı zikredildiği vakit maksat fiil veya fiilin yerine geçebilen sözcüklerdir. Ve bu amillerin her ikisi fiil olabildiği gibi her ikisi isim de olabilir veya biri fiil diğeri isim olabilir. Şâhid beyitte bulunan مُغِيثاً مُغنِياً مَنْ örneğinde ikisi de ism-i fâil olan مُغِيثاً ve مُغنِياً sözcüklerinden her biri ism-i mevsûl olan مَنْ sözcüğünde amel edip kendine mef‘ûlu bih olarak almak istemektedir.[511]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **69**

Arapça Metin:

لَقَدْ عَلِمَتْ أُولَى المُغيرَةِ أَنَّنِي لَحِقْتُ فَلَمْ أَنْكُلْ عَنِ الضَّرْبِ مِسْمَعَا

Şair: Mâlik b. Zugbe el-Bâhilî[512]

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

لَقَدْ عَلِمَتْ أُولَى المُغيرَةِ أَنَّنِي لَحِقْتُ فَلَمْ أَنْكُلْ عَنِ الضَّرْبِ مِسْمَعَا[513]

Lügat: المُغِيرَةُ: Saldıran, saldırgan ordu.[514] نَكَلَ عَنِ, نُكُولًا الْعَدُوِّ: Korkup geri durmak.[515]

M. Rivayet:

لَقَدْ عَلِمَتْ أَوْلَى المُغيرَةِ أَنَّنِي لَقِيتُ وَلَمْ أَنْكُلْ عَنِ الضَّرْبِ مِسْمَعَا[516]

---

[511] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 87.

[512] Şair hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bakılan kaynaklarda sadece cahiliye dönemi şairlerinden olduğu zikredilmiştir. Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VII/134.

[513] Ebû Muhammed el-A‘râbî, **Furhatu’l-edîb**, thk, Muhammed Ali Sultânî, Mektebetu’l-Gundicânî, bty, s, 32.

[514] İbn Sîde, **el-Muhkem,** “غور” mad.

[515] İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “نكل” mad.

لَقَدْ عَلِمَتْ أَوْلَى الْمُغِيرَةِ أَنَّنِي كَرَرْتُ وَلَمْ أَنْكُلْ عَنِ الضَّرْبِ مِسْمَعَا[517]

Kıssa: Beyitte ismi geçen ve Kays kabilesinden olan Misma‘ b. Şeybân, yanına İbn Kedrâ'yı da alarak Bahile kabilesinin, Bekr b. Vâil kabilesinden intikamın almak için yola çıkar. -A‘şâ b. Cendel de o gün öldürülmüştü.- Bunu duyan Bâhile kabilesi de onları karşılamak için yola çıkar ve karşılaşan kabileler arasında şiddetli bir savaş başlar.

Nihayetinde Kays kabilesi ve beraberindeki kabileler mağlup olurlar. Kabile reisi Misma‘ b. Şeybân da yaralı bir halde kurtulur.[518]

Bâhile kabilesine mensup olan şairimiz matla‘ı şâhid beyitimizle başlayan bu kaside ile yaşanan çarpışmayı nazım halinde dile getirmiştir.

Mana: "Saldıran öncü kuvvetler şüphesiz benim (reisleri) Misma‘'a ulaştığımı ve Misma‘'ı darp etmekten de korkmadığımı bildiler (gördüler)."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte, ma‘mulde tenazu‘ eden amillerin her ikisinin isim, her ikisinin fiil veya birinin isim diğerinin fiil olarak gelebileceğini söylemiştik. Ve bir önceki beyitte her iki amilin de isim olduğunu belirtmiştik. Bu şâhid beyitte bulunan لَحِقْتُ فَلَمْ أَنْكُلْ عَنِ الضَّرْبِ مِسْمَعَا örneğinde ise لَحِقْتُ ve الضَّرْبِ amillerinin her ikisi de مِسْمَعَ isminde amel edip kendine mef‘ulu bih olarak alabilmektedir. İlaveten bu amillerden bir fiil diğeri isimdir ve fiil mukaddem olmuş bir haldedir.[519]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî, Şerhu'l-Eşmûnî, Hâşiyetu's-Sabbân.

*****

---

[516] el-Eşmûnî, **a.g.e,** I/453.

[517] Muhammed b. Ali es-Sabbân, **Hâşiyetu's-Sabbân 'ale'l-Eşmûnî lî Elfiyyeti İbn Mâlik,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, II/429.

[518] Ebû Muhammed el-A‘râbî, **a.g.e,** s, 32.

[519] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 87.

Beyit No: **70**

Arapça Metin:

وَلَوْ أَنَّ مَا أَسْعَى لِأَدْنَى مَعِيشَةٍ كَفَانِي وَلَمْ أَطْلُبْ قَلِيلٌ مِنَ المَالِ

Şair: Hunduc b. Hucr el-Kindî, İmru'ulkays[520] (ö. m. 545)

Bahir: Tavîl

---

[520] Meşhur mu'allaka sahibi ve Arapların en meşhur şairi olan İmru'ulkays aslen Yemen'li olup Necd'de doğmuştur. Lakabıyla şöhret bulan şairin ismi hakkında Hunduc, Muleyke ve Adiyy olmak üzere ihtilaflar mevcuttur. Babası Hucr, Esed ve Gatafân kabilelerinin kralıydı. Annesi ise şair Muhelhil'in kız kardeşidir. İlk olarak Muhelhil, İmru'ulkays'a şiir talkin etmiştir. Genç yaşında şiir inşad eden, eğlenceye dalan ve haydutlarla beraber olan İmru'ulkays babasının uyarılarına kulak vermeyince, yirmi yaşlarında atalarının yurdu olan Hadramevt'e sürgün edilir. Orada yaklaşık beş yıl kalan şair, Esed kabilesinin babasını öldürdüğü ana kadar içki, eğlence ve haydutlukla zaman tüketmiştir. Babası öldürürmeden önce yazmış olduğu vasiyetini bir adama bırakır ve ona şöyle der: ölümümden sonra tek tek evlatlarımın yanına git. Atımı, kılıcımı ve tenceremi ölümüme ağlamayan ve yas tutmayana ver der. Hucr'un ölümünden sonra teker teker evlatlarının yanına giden adam sonunda en küçük oğlu İmru'ulkays'ın yanına gider onu arkadaşıyla içki içip kumar oynayken görür ve babasının öldürürdüğünü kendisine haber verir. İmru'ulkays adama iltifat etmez. Arkadaşı oynamaktan geri durunca arkadaşına oynamasını söyler ve oyunun bitiminde haber getiren adamdan olayın hakikatını öğrenir ve: babam küçüklüğümde beni kaybetti, büyüyünce de bana kanını (intikamını) yükledi. Bugün içki günüdür, yarın ise öç alma günü der. Esed kabilesinden yüz insan öldürene kadar et yememeye, içki içmemeye, koku sürmemeye, kadınlarla ilişki kumamaya yemin eder. Bu aşamadan itibaren intikam peşinde olan şair nihayetinde Kostantin dönüşünde miladî 545 yılında Ankara'da ölür. İmru'ulkays'ın yirmi beş kasideden oluşan bir divânı mevcuttur. Ve bu kasideler arasında Mu'allaka başta olmak üzere şahid beyitimizin de içinde bulunduğu Kaside-i Lâmiyye ve Kasîde-i Bâiyye en meşhur kasideleridir. ez-Zevzenî, **Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr,** s, 25; ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/1; Hunduc b. Hucr el-Kindî İmru'ulkays **Şerhu Divâni İmru'ulkays,** thk. Hasan es-Sendûbî, Dâru İhyâi'l-'Ulûm, Beyrut 1990, s, 16.

K. Matla‘ı:

أَلاَ عِمْ صَبَاحاً أَيُّهَا الطَّلَلُ البَالِي وَهَلْ يَعِمَنْ مَن كَانَ فِي العُصُرِ الخَالِي[521]

Lügat: سَعَى, سَعْياً: Çalışmak, çabalamak, kesb etmek.[522] أَدْنَى, إِدْناءً: Zor, sıkıntılı bir yaşam sürmek.[523] مَعِيشَةٌ, مَعَايِشُ: Hayat, yaşam.[524]

M. Rivayet:

فَلَوْ أَنَّ مَا أَسْعَى لِأَدْنَى مَعِيشَةٍ كَفَانِي وَلَمْ أَطْلُبْ قَلِيلٌ مِنَ المَالِ[525]

Mana: “Eğer benin çabam asgari yaşam şartları için olsaydı az miktarda bir mal bana yeterdi ve ben (otorite ve hâkimiyet) istemezdim.”

Beytin mana bakımından tamamlanması ve şairin gerçek meramının anlaşılabilmesi için bir sonraki beyti de aktarmakta fayda var.

وَلَكِنَّمَا أَسْعَى لِمَجْدٍ مُؤَثَّلٍ وَقَدْ يُدرِكُ المَجْدَ المُؤَثَّلَ أَمْثَالِي

“Fakat ben yanlızca asaletli bir yücelik için çabalamaktayım ve şüphesiz asil ululuğa benim gibi olanlar ulaşır.”

İstişhâd Yönü: Tenâzu‘ bâbının ilk beytinde zikrettiğimiz üzere mukaddem olan her iki amilin kendilerinden sonra gelen ma‘mûlde amel etmek istemeleri ve kastedilen mananın da bozulmaması şartı koşulmuştu. Şâhid beyitte bulunan كَفَانِي ve أَطْلُبْ amillerinden biri kendilerinden sonra gelen قَلِيلٌ sözcüğünü ma‘mûl olarak almadığı için bu beyit tenâzu‘ babının dışında tutulmuştur. Çünkü beytin başında bulunan لَوْ edatı imtina‘ harfi olduğu

---

521 İmru’ulkays, **a.g.e,** s, 180.

522 İbn Fârıs, **Mucmelu’l-luğa,** “سعي” mad.

523 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “دنو” mad.

524 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “عيش” mad.

525 ‘Amr b. ‘Usman b. Kanber Sîbeveyhi, **el-Kitâb,** thk. Muhammed Harûn Abdusselâm, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire 1988, I/79.

için kendinden sonra gelen müsbet cümleyi menfi, menfi cümleyi de müsbet yapar. Şayet bu beyti tenazu‘ konusuna göre anlamlandırırsak beytin takdiri şu şekilde olur. فَلَوْ أَنَّ مَا أَسْعَى لِأَدْنَى مَعِيشَةٍ كَفَانِي قَلِيلٌ مِنَ المَالِ وَلَمْ أَطْلُبْ قَلِيلًا مِنَ المَالِ ve şöyle bir mana ortaya çıkar. (birinci cümle) Eğer benim çabam asgari yaşam için olsaydı az miktarda mal bana yeterdi. لَوْ harfi musbet olan bu cümleyi menfi yaptığı için mana şu şekildedir. (**ben asgari yaşam için çabalamıyorum ve az miktarda mal bana yetmez**). (ikinci cümle) ve ben az miktarda mal talep etmezdim. لَوْ harfi menfi olan bu cümleyi de müsbet yaptığı için manası şu şekildedir. (**ve ben az miktarda mal talep ediyorum**) parantez içindeki iki cümleyi birleştirirsek beyit şairin maksadının dışında şu şekilde zıt bir mana vermiş olur. **Ben asgari yaşam için çabalamıyorum, az miktarda mal bana yetmez ve ben az miktarda mal talep ediyorum.** Hülasa bu beytin Tenâzu‘ ile alakası yoktur. أَطْلُبْ fiilinin mef‘ûlu الملك veya الكثير olmak üzere hazfedilmiştir. [526]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Hem‘u’l-Hevâmi‘; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb; Şerhu Katri’n-Nedâ.

*****

Beyit No: **71**

Arapça Metin:

فَأَيْنَ إِلَى أَيْنَ النَّجَاةُ بِبِغْلَةٍ أَتَاكَ أَتَاكَ اللاَّحِقُونَ احْبِسِ احْبِسِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

[526] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 87.

Lügat: النَّجَاةُ: Korku içeren bir işten kurtulmak, kurtuluş.[527] بِغَالٌ, بَغْلَةٌ: dişi katır.[528] الحَبْسُ, حَبَسَ: Engellemek, tutmak, alıkoymak, hapsetmek.[529]

M. Rivayet:

فَأَيْنَ إِلَى أَيْنَ النَّجَاةُ بِبِغْلَتِي أَتَاكَ أَتَاكَ اللاَّحِقُونَ احْبِسِ احْبِسِ[530]

فَأَيْنَ إِلَى أَيْنَ النَّجَاءُ بِبِغْلَتِي أَتَاكَ أَتَاكَ اللاحقوك احْبِسِ احْبِسِ[531]

Mana: "Nereye (gidiyorsun) dişi bir katırla kurtuluş nereye kadar, yaklaştılar ardından gelenler sana yaklaştılar, yerinde dur! Yerinde dur! (diyorlar) "

İstişhâd Yönü: Daha öncede ifade ettiğimiz üzere tenazuda mukaddem olan iki amil kendilerinden sonra gelen ma'mûlde amel etmeği istemektedir. Şâhid beyitte bulunan أَتَاكَ أَتَاكَ اللاَّحِقُونَ cümlesinde mukaddem olan iki amilden ikinci sırada olan, amil konumunda değil öncesinde bulunan amilin lafzı te'kidi konumundadır. Aksi takdirde cümlenin -birinci amilin amel etmesi üzerine- أَتَاكَ أَتَوْكَ اللاَّحِقُونَ veya -ikinci amilin amel etmesi üzerine- أَتَوْكَ أَتَاكَ اللاَّحِقُونَ tarzında olması gerekirdi.[532]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ.

---

527 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "نجو" mad.

528 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "بغل" mad.

529 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "حبس" mad.

530 İbn 'Akîl, **a.g.e,** III/214.

531 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** V/158.

532 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 87.

20. MEF‘ULU MUTLAK

Beyit No: **72**

Arapça Metin:

هَلْ مِنْ حُلُومٍ لأَقْوَامٍ فَأُخْبِرَهُمْ مَا جَرَّبَ القَوْمُ مِنْ عَضِّى وَتَضْرِيسِي

Şair: Cerîr b. ‘Atiyye et-Temîmî[533] (ö. 110/728)

Bahir: Basît

K. Matla‘ı:

حَيِّ الهِدَمْلَةَ مِنْ ذاتِ المَوَاعِيسِ فَالحِنْوَ أَصْبَحَ قَفْراً غَيْرَ مَأْنُوسِ[534]

---

[533] Temîm kabilesinin Yerbû‘ koluna mensub olan şair hicretin kırkikinci yılında Yemâme’de doğmuştur. Ebû Harze künyesi ile tanınan şairin ismi hakkında şöyle bir kıssa anlatılır. Annesi ona hamile iken siyah bir ip doğurduğunu ve bu ipin bir adamın boynuna dolanıp onu boğduğunu ardından başka bir adamın boynuna dolanıp onu da boğduğunu ve bu şekilde birçok kişinin boynuna dolanıp onları boğduğunu görür ve korkuyla uyanır. Rüyasını te’vil edenler kendisine, insanlara musibet, şiddet ve kötülük verecek bir çocuk doğuracağını söylerler. Bunun üzerine annesi ona ip anlamına gelen Cerîr ismini verir. Yaşamını çölde sürdüren şair, yiyecek ve bazı büyük şahısları methetmek için Basra’ya gelirdi. Daha sonra kabilesinin ısrarıyla Basra’ya yerleşir ve Haccâc’ı metheder ve Haccâc’ın vasıtasıyla Halife Abdülmelik b. Mervân’ın sarayına giren şair Emevî halifelerinin birçoğunu methetmiştir. Edebiyat bilginlerine göre İslam döneminde yaşayan hiçbir şair, Emevî dönemi şairlerinden olan Cerîr, el-Ferazdak ve el-Ahtel’in seviyesine ulaşmamıştır. İlim ehlinin birçoğuna göre ise Cerîr şiirde el-Ferazdak’tan daha üstündür ve şiirin fahr, medîh, hiciv ve nesîb dallarında bütün şairleri geçmiştir (Onyedi nolu beyitte Cerîr’in bu şiirleri zikredilmiştir). Kendi kabilesinden olan el-Ferazdak ile onlarca yıl süren şiir atışmaları mevcuttur. el-Ferazdak’ın ölümüne üzülen Cerîr, el-Ferazdak’tan bir ay sonra hicrî 110 veya 111 yılında Yemame’de vefat etmiştir. Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî, **Cevâhiru’l-edeb fî edebiyyâti ve inşâi luğati’l-‘Arab,** Dâru’l-Me‘arif, Beyrut, bty, II/151; Salahuddîn es-Safedî, **a.g.e,** XI/62.

[534] Cerîr b. ‘Atiyye el-Hatafî et-Temîmî, **Divânu Cerîr,** Dâru Sâdır, Beyrut, bty, s, 253.

Lügat: حُلومٌ, أحْلاَمٌ, الحِلْمُ: Akıl, hilm, vakar.[535] عَضِيضًا, عَضًّا, عَضَّ: Dişiyle bir şeyi tutmak, dişlemek, ısırmak.[536] ضَرَّسَ: Şiddetli bir şekilde ısırdı.[537]

M. Rivayet:

هَلْ مِنْ حُلُومٍ لأَقْوَامٍ فتُنْذِرَهُمْ مَا جَرَّبَ النَّاسُ مِنْ عَضِّى وَتَضْرِيسِي[538]

هَلْ مِنْ حُلُومٍ لأَقْوَامٍ فتُجْهِرَهُمْ مَا جَرَّبَ القَوْمُ مِنْ عَضِّى وَتَضْرِيسِي[539]

Mana: "Bazı kavimlerin akılları var mı? Öyleyse, insanların benim azı dişlerimle ısırmamdan (hicivlerimden) ne çektiklerini onlara haber vereyim."

İstişhâd Yönü: Te'kîd için kullanılan masdar sürekli tekil olarak gelmektedir. İkil veya çoğul kalıplarında kullanılmaz. Sayı bildiren masdar tekil, ikil ve çoğul kalıbında kullanılır. Durum bildiren masdarda ise ihtilaf vardır. Genellikle ikil ve çoğul kalıblarında kullanılmadığı halde ikil ve çoğul olarak kullanıldığı da görülmüştür. Şahid beyitte bulunan حُلُومٍ sözcüğü, durum bildiren حُلُم masdarının çoğuludur.[540]

Kaynaklar: Şerhu'l- Mekkûdî; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: 73

Arapça Metin:

عَلَى حِينَ أَلْهَى النَّاسَ جُلُّ أُمُورِهِمْ فَنَدْلًا زُرَيْقُ المَالَ نَدْلَ الثَّعَالِبِ

Şair: Abdurrahman b. Hemdân, el-A'şâ Hemdân[541] (ö. 83/702)

---

535 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "حلم" mad.

536 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "عضّ" mad.

537 ez-Zemahşerî, **Esâsu'l-belâğe,** "ضرس" mad.

538 Hasan el-Kaysî, **a.g.e,** I/273.

539 Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** I/369.

540 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 90.

541 Şair ve hatib olan el-A'şâ Hemdân, Yemâme kabilesinin şairi ve süvarisidir. Kûfe'de yaşayan A'şâ Emevî devleti döneminde

Şiirin sahibi ve inşad sebebi hakkında birçok rivayet bulunmaktadır. *el-Mekasıdu'n- nahviyye* adlı eserde şiirin şair el-Ahvas'a (ö. 105/723) ait olduğu söylenmiştir. Yine aynı eserde şiirin *Hamâsetu'l-basriyye* adlı kitapta şair el-A'şâ'ya nisbet edildiği ve el-Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) ise bu şiiri Cerîr'e isnad ettiği aktarılmaktadır. *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe* adlı kitapta şiirin kıssası aktarılmış ve şiir Ebu'l-Esved ed-Duelî'ye (ö. 69/688) nisbet edilmiştir. Son olarak *Furhatu'l-edîb* adlı eserde ise şiir Medine'li bir şaire isnad edilmiştir.

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

يَمُرُّونَ بِالدَّهْنَا خِفَافًا عِيَابُهُمْ وَيَخْرُجْنَ مِنْ دَارِينَ بُجْرَ الحَقَائِبِ[542]

Lügat: لَهِيَ, لُهِياً, لِهْيَاناً: İhmal etmek, unutmak, anmamak, أَلْهَاهُ: Onu meşgul etti.[543] جُلُّ الشَّيْءِ: Bir şeyin çoğu, fazla olan kısmı.[544] النَّدْلُ: Bir nesneyi bir yerden başka bir yere hızlıca nakletmek.[545]

M. Rivayet:

---

yaşamıştır. Hayatının ilk demlerinde abid, fakîh ve kurrâ olarak bilinen şair daha sonra şiirle ilginenmiş ve şair olarak tanınmıştır. Meşhur hadis âlimi olan Şa'bî, el-A'şâ'nın eniştesi, el-A'şâ'da Şa'bî'nin eniştesidir. Nu'mân b.Beşîr hakkında methiyeleri bulunan şair, Haccâc es-Sekafî'nin aleyhinde şiirler yazmıştır. Haccâc'ın valiliği döneminde Deylem savaşına katılan el-A'şâ daha sonra kıyâm eden Abdurrahman b. Aş'as'ın ordusuna katılmıştır. Haccâc'ın askerleriyle yapılan savaşta İbn Aş'as'ın öldürülmesi üzerine esir düşen el-A'şâ Hemdân, Haccâc'ın huzuruna getirmiş ve hicretin 83. yılında boynu vurulmuştur. ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nubelâ,** IV/185; ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/311.

542 Ali b. Ebî'l-Ferec el-Basrî, **el-Hamâsetu'l-Basriyye,** thk. Muhtâruddin Ahmed, 'Alemu'l-Kutub, Beyrut, bty II/262.

543 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "لهي" mad.

544 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "جلل" mad.

545 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** "دلن" mad.

أَرَى فِتْنَةً قَدْ أَلْهَتِ النَّاسَ عَنْكُمُ فَنَدْلاً زُرَيْقُ المَالَ نَدْلَ الثَّعَالِبِ[546]

Kıssa: Hz. Ali (600/661), Zureyk kabilesinden olan Nu'mân b. 'Aclân'ı (ö. 37/657) Bahreyn'e vali olarak tayin eder. İbn 'Aclân valiliği döneminde Zureyk kabilesinden olup yanına gelen herkese Beytülmalden ihsanda bulunurmuş.

Şair, Hz. Ali'nin fitne hareketlerini sona erdirmekle meşgul olduğu için İbn 'Aclân'ın ve kabilesinin beytülmalı yağmaladığını dile getirmektedir.[547] Kaynaklarda bu beyitlerin bazı hırsızların aleyhinde yazıldığı veya bazı tüccarların hakkında inşâd edildiği de zikredilmektedir.

Mana: "Ey Zureyk! Önemli işlerinin insanları oyladığı anda tilkinin çabukluğu gibi malı hızlıca çekip al."

İstişhâd Yönü: Fiilin anlamını pekiştiren masdarlarda 'amilin (fiilin) hazfedilmesi caiz değildir. Durum ve sayı belirten masdarlarda ise hazfe delalet eden bir delilin var olması durumunda 'amilin hazf edilmesi caiz görülmüştür. Altı durumda ise masdarın 'amilinin hazfedilmesi vaciptir. Bunlardan biri 'amiline bedel olan masdardır. Şahid beyitte bulunan نَدْلاً masdarı, hazfedilmiş olan أندل 'amiline bedel (naib) olduğu için -bedel ve mubdelu minhin cem olmamasının gerekliliğinden dolayı- 'amil vucûben hazfedilmiştir.[548]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Delilu's-Sâlik.

---

546 el-'Askalânî, **el-İsâbe,** VI/352.
547 el-'Askalânî, **el-İsâbe,** VI/352.
548 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 92.

21. MEF‘ULU LEH

Beyit No: **74**

Arapça Metin:

يَرْكَبُ كُلَّ عاقِرٍ جُمْهُورِ * مَخافَةً وزَعَلَ المَحْبُورِ * وَالهَوْلَ مِنْ تَهَوُّلِ الهَبُّورِ

Şair: Abdullah b. Ru’be el-‘Accâc[549] (ö. 90/708)

Bahir: Recez

K. Matla‘ı:

جَارِيَ لاَ تَسْتَنْكِرِي عَذِيرِي سَيْرِي وَإِشْفَاقِي عَلَى بَعِيرِي[550]

Lügat: العَاقِرُ مِنَ الرَّمْلِ: Etrafı yeşerip ortası yeşermeyen kumlu yer. Hiçbir şey yeşertmeyen büyük kumlu yer.[551] الجُمْهُور, جَمْهَر: Geniş, üstüste birikmiş fazla kum.[552] الزَّعَلُ:

---

549 Recez tarzında yazılan şiirlerde Arapların en meşhur şairi olan el-‘Accâc, Temîm kabilesine mensuptur. Kendisi gibi râciz olan Emevî döneminin meşhur şairi Ru’be b. el-‘Accâc’ın babasıdır. Cahiliye döneminde doğup büyümüştür ve ilk recez şiirlerini de Cahiliye döneminde söylemiştir. Uzun bir ömür yaşayan el-‘Accâc İslam döneminin ilk sahabelerini görmüş ve Ebû Hureyre’den hadis rivayet etmiştir. Hatta Ebû Hureyre’ye aşk temalı şiirler yazdığını ve bunda bir sakınca olup olmadığını sormuş, Ebû Hureyre de kendisine Peygamberin (s.a.v.) yanında benzer şiirlerin inşad edildiğini ve peygamberin (s.a.v.) herhangi bir beis görmediğini söylemiştir. Oğlu Ru’be ile beraber Velîd b. Abdilmelik’in huzuruna çıktığı rivayet edilir. Emevîlerden Mervân b. Hakem ve Abdulaziz b. Mervân’ı medheden şair, hicivden uzak durmasına rağmen Türklere karşı şavaşan Abdurrahman b. Aş‘as’ı hicvetmiştir. Ömrünün sonunda felç geçirmiş ve hicretin doksanıncı yılında vefat etmiştir. Abdullah b. Ru’be el-‘Accâc, **Divânu’l-‘Accâc,** thk. ‘Azze Hasan, Dâru’ş-Şarkı’l-‘Arabî, Beyrut 1995, s, 8-15; el,’Askalânî, **el-İsâbe,** V/68; ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/86.

550 Abdullah b. Ru’be et-Temîmî el-‘Accâc, **Divanu’l-‘Accâc,** thk. Abdulhâfız es-Satlî, Mektebetu Atlas, Dımaşk 1971, I/332.

551 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “عقر” mad.

552 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “جمهر” mad.

Zindelik, canlılık.[553] الحَبْرَةُ, الحَبَرُ: Sevinç, surûr.[554] الهَبِيرُ: Basık, çökük yer.[555]

M. Rivayet:

يَرْكَبُ كُلَّ عاقِرٍ جُمْهُورِ * مَخافةً وزَعَلَ المَحْبُورِ * وَالهَوْلَ مِنْ تَهَوُّلِ القُبُورِ[556]

Kıssa: *Tehzîbu'l-luğa* adlı eserde bu şiirin ilk beyti zikredilmiş ve beytin inşâd sebebi şu şekilde akatarılmıştır.

Şair el-'Accâc (ö. 90/708) seyahata çıkmaya niyetlenir. Bineğinin yükünü düzenlerken eşi, uğraşmakta olduğu bu hazırlığın sebebini merak eder ve düzenleyip tertip ettiği şeyin ne olduğunu sorar. el-'Accâc da bu recez şiiri ile eşine cevap verir.[557]

Bu recez toplamda 182 beyitten oluşmaktadır. Bu rakam şunları düşünmemizi sağlamaktadır. Ya recezin beyitleri farklı zaman dilimlerinde farklı sebeplerden dolayı söylenmiştir. Daha sonra şair tarafından bir kaside tarzında bütün hale getirilmiştir. Ya da şairin ölümünden sonra dilden dile dolaşan ve aynı kafiyeye sahip olan beyitler, edipler tarafından birleştirilmiştir. Aksi takdirde beytin inşâd sebebi masnû'dur. Çünkü el-'Accac'ın sormuş olduğu sorudan dolayı eşine 182 beyitle cevap vermesi normal gözükmemektedir.

Mana: "O vahşi boğa, avcılardan ve düz kumluk yerlerin çökmesinden korktuğu için ve sevincin verdiği canlılıktan dolayı verimsiz kum tepelerinde seyir eder."

İstişhâd Yönü: Mef'ûlu leh elif lâm ve izafeden mucerred olduğu durumlarda harf-i cer olmaksızın mansûb bir şekilde gelir. Elif lâm ile geldiği durumlarda ise harf-i cer ile mecrûr olmaktadır. İzafe edildiği durumlarda ise harf-i

---

553 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** "زعل" mad.

554 el-Hattâbî, **Garîbu'l-hadîs,** I/320.

555 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "هبر" mad.

556 Sîbeveyhi, **a.g.e,** I/369.

557 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** II/185.

cerin gelip gelmemesi aynıdır. Şâhid beyitte bulunan مَخَافَةً, زَعَلَ المَحْبُورِ ve وَالهَوْلَ masdarları mef‘ûlu lehin bu üç kullanım şeklini göstermektedir. مَخَافَةً elif lâm takısı almayıp izafe olunmadığı için harf-i cer olmaksızın ekser kullanıma göre gelmiştir. زَعَلَ المَحْبُورِ izafe edildiğinden dolayı cer harfinin gelip gelmemesi aynıdır. وَالهَوْلَ ise elif lâm edatı ile kullanıldığı için harf-i cer ile gelmeliydi. Fakat burada nadir kullanıma göre gelmiştir.[558]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

22. MEF‘ULU ME‘AH

Beyit No: 75

Arapça Metin:

عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا حَتَّى شَتَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

Lügat: عَلْفاً, عَلَفَ: Hayvanı yemlemek,[559] هَمْلاً, هَمْلاَناً, تَهْمُلُ, هَمَلَتْ عَيْنُهُ: Gözyaşı taştı, aktı.[560]

M. Rivayet:

عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا حَتَّى غَدَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا[561]

لَمَّا حَطَطْتُ الرَّحْلَ عَنْهَا وَارِدًا عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا[562]

Beytin bu son rivayeti şair Zu'r-Rumme'ye aittir ve Zu'r-Rumme'nin divanında geçmektedir. Fakat birinci mısranın bütünüyle sözkonusu beytimizin ikinci

---

558 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 95.

559 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "علف" mad.

560 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "همل" mad.

561 İbn Hişâm el-Ensârî, **Şerhu şuzûri'z-zeheb,** Daru İbn Kesîr, Beyrut 2013, s, 222.

562 Zû'r-Rumme, **a.g.e,** s, 58.

mısrasından farklı olması ve kafiye harflerinin de birbirine muhalif olmasından dolayı her iki beytin farklı şairlere ait olabileceğini düşündük ve şair kısmına Zu'r-Rumme'nin ismini yazmadık.

Mana: "Gözleri yaş döker bir hale gelinceye dek, o hayvanı samanla yemledim ve ona soğuk su içirdim."

İstişhâd Yönü: Vav edatından sonra mansûb bir halde gelip atıf edilmesi ve mef'ulu me'ah olarak da nasb olunması mümkün olmayan sözcükler için bir amil takdir edilir. Şâhid beyitte bulunan عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً cümlesinde مَاءً sözcüğü vav edatından sonra gelmiş ve mansûbtur. Kendinden önce zikredilen تِبْنًا sözcüğüne atıf edilmesi mümkün değildir. Aksi takdirde "ma'tufu aleyhten önce zikredilen kelime ma'tuftan önce mükadder olunur kaidesine göre" cümle takdîren şu şekilde olur. عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَعلفتها مَاءً (onu samanla yemledim ve suyla yemledim) su ile yemleme mümkün olmadığı için burada atıf sözkonusu olamaz. Aynı şekilde تِبْنًا sözcüğünün mef'ûlu me'ah olması da mümkün değildir. Çünkü yemleme ve sulamanın bir defada olması düşünülemez. Öyleyse bu gibi durumlarda mansûb olan sözcüğe bir amil takdir edilir ve sözcük o amil ile nasb edilmiş olur. Beyit takdirinde عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَسَقَيْتُهَا مَاءً şeklindedir.[563] Ancak müşâkele sanatı olduğu düşünülürse, atf yapılabilir.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye.

---

[563] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 99.

23. İSTİSNÂ'

Beyit No: **76**

Arapça Metin:

وَبَلْدَةٍ لَيْسَ بِهَا أَنِيسٌ إِلاَّ اليَعَافِيرُ وَإِلاَّ العِيسُ

Şair: 'Amir b. Hâris en-Numeyrî, Cirânu'l-'Avd[564]

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

قَدْ نَدَعُ المَنْزِلَ يَا لَمِيسُ يَعْتَسُّ فِيهِ السَّبُعُ الجَرُوسُ[565]

Lügat: الأَنِيسُ: Cana yakın, ünsiyet kurulabilen herşey, yoldaş. مَا بِالدَّارِ أَنِيسٌ: Evde kimse yoktur.[566] اليَعَافِيرُ, يَعْفُور: Karaca, yabani sığır yavrusu, erkek ceylan.[567] العِيسُ: Beyaz rengine az kızıl reng karışmış deve türü.[568]

M. Rivayet:

بَسَابِسًا لَيْسَ بِهِ أَنِيسُ إِلاَّ اليَعَافِيرُ وَإِلاَّ العِيسُ[569]

وَبَلْدَةٍ لَيْسَ لها أَنِيسُ إِلاَّ اليَعَافِيرُ وَإِلاَّ العِيسُ[570]

---

564 İsmi 'Amir b. Hâris olan şair, Cirânu'l-'Avd lakabıyla meşhur olmuştur. Cirânu'l-'Avd, yaşlı devenin ön boyun kısmına denir. Boynun iç kısmında bulunan damarlardan kamçı elde edilmektedir. Bu lakab kötülük gördüğü iki hanımını korkutmak için söylediği bir beyitten dolayı kendisine verilmiştir. Câhiliye döneminde yaşadığı ileri sürüldüğü gibi hem cahiliye hem de İslam döneminde yaşadığı da zikredilmiştir. Ve bunu iddia edenler şiirlerinde kullanmış olduğu İslam dinine ait kavramları delil göstermektedirler. Kendisi gibi eşinden kötülük gören şair Rahhâl'ın dostu ve sırdaşı olan Cirânu'l-'Avd aslen Yemenli olup Numeyr kabilesine mensuptur. Şairin, Ebû Said es-Sukkerî tarafından rivayet ve şerh edilmiş bir divanı mevcuttur. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/250; Fuat Sezgin, **a.g.e,** II/191.

565 'Amir İbn Hâris en-Numeyrî, **Divanu Cirâni'l-'Avd en-Numeyrî,** thk. Nûrî Hamûdî el-Kaysî, Dâru'r-Reşid, Bağdat 1982, s, 97.

566 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "أنس" mad.

567 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "عفر" mad.

568 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "عيس" mad.

569 en-Numeyrî, **a.g.e,** s, 97.

وَبَلَدٍ لَيْسَ بِهِ أَنِيسُ إِلَّا الْيَعَافِيرُ وَإِلَّا الْعِيسُ[571]

Mana: "İçinde dişi geyik yavruları ve beyaz rengine kızıllık karışan develer dışında yakınlık kurulabilecek hiçbir şeyin olmadığı nice susuz çöller (de ikamet ettim)."

İstişhâd Yönü: Bilindiği üzere müstesnâ, müstesnâ minhin cinsinden değilse buna istisna-i munkatı' denilir. Ve bu tarz istisnalarda Hicâz ehlinin lügatine göre müstesnânın mansûb olması vaciptir. Ben-i Temîm kabilesinin lügatine göre de râcih olan görüş mansûb olmasıdır. Fakat Temîm kabilesi, müstesna konumundaki ismin bedel olmasını da caiz görmüşler. Şâhid beyitte bulunan اليَعَافِيرُ ve العِيسُ isimleri إلاَّ edatından sonra gelmelerine ve istisna-i munkatı' olmalarına rağmen Temîm kabilesinin lügatına göre أَنِيسُ ismine bedel olmuşlar (بَدَلُ البَعْضِ مِنَ الكُلّ) ve mubdelun minh'in i'rabını alıp merfu' olmuşlardır.[572]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: 77

Arapça Metin:

مَا لَكَ مِنْ شَيْخِكَ إِلاَّ عَمَلُهْ إِلاَّ رَسِيمُهُ وَإِلاَّ رَمَلُهْ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

---

570 es-Suyûtî, **el-Behcetu'l-mardiyye el-musemmâ bi Suyûtî,** nşr. Mehmet Nurî Nâs, Midyat, bty, s, 101.

571 Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk el-Harbî, **Garîbu'l-hadîs,** thk. Suleymân İbrâhîm Muhammed el-'Âyid, Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, Mekke 1405 h, I/319.

572 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 100.

Lügat: الرَّسِيمُ: Devenin bir yürüyüş şekli.[573] الرَّسِيمُ: Etkili bir şekilde hızlı yürümek.[574] رَمَلَ الرَّجُلُ, يَرْمُلُ, رَمَلاَناً, رَمَلًا: Sıçramadan, omuzlarını sallayarak hızlı yürüme şekli.[575]

M. Rivayet:

مَالَكَ مِنْ شَنْجِكَ إِلاَّ عَمَلُهْ إِلاَّ رَسِيمُهُ وَإِلاَّ رَمَلُهْ[576]

Mana: "Sana murşidinden kalacak (fayda verecek) olan ancak ve ancak onun ameli; hızlı yürümesi ve koşmasıdır."

"Senin mürşidinden sana kalacak olan ancak ve ancak onun fiilleridir, yani eğer mürşidin hâlisane bir şekilde Allah (cc) rızası için çabalıyorsa o niyet sana da sirayet eder. Eğer mürşidin şöhret ve riyâset için çabalıyorsa aynı çaba sana da bulaşır."[577]

Muhtelif rivayete göre ise beytin anlamı şu şekildedir;

"Sana erkek devenden kalacak (fayda verecek) olan ancak ve ancak onun çalışması; hızlı yürümesi ve koşmasıdır."

İstişhâd Yönü: Te'kîd amaçlı tekrar edilen إلاّ edatı, bedel ve 'atf-ı-nasak isimleri ile kullanıldığı vakit amelden ilga edilir ve nasb etme amelinde bulunamaz. Şair, şâhid beyitte sadece te'kîd ifade etmek için tekrar edilen إِلاَّ edatını hem bedel hem de atf-ı-nasak ile birlikte kullanmıştır. Beyitte bulunan رَسِيمُهُ sözcüğü kendinden önce bulunan عَمَلُهْ sözcüğüne bedel olmaktadır. رَمَلُهْ sözcüğü de bedel olan رَسِيمُهُ

---

573 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "رسم" mad.

574 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab**, "رسم" mad.

575 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab**, "رمل" mad.

576 Muhammed Abdulaziz en-Neccâr, **Diyâu's-sâlik ilâ Evdahi'l-mesâlik,** Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2001, II/187.

577 Ahmed b. Abdulfettâh el-Melevî, **Şerhu'l-Mekkûdî ve me'ahu Hâşiyetu'l-'allâme Ahmed b. Abdulfettâh el-Melevî**, thk. Ahmed 'Avd Ebû'ş-Şebâb, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2002, s, 102,

sözcüğüne atıf olmaktadır. إِلاَّ edatı sadece te'kîd için tekrar edildiğinden dolayı beraber geldiği bu iki isimde amel etmemiştir. İsimlerden biri ma'tûfu 'aleyhin diğeri ise mubdelu minhin i'râbını almıştır.[578]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: 78

Arapça Metin:

وَلَا يَنْطِقُ الْفَحْشَاءَ مَنْ كَانَ مِنْهُمُ إِذَا جَلَسُوا مِنَّا وَلَا مِنْ سِوَائِنَا

Şair: Murâr İbn Selâme el-'Iclî[579]

Bahir: Tavîl

Lügat: الفَحْشَاءُ, الفُحْشُ: Çirkin, kötü söz ve fiil.[580]

M. Rivayet:

وَلَا يَنْطِقُ المَكْرُوهَ مَنْ كَانَ مِنْهُمُ إِذَا جَلَسُوا مِنَّا وَلَا مِنْ سِوَائِنَا[581]

وَلاَ يَنْطِقُ الفَحْشَاءَ مَنْ كَانَ مِنْهُمُ إِذَا قَعَدُوا مِنَّا وَلاَ مِنْ سَوَائِنَا[582]

Mana: "Onlardan herhangi birisi bizim ve bizim dışımızdakilerin yanında oturduğunda iğrenç söz söylemez"

---

578 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 101.

579 Kaynaklarda şair hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Şair hakkında var olan malumât şunlardan ibarettir. Câhiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış muhadram şairlerdendir. Müslüman olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Eyyâmu'l-'Arab'dan sayılan ve Arapların Acemlere karşı ilk zafer kazandıkları Zû Kâr şavaşı hakkında kasidesi mevcuttur. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/200.

580 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "فحش" mad.

581 Kemâluddîn el-Enbârî, **el-İnsâf,** I/239.

582 Sîbeveyhi, **a.g.e,** I/408.

Verdiğimiz mana مِنَّا car ve mecrurunda bulunan مِنْ harfinin فِي anlamında olup جَلَسَ fiiline mütaallik olmasıyla elde edilmektedir. Şayet مِنَّا car ve mecrûrunu mahzûf bir fiile mütaallik edip مَنْ mevsûlune hâl cümlesi yaparsak beyit şöyle bir anlam kazanır.

"Bizden ve bizim dışımızdakilerden olduğu halde onların yanında (saffında) bulunan herhangi bir kişi oturduğunda çirkin söz söylemez."

İstişhâd Yönü: Sîbeveyhi, سواء sözcüğünün gayr-ı mutasarrıf zarf olduğunu ve ancak manzûm cümlelerde (şiir) zarf olmaktan çıktığını söylemektedir. Şâhid beyitte bulunan مِنْ سِوَائِنَا örneğinde cer harfinin سِوَاء sözcüğünden evvel gelmiş olması onun zarfiyetten çıkıp isim olarak kullanıldığına ve bunun da şiire has bir durum olduğuna delil olmuştur.[583] İbn Malik bu konuda Sîbeveyhi'ye muhalif durumdadır.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhuİbn 'Akîl; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Nâzım.

*****

Beyit No: 79

Arapça Metin:

تَجَانَبَ عَنْ أَهْلِ اليَمَامَةِ نَاقَتِي وَمَا قَصَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا لِسِوَائِكَا

Şair: Meymûn b. Kays el-A'şâ (ö. 7/629)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَتَشْفِيكَ تَيًّا أَمْ تُرِكْتَ بِدَائِكَا وَكَانَتْ قَتُولاً لِلرِّجَالِ كَذَالِكَا[584]

Lügat: تَجَانَبَ: Uzaklaşmak, uzak durmak.[585] الْقَصْدُ: Meyletmek, yönelmek.[586]

---

[583] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 104.

[584] 'A'şâ el-Kebîr, **a.g.e,** s, 89.

M. Rivayet:

تَجَانَفَ عَنْ جُلِّ اليمَامَةِ نَاقِتِي وَمَا قَصَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا لِسِوَائِكَا[587]

تَجَانَفَ عَنْ جَوِّ اليمَامَةِ نَاقِتِي وَمَا عَمَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا لِسِوَائِكَا[588]

تَجَانَفَ عَنْ جَوِّ اليمَامَةِ نَاقِتِي وَمَا عَدَلَتْ عَنْ أَهْلِهَا لِسِوَائِكَا[589]

Mana: "Dişi devem Yemâme ehlinden uzak durdu ve senin haricinde Yemâme ehlinden hiç kimseye kastetmedi."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte zikredilen malumatlar doğrultusunda bu beyitte de سِوَاء sözcüğü zarf olmaktan çıkmış ve غير anlamında isim olarak kullanılmıştır. Sîbeveyhi'ye göre bu kullanım şiire has bir kullanımdır.[590]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Hem'u'l-Hevâmi'.

24. HÂL

Beyit No: 80

Arapça Metin:

إِنَّمَا المَيْتُ مَنْ يَعِيشُ كَئِيبًا كَاسِفًا بَالُهُ قَلِيلَ الرَّجَاءِ

Şair: Adiy b. Re'lâ' el-Gassânî[591] (ö. ?)

Bahir: Hafîf

K. Matla'ı:

رُبَّمَا ضَرْبَةٍ بِسَيْفٍ صَقِيلٍ بَيْنَ بُصْرَى وَطَعْنَةٍ نَجْلاَءِ[592]

---

585 Ebû Bekr el-Enbârî, **ez-Zâhir,** I/429.

586 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "قصد" mad.

587 'A'şâ el-Kebîr, **a.g.e**, s.89.

588 Cevâd Ali, **a.g.e,** XVIII/136.

589 Şihâbuddîn Yâkût İbn Abdillah el-Hamevî, **Mu'cemu'l-buldân,** Dâru Sâdır, Beyrut 1995, II/190.

590 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 104.

591 Câhiliye dönemi şairlerindendir. Babasının ismi bilinmemektedir. Şair, annesinin ismiyle İbn Ra'lâ olarak şöhret bulmuştur. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/220.

592 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/582.

Lügat: رَجُلٌ مَيِّتٌ ومَيْتٌ: Ölü, ölmüş adam. المَيْتُ: Ölmüş olan kişi. المَيِّتُ: Henüz ölmemiş daha sonra ölecek olan.[593] كَئِبَ, يَكْأَبُ, كَأْباً, كَآبةً: Üzüntülü, keyifsiz, üzgün çehreli olmak.[594] رجلٌ كَاسِفٌ: Dertli, dertten dolayı zayıflamış ve yüzünün nuru gitmiş kişi. كَسَفَ بَالُهُ: Nefsin, kişiye kötü talkinlerde bulunması, melankolik.[595]

M. Rivayet:

إِنَّمَا المَيْتُ مَنْ يَعِيشُ كَئِيبًا كَاسِفًا وَجْهُهُ قَلِيلَ الرَّجَاءِ[596]

إِنَّمَا المَيْتُ مَنْ يَعِيشُ ذَلِيلاً كَاسِفًا بَالُهُ قَلِيلَ الرَّجَاءِ[597]

إِنَّمَا المَيْتُ مَنْ يَعِيشُ ذَلِيلاً سَيِّئًا بَالُهُ قَلِيلَ الرَّجَاءِ[598]

Mana: "Ölü, ancak umudu azalmış, üzüntülü ve melankolik bir halde yaşayandır."

Gerçi bu beyit tek başına da güzel ve anlamlı bir içeriğe sahiptir. Fakat kendinden önce geçen beyit ile beraber daha açık ve daha anlamlı bir hale geleceği için bir önceki beyti de zikretmekte fayda vardır.

لَيْسَ مَنْ مَاتَ فَاسْتَرَاحَ بِمَيْتٍ إِنَّمَا المَيْتُ مَيِّتُ الأَحْيَاءِ

"Ölüp rahata ermiş olan ölü değildir, (gerçek) ölü ancak yaşarken ölendir."

İstişhâd Yönü: İbn Mâlik'in, hâl öğesini fadla (istiğna edilebilen, gerekli olmayan) olarak tarif etmesi, haberin yerine geçen ve mananın doğru anlaşılmasının kendisine bağlı olduğu hâl örnekleriyle yetersiz kalmaktadır. Şâhid

---

593 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "موت" mad.

594 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "كأب" mad.

595 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "كسف" mad.

596 Hasan el-Kaysî, **a.g.e,** I/390.

597 Muhammed b. İmrân el-Merzubânî, **Mu'cemu'ş-şu'arâ,** thk. F. Kirinko, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1982, I/252.

598 el-Asma'î, **a.g.e,** s, 152.

beyitte bulunan كَئِيبًا, كَاسِفًا ve قَلِيلاً hal öğeleri beyitten çıkarıldığı vakit geriye إِنَّمَا المَيِّتُ مَنْ يَعِيشُ (ölü ancak yaşayandır) tarzında çelişkili bir cümle kalmaktadır.[599]

Şârıh el-Mekkûdî de bu konuda hâl için daha kapsayıcı bir ta'rîf zikretmemektedir. Diğer kaynak kitaplarda ise hâl, "tamamlanmış cümleden sonra gelen öğe" olarak ta'rîf edilmiştir.[600]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şarhu Katri'n-Nedâ; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân.

*****

Beyit No: **81**

Arapça Metin:

وَلَكِنَّهُمْ بَانُوا وَلَمْ أَدْرِ بَغْتَةً وأَعْظَمُ شَيْءٍ حِينَ يَفْجَؤُكَ البَغْتُ

Şair: Yezîd İbn Dabbe es-Sekafî[601] (ö. 130/747)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

تَوَاعَدَ لِلْبَيْنِ الخَلِيطُ لِيَنْبِتُوا وَقَالُوا لِرَاعِي الذَّودِ مَوْعِدُكَ السَّبْتُ[602]

---

599 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 105.

600 Abdullah b. Yusuf Cemâluddîn İbn Hişâm, **Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ,** thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire 1383 h, s, 235.

601 Emevî dönemi şairlerindendir. İsmi Yezîd b. Miksem olan şair, küçük yaşta babasını kaybetmiş ve annesine nisbetle Yezîd b. Dabbe olarak meşhur olmuştur. Taifli olan şair Sakîf kabilesinin mevâlisindendir. Şam'da Velid b. Yezîd'in himayesinde bulunmuştur. Hişâm halife olunca İbn Damme'yi meclisinden uzaklaştırmıştır. İbn Damme, Velid b. Yezîd halife olana kadar Taif'te ikamet etmiştir. el-Eğanî adlı eserde İbn Damme'ye ait bin kasidenin varolduğu ve bu kasidelerin Arap şairler tarafından "intihâl" edildiği belirtilmektedir. Şair, şiirlerinde bilinçli olarak garib lügatlar ve zor anlaşılan kafiyeler kullanmaktadır. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VIII/189.

602 Ebû Hayyân et-Tevhîdî, **el-Besâir ve'z-zehâir,** thk. Vedâd el-Kâdî, Dâru Sâdır, Beyrut 1988, III/39.

Lügat: البَغْتَةُ, البَغْتُ: Ansızın, birdenbire, fücceten.[603] فُجَاءةً, فَجْأً, يَفْجَؤُ, فَجَأَ: Hissetmeksizin bir şeyin ansızın vuku bulması, sebebi oluşmadan bir şeyin aniden meydana gelmesi.[604] بَيْنُونَةً, بَيْنًا, بَانَ: Kopmak, ayrılmak, ölmek.[605]

M. Rivayet:

وَلَكِنَّهُمْ بَانُوا وَلَمْ أَدْرِ بَغْتَةً وَأَنْكَأَ شَيْءٍ حِينَ يَفْجَؤُكَ البَغْتُ[606]

وَلَكِنَّهُمْ بَانُوا وَلَمْ أَدْرِ بَغْتَةً وأفْظَعُ شَيْءٍ حِينَ يَفْجَؤُكَ البَغْتُ[607]

وَلَكِنَّهُمْ بَانُوا وَلَمْ أَحْسَ بَغْتَةً وَأَفْظَعُ شَيْءٍ حِينَ يَفْجَؤُكَ البَغْتُ[608]

Mana: "Fakat onlar -bilmediğim halde- ansızın gittiler, ansızın önüne çıktığı vakit en büyük (en kötü) şey süprizlerdir."

İstişhâd Yönü: Bu beyit nahiv ile ilgili bir konuyu teyid etmek için getirilmemiştir. el-Mekkûdî bu beyti sadece *el-Elfiyye*'de zikredilmiş olan بَغْتَةً sözcüğünün فُجْأَة (ansızın) anlamında kullanıldığını ispat etmek için kullanmıştır.[609] Bu sebepten dolayı nahiv kitaplarında hiç değinilmemiş olan bu beyti birçok lügat kitabında görmekteyiz.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

*****

Beyit No: 82

Arapça Metin:

وَبِالْجِسْمِ مِنِّي بَيِّنًا لَوْ عَلِمْتِهِ شُحُوبٌ وَإِنْ تَسْتَشْهِدِي العَيْنَ تَشْهَدِ

Şair: Bilinmiyor

---

603 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "بغت" mad.

604 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "فجأ" mad.

605 Lûvîs Ma'lûf, **a.g.e,** "بان" mad.

606 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luga,** I/255.

607 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** VIII/98.

608 İbn Sîde, **el-Muhkem,** V/476.

609 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 107.

Bahir: Tavîl

Lügat: بُيَنَاءُ, أَبْيِنَاء, بَيِّنٌ: Açık, belli, aşikâr.[610] يَشْحُبُ, شُحُوباً, شَحَبَ جِسْمُهُ: Açlık, iş, zayıflamak veya seyahatten dolayı bedenin veya bedenin renginin değişmesi, solması.[611]

M. Rivayet:

وَبِالْجِسْمِ مِنِّي بَيِّنًا إِنْ نَظَرْتِهِ شُحُوبٌ وَإِنْ تَسْتَشْهِدِي العَيْنَ تَشْهَدِ[612]

وَفِي الجِسْمِ مِنِّي بَيِّنًا إِنْ عَلِمْتِهِ شُحُوبٌ وَإِنْ تَسْتَشْهِدِي العَيْنَ تَشْهَدِ[613]

Mana: "Bedenimde belirgin bir halde solgunluk var, -şayet bilseydin (üzülürdün)- Eğer gözlerinin şahidliğini talep edersen (durumuma) şahitlik ederler."

İstişhâd Yönü: Sâhibu'l-hâl olan kelimenin ma'rife olması esastır. Fakat bazı durumlar sâhibu'l-hâlın nekra olarak gelebilmesini sağlamaktadır. Sâhibu'l-hâlın cümle dizilişinde hâlden sonra gelmesi sâhibu'l-hâlin nekra olarak gelmesini sağlayan durumlardan biridir. Şâhid beyitte bulunan وَبِالْجِسْمِ مِنِّي بَيِّنًا لَوْ عَلِمْتِهِ شُحُوبٌ örneğinde bulunan شُحُوبٌ kelimesi nekra olmasına rağmen sâhibu'l-hâl konumundadır. Bunun caiz olmasını sağlayan ise hâl olan بَيِّنًا kelimesinin kendisinden önce gelmiş olmasıdır.[614]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Nâzım.

*****

Beyit No: 83

Arapça Metin:

يَا صَاحِ هَلْ حُمَّ عَيْشٌ بَاقِيًا فَتَرَى لِنَفْسِكَ العُذْرَ فِي إِبْعَادِهَا الأَمَلاَ

---

610 Lûvîs Ma'lûf, **a.g.e,** "بان" mad.

611 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "شحب" mad.

612 el-Ferâhîdî, **el-Cumel fi'n-nahv,** s, 103.

613 el-'Aynî, **a.g.e,** II/365.

614 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 107.

Şair: Tay kabilesinden bir adam
Bahir: Basît

Lügat: حُمّ هَذَا الأمرُ: İşin yazgısı takdir edildi.[615] العَيْشُ: Hayat, yaşam.[616] أَمَلًا, أَمَلَ: Gözlemek, ümit etmek, emel, genellikle meydana gelmesi uzak olan durumlarda kullanılır.[617]

Mana: Ey arkadaş! (kimseye) ebedi bir yaşam takdir edilmiş midir? Ki nefsini(şahsını) uzun emellerinden dolayı mazur görebilesin.

İstişhâd Yönü: Sâhibu'l-hâlin nekra gelebilmesini sağlayan durumlardan biri de sâhibu'l-hâlin istifhâm edatından sonra gelmesidir. Şâhid beyitte bulunan عَيْشٌ kelimesi nekra olduğu halde sâhibu'l-hâl konumundadır ve بَاقِيًا kelimesi de ona hâl olmaktadır. Kendisinden önce istifhâm edatının (هَلْ) geçmiş olması bu durumu caiz kılmıştır.[618]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: 84

Arapça Metin:

لاَ يَرْكَنَنْ أَحَدٌ إِلَى الإِحْجَامِ يَوْمَ الوَغَى مُتَخَوِّفاً لِحِمَامِ

---

615 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "حم" mad.
616 el-Cevherî, **es-Sihâh tâcu'l-luğa,** "عيش" mad.
617 el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-munîr,** "أمل" mad.
618 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 107.

Şair: Katarî b. Fucâe el-Mâzinî[619] (ö. 78/697)

Beyit, *Şerhu İbni'n-Nâzım* adlı eserde şair et-Tırımmâh'a (670/743) isnad edilmiştir. Fakat *el-Lemha fî şerhi'l-Mulha* adlı eserde şiirin Katarî b. Fucâe'ye (ö. 78/697) ait olduğu ve *Şerhu İbni'n-Nâzım* adlı eserde geçen isnadın hatalı olduğu belirtilmiştir.[620]

Yaptığımız çalışmada bu beyti sadece İbn Nâzım'ın (ö. 686/1287), et-Tırımmâh'a isnad ettiğini gördük ve et-Tırımmâh'ın (670/743) divânında da böyle bir beyte rastlamadık.

Bahir: Kâmil

K. Matla'ı:

لاَ يَرْكَنَنْ أَحَدٌ إِلَى الإِحْجَامِ يَوْمَ الوَغَى مُتَخَوِّفاً لِحَمَامِ

Lügat: الإِحْجامُ: Geri çekilmek, geri durmak.[621] الوَغَى: Savaşta çıkan sesler, harp, savaş.[622] الْحِمَامُ: Ölüm takdiri.[623]

M. Rivayet:

لاَ تَرْكَنَنْ أَبَداً إِلَى الإِحْجَامِ يَوْمَ الوَغَى مُتَخَوِّفاً لِحَمَامِ[624]

---

619 İsmi Cu'ûne b. Mâzın el-Mâzini, künyesi Ebû Nu'âme olan şair Katar ehlinden ve Temîm kabilesindendir. Hâricî fırkasının komutanı olan Katarî aynı zamanda şair, süvari ve hatip idi. Emevî devleti döneminde yaşamıştır. Söylediği hamâset şiirlerinin yanında meşhur hutbeleri de vardır. Mus'ab b. Zubeyr kardeşi Abdullah b. Zubeyr tarafından Irak'a vali olarak atandığı sırada tarih sahnesine çıkan Katarî onüç yıl boyunca Haricilerin komutanı olarak savaşmış ve hariciler tarafından "Emîru'l-Mu'minîn" diye anılmıştır. Hicri yetmiş sekiz yılında ölen Katarî'nin ölüm sebebi hakkında farklı rivayetler mevcuttur. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/200. Muhammed b. Musa ed-Demîrî, **Hayâtu'l-hayevân el-kubrâ,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1424 h, II/248.

620 İbn Sâiğ, **a.g.e,** I/74.

621 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab**, "حجم" mad.

622 İbn Sîde, **el-Muhkem**, "وغي" mad.

623 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh**, "حم" mad.

Mana: "Hiç kimse şavaş gününde ölümden korkarak (şavaştan) geri kalmaya meyl etmesin."

İstişhâd Yönü: Sâhibu'l-hâlin nekra gelebilmesini sağlayan durumlardan biri de sâhibu'l-hâlin nehiy edatından sonra gelmesidir. Şâhid beyitte bulunan أَحَدٌ kelimesi nekra olduğu halde sâhibu'l-hâldır. Çünkü kendisinden önce nehiy edatı olan لاَ harfi geçmektedir. Beytin ikinci mısrasında bulunan مُتَخَوِّفاً kelimesi ise ona hâl olmaktadır.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit no: 85

Arapça Metin:

تَسَلِّيْتُ طُرّاً عَنْكُمُ بَعْدَ بُعْدِكُمْ بِذِكْرَاكُمُ حَتَّى كَأَنَّكُمُ عِنْدِي

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: تَسْلِيَةً, سَلَا: Avunmak, teselli bulmak.[625] جاؤوا طُرّاً: Hep beraber geldiler.[626]

M. Rivayet:

تَسَلِّيْتُ طُرّاً عَنْكُمُ بَعْدَ بَيْنِكُمْ بِذِكْرَاكُمُ حَتَّى كَأَنَّكُمُ عِنْدِي[627]

---

[624] Muhammed b. İbrahim el-Vatvât, **Gureru'l-hasâ'isi'l-vâdıha ve 'ureru'n-nekâ'idi'l-fâdıha,** thk. İbrahim Şemsuddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2008, I/447.

[625] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "سلا" mad.

[626] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "طرر" mad.

[627] el-'Aynî, **a.g.e,** II/373.

Mana: "(Benden) uzaklaşmanızdan sonra yanımdaymışsınız gibi oluncaya kadar sizleri cümleten hatırlamakla avundum."

İstişhâd Yönü: Nahiv âlimlerinin ekserine göre sâhibu'l-hâl, cer harfi ile mecrûr olursa hâl olan kelimenin kendisinden önce gelmesi câiz değildir. Fakat İbn Mâlik, Arap kelamında bunun örneklerinin mevcut olduğunu ve bu şekilde bir kullanımın câiz olduğunu ifade etmiştir. Şâhid beyitte bulunan طُرّاً kelimesinin kendisinden sonra gelen ve harfi cer ile mecrûr olan كُمْ zamirine hâl olması İbn Mâlik'in iddiasına delil olmuştur.[628]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

25. TEMYÎZ

Beyit No: 86

Arapça Metin:

وَلَسْتُ إِذَا ذَرْعًا أَضِيقُ بِضَارِعٍ وَلاَ يَائِسٍ عِنْدَ التَّعَسُّرِ مِنْ يُسْرِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: ضَاقَ بِهَذَا الْأَمْرِ ذَرْعًا: Güç yetirebileceğinden fazlasını yüklenip aciz kaldı.[629] ضَرَاعَةً, ضَرَعَ: Hakir olmak, boyun eğmek. ضَارِعٌ: Kendini zengine, hakir gösteren, yalvaran.[630] واليَآسَةُ, اليَأْسُ: Umutsuzluğa düşmek, umudunu yitirmek.[631]

---

[628] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 108.

[629] İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "ذرع" mad.

[630] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ضرع" mad.

[631] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "يأس" mad.

Mana: "Ben güç yetiremediğim vakitlerde yalvaran, yakaran değilim ve ben darlık durumunda refahın geleceğinden ümitsiz de değilim."

İstişhâd Yönü: Temyîz faslında amil konumunda olan kelime isim veya gayr-ı musasarrıf bir fiil ise (nahvilerin ittifakıyla) temyizin amilinden sonra gelmesi gerekir. Eğer amil mutasarrıf fiil ise temyizin mümeyyezden önce gelmesinde ihtilaf vardır. İbn Malik'e göre ise amilin mutasarrıf fiil olduğu örneklerde temyizin amilinden önce gelmesi nadir olmak üzere caizdir. Şâhid beyitte bulunan ذَرْعًا أَضِيقُ örneğinde amil(أَضِيقُ) mutasarrıf fiil olduğu için temyizi (ذَرْعًا) kendisinden önce gelmiştir.[632]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: 87

Arapça Metin:

أَنَفْسًا تَطِيبُ بِنَيْلِ الـمُنَى وَدَاعِي الـمَنُونِ يُنَادِي جِهَارَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Mutekârib

Lügat: طَابَ, طِيبًا: Leziz, güzel, iyi olmak.[633] طَابَتْ نَفْسُه: Sinirlenmeksizin, hor görmeksizin nefsin hoşnut olması.[634] نَالَ, نَيْلًا: Elde etmek, amaca ulaşmak.[635]

Mana: "Ölüm davetçisi aşikâre sesleniyorken, sen arzularına ulaşmakla keyifli olabilirmisin"

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte açıklanan bilgiler bu beyit içinde birebir geçerlidir. Bu beyitte de amil (تَطِيبُ)

---

632 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 115.

633 el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-muhît,** "طاب" mad

634 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "طيب" mad.

635 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "نيل" mad.

mutasarrıf fiil olduğu için temyizi (نَفْسًا) kendisinden önce gelmiştir.[636]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

26. CER HARFLERİ

Beyit No: 88

Arapça Metin:

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَنْفعْ فَضُرَّ فَإِنَّمَا يُرَجَّى الفَتَى كَيْمَا يَضُرَّ ويَنْفَعُ

Şair: Kays b. el-Hatîm el-Evsî[637] (ö. m. 620)

el-Mekâsidu'n-nahviyye adlı eserde bu beytin en-Nâbiğa ez-Zubyâni (ö. m. 604) veya Nâbiğa el-Ca'dî'ye (ö. 65/685) isnad edildiği fakat şiirin gerçek sahibinin Kays b. el-Hatîm olduğu zikredilmektedir.[638]

Bahir: Tavîl

Lügat: الرَّجَاءُ: Umut, beklenti, talep.[639] الفَتَى: Genç, delikanlı, genç veya ihtiyar köle.[640]

---

[636] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 115.

[637] Medine'li olan şair, Evs kabilesinin Cahiliye dönemi şairlerinden ve kavminin cesur yüreklilerindendir. Babası ve dedesinin katilerinin peşine düşüp ikisini de öldürmesi ve bu macerasını şiirlerine yansıtması onun meşhur olmasını ve isminin duyulmasını sağlamıştır. Hicretten önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında cereyan eden Bu'âs savaşı hakkında yazmış olduğu birçok şiiri mevcuttur. Edebiyatçıların bir kısmı Kays'ın şiirlerini Hassân b. Sâbit'in şiirlerinden üstün tutmuşlardır. Kays, İslamın zuhuruna yetişmiş fakat İslam dinini kabul etmekte oyalandığından dolayı Müslüman olamadan Hazrec kabilesi tarafından hicretten iki yıl önce öldürülmüştür. Şairin eşi, Yezîd ve Sâbit isimli çocukları Müslüman olmuşlardır. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/205; Kays b. el-Hatîm el-Evsî, **Divânu Kays b. el-Hatîm,** thk. Nâsiruddin el-Esed, bty, Dâru Sâdır, Beyrut, s, 12-15.

[638] el-'Aynî, **a.g.e,** II/429.

[639] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "رجو" mad.

M. Rivayet:

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَنْفعْ فَضُرَّ فَإِنَّمَا يُرَادُ الفَتَى كَيْمَا يَضُرَّ ويَنْفَعُ[641]

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَنْفعْ فَضُرَّ فَإِنَّمَا يُرَجَّى الفَتَى كَيْمَا يَضُرَّ ويَنْفَعَا[642]

Mana: "İyiliği hak eden kişiye iyilik yapmıyorsan, kötülüğü hak eden kişiye kötülük yap. Çünkü delikanlı kişiden beklenen iyiliği hak edene iyilik, kötülüğü hak edene kötülük yapmasıdır."

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden biri olan ve ta'lil için kullanılan كَيْ harfi لام ta'lîl anlamında olup masdariye olan مَا edatını sılası ile beraber mecrur yapmıştır.[643]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Nâzım; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

*****

Beyit No: 89

Arapça Metin:

فَقَالَتْ أَكُلَّ النَّاسِ أَصْبَحْتَ مَانِحًا لِسَانَكَ كَيْمَا أَنْ تَغُرَّ وَتَخْدَعَا

Şair: Cemîl b. Ma'mer el-'Uzrî, Cemîlu Buseyne[644] (ö. 82/701)

---

640 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "فتي" mad.

641 el-Eşmûnî, **a.g.e,** II/59.

642 Kays b. el-Hatîm, **a.g.e,** s, 235.

643 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 115.

644 Emevî devleti dönemi şairlerinden ve Arapların meşhur âşıklarından biri olan Cemîl, 'Uzra kabilesindendir. Kendi kabilesinden olan Buseyne'ye daha çocukken âşık olmuştur. Büyüdüğünde Buseyne'yi ailesinden istemiş fakat reddedilmiştir. Medine bölgesinde bulunan Vâdilkurâ isimli mevkide konaklayan 'Uzra kabilesinin Şam'ın güney bölgesine göçmeleri üzerine Cemîl Mısır'a gidip Abdulaziz b. Mervân'ın huzuruna çıkmıştır. Abdulaziz b. Mervân, kendisine ikramda bulunup bir ev tahsis etmiş ve kısa bir sure sonra hicretin seksenikinci yılında Mısır'da vefat etmiştir. Şiirleri genellikle aşk,

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

عَرِفْتُ مَصِيفَ الحَيِّ وَالمُتَرَبَّعَا كَمَا خَطَتِ الكَفُّ الكِتَابَ المُرَجَّعَا[645]

Lügat: المَنْحُ: Vermek, ihsanda bulunmak.[646] غَرّاً, يَغُرُّه, غَرَّه الشَّيْطَانُ: Şeytan onu aldattı ve ona haramdan yedirdi.[647] خَدْعاً, خَدَعَهُ: Onu aldattı, beklemediği bir yerden ona kötülük yapmak istedi.[648]

M. Rivayet:

فَقَالَتْ أَكُلَّ النَّاسِ أَصْبَحْتَ مَانِحًا لِسَانَكَ هَذَا كَيْ تَغُرَّ وَتَخْدَعَا[649]

Mana: “(Buseyne) Şöyle dedi: Bütün insanlarla zarif ve nazik konuşmanın sebebi onları aldatıp kandırmak mıdır?”

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden biri olan ve ta‘lil için kullanılan كَيْ harfi burada لام ta‘lîl manasında olup masdariye olan أَنْ edatını mecrur yapmıştır.[650]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; Şerhu İbn Nâzım; Evdâhu’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem‘u’l-Hevâmi‘; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb.

*****

Beyit No: 90

Arapça Metin:

لَعَلَّ اللهِ فَضَّلَكُمْ عَلَيْنَا بِشَيْءٍ أَنَّ أُمَّكُمُ شَرِيمُ

---

gazel ve övgü temalıdır. Medhiye türünde pek az şiiri mevcuttur. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/397; ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/138.

645 Cemîl b. Ma‘mer el-‘Uzrî, **Divânu Cemîlu Buseyne,** Daru Sadır, Beyrut, bty, s, 79.

646 el-Cehverî, **es-Sihâh,** “منح” mad.

647 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “غرر” mad.

648 el-Cehverî, **es-Sihâh,** “خدع” mad.

649 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/483.

650 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 115.

Şair: Bilinmiyor
Bahir: Vâfir
Lügat: الشَّرْمُ والتَّشْرِيمُ: Burun ucunun kesik olması. أُذنٌ شَرْماءُ: Üst tarafı biraz kesilmiş kulak. امرأةٌ شَرِيمٌ: Cinsel organları yırtılıp birleşmiş kadın.[651]

M. Rivayet:

لَعَاءَ اللهَ فَضَّلَكُمْ عَلَيْنَا بِشَيْءٍ أَنَّ أُمَّكُمُ شَرِيمُ[652]

Mana: "Belki de Allah (cc) bir şeyle, annenizin kulağının/ burnunun kesik olmasıyla sizleri bizden üstün! Tutmuştur."

Şair bu beyitte Ta'riz (İroni, iğneleme) sanatını kullanmıştır. Beytin birinci mısrası muhataba iltifat eder gibi görünmekte fakat ikinci mısra aksine hakaret içermektedir. Ayrıca beyitte geçen شَرِيمُ kelimesi bayanlar için kullanıldığında tercüme edilmeyecek kadar müstehcen bir mana barındırmaktadır ve maalesef şair bu manayı kasdederek beyti inşâd etmiştir. Biz ise beyti الشَّرْم masdarının tahvilinden oluşan manalar ile tercüme ettik.

İstişhâd Yönü: Beyitte zikredilen لَعَلَّ kelimesinden sonraki اللهِ isminin mecrur olması, لَعَلَّ kelimesinin Arap kelamında harf-i cer olarakta kullanıldığı göstermektedir.[653]

Bilindiği üzere لَعَلَّ kelimesi genellikle fiile benzeyen harflerden sayılmakta ve kendinden sonra gelen cümleye "belki; umulurki" anlamı katmaktadır.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-

---

651 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "شرم" mad.
652 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/422.
653 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 115.

Tavdîh; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **91**

Arapça Metin:

خَلَّى الذَّنَابَاتِ شَمالاً كَثَباً وَأُمَّ أَوْعَالٍ كَهَا أَوْ أَقْرَبَا

Şair: Abdullah b. Ru'be el-'Accâc (ö. 90/708)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

مَا هَاجَ دَمْعاً سَاكِباً مُسْتَسْكِبَا مِنْ أَنْ رَأَيْت صَاحِبيك أَكْأَبَا[654]

Lügat: الكَثَبُ: Yakın amaç, yakınlık.[655]

M. Rivayet:

وأُمُّ أَوْعَالٍ كَهَا أَو أَقْرَبَا ذاتَ اليَمِينِ غَيْرَ مَا إِنْ يَنْكَبَا[656]

Kıssa: Şair bu beyitte su içmeye çalışırken bir avcı gören yaban eşeği ve beraberindeki dişi eşeğin Zebânât isimli dağı sol tarafına, Ummu Av'el isimli platoyu da sağ tarafına alıp bir nahiyeye doğru koşmasını vasfetmektedir.[657]

Mana: "(O yaban eşeği) Zebânât isimli küçük dağı yakın kuzey yöne doğru ve Ummu Av'el isimli platoyu da onun kadar veya daha yakın bir yöne doğru terketti."

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden olan رُبَّ ve كاف harfleri zâhir isimlere hâs olan harflerdir. Fakat bu harfler nadiren zamirlere de dahil olmaktadır. Şâhid beyitte geçen كَهَا örneğinde, harfi cer olan ك harfinin ها zamirini mecrur etmesi bu nadir kullanıma delil olmaktadır.[658]

---

654 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/202.

655 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "كثب" mad.

656 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** XI/731.

657 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/202.

658 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 116.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Delîlu's-Sâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **92**

Arapça Metin:

فَلَا تَرَي بَعْلاً وَلَا حَلاَئِلاَ كَهُ وَلَا كَهُنَّ إلاّ حَاظِلاَ

Şair: Ru'be b.el-'Accâc (ö. 145/762)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

عَرَفْتَ بِالنَّصْرِيَّةِ المَنَازِلاَ تَفْرًا وَكَانَتْ مِنْهُمُ مَآهِلاَ[659]

Lügat: البَعْلُ: Eş, koca.[660] حَلاَئِلُ, والحَلِيلَةُ الحَلِيلُ: Karı-koca.[661] الحَظْلُ: Erkeğin karısını kıskanması ve kadının dolaşmasını ve davranışını engellemesi.[662]

M. Rivayet:

فَلَا أَرَى بَعْلاً وَلَا حَلاَئِلاَ كَهُ وَلَا كَهُنَّ إِلَّا حَاظِلاَ[663]

Mana: "Eşini kıskanan ve engelleyen kişi hariç hiçbir koca ve zevcesi o (yaban eşeği) ve onlar (dişi eşekler) kadar birbirine vefakâr değillerdir."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte açıkladığımız gibi zahir isme has olan harfler bazen zamirlere de dâhil olmaktadır. Şâhid beyitte bulunan كَهُنَّ örneğinde isme has

---

659 el-Birûsi, **a.g.e,** s, 121.

660 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "بعل" mad.

661 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "حل" mad.

662 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "حظل" mad.

663 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/195.

olan ك harfi هُنَّ cem-i müennes-i gâibe zamirine dahil olmuştur.[664]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'.

*****

Beyit No: 93

Arapça Metin:

فَلاَ وَاللهِ مَا يُلْفِي أُنَاسٌ فَتًى حَتَّاكَ يَا ابْنَ أَبِي زِيَادِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Vâfir

Lügat: أَلْفَى الشَّيءَ: bulmak, rastlamak, tesadüf etmek.[665]

M. Rivayet:

فَلاَ وَاللهِ لاَ يُلْفِي أُنَاسٌ فَتًى حَتَّاكَ يَا ابْنَ أَبِي زِيَادِ[666]

فَلاَ وَاللهِ لاَ يَلْقَى أُنَاسٌ فَتًى حَتَّاكَ يَا ابْنَ أَبِي زِيَادِ[667]

Mana: "Hayır! Allah'a yemin ederim ki ey Ebû Ziyâd'ın oğlu! İnsanlar sana gelmeyene kadar (kendilerine klavuz olacak) bir genç bulumazlar."

İstişhâd Yönü: Bundan önceki iki beyitte de açıkladığımız gibi zahir isme has olan harfler, bazen zamirlere de dahil olmaktadır. Şâhid beyitte bulunan حَتَّاكَ örneğinde حتّى harfi كَ zamirine dahil olmuştur.[668]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu

---

[664] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 116.

[665] İbn Sîde, **el-Muhkem,** "لفي" mad.

[666] el-'Aynî, **a.g.e,** II/442.

[667] Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** I/437.

[668] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 116.

İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **94**

Arapça Metin:

قَدِ اسْتَوَى بِشْرٌ عَلَى الْعِرَاقِ مِنْ غَيْرِ سَيْفٍ وَدَمٍ مُهْرَاقِ

Şair: Giyâs b. Gavs İbn Salt, el-Ahtal[669] (ö. 92/710-11)

Bahir: Recez

Lügat: اسْتَوَى: İstila etmek, hâkim olmak, zorla almak, cebren ve kahren elde etmek.[670] فهو مُهْرِيقٌ, وَالشَّيْئُ مُهْرَاقٌ وَمُهَرَاقٌ, أَهْرَاقَ, يُهْرِيقُ, إِهْرَاقاً: Akıtmak, dökmek.[671]

M. Rivayet:

قَدِ اسْتَوَى بِشْرٌ عَلَى الْعِرَاقِ مِنْ غَيْرِ حَرْبٍ وَدَمٍ مُهْرَاقِ[672]

---

[669] İsmi Giyâs b. Gavs olan şair, milâdi 640 yılında Irak'ın Hîre bölgesinde Hıristiyan bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiştir. Tağlib kabilesine mensuptur. Henüz gençken tartıştığı Tağlib kabilesinin şairi Ka'b b. Cu'ayl'ın ona el-Ahtal demesinden dolayı isminden ziyade el-Ahtal (sefih, şaçmalayan) lakabı ile meşhur olmuştur. Yaşadığı Emevî döneminin en meşhur üç şairinden (el-Ferazdak, Cerîr, el-Ahtal) biridir. Şiirlerinde Hz. Muaviye, Yezid b. Muaviye ve Abdulmelik b. Mervân'ı methetmiştir. Özellikle Abdulmelik b. Mervân, el-Ahtal'ı diğer şairlerden üstün tutar ve ona daha fazla ikram ve ihsanda bulunurdu. el-Ferazdak, kendisine: "insanların en şairi kimdir?" diye soran kişiye: "Övünmede (fahr) ben, hicivde (yergi) Cerîr ve övğüde (medih) el-Ahtal'dır," diye cevap vermiştir. el-Ahtal edebiyatına hayran, kibirli ve yazdığı şiirlere özen gösteren biriydi. Öyleki yazdığı kasidelerin üçte ikisini atar ve geriye kalan şeçilmiş beyitleri izhar ededi. İslam dinini karalayan, Müslümanları hor gören bu şairin Ensâr aleyhinde de yazmış olduğu kasidesi mevcuttur. Allah'ın laneti üzerine olsun. Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/461; ez-Zehebî, **Siyeru a'lami'n-nubelâ,** IV/589; ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/123;

[670] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "سوا" mad.

[671] el-Cehveri, **es-Sihâh,** "هرق" mad.

Kıssa: Şair el-Ahtal bu beyti Emevî halifesi Abdulmelik b. Mervan'ın (ö. 86/705) kardeşi ve aynı zamanda veziri olan Bişr b. Mervân'ın (ö. 75/694) Irak'a Vali olarak tayin edilmesi münasebetiyle inşâd etmiştir. Beyit nahiv kaynaklarının genelinde kullanılmamıştır. Aksine içinde geçen اسْتَوَى kelimesinden dolayı bu beyit, akaid ve tefsir kaynaklarının hemen hemen tümünde zikredilmiştir. Ayrıca şairin biyografisinde aktarılan bilgilerden yola çıkarak şairin bu beyitte Allah (cc) için kullanılan "istivâ" terimini bilinçli olarak Bişr b. Mervân için kulladığı düşünülebilir.

Mana: "Muhakkak Bişr (İbn Mervân) kılıç kullanmadan ve kan akıtmadan Irak'a egemen oldu."

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden biri olan عَلَى harfı "isti'lâ" için kullanıldığı zaman iki anlam barındırır. Birincisi hissi veya hakiki İsti'lâ, ikincisi ise manevi veya mecâzi isti'lâdır. Şâhid beyitte bulunan قَدِ اسْتَوَى بِشْرٌ عَلَى الْعِرَاقِ mısrasında عَلَى harfi manevi isti'lâ (hâkim olmak, egemen olmak) anlamında kullanılmıştır.[673]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **95**

Arapça Metin:

إِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ لَعَمْرُ اللهِ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا

Şair: Kuhayf b. Humeyr el-'Ukaylî[674] (ö. 130/747)

---

[672] Şihâbuddin Mahmûd b. Abdillâh el-Alûsî, **Rûhu'l-me'ânî fî tefsiri'l-Kur'ani'l-'azîm ve's-Sab'i'l-mesânî,** thk. Ali Abdulbârî 'Atiyye, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, II/85.

[673] el-Mekkûdî, **a.g.e**, s, 118.

[674] Şair Zu'r-Rumme'nin çağdaşı olan Kuhayf, İslam dönemi şairlerindendir. Cumahi, Kuhayf'ı onuncu tabaka islam şairleri arasında zikretmiştir. Harkâ' isimli bir bayana tutkun idi. Hicri 126 senesinde meydana gelen Veymu'l-Felec şavaşında öldürülen Yezid b.

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

اِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ لَعَمْرُ اللهِ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا[675]

Lügat: لَعَمْر الله: Allah'ın daimi bekasına yemin olsun.[676]

M. Rivayet:

اِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ لَعَمْرُ اللهِ يُعْجِبُنِي رِضَاهَا[677]

اِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ لَعَمْرُ أَبِيكَ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا[678]

اِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو نُمَيْرٍ لَعَمْرُ اللهِ يُعْجِبُنِي رِضَاهَا[679]

Mana: "Kuşeyroğulları benden hoşnut olursa, Allah'a yemin ederim ki onların hoşnutluğu bana gurur verir."

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden biri olan عَلَى harfi birçok farklı anlamda kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan biri de عَلَى harfinin عن anlamında kullanılmasıdır. Şâhid beyitte bulunan اِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ örneğinde, عَلَى harfinin عن anlamında kullanılması ve cümlenin aslında اِذَا رَضِيَتْ عَنِّي şeklinde olması buna delil olmuştur. Çünkü رَضِيَ fiili – Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredildiği üzere- عن harfi ile müteaddi olmaktadır.[680]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-

---

et-Tasriyye'ye yazmış olduğu mersiyesi mevcuttur. Şair hicri 130 yılında vefat etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/191.

675 Kuhayf b. Humeyr el-'Ukaylî, **Şi'ru'l-Kuhayfi'l-'Ukaylî,** thk. Hâtım Sâlıh ed-Dâmın, Mecelletu'l-Macma'ı'l-'İlmî el-Irâkî, Mucelled 37, Eylül, 1986, s, 252.

676 Ebû Bekr el-Enbârî, **ez-Zâhir,** I/390.

677 İbn Sâiğ, **a.g.e,** I/230.

678 el-Cevcerî, **a.g.e,** II/548.

679 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** III/1314.

680 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 118.

Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye, Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: 96

Arapça Metin:

لَاهِ ابْنُ عَمِّكَ لاَ أَفْضَلْتَ فِي حَسَبٍ عَنِّي وَلاَ أَنْتَ دَيَّانِي فَتَخْزُونِي

Şair: Hursân b. Hâris, Zu'l-İsba' el-'Udvânî[681] (ö. m. 600)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

لِيَ ابْنُ عَمٍّ عَلَى مَا كَانَ مِنْ خُلُقٍ مُخْتَلِفَانِ فَأَقْلِيهِ وَيُقْلِينِي[682]

Lügat: لاَهِ: Vallahi, Allah'a yemin olsun. وَقَوْلُهُمْ فِي الجَاهِلِيَّةِ الجَهَلاَء: لاَهِ أَنْتَ، أَيْ للهِ أَنْتَ.[683] الدَّيَانُ: Yargılayıcı, hakim, yenen, kahhar, seyis.[684]

M. Rivayet:

لَاهِ ابْنُ عَمِّكَ لاَ أَفْضَلْتَ فِي نَسَبٍ عَنِّي وَلاَ أَنْتَ دَيَّانِي فَتَخْزُونِي[685]

---

681 İsmi Hursân b. Hâris olan şair, 'Udvân kabilesinden olup soyu Mudar'a kadar gitmektedir. Câhiliye döneminin cesur ve hikmetli şairlerindendir. Bir yılanın ayak parmağını ısırması neticesinde ayak parmağının kesilmesinden veya fazla parmağının olmasından dolayı kendisine Zu'l-İsba' lakabı verilmiştir. Uzunca bir ömür yaşadığı için "Mu'ammerûn" şairlerden sayılmıştır. Şiirlerinde hikmet, öğüt ve fahriye temalı beyitlere çokça rastlanır. Aşk ve medih içerikli şiirleri ise nadirdir. Kaynaklarda şairin dört kızının var olduğu ve ilk başlarda kızlarının evliliğini engellediği daha sonra ise kızlarının evlilik dilekleri içeren beyitler inşad ettiklerini duyunca da onları evlendirdiği zikredilir. Umâme isimli kızı ise hikmet ve şiirde parmak ile gösterilen biri idi. Şair hicretten 22 yıl önce vefat etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/173; Beşir Yemût, **Şa'irâtu'l-'Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm,** el-Mektebetu'l-Ehliyye, Beyrut 1934, s, 61.

682 Mufaddal ed-Dabî, **a.g.e,** s,160.

683 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "أله" mad.

684 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "دين" mad.

لَاهِ ابْنُ عَمِّكَ لاَ أَفْضَلْتَ فِي نَسَبٍ يَوْمًا وَلاَ أَنْتَ دَيَّانِي فَتَخْزُونِي[686]

لَاهِ ابْنُ عَمِّكَ لاَ أَفْضَلْتَ فِي نَسَبٍ دُونِي وَلاَ أَنْتَ دَيَّانِي فَتَخْزُونِي[687]

Kıssa: Şair bu kaside ile ‘Amr isminde kendisine rakip olan ve düşmanca tavırlar sergileyen amcaoğluna seslenmektedir. Kasidenin matla‘ beyti ve beyit sayısı hakkında farklı rivayetler vardır.[688]

Ayrıca bu kasidede birçok hikmetli beyit bulunmaktadır. Bunlardan biri de**:**

كُلُّ امْرِئٍ رَاجِعٌ يَوْماً لِشِيمَتِهِ وَإِنْ تَخَالَقَ أَخْلاَقاً إِلَى حِينِ

“(İnsanlar) bir vakte kadar farklı huylarla ahlaklansa da, her insan günün birinde(asıl) karekterine döner.”

Mana: “Vallahi, amcaoğlun (şair kendini kastediyor), sen saygınlıkta benden üstün değilsin ve sen benim (yaptıklarımın) yargıcı da değilsin ki bana (zillet ve hakaretle) hükmedesin.”

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden biri olan عن harfi üç anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamlardan biri de عن harfinin على anlamında (İsti‘la) kullanılmasıdır. Şâhid beyitte bulunan عَنِّي لاَ أَفْضَلْتَ فِي حَسَبٍ örneğinde عن harfi على anlamında kullanılmış ve beyit takdirinde لاَ أَفْضَلْتَ فِي حَسَبٍ عَلَيَّ şeklindedir.[689]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-

---

685 Abdurrahman İbn İshâk ez-Zeccâcî, **Mecâlisu’l-‘ulemâ**, thk, Abdusselam Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire 1983, s, 57.

686 İbn ‘Atiyye el-Endulusî, **a.g.e,** s, 71.

687 Ahmed b. Muhammed el-Merzûkî, **el-Ezmine ve’l-emkine**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1417, s, 181.

688 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VII/184.

689 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 118.

Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: 97

Arapça Metin:

وَرُحْنَا بِكَابْنِ المَاءِ يُجْنَبُ وَسْطَنَا تَصَوّبُ فِيهِ العَيْنُ طَوْراً وَتَرْتَقِي

Şair: Hunduc b. Hucr, İmru'ulkays (ö. 545)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَلاَ عِمْ صَبَاحًا أَيُّهَا الرَّبْعُ فَانْطِقِ وَحَدِّثْ حَدِيثَ الرَّكْبِ إِنْ شِئْتَ فَاصْدُقِ[690]

Lügat: ابْنُ المَاءِ: Deniz kuşlarının tümüne verilen tekil isimdir, çoğulu بَنَاتُ الماءِ kalıbında gelmektedir.[691] صَوْباً, صَيْبُوبةً, صَابَ السَّهْمُ نحوَ الرَّمِيَّةِ, يَصُوبُ: Kastetmek, yönelmek.[692] الطَّوْرُ: Defa, ara sıra, kimi zaman.[693]

Mana: "Ortamızda yan yan yürüyen turnaya benzer (bir at) ile gece vakti geri döndük. (öyle bir at ki) göz onu seyretmekte bir aşağı bir yukarı döner."

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden olan ve teşbîh ifade etmek için kullanılan كاف harfi isim olarak da kullanılır. Sîbeveyhi'ye göre كاف harfinin isim olarak kullanılması ancak zaruret halinde caizdir. el-Ahfeş'e göre ise كاف harfi zaruret haletinin dışında da isim olarak kullanılabilir. İbn Mâlik bu konuda el-Ahfeş'in görüşünü benimsemektedir. Şâhid beyitte bulunan بِكَابْنِ المَاءِ örneğinin açılımı بِ كَ إِبْنِ

690 İmru'ulkays, **a.g.e,** s, 155.

691 İbn Sîde, **el-Muhassas,** II/339

692 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "صوب" mad.

693 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "طور" mad.

المَاءِ şekildedir: ب harfinin كاف edatına dâhil olması كاف edatının isim olduğuna (ve مثل anlamında kullanıldığına) delil olmuştur.[694]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **98**

Arapça Metin:

فَقُلْتُ لِلرَّكْبِ لَمَّا أَنْ عَلَا بِهِمُ مِنْ عَنْ يَمِينِ الْحُبَيَّا نَظْرَةٌ قَبَلُ

Şair: 'Umeyr b. Şuyeym et-Tağlibî, el-Kutâmî[695] (ö. 101/719-20)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

إنّا مُحَيُّوكَ فاسْلَمْ أَيُّهَا الطَّلَلُ وَإِنْ بَلِيتَ وَإِنْ طَالَتْ بِكَ الطِّيَلُ[696]

Lügat: الرَّكْبُ: On ve ondan daha fazla olan at veya deve süvarileri, kervan, kafile.[697]

M. Rivayet:

---

694 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 118.

695 Emevî dönemi şairlerinden olan Umeyr b. Şuyeym, el-Kutâmî veya Sâri'ulgavânî lakapları ile tanınmaktadır ve Sâri'ulgavânî (güzellere tutkun) lakabını ilk defa kullanan kişidir. Irak'ta bulunan Hıristiyan Tağlib kabilesinin bir bireyi olarak dünyaya gelen şair daha sonra Müslüman olmuştur. İbn Sellâm el-Cumahî onu ikinci tabaka Müslüman şairleri arasında saymaktadır. Emevî döneminin meşhur hıristiyan şairi el-Ahtal'ın yeğenidir. el-Ahtal'ın meşhur olduğu dönemde el-Kutamî henüz çocuk idi. Daha çok aşk şiirleri yazmıştır. Şiir bilginleri, İmru'ulkays'ı Câhiliye döneminin, el-Kutamî'yi de İslam döneminin en yenilikçi ve yaratıcı şairleri olarak görmektedirler. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/371; ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/88.

696 'Umeyr b. Şuyeym et-Tağlibî, **Divânu'l-Kutâmî,** thk. İbrahim es-Sâmerrâî, Ahmed Matlûb, Dâru's-Sekafe, Beyrut 1960, s, 23.

697 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "ركب" mad.

فَقُلْتُ لِلرَّكْبِ لَمَّا أَنْ عَلَتْ بِهِمُ مِنْ عَنْ يَمِينِ الْحُبَيَّا نَظْرَةٌ قَبَلُ[698]

Kıssa: Şair Kutamî'yi (ö. 101/719-20) şiirsel açıdan harekete geçiren ve isminin duyulmasını sağlayan ilk hadise, bu kasidenin inşâd sebebini teşkil etmektedir.

Şöyle ki Kutamî, Velîd b. Abdilmelik'in (668/715) hilafeti döneminde halifeyi methetmek ve onun ihsanına nail olmak için Dımaşk'a (Şam) gelir. Kendisine Velid'în cimri olduğu ve şairlere ihsanda bulunmadığı söylenir. Başka bir rivayete göre ise şair, Ömer b. Abdilaziz (680/720) döneminde Dımaşk'a gelmiş ve kendisine halifenin yanında şiirin kazanç sağlamadığını söylemişler. (şiirinden bir fayda sağlamak istiyorsa) Abdulvahid b. Suleyman'a (ö. 132/750) (Abdulmelik b. Mervân'ın amcazadesi) methiye sunmasını tavsiye etmişler.

Bunun üzerine şair, söz konusu kaside ile Abdulvâhid b. Suleyman'ı methetmiştir. Abdulvâhid, Kutamî'ye: "Emîru'l-mu'minînin sana ne kadar ihsanda bulunmasını umuyordun," diye sormuş. Kutamî: "Yirmi dişi deve vermesini umuyordum," deyince, Abdulvâhid: "Sana elbise, hurma ve buğday ile yüklü elli deve vermelerini emrettim," demiştir.[699]

Mana: "Ben kafile ile beraber Hubeyyâ (Şam'da bir yer ismi) nın yanından yukarı doğru çıkma anında ilk bakışta kafileye: ……. diyerek seslendim."

Beytin başında bulunan kavlin mekûlu, ikinci beyit olduğundan dolayı anlam bütünlüğü için ikinci beyti de zikretmek gerekir. İkinci beytin güzel bir anlam ifade etmesi bakımından konulması gereken yer boş bırakılmıştır.

أَلَمْحَةً مِنْ سَنَا بَرْقٍ رَأَى بَصَرِي أَمْ وَجْهَ عاليةَ احْتالَتْ بِهِ الكِلَلُ

---

[698] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VI/482.

[699] Şeyho, **a.g.e,** VIII/196.

"Acaba gözlerim bir şimşek parıltısı mı gördü, yoksa 'Aliye'nin -örtünün (dahi) onunla gururlandığı- yüzünü mü gördü."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte de zikrettiğimiz şekilde bazı cer harfleri harf olmaktan çıkıp isim olarak kullanılır. Bunlardan biri de عَنْ harfidir. Şâhid beyitte bulunan مِنْ عَنْ يَمِينِ الْحُبَيَّا örneğinde عَنْ sözcüğünün üzerine مِنْ harfinin dâhil olması, عَنْ sözcüğünün (جَانِبٌ anlamında) isim olarak kullanıldığına delil olmuştur.[700]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Mekâsıdu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: **99**

Arapça Metin:

غَدَتْ مِنْ عَلَيْهِ بَعْدَ مَا تَمَّ ظِمْؤُهَا تَصِلُّ وَعَنْ قَيْضٍ بِزَيْزَاءَ مَجْهَلِ

Şair: Muzâhim b. Hârıs el-'Ukaylî[701] (ö. 120/738)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

خَلِيلَيَّ عُوجَا بِي عَلَى الرَّبْعِ نَسْأَلِ مَتَى عَهْدُهُ بِالظَّاعِنِ الْمُتَحَمِّلِ[702]

---

[700] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 119.

[701] Muzâhim b. Hârıs Emevî döneminin Müslüman şairidir. el-Ferazdak ve Cerîr ile aynı dönemde yaşamıştır. Abdulmelik b. Mervân, huzuruna gelen el-Ferazdak'a kendisinden daha şair birini tanıyıp yanımadığını sormuş. el-Ferazdak: "'Ukayl kabilesine mensub çölü vasfeden ve deve çobanı olan bir gencin dışında kimseyi tanımam," demiştir. el-Ferazdak'ın ardından huzura gelen Cerîr ve Zu'r-Rumme de aynı soruya benzer karşılık vermişlerdir. Bahadır şairlerden olan Muzâhim aynı zamanda aşk şairi olarak bilinir. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VI/273; ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/211.

[702] Muhammed b. Mubârek, **Muntehe't-taleb mın eş'âri'l-'Arab,** thk. Muhammed Nebîl Turayfî, Dâru Sadır, Beyrut 1999, VII/113.

Lügat: الظَّمَأُ: Susuzluk, الظِّمْءُ: İki su içiş arasında geçen zaman. [703] الفَيْضُ: Yavrusu ve suyu bütünüyle çıkmış olan yumurta, yumurta kabuğu.[704] صَلَّت الإِبِلُ, تَصِلُّ, صَلِيلًا: Susuzluktan bağırsakları kurumuş devenin, su içerkek bağırsaklarından duyulan ses.[705]

M. Rivayet:

غَدَتْ مِنْ عَلَيْهِ بَعْدَ مَا تَمَّ ظِمْؤُهَا تَصِلُّ وَعَنْ قَيْضٍ بِبَيْدَاءَ مَجْهَلِ[706]

غَدَتْ مِنْ عَلَيْهَا بَعْدَ مَا تَمَّ ظِمْؤُهَا تَصِرُّ وَعَنْ قَيْضٍ بِزِيْزَاءَ مَجْهَلِ[707]

Mana: "(Bağırtlak kuşu) susuzluğu son noktaya ulaştıktan sonra yavrusunun ve yumurtasının yanından ayılıp karnı gururdayarak işaretsiz çöle doğru uçtu."

İstişhâd Yönü: Harf olmaktan çıkıp isim olarak kullanılan cer harflerinden biri de على harfidir. Şâhid beyitte bulunan غَدَتْ مِنْ عَلَيْهِ cümlesinde مِنْ harfinin على edatına dahil olması على edatının (فوق anlamında) isim olarak kullanıldığına delil olmuştur.[708]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

---

[703] İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "ظمأ" mad.

[704] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "قيض" mad.

[705] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "صلل" mad.

[706] İbn Nâzım, **a.g.e,** s, 266.

[707] İbn Mubarek, **a.g.e,** VII/125.

[708] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 119.

Beyit No: **100**

Arapça Metin:

لَعَمْرُكَ إِنَّنِي وَأَبَا حُمَيْدٍ كَمَا النَّشْوَانُ وَالرَّجُلُ الْحَكِيمُ

Şair: Ziyâd b. Suleyman, el-A'cem[709] (ö. 100/718)

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

وَأَعْلَمُ أَنَّنِي وَأَبَا حُمَيْدٍ كَمَا النَّشْوَانُ وَالرَّجُلُ الْحَلِيمُ[710]

Lügat: النَّشْوَةُ: Sarhoşluk, النَّشْوَانْ: Sarhoş.[711] الْحَكِيمُ: Alim, bilgin, hikmet sahibi, sağduyulu.[712]

M. Rivayet:

لَعَمْرِي إِنَّنِي وَأَبَا حُمَيْدٍ كَمَا النَّشْوَانُ وَالرَّجُلُ الْحَلِيمُ[713]

وَأَعْلَمُ أَنَّنِي وَأَبَا حُمَيْدٍ كَمَا النَّشْوَانُ وَالرَّجُلُ الْحَلِيمُ[714]

Mana: "Hayatının üzerine yemin ederim ki ben ve Ebû Humeyd, şarhoş (adam) ve sağduyulu adam gibiyiz."

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden olan رُبَّ ve كاف harflerinden sonra ما (ma-i kâffe veya ma-i zâide) gelebilmektedir. Ma-i zâide bazen kendisinden önce zikredilen cer harfinin amel etmesini engeller bazen ise bu

---

709 Emevî dönemi şairlerindendir. İsfehân'da doğup büyüyen şair, oradan Horasan'a geçmiş ve uzun bir hayat yaşadıktan sonra Horasan'da vefat etmiştir. Dili aksanlı olduğu için kendisine el- A'cem lakabı verilmiştir. (Emevî devletinin Horasan valisi) Muhelleb b. Ebî Sufre'nin çağdaşıdır. Aynı zamanda Muhelleb hakkında medhiye ve mersiyeleri mevcuttur. Şiirlerinin çoğu döneminin cömert emirlerini övmek ve cimri olanları hicvetmekten oluşmaktadır. Şiirleri net, uslubu akıcıdır. Hicrî 100 yılında vefat etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/54.

710 Ziyâd b. Suleyman, el-A'cem, **Şi'ru Ziyâdi'l-A'cem,** thk. Yusuf Hüseyin Bekkâr, Dâru'l-Mesîre 1983, s, 97.

711 İbn Fârıs, **Mucmelu'l-luğa,** "نشو" mad.

712 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "حكم" mad.

713 Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** I/449.

714 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** X/206.

harfin varlığına rağmen cer harfi amel eder. Şâhid beyitte bulunan كَمَا النَّشْوَانُ örneğinde cer harfinden sonra gelen مَا harfi, النَّشْوَانُ isminin mecrur olarak gelmesini engellemiştir. Görüldüğü üzere النَّشْوَانُ kelimesi merfû‘ olup إِنَّ harfinin haberidir.[715]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **101**

Arapça Metin:

رُبَّمَا ضَرْبَةٍ بِسَيْفٍ صَقِيلٍ بَيْنَ بُصْرَى وَطَعْنَةٍ نَجْلَاءَ

Şair: Adiy b. Re‘lâ' el-Gassânî (ö. ?)

Bahir: Hafîf

K. Matla‘ı:

رُبَّمَا ضَرْبَةٍ بِسَيْفٍ صَقِيلٍ بَيْنَ بُصْرَى وَطَعْنَةٍ نَجْلَاءَ[716]

Lügat: صَقَلَ السَّيْفَ, صَقْلاً, صِقَالاً: kılıcı cilaladı, parlattı.[717] النَّجَلُ: güzel ve büyük göz. طَعْنَةٌ نَجْلَاءُ: büyük geniş yara.[718]

M. Rivayet:

رُبَّمَا ضَرْبَةٍ بسَيْفٍ صَقِيلٍ دُونَ بُصْرَى وَطَعْنَةٍ نَجْلاءَ[719]

Mana: "Busra şehrinin nahiyeleri arasında parlak kılıç ile nice darbe (vurdum) ve geniş yara (açtım)"

İstişhâd Yönü: Hurûf-i cerden olan رُبَّ ve كاف harflerinden sonra ما (ma-i zâide) gelebilmektedir. Ma-i zâide kendisinden önce zikredilen cer harfinin amel etmesini bazen engeller bazen ise bu harfin varlığına rağmen cer harfi amel

---

[715] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

[716] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/582.

[717] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "صقل" mad.

[718] İbn Sîde, **el-Muhassas**, I/98.

[719] İbn Sâiğ, **a.g.e,** I/260.

eder. Şahid beyitte bulunan رُبَّمَا ضَرْبَةٍ örneğinde, رُبَّ harfine ما edatı dâhil olduğu halde رُبَّ harfinin cer amelini engellememiştir. Görüldüğü üzere رُبَّ harfinden sonra gelen ضَرْبَةٍ sözcüğü zahiren mecrurdur.[720]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'.

*****

Beyit No: **102**

Arapça Metin:

وَنَنْصُرُ مَوْلَانَا وَنَعْلَمُ أَنَّهُ كَمَا النَّاسِ مَجْرُومٌ عَلَيْهِ وَجَارِمُ

Şair: 'Amr b. Berrâka en-Nihmî[721] (ö. 11/632 den sonra)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

تَقُولُ سُلَيْمَى لاَ تَعَرَّضْ لِتَلْفَةٍ وَلَيْلُكَ عَنْ لَيْلِ الصَّعَالِيكِ نَائِمُ[722]

Lügat: المَوْلَى: Muttefik, amcaoğlu, dost, efendi.[723] الْجَرِيمَةُ, الْجُرْمُ: Suç, günah, hata.[724]

M. Rivayet:

وَنَنْصُرُ مَوْلَانَا وَنَعْلَمُ أَنَّهُ كَذَا النَّاسُ مَجْرُومٌ عَلَيْهِ وَجَارِمُ[725]

---

720 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

721 Asıl ismi 'Amr b. Hârıs olan şair daha çok annesinin ismine nisbeten 'Amr b. Berrâka olarak bilinir. İslam döneminin hemen öncesinde Hemedân kabilesinin şairi idi. Cahiliye dönemine ait birçok hadisesi vardır. Hz. Ömer'in hilafeti dönemine kadar yaşamıştır. Kelbî'nin ifadesine göre ihtiyar ve topal bir halde Hz. Ömer'in huzuruna çıkmıştır. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/76.

722 el-'Aynî, **a.g.e,** II/484.

723 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ولي" mad.

724 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "جرم" mad.

Kıssa: *Evdâhu'l-mesâlik* adlı eserin tahkik bölümünde, şiirin kıssası şu şekilde zikredilmiştir; Harîm isminde bir adam 'Amr b. Berrâka'ya (ö. 11/632 den sonra) ait develeri yağmalar. (Develerinin yağmalandığını gören) 'Amr b. Berrâka'da Harîm'e saldırı düzenler ve Harîm'in yanında ne varsa hepsini önüne katıp getirir. Bunun üzerine Harîm, 'Amr'ın yanına gider ve aldıklarının bır kısmını iade etmesini ister. 'Amr, onun bu isteğini reddeder ve geri dönen Harîm hakkında bu kasideyi inşad eder.[726]

Mana: "Biz müttefiğimize yardım ediyoruz ve onun da –bütün insanlar gibi- ya suçlu ya da mağdur olduğunu biliyoruz."

İstişhâd Yönü: Önceki iki beyitte verdiğimiz malumat üzere, şâhid beyitte bulunan كَمَا النَّاسِ örneğinde de كَ harfine مَا edatı dâhil olmuş ve onu amelden alıkoymamıştır. Görüldüğü üzere النَّاسِ sözcüğü lafzan mecrurdur.[727]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delilu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **103**

Arapça Metin:

بَلْ بَلَدٍ مِلْءُ الْفِجَاجِ قَتَمُهْ لَا يُشْتَرَى كَتَّانُهُ وَجَهْرَمُهْ

Şair: Ru'be b.el'Accâc (ö. 145/762)

---

725 Takiyyuddîn Suleyman b. Benîn ed-Dakîkî, **İttifâku'l-mebânî ve iftirâku'l-me'ânî,** thk. Yahya Abdurraûf Cebr, Dâru Ammâr, Ammân 1985, s, 237.

726 İbn Hişâm el-Ensârî, **Evdahu'l-mesâlik,** thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Dâru'l-Fikr, Beyrut, III/57.

727 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

قُلْتُ لِزَيرٍ لَمْ تصِلْهُ مَرْيَمُهْ ضِلِّيلِ أَهْوَاءِ الصِّبَا يُنَدِّمُهْ[728]

Lügat: الفَجُّ, فِجَاجٌ: İki dağ arasında bulunan geniş yol.[729] القَتَمُ: Toz, kerih tozlu rüzgar.[730] كَتَّانٌ: Kendisinden elbise yapılan mubarek bitki, keten.[731] الجَهْرَمِيّةُ, Ketenden yapılan kilim vb. dokuma elbiseler.[732]

M. Rivayet:

بَلْ بَلَدٍ مِلْءُ الآكَامِ قَتَمُهْ لَا يُشْتَرَى كَتَّانُهُ وَجَهْرَمُهْ[733]

Mana: "Bilakis, birçok şehrin geniş yolları tozla doludur, keten ve kilimleri de satın alınmaz."

İstişhâd Yönü: Harfi cerlerden biri olan رُبَّ harfi بَلْ, فاء ve واو edatlarından sonra hazfedilir ve amel etmeye devam eder. Şâhid beyitte bulunan بَلْ بَلَدٍ örneğinde بَلَدٍ sözcüğü, بَلْ edatından sonra mahzuf olan رُبَّ harfinin amel etmesinden dolayı mecrur olmuştur.[734]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delilu's-Sâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

---

728 el-Birûsî, **a.g.e,** s, 149.

729 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "فج" mad.

730 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "قتم" mad.

731 Ahmed İbn Mustafa el-Lebâbîdî, **el-Letâif fî'l-luğa, (Mu'cemu esmâ'i'l-eşya'),** Dâru'l-Fadîle, Kahire, bty, s, 315.

732 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "جهرم" mad.

733 İbn Sâiğ, **a.g.e,** I/258.

734 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

Beyit No: **104**

Arapça Metin:

فَمِثْلِكِ حُبْلَى قَدْ طَرَقْتُ ومُرْضِعٍ فأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمَ مُحْوِلِ

Şair: Hunduc b. Hucr, İmru'ulkays (ö. m. 545)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ[735]

Lügat: أَتَانَا فُلاَنٌ طُرُوقاً: Gece vakti geldi. [736] أَحْوَلَ الصَّبِيُّ, مُحْوِلٌ: Doğumundan itibaren bir yıl geçmiş bebek, bir yaşına basmış bebek.[737] التَّمَائِمُ, تَمِيمَةٌ: Bedevîlerin batıl inanışlarına göre nazardan korumak için çocuklara taktıkları boncuklar, nazarlık.[738]

M. Rivayet:

فَمِثْلِكِ حُبْلَى قَدْ طَرَقْتُ ومُرْضِعٍ فأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمَ مُغْيَلِ[739]

وَمِثْلِكِ بِكْراً قَدْ طَرَقْتُ وَثَيِّبًا فأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمَ مُغْيَلِ[740]

Kıssa: Kasidenin matla' beyti 184. beyitte şâhid olarak kullanıldığı için kasidenin kıssası orada zikredilmiştir.

Mana: "Senin gibi gebe ve emziren nice kadına gece vakti gittim ve onu, bir yaşına basmış, nazarlıklı yavrusundan alıkoyarak oyaladım."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de فَمِثْلِكِ örneğinde فَ edatından sonra mahzuf olan رُبَّ harfi amel etmiş ve görüldüğü üzere مِثْلِ sözcüğü zahiren mecrur olmuştur.[741]

---

[735] İmru'ulkays, **a.g.e,** s, 164.

[736] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "طرق" mad.

[737] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "حول" mad.

[738] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "تمم" mad.

[739] el-'Aynî, **a.g.e,** II/487.

[740] Sîbeveyhi, **a.g.e,** II/163.

[741] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delilu's-Sâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **105**

Arapça Metin:

وَلَيْلٍ كَمَوْجِ البَحْرِ أَرْخَى سُدُولَهُ عَلَيَّ بِأَنْوَاعِ الهُمُومِ لِيَبْتَلِي

Şair: Hunduc b. Hucr, İmru'ulkays (ö. m. 545)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ[742]

Lügat: مَاجَ, الموجُ: Suyun üzerine yükselen su, dalga.[743] سَدَلَ ثَوْبَهُ, سَدْلاً: Elbisesini aşağı sarkıttı.[744] الهَمُّ, الهُمُومُ: Keder, hüzün, üzüntü.[745]

Kıssa: Kasidenin matla' beyiti 184. beyitte şâhid olarak kullanıldığı için kasidenin kıssası da orada zikredilmiştir.

Mana: "Denizin (karanlık) dalgalarına benzeyen nice geceler, (sabrımı) sınamak için perdelerini türlü türlü kederlerle üzerime sarkıttı."

İstişhâd Yönü: Şâhid beyitte bulunan وَلَيْلٍ ifadesinde, وَ edatından sonra رُبَّ harfi hazfedilmiştir. لَيْلٍ sözcüğü mahzuf olan رُبَّ harfinin amel etmesinden dolayı zahiren mecrur olmuştur.[746]

---

[742] İmru'ulkays, **a.g.e,** s, 164.

[743] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "موج" mad.

[744] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "سدل" mad.

[745] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "همم" mad.

[746] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdihu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delilu's-Sâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **106**

Arapça Metin:

إِذَا قِيلَ أَيُّ النَّاسِ شَرُّ قَبِيلَةٍ أَشَارَتْ كُلَيبٍ بِالأَكُفِّ الأَصَابِعُ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm, el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

مِنّا الّذِي اخْتِيرَ الرّجالَ سَماحَةً وَخَيراً إذا هَبّ الرّياحُ الزّعَازِعُ[747]

Lügat: الكَفُّ: أَكُفٌّ, كُفُوفٌ: El, elin bilek kemiğine kadar olan kısmı, avuç içi.[748]

M. Rivayet:

إِذَا قِيلَ أَيُّ النَّاسِ شَرُّ قَبِيلَةٍ أَشَارَتْ كُلَيْباً بِالأَكُفِّ الْأَصَابِعُ[749]

Mana: "İnsanların en kötü kabilesi hangisidir? diye sorulduğu vakit, parmaklar avuçlar ile beraber Kuleyb kabilesini işaret eder."

İstişhâd Yönü: رُبَّ edatının dışında kalan cer harflerinin hazfedilip amel edebilmesi iki kısımda değerlendirilir. Birinci kısım gayr-i kıyasî olup kullanımı nadirdir. İkinci kısım ise kıyasîdir. Şâhid beyitte bulunan أَشَارَتْ كُلَيبٍ cümlesinde إلى cer harfi mahzûf olmasına rağmen كُلَيبٍ

---

747 el-Ferazdak, **a.g.e,** s, 360.

748 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "كفف" mad.

749 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/115.

sözcüğünü zahiren mecrur etmiştir. Bu örnek gayr-i kıyasî ve nadiren kullanılmaktadır.[750]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdihu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

27. İZÂFE

Beyit No: **107**

Arapça Metin:

مَشَيْنَ كَمَا اهْتَزَّت رِمَاحٌ تَسَفَّهَتْ أَعَالِيَها مَرُّ الرِّيَاحِ النَّوَاسِمِ

Şair: Ğaylân b. 'Ukbe, Zu'r-Rumme (ö. 117/735)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

خَلِيلَيَّ عُوجَا الْيَوْمَ حَتَّى تُسَلِّمَا عَلَى طَلَلٍ بَيْنَ النِّقَا وَالأَخَارِمِ[751]

Lügat: هَزَّه, هَزَّاً: Sallamak, hareket ettirmek.[752] رِمَاحٌ, أَرْمَاحٌ, الرُّمْحُ: Mızrak.[753] تَسَفَّهَتِ الرِّيحُ الغُصُونَ Rüzgar dalları hareket ettirdi.[754] رِيَاحٌ, أَرْيَاحٌ, أَرْوَاحٍ, الرِّيحُ: Rüzgar.[755]

M. Rivayet:

جَرَيْنَ كَمَا اهْتَزَّت رِمَاحٌ تَسَفَّهَتْ أَعَالِيَها مَرُّ الرِّيَاحِ النَّوَاسِمِ[756]

رُوَيْدًا كَمَا اهْتَزَّت رِمَاحٌ تَسَفَّهَتْ أَعَالِيَها مَرُّ الرِّيَاحِ النَّوَاسِمِ[757]

---

750 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 120.

751 Zu'r-Rumme, **a.g.e,** s, 270.

752 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "هزز" mad.

753 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "رمح" mad.

754 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "سفه" mad.

755 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "روح" mad.

756 Ahmed b. Muhammed el-Meydânî, **Mecme'u'l-emsâl,** thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, bty II/80.

757 Zu'r-Rumme, **a.g.e,** s, 271.

Mana: "O kadınlar, meltem rüzgârlarının üst tarafını eğdiği (dikili) mızrağın titreyişi gibi salınarak yürüdüler."

İstişhâd Yönü: Muzâf şayet cümlede kendisine ihtiyaç duyulmayan bir konumda ise müzekker olduğu halde bazen izâfe edildiği müennes kelimeden te'nis kesb eder. Şâhid beyitte bulunan تَسَفَّهَتْ أَعَالِيَها مَرُّ الرِّيَاحِ cümlesinde مَرُّ kelimesi müzekker olup muzaf (aynı zamanda fail) konumundadır. İzâfe edildiği الرِّيَاحِ sözcüğünden te'nis kesbetmiştir. مَرُّ sözcüğünün izâfeden dolayı müennes olduğunun delili ise kendisine isnâd edilen تَسَفَّهَتْ fiilinin te'nis alameti almış olmasıdır. مَرُّ sözcüğüne bu cümlede ihtiyaç duyulmamaktadır, hazfedilmesi durumunda cümle (تَسَفَّهَتْ أَعَالِيَها الرِّيَاحُ) şeklinde olacak ve anlam bütünlüğünü kaybetmeyecektir.[758]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn Tûlûn; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: **108**

Arapça Metin:

رُؤْيَةُ الْفِكْرِ مَا يَؤُولُ لَهُ الأَمْرُ مُعِينٌ عَلَى اجْتِنَابِ التَّوَانِي

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Hafîf

Lügat: مَآلاً, أَوْلاً, يَؤُولُ, إِلَيْهِ آلَ: Dönmek, dayanmak.[759] وَمِنْهُ التَّوَانِي, وَنْياً, يَنِي, وَنَى: Çalışmaktan geri kalmak, tembellik. İhmalkârlık.[760]

---

[758] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 123.

[759] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-ârûs,** "أول" mad.

[760] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "وني" mad.

Mana: "İşin, nihai dayanağını gözden geçirme fikri, ihmalkârlıktan sakınmaya yardımcı olur."

İstişhâd Yönü: Muzâf, şayet cümlede kendisine ihtiyaç duyulmayan bir konumda ise müennes olduğu halde bazen izâfe edildiği müzekker kelimeden müzekkerlik elde eder. Şâhid beyitte bulunan رُؤْيَةُ الْفِكْرِ örneğinde, رُؤْيَةُ kelimesi müennes olup muzâf (aynı zamanda mübtedâdır) konumundadır. İzâfe edildiği الْفِكْر sözcüğünden müzekkerlik kesbetmiştir. رُؤْيَةُ sözcüğünün izâfeden dolayı müzekker olduğunun delili ise beytin ikinci mısrasında bulunan مُعِينٌ kelimesinin müzekker olmasına rağmen- kendisine haber olmasıdır. Aksi takdirde -mübtedâ ve haber arasındaki uyumdan dolayı- haberin مُعِينَةٌ şeklinde gelmesi gerekirdi.[761]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu İbn Tûlûn; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: **109**

Arapça Metin:

دَعَوْتُ لِمَا نَابَنِي مِسْوَرًا فَلَبَّى فَلَبَّيْ يَدَىْ مِسْوَرِ

Şair: Esed kabilesinden bir adam

Bahir: Mutekârıb

Lügat: لَبَّيْكَ اللهُمَّ لَبَّيْكَ: Yönelişim ve kastım sanadır ya rab; sana icabet ederim. وَقَالَ الزَّمَخْشَرِيُّ: فَمَعْنَى لَبَّيْ يَدَيْكَ: Emrindeyim, isteğine göre davranırım, ellerinde istediğin gibi kullandığın nesne gibi olurum.[762]

---

[761] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 123.

[762] İbn Esîr, **en-Nihâye,** "لبب" mad.

Kıssa: Bazı nahiv kaynaklarında şiirin inşâd sebebi şu şekilde aktarılmıştır. "Adamın biri, aleyhinde kesinleşmiş olan diyet cezasını ödemesi için Misver isimli bir şahıstan maddi yardım talep eder. Misver'in de onun yardım çağrısına icabet etmesi üzerine borçlu kişi bu şiiri söyler."[763]

Fakat olayın meydana geldiği zaman, kişilerin aidiyeti ve diyet mevzusu aktarılmadığı için bu kıssanın, beytin manasından istihrâc edilerek uydurulduğu söylenebilir.

Mana: "Başıma gelen durumdan dolayı Misver'i (yardımıma) çağırdım, O da davetime icâbet etti. Bu sebeple Misver'in iki elinin (zatının) emrindeyim, emrindeyim."

İstişhâd Yönü: Arap dilinde lafzen ve ma'nen izâfe edilme zorunluluğu olan birtakım kelimeler mevcuttur. Bu kelimelerden bazıları sadece zamire izâfe edilir, zahir isme izâfe edilmezler. Şâhid beyitte zikredilen فَلَبَّيْ يَدَىْ مِسْوَرِ örneğinde zamire izâfe edilme zorunluluğu olan لَبَّيْ sözcüğünün zahir isme (يَدَىْ) idâfe edilmiş olması şâz ve şiire has bir kullanımdır.[764]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **110**

Arapça Beyit:

عَلَى حِينَ أَلْهَى النَّاسَ جُلُّ أُمُورِهِمْ فَنَدْلًا زُرَيْقُ المَالَ نَدْلَ الثَّعَالِبِ

---

[763] Zeynuddîn Hâlid b. Abdillâh el-Mısrî, **Şerhu't-tasrîh 'ale't-Tavdîh,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, I/698.

[764] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 124.

Bu beyit ile ilgili değerlendirmeler 72 no'lu beyitte geçtiği için burada sadece beytin istişhâd yönünü ele alacağız.

İstişhâd Yönü: إذ edatı yerine kullanılan ve bir cümleye izâfe edilen ism-i zaman kalıbları, mu'rab ve mebni olarak kullanılabilirler. Fakat izâfe edildikleri cümle mebni bir fiil ile başlıyorsa ism-i zaman edatlarının mebni olarak ele alınmaları gerekir. Şâhid beyitte bulunan عَلَى حِينَ أَلْهَى örneğinde, إذ edatı yerine kullanılan حِين sözcüğünden sonra gelen cümlenin mazi fiili ile başlamış olmasından dolayı حِين sözcüğü başında bulunan cer harfine rağmen fetha üzere mebnî olarak kullanılmıştır[765]

Beyit No: **111**

Arapça Metin:

لَأَجْتَذِبَنْ مِنْهُنَّ قَلْبِي تَحَلُّمًا عَلَى حِينَ يَسْتَصْبِينَ كُلَّ حَلِيمِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: جَذَب الشَّيْء, يَجْذِبُهُ, جَذْبًا: Çekmek, yerinden nakletmek. اجْتَذَبَهُ: Kapıp almak, aşırmak.[766] الْحِلْمُ: Sabır, yumuşak huyluluk, hilm. تَحَلَّمَ: Sabırlı olmak için kendini zorladı, külfetle hilm gösterdi.[767]

Mana: "O bayanlar her uysal kişiyi çocuksu gördükleri bir anda, kendimi uysal gösterip kalbimi onlardan çekip alacağım."

İstişhâd Yönü: إذ edatı yerine kullanılan ve bir cümleye izâfe edilen ism-i zaman kalıbları, mu'rab ve mebni olarak kullanılabilirler. Fakat izâfe edildikleri cümle mebnî bir fiil

---

765 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 124.

766 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "جذب" mad.

767 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "حلم" mad.

ile başlıyorsa ism-i zaman edatlarının mebnî olarak ele alınmaları gerekir. Şâhid beyitte bulunan عَلَى حِينَ يَسْتَصْبِينَ örneğinde, إذ edatı yerine kullanılan حِين sözcüğünden sonra gelen cümlenin muzari fiilin mebnî sigası ile başlamış olmasından dolayı حِين sözcüğü başında bulunan cer harfine rağmen fetha üzere mebnî olarak kullanılmıştır.[768]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **112**

Arapça Metin:

أَلَمْ تَعْلَمِي يَا عَمْرَكِ اللَّهُ أَنَّنِي كَرِيمٌ عَلَى حِينِ الْكِرَامُ قَلِيلُ

Şair: Mubeşşir b. Huzeyl el-Fezârî[769]

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَلَمْ تَعْلَمِي يَا عَمْرَكِ اللَّهَ أَنَّنِي كَرِيمٌ عَلَى حِينِ الْكِرَامُ قَلِيلُ[770]

M. Rivayet:

أَلَمْ تَعْلَمِي عَمَّرْتُكِ اللَّهَ أَنَّنِي كَرِيمٌ عَلَى حِينِ الْكِرَامُ قَلِيلُ[771]

---

768 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 125.

769 İncelenen kaynak kitaplarda şairin hayatı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Sadece el-A'lâm adlı eserde Cahiliye dönemi şairlerinden olabileceği ve Mecâlisu Sa'leb adlı eserde de Şamh kabilesinden olduğu belirtilmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/273. Şaire isnad edilen mevzu bahis kasideden ise, şairin kısa boylu olduğu ve bu ayıbını güzel ahlakî meziyetler ile dengelediği anlaşılmaktadır.

770 Ebû Hilâl el-'Askerî, **Divânu'l-me'ânî,** thk, Ahmed Hasan Besc, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, I/89.

771 el-Câhız, **el-Beyân ve't-tebyîn,** Daru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut 1423, III/163.

Mana: "Allah sana uzun ömürler versin, bilmiyor musun? Asil ve cömert insanların az olduğu zamanda şüphesiz ben soylu ve eli açık biriyim."

İstişhâd Yönü: إذ edatı yerine kullanılan ve cümleye izâfe edilen zamanla ilgili kelimeler mu'rab veya mebnî olabilirler. Fakat idâfe edildikleri cümle muzari fiilin mu'rab sigası veya mübteda ile başlıyorsa ism-i zaman edatlarının mu'rab olarak değerlendirilmesi tercih edilmektedir. Şâhid beyitte bulunan عَلَى حِينِ الْكِرَامُ قَلِيلُ örneğinde إذ edatı yerine kullanılan حِين sözcüğünden sonra gelen cümlenin mübtedâ ile başlamış olmasından dolayı حِين sözcüğü mu'rab olarak kullanılmış ve üzerine dahil olan cer harfi ile zahiren mecrur olmuştur.[772]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **113**

Arapça Metin:

كِلاَ أَخِي وَخَلِيلِي وَاجِدِي عَضُدًا فِي النَّائِبَاتِ وَإِلْمَامِ المُلِمَّاتِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: العَضُدُ: Dirsekten omuza kadar olan kısım, pazu. فُلاَنٌ يعْضُدُ فلاَناً: Falana yardım ediyor.[773] الإلْمَامُ: Nuzul, aşağı inmek. الْمُلِمَّةُ: Felaket, musibet, dünya sıkıntısı.[774]

---

[772] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 126.

[773] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "عضد" mad.

[774] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "لم" mad.

Mana: "Kardeşim ve dostum (her ikisi de) bela ve musibetlerin indiği anda beni (yanlarında) destekçileri olarak bulurlar."

İstişhâd Yönü: كِلاَ ve كِلْتَا, hem lafzen ve hem de ma'nen izâfe edilmeleri gereken sözcüklerdendir. İzâfe edildikleri kelimelerin tesniye ve marife olmaları gerekir. Ayrıca muzafun ileyhin sadece bir sözcük olması gerekir. Şâhid beyitte bulunan كِلاَ أَخِي وَخَلِيلِي örneğinde, muzafun ileyh atıf edatı sayesinde tesniye olmuştur. Bu iki kelimenin tekil kelimeye muzaf olmaları nadir bir kullanımdır. Bu durum zarureti şi'riyyeden sayılır ve nesir türü cümlelerde kullanılması caiz görülmez.[775]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Nâzım; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **114**

Arapça Metin:

أَلاَ تَسْأَلُونَ النَّاسَ أَيِّي وَأَيُّكُمْ غَدَاةَ التَقَيْنَا كَانَ خَيْرًا وَأَكْرَمَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: الْغَدَاةُ, غَدَوَاتٌ: Kuşluk vakti. غُدْوَةً: Sabah namazından güneşin doğuşuna kadar olan vakit.[776]

Mana: "(Düşmanla) karşılaştığımız şafak vakti benim mi yoksa sizlerin mi daha hayırlı ve asil olduğunu insanlara sormuyor musunuz?"

---

[775] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 126.

[776] el-Hamevî, **el-Misbâhu'l-munîr,** "غدو" mad.

İstişhâd Yönü: İzâfe edilmesi gereken sözcüklerden biri olan أيّ sözcüğünün izâfe şartı, - cümle içinde tekrar edilmediği sürece - tekil ve ma'rife olan kelimelere idâfe edilmemesidir. Şâhid beyitte bulunan أَبِي وَأَيّكُمْ örneğinde, أيّ sözcüğünün - iki defa tekrar edildiği için - tekil zamire izâfe edilmesi caiz görülmüştür. Bazi nahiv âlimlerine göre ise bu izâfe şekli ancak şiirde kullanılabilir.[777]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Nâzım; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **115**

Arapça Metin:

وَإِنْسَانُ عَيْنِي يَحْسِرُ الْمَاءُ تَارَةً فَيَبْدُو وَتَارَاتٍ يَجُمُّ فَيَغْرَقُ

Şair: Ğaylân b. 'Ukbe, Zu'r-Rumme (ö. 117/735)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَدَاراً بِحَزْوَى هِجْتِ لِلْعَيْنِ عَبْرَةً فَمَاءُ الهوَى يَرْفَضُّ أَوْ يَتَرَقْرَقُ[778]

Lügat: حَسْراً, يَحْسِرُ, حَسَرَ: Sıyırmak, açığa çıkmak, ortaya çıkmak.[779] الجَمُّ: Çok, fazla.[780] الغَرَقُ: Suyun dibine batmak.[781]

M. Rivayet:

وَإِنْسَانُ عَيْنِي يَحْسِرُ الْمَاءُ مَرَّةً فَيَبْدُو وَتَارَاتٍ يَجُمُّ فَيَغْرَقُ[782]

Mana: "Bazen gözlerimden su (gözyaşı) çekiliyor ve gözbebeğimin insanı görünüyor. Çoğu defa ise su (gözyaşı) çoğalıyor ve o (göz bebeğimin insanı) boğuluyor."

---

[777] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 126.

[778] Zû'r-Rumme, **a.g.e,** s,179.

[779] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "حسر" mad.

[780] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "جمم" mad.

[781] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "غرق" mad.

[782] el-Kurtubî, **a.g.e,** VI/355.

İstişhâd Yönü: Bu beyit, izâfe konusu ile alakalı değildir. Musannif bu şiiri *el-Elfiyye*'nin 407. beytini izah edebilmek için şâhid olarak kullanmıştır. Şöyleki إن (şart) edatı hazfedildiği zaman kendisinden sonra gelen fiil merfu' olur. Şâhid beyitte bulunan يَحْسِرُ الْمَاءُ مَرَّةً فَيَبْدُو cümlesi aslında إن يَحْسِرِ الْمَاءُ مَرَّةً فَيَبْدُو şeklindedir. إن edatı hazfedildiği için يَحْسِرُ fiili merfu' olmuştur.[783]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **116**

Arapça Metin:

صَرِيعُ غَوَانٍ رَاقَهُنَّ وَرُقْنَهُ لَدْنْ شَبَّ حتَّى شَابَ سُودُ الذَّوَائِبِ

Şair: 'Umeyr b. Şuyeym, el-Kutâmî (ö. 101/719-20)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

نَأَتْكَ بِلَيْلَى نِيَةٌ لَمْ تُقَارِبِ وَمَا حُبُّ لَيْلَى مِنْ فُؤَادِي بِذَاهِبِ[784]

Lügat: غَوَانٍ, الغَانِيَةُ: Genç, evli bayan.[785] رَاقَهُ الشَّيْئُ: Hayran olmak, hoşuna gitmek.[786] الذَوَائِبُ, الذُّؤَابَةُ: Kakül, perçem, kafada kakülün olduğu yer.[787]

Kıssa: Şair el-Kutâmî seferlerinin birinde Kays kabilesinin Muhârib (cimrilik ile meşhur olmuş bir kabile) kolundan bir bayanın konuğu olur. Kadına kimlerden olduğunu sorar.

---

783 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 127.

784 'Umeyr et-Tağlibî, **a.g.e,** s, 43.

785 Ebû Mansûr el-Herevî, **a,g,e,** "غني" mad.

786 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "روق" mad.

787 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "ذأب" mad.

Kadın: "Ben açlıktan dolayı kurutulmuş eti kızartanlardanım," der.

el-Kutâmî: "Vay haline! Onlar (bahsettiğin) kimlerdir ?" diye sorar.

Kadın: "Muhârib kabilesindenim," der ve el-Kutâmî'ye ikramda bulunmaz. Geceyi orada en kötü şekilde geçirmek zorunda kalan el-Kutamî, bu kasideyi inşâd ederek kendisine ikramda bulunmayan kadını hicveder.[788]

Ayrıca şair, mevzu bahis olan bu beyitte kulandığı صريع الغواني tabirinden dolayı Arap şairleri arasında "güzel kadın tutkunu " lakabını alan ilk şairdir.[789]

Mana: "O, güzel kadın tutkunudur. O, gençliğinin ilk anlarından, siyah perçemleri aklanana kadar bayanlara hayran idi, bayanlar da ona hayran idi."

İstişhâd Yönü: Hem lafız hem de mana açısından izâfe edilmesi gereken kelimelerden biri de لَدُن sözcüğüdür. Bu sözcük sadece müfred kelimelere izâfe edilir. Zikredilen beyit el-Mekkûdî tarafından şâhid olarak kullanılmamıştır. Aksine el-Mekkûdî, bu beyti *Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik* adlı eserinde لَدُن sözcüğünün cümleye de izâfe edililebileceğine delil gösteren el-Murâdî adlı âlime itiraz etmektedir. el-Mekkûdî, el-Murâdî'nin şâhid olarak kullandığı bu beytin لَدْنْ شَبَّ حتَّى شَابَ سُودُ الذَّوَائِبِ mısrasında, لَدْنْ sözcüğünden sonra أن edatının mukadder olduğunu ve شَبَّ fiilin أن edatı ile muevvel masdar kalıbında olup müfred olduğunu söylemektedir.[790]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn

---

[788] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VII/89.
[789] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e.** VII/87.
[790] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 127.

Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **117**

Arapça Metin:

وَتَذْكُرُ نُعْمَاهُ لَدُنْ أَنْتَ يَافِعٌ إِلَى أَنْتَ ذُو فَوْدَيْنِ أَبْيَضَ كَالنَّسْرِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: أَيْفَعَ الغُلاَمُ فَهُوَ يافِعٌ: Genç, ergenlik çağına yaklaştı.[791] الفَوْدُ, أَفْوَادٌ: Başın yan tarafı, kafada bulunan şaçın kulaklar tarafındaki büyük bölümü.[792] النَّسْرُ, أَنْسُرٌ, نُسُورٌ: Keskin tırnakları olan pençesiz kuş, kartal.[793]

Mana: "Buluğa erdiğin andan kartal misali beyaz şakaklara sahip olduğun ana kadar onun nimetlerinin çokluğunu hatırlarsın."

İstişhâd Yönü: Bu beyit de bir önceki beyit gibi el-Mekkûdî'nin istişhâd için kullandığı beyitler arasında değildir. el-Mekkûdî bu beyit ile لَدُنْ sözcüğünün isim cümlesine izâfe edilebileceğine delil gösteren el-Murâdî'ye itiraz etmekte ve لَدُنْ sözcüğünden sonra gelen isim cümlesinin mahzûf bir mevsufa (وقت) sıfat olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu beyit aslında لَدُنْ وَقْتَ أَنْتَ فِيهِ يَافِعٌ şeklindedir ve dolayısıyla لَدُنْ sözcüğü bu beyitte de müfret bir kelimeye izâfe edilmiş olmaktadır.[794]

---

[791] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "يفع" mad.

[792] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "فود" mad.

[793] 'Abdullatîf 'Aşûr, **Mevsu'atu't-tayr,** "النسر" mad.

[794] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 128.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **118**

Arapça Metin:

لَدُنْ غَدْوَةً حَتَّى إِذَا امْتَدَّتِ الضُّحَى وَحَثَّ القَطِينَ الشَّحْشَحَانُ المُكَلَّفُ

Şair: Ğaylân b. 'Ukbe, Zu'r-Rumme (ö. 117/735)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَمِنْ أَجْلِ دَارٍ بِالرَّمَادَةِ قَدْ مَضَى لَهَا زَمَنٌ ظَلَّتْ بِكَ الأَرْضُ تَرْجُفُ[795]

Lügat: الْغُدْوَةُ: Sabah namazı ile güneşin doğması arasındaki vakit.[796] القَطِينُ, القُطَّانُ: Köle cariye, evin sakinleri, bir yerde ikamet edenler.[797] الشَّحْشَحُ والشَّحْشَاحُ: Bir işte gayretli ve ciddi olan, teşvik edip çabuk yürütücü olan.[798]

Mana: "Gayretli yürütücüler sabah erkenden kuşluk vakti boyuncaya kadar ikamet edenleri (hizmetçileri yolculuğa) teşvik etti."

İstişhâd Yönü: Daha önceki beyitte de zikrettiğimiz üzere لَدُنْ sözcüğü lafzen ve ma'nen izâfe edilmesi gereken kelimelerdendir. Dolayısıyla kendinden sonra gelen kelime muzâf ileyh olduğu için mecrur olmalıdır. Fakat nadiren de olsa غُدْوَةً kelimesi لَدُنْ sözcüğünden sonra mansub olarak gelebilmektedir. Şâhid beyitte bulunan لَدُنْ غَدْوَةً örneğinde

---

795 Zû'r-Rumme, **a.g.e,** s, 172.

796 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "غدا" mad.

797 Ebû Mansûr el-Herevî, **a,g,e,** "قطن" mad.

798 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "شحح" mad.

olduğu gibi غُدْوَةً sözcüğünün mansub gelmiş olması bu nadir kullanıma delil olmuştur.[799]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

*****

Beyit No: **119**

Arapça Metin:

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلاً أَكَادُ أَغَصُّ بِالْمَاءِ الزُّلاَلِ

Şair: Yezîd b. Sa'ık el-Kilâbî[800]

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

أَلاَ أَبْلِغْ لَدَيْكَ أَبَا حُرَيْثٍ وَعَاقِبَةُ المَلاَمَةِ لِلمُلِيمِ[801]

Lügat: غُصَصٌ, الغُصَّةُ: Boğazda tıkanan içecek veya yiyecek.[802] الزُّلاَلُ: Saf olan herşey. مَاءٌ زُلاَلٌ: Boğazdan hızlıca geçen su, soğuk su, tatlı su.[803]

M. Rivayet:

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلاً أَكَادُ أَغَصُّ بِالْمَاءِ الحَمِيمِ[804]

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلاً أَكَادُ أَغَصُّ بِالْمَاءِ الفُرَاتِ[805]

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلاً أَغَصُّ بِنُقْطَةِ الْمَاءِ الحَمِيمِ[806]

---

799 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 128.

800 Cahiliye dönemi süvari şairlerdendir. Kaynaklarda kendisi ile ilgili birçok hadise zikredilir ve bunlardan bir tanesinin neticesinde topal kalmıştır. İsmi Yezid b. 'Amr olduğu halde kendisine İbn Sa'ık (yıldırım oğlu) denilmesinin nedeni şudur; dedesi kavmi için Ukâz panayırında bir yemek tertip eder. Çıkan fırtınada hazırladığı yemeğe toz konmasından dolayı rüzgâra lanet eder ve ardından yırdırım çarpması sonucu ölür. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VIII/185.

801 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/426.

802 İbrâhim Mustafa, **el-Mu'cemu'l-vasît,** "غص" mad.

803 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "زلل" mad.

804 İbn 'Akîl, **a.g.e,** III/73.

805 İbn Hişâm, **Şerhu Katri'n-nedâ,** s, 21.

806 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/426.

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلاً أَكَادُ أَغَصُّ بِالمَاءِ القَرَاحِ[807]

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قِدْماً أَكَادُ أَغَصُّ بِالمَاءِ الحَمِيمِ[808]

فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلاً أَكَادُ أَغَصُّ بِالمَاءِ المَعِينِ[809]

Kıssa: Gatafân kabilesinin yurdunda verimli bir arazi varmış. ‘Amr b. Sa‘saa kabilesi, o arazinin bir bölümünde hayvanlarını otlatıyormuş. (Bunun üzerine) Rabî‘ b. Ziyâd el-‘Absî (Gatafan kabilesini ‘Abs kolu) Yezîd b. Sa‘ık’a saldırır. Yezîd, kalabalık bir topluluğun içinde olduğu için ona ulaşamaz fakat Ca‘fer ve Vâhid isimli şahısların develerini ganimet olarak alır ve Yezîd hakkında bir beyit inşâd eder.

Bunu duyanYezîd de intikam alıncaya kadar kadınlara yaklaşmayı ve güzel koku sürmeyi kendine haram kılar. Daha sonra çeşitli kabileleri bir araya getiren Yezîd, Gatafân kabilesine saldırır, onların develerini gasbeder ve bu beyitleri, Rabî‘ b. Ziyâd hakkında inşad eder.[810]

Mana: “Ben (intikamımı almadan) daha evvel nerdeyse soğuk suyla dahi tıkanıyorken (boğuluyorken), artık içecekler benim için kolay içilir oldu.”

İstişhâd Yönü: قبل ve بعد edatları - üç halde mu‘rab bir halde mebni olur. İzafe edildikleri kelime (muzafun ileyh) hazfedilir hem lafzı hem de manası murad edilmez ise, قبل ve بعد edatları zarfiyet üzere mansub veya من harfi ile mecrur olarak mu‘rab olurlar. Şâhid beyitte bulunan وَكُنْتُ قَبْلاً

---

807 Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf Semîn el-Halebî, **ed-Durru’l-masûn fî ‘ulûmi’l-Kitâbi’l-Meknûn**, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru’l-Kalem, Dımaşk, bty, III/403.

808 ez-Zebîdî, **Tâcu’l ‘Arûs**, XXII/507.

809 Ebû’l-Hasan Ali b. Faddâl el-Kayrevânî, **en-Nuketu fî’l-Kur’ân**, thk. Abdullah Abdulkadir et-Tavîl, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2007, s, 387.

810 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/428.

örneğinde hazfedilen muzafun ileyh lafzen ve ma‘nen kast edilmediği için قَبْلاً sözcüğü mu‘rab ve mansup olup tenvinli bir halde gelmiştir.[811]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi‘; Hem‘u'l-Hevâmi‘; Şerhu't-Tasrîh ‘ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **120**

Arapça Metin:

أَكُلَّ امْرِئٍ تَحْسَبِينَ امْرَأً وَنَارٍ تَوَقَّدُ بِاللَّيْلِ نَارَا

Şair: Câriye b. el-Haccâc, Ebû Du'âd el-İyâdî[812]

Bu beyit *el-Kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb* adlı eserde şair ‘Adiy b. Zeyd el-‘İbâdî'ye isnad edilmiştir.[813]

Bahir: Mutekârıb

K. Matla‘ı:

وَدَارٍ يَقُولُ لَهَا الرَّائِدُونَ وَيْلُ أُمِّ دَارِ الحُذَاقِيِّ دَارَا[814]

M. Rivayet:

أَكُلَّ امْرِئٍ تَحْسَبِينَ امْرَأً وَنَارًا تَحَرَّقُ بِاللَّيْلِ نَارَا[815]

Mana: "Sen her kişiyi adam ve gece tutuşan her ateşi de ateş mi sanıyorsun."

İstişhâd Yönü: Muzâfın hazfedildiği durumlarda muzafun ileyhin mecrur olarak kalması caiz değildir. Fakat hazfedilmiş olunan muzâf kendinden öncesine lafzen ve

---

[811] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 129.

[812] İsmi Câriye b. el-Haccâc el-İyâdî olan şair daha çok Ebû Du'âd olarak bilinmektedir. Câhiliye dönemi şairlerinden olup atları vasfeden usta şairlerdendir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/106.

[813] el-Muberrid, **el-Kâmil fî'l-luğa,** III/75.

[814] el-Asma‘î, **a.g.e,** s, 190.

[815] İbn Kuteybe ed-Dîneverî, **a.g.e,** I/233.

manen atıf edilmiş ise o vakit muzâf hazfedilirse de muzâfun ileyh mecur kalabilir. Şâhid beyitte bulunan وَنَارٍ ismi muzâfun ileyhidir ve kendisine izâfe edilen kelime (كُلَّ) hazfedildiği halde mecrur olmuştur. Bu kullanımın caiz görülme nedeni mahzuf olan كُلَّ sözcüğünün beytin başında bulunan mezkûr كُلَّ sözcüğüne lafzen ve ma'nen atıf edilmesidir.[816]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **121**

Arapça Metin:

يَا مَنْ رَأَى عَارِضًا يُسَرُّ بِهِ بَيْنَ ذِرَاعَيْ وَجَبْهَةِ الْأَسَدِ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm, el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bahir: Munsarih

Lügat: العَارِضُ: Ufukta yayılan bulut.[817] ذِرَاعُ الأَسَدِ: Ayın konakladığı parlak iki yıldız.[818] جَبْهَةُ الأَسَدِ: Dört yıldızdan oluşan ayın nüzul ettiği konak.[819]

M. Rivayet:

يَا مَنْ رَأَى عَارِضًا أُسِرَّ بِهِ بَيْنَ ذِرَاعَيْ وَجَبْهَةِ الْأَسَدِ[820]

يَا مَنْ رَأَى عَارِضًا أَرِقْتَ لَهَا بَيْنَ ذِرَاعَيْ وَجَبْهَةِ الْأَسَدِ[821]

---

816 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 130.

817 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "عرض" mad.

818 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "ذرع" mad.

819 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "جبه" mad.

820 el-Eşmûnî, **a.g.e,** II/177.

يَا مَنْ رَأَى بَارِقاً أُكَفْكِفُهُ بَيْنَ ذِرَاعَيْ وَجَبْهَةِ الْأَسَدِ[822]

Beytin iyi anlaşılması için beyitte geçen burç ve ay menzillerine ait kavramları tarif etmek gerekir. **el-Esed: Aslan burcu:** Ekliptik üzerinde yer alan burçların beşincisi.[823] **el-Zirâ‘** Ayın yedinci konağı, ikizlerin başında iki parlak yıldızdır.[824] **el-Cebhe** Ayın onuncu konağı, hayvanın (aslanın) zikzak şeklinde sıralanmış dört parmak yıldızıdır.[825]

Mana: "Ey ahali! Aslanın iki pençesi ve alnı (ayın iki konağı) arasında sevinilen bulutu kim gördü (bana da haber verin)."

İstişhâd Yönü: İki tane aynı muzafun ileyh olduğunda birinci muzafun ileyh ikicinin varolmasından dolayı hazfedilir. Bu beyitte de iki muzafun ileyh vardır. Bunlar zamir (ه) ve أسد kelimeleridir. İkincinin gelmesiyle ذِرَاعَيْ'den sonraki muzafun ileyh hazf olmuş, ذِرَاعَيْ yine muzaf olarak kalmış ve ondan sonra gelen الْأَسَدِ kelimesi ona delalet etmektedir. Şayet ilk muzafun ileyh hazf olmasaydı, beytin aslı بَيْنَ ذِرَاعَيْ وَجَبْهَتِهِ الْأَسَدِ şeklinde olurdu.[826]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **122**

Arapça Metin:

فَرِشْنِي بِخَيْرٍ لاَ أَكُونَنْ وَمِدْحَتِي كَنَاحِتِ يَوْمًا صَخْرَةٍ بِعَسِيلِ

---

[821] İbn Sîde el-Batalyevsî, **a.g.e,** s, 113.
[822] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** XV/481.
[823] Yavuz Unat, **a.g.e,** s, 18.
[824] Yavuz Unat, **a.g.e,** s, 64.
[825] Yavuz Unat, **a.g.e,** s, 12.
[826] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 131.

Şair: Bilinmiyor
Bahir: Tavîl

Lügat: الرِّيَاشُ, الرِّيشُ: Maaş, mal, bolluk, bereket. رَاشَ فُلاَناً: Onun durumunu düzeltti, yaşamında ona yardımcı oldu.[827] النَّحْتُ: Soymak, yontmak.[828] Kur'ân-ı Kerimde وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبالِ بُيُوتاً فارِهِينَ: *"Bir de dağlardan ustalıkla evler yontuyorsunuz,"* ifadesi kullanılmaktadır.[829] العَسِيلُ: Aktarın, kendisi ile esans taşını süpürdüğü kıldan yapılmış süpürge.[830]

Mana: Beni sadaka ile zenginleştir. (ta ki) ben (sana sunduğum) medhiyelerle birlikte günün birinde attar süpürgesi ile kaya yontan kişiye benzemeyeyim."

İstişhâd Yönü: Cumhura göre muzâf ve muzâfun ileyh aynı şeyden ibaret oldukları için şiirin zarureti haricinde aralarında fasıl bir kelimenin girmesi caiz değildir. Fakat İbn Mâlik bunu zaruret ve zaruret dışı olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Şâhid beyitte bulunan كَنَاحِتِ يَوْمًا صَخْرَةٍ بِعَسِيلِ örneğinde muzâf olan نَاحِتِ ve muzâfun ileyh olan صَخْرَةٍ sözcükleri arasında muzâfın ma'mûlu konumunda olan يَوْمًا zarfı fasıl olarak gelmiştir. İbn Mâlik bu kullanımı - şiirde olduğu gibi - şiir dışındaki cümlelerde de caiz görmektedir.[831]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

---

827 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "ريش" mad.
828 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "نحت" mad.
829 eş-Şu'ara', 26/149
830 İbn Sîde, **el-Muhassas,** III/269.
831 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 131.

*****

Beyit No: **123**

Arapça Metin:

لأَنْتَ مُعْتَادُ فِي الهَيْجَا مُصَابَرَةٍ يَصْلَى بِهَا كُلُّ مَنْ عَادَاكَ نِيرَانَا

Şair. Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: الهَيْجَاءُ, الهَيْجَا, الهِيَاجُ, الهَيْجُ: Savaş, harb.[832] المُصَابَرَةُ: Sabrın bir üst mertebesi.[833] Ayet-i kerimede " اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ" *"Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun"* fiilleri geçmektedir[834]

Mana: "Şüphesiz sen savaşta sabırlı davranmayı adet edinmişsin, sana düşmanca davranan herkes (sabrından dolayı, savaşın) ateşine girmektedir."

İstişhâd Yönü: Şâhid beyitte bulunan مُعْتَادُ فِي الهَيْجَا مُصَابَرَةٍ örneğinde فِي الهَيْجَا car ve mecruru muzaf (مُعْتَادُ) ve muzafun ileyh (مُصَابَرَةٍ) arasına fasıl olarak gelmiştir. Bir önceki beyitte de zikrettiğimiz üzere İbn Malik'e göre şiirin haricinde de bu tür fasıl kullanılabilir.[835]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **124**

Arapça Metin:

كَمَا خُطَّ الْكِتَابُ بِكَفِّ يَوْمًا يَهُودِيٍّ يُقَارِبُ أَوْ يُزِيلُ

---

832 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "هيج" mad.

833 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "صبر" mad.

834 Âli İmrân, 3/200

835 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 131.

Şair: Heysem b. Rebî‘ Ebû Hayye en-Numeyrî[836] (ö. 183/800)

Bahir: Vâfir

Lügat: الخَطُّ: Kitabet, hat, yazı.[837] الكَفُّ: El, elin bilek kemiğine kadar olan kısmı, avuç içi.[838]

M. Rivayet:

كَمَا خُطَّ الْكِتَابُ بِكَفِّ يَوْمًا يَهُودِيٍّ يُقَارِبُ أَوْ يُعِيدُ[839]

كَتَحْبِيرِ الكِتَابِ بِكَفِّ يَوْمًا يَهُودِيٍّ يُقَارِبُ أَوْ يُزِيلُ[840]

Mana: (sevgilinin metruk diyarı) "Günün birinde Yahudi birinin eliyle, kelimeleri birbirine yakın yahut uzak (dengeli, planlı) tutularak yazılmış kitap hattına benzemektedir."

İstişhâd Yönü: Muzâf ile alakalı olmayan bir kelimenin muzâf ve muzâfun ileyh arasında vaki olması ancak şiirde ve şiirin zaruretinden dolayı caizdir. Şâhid beyitte bulunan بِكَفِّ يَوما يَهُودِيٍّ örneğinde muzâf olan كَفِّ ve muzâfun ileyh olan يَهُودِيٍّ sözcükleri arasına muzâfın ma‘mulu konumunda

---

836 Basra'lı olan şair Numeyr kabilesine mensuptur. Fasih ve usta bir recez şairidir. Emevî ve Abbasî devletleri dönemlerinde yaşamış ve döneminin halifelerini methetmiştir. Hakkında sakar, korkak, cimri ve yalancı olduğu söylenilmektedir. Şöyle dediği rivayet edilir: ceylanın birine ok attım. Attığım ok yaydan çıktığı anda (ceylan misali) bir sevgilimi anımsadım ve okun ardından koşup tüyünden yakaladım. Ağaçtan hiçbir farkı olmayan bir kılıca sahip olan şair, kılıcına "ölüm oyuncağı" adını vermişti. Abbasî halifesi Mansur'un hilafetinin son dönemlerinde ölmüştür. İbn Kuteybe ed-Dîneverî, **a.g.e,** II/762; ez-Ziriklî, **a.g.e,** VIII/103.

837 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "خط" mad.

838 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "كفف" mad.

839 el-Ferâhîdî, **el-Cumel fî'n-nahv,** s, 105.

840 Ebu'l-Hasen Alî b. Abdilazîz el-Kādî el-Cürcânî, **el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve husûmih,** thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim-Ali Muhammed el-Bicâvî, Matba'atu Îsâ el-Bâbî el-Halebî, bty, s, 464.

olmayan يَوْمًا zarfının gelmiş olması şiirin zaruretinden dolayı caiz görülmüştür.[841]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **125**

Arapça Metin:

نَجَوْتُ وَقَدْ بَلَّ الْمُرَادِيُّ سَيْفَهُ مِنَ ابْنِ أَبِي شَيْخِ الأَبَاطِحِ طَالِبِ

Şair: Hz. Mu'âviye b. Ebî Sufyân[842] (m. 603/680)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

وَقَتْكَ وَأَسْبَابُ الْأُمُورِ كَثِيرَةٌ مَنِيَّةُ شَيْخٍ مِنْ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبِ[843]

Lügat: البَلَلُ: Islaklık.[844] أَبَاطِحُ, البَطْحَاءُ: İçinde ufak taşların olduğu geniş dere. قُرَيْشُ البِطَاحِ: Mekke'de bulunan iki dağ arasında ikamet edenler.[845]

---

[841] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 132.

[842] Şam'da Emevî devletinin kurucusu ve arapların mümtaz dâhilerindendir. Hicretten yirmi yıl önce miladî 603 yılıda Mekke'de dünyaya gelen Hz. Muaviye, Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olmuştur. Hat ve hesap bilgisinden dolayı Peygamber (s.a.v.) onu vahiy kâtibi olarak tayin etmiştir. Aynı zamanda fasih, halim ve vakur bir kişiliğe sahip olan Muaviye, uzun boylu, yapılı ve beyaz tenli idi. Hilafeti döneminde birçok yeniliklere imza atmıştır. Peygamberden (s.a.v.) yüz otuz hadis rivayet etmiştir. Miladî 630 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/261.

[843] Suleyman b. Ahmed et-Taberânî, **el-Mu'cemu'l-kebîr,** thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, bty, I/97.

[844] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "بلل" mad.

[845] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "بطح" mad.

Kıssa: Bu kasidenin inşâdına sebep olan hadisenin İslam devletinin bütünüyle değişmesini sağladığını söylersek mübalağa etmemiş oluruz. Dolayısıyla burada kasidenin inşâd sebebini ayrıntılı bir şekilde aktarmamız mümkün değildir. Kısaca değinecek olursak;

Abdurrahman b. Mulcem (ö. 40/660), Burek b. Abdillah (ö. 40/660) ve ‘Amr b. Bekr (ö. 40/660) isimli hâriciler Hz. Ali (m. 600/661), Hz. Mu‘âviye (m. 603/680) ve ‘Amr b. ‘As’ı (ö. 43/664) öldürmek üzere anlaşırlar. Kılıçlarına zehir sürerler ve aralarında herbirinin öldürmesi gereken kişinin bulunduğu şehirde Ramazan ayının 27. gecesinde hazır bulunup pusuda beklemeyi kararlaştırırlar.

İbn Mulcem Kufe’ye, Burek Dımaşk’a, ‘Amr b. Bekr de Mısır’a gider. Ramazan ayının 27. gecesinde Hz. Ali insanları sabah namazına uyandırmak için camiye çıkarken İbn Mulcem tarafından şehid edilir. Burek de aynı gece sabah namazına çıkan Hz. Muaviye’ye saldırır ve onu kılıçla yaralar. Fakat Hz. Muaviye tedavi edilir ve iyileşir. ‘Amr b. Bekr ise pusuda ‘Amr b. ‘As’ın camiye çıkmasını beklerken tevafuken şiddetli bir karın sancısına düçar kalan ‘Amr b. ‘As, namaz kıldırmak için kendi yerine nâibi Hârice’yi gönderir. Çıkanın ‘Amr b. ‘As olduğunu düşünen ‘Amr b. Bekr, Hârice’ye saldırır ve onu öldürür. Hz. Ali’nin şehadet haberini alan Hz. Muaviye bu kasideyi inşâd eder.[846]

Mana: “Murâd kabilesine mensub kişi (İbn Mulcem), kılıcını Mekke’nin reisi Ebû Talib’in oğlunun kanıyla ıslatmışken ben (ölümden) kurtuldum.”

İstişhâd Yönü: Muzâf ve muzâfun ileyh arasına muzâfa ait bir sıfatın fasıl olarak gelmesi zaruret-i şi‘riyye haricinde caiz değildir. Şâhid beyitte bulunan مِنَ ابْنِ أَبِي شَيْخِ الأَبَاطِحِ طَالِبِ örneğinde muzâf olan أبي ve muzâfun ileyh olan طَالِبِ

[846] el-‘Aynî, **a.g.e,** II/581.

sözcükleri arasına muzâfın sıfatı olan شَيْخِ الأَبَاطِحِ tamlamasının fasıl olarak gelmiş olması şiirin zaruretinden dolayı caiz görülmüştür. Beyit mensûr bir ibarede مِنَ ابْنِ أَبِي طَالِبِ شَيْخِ الأَبَاطِحِ şeklinde kullanılmalıdır.[847]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **126**

Arapça Metin:

وِفَاقُ كَعْبُ بُجَيْرٍ مُنْقِذٌ لَكَ مِنْ تَعْجِيلِ تَهْلُكَةٍ والخُلْدِ فِي سَقَرِ

Şair: Buceyr b. Zuheyr el-Muzenî[848] (ö. ?)

Bahir: Basît

Lügat: الوِفَاقُ:Mavafakat, anlaşmak, yardımlaşmak.[849] النَّقْذُ: Selamet, kurtuluş.[850] سَقَرُ: Cehennemin isimlerinden biri.[851]

---

847 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 132.

848 Kaynaklarda Buceyr b. Zuheyr hakkında yeterince malumat bulunmamaktadır. Ebû 'Amr b. Abdilber'in zikrettiğine göre Büceyr ve kardeşi Ka'b (kaside-i burde'nin yazarı) iyi şairlerdir. Babaları (Züheyr İbn Ebî Sulma) ise cahiliye döneminin önde gelen büyük şairlerindendir. Buceyr Peygamber (s.a.v.) efendimizin huzuruna gelip Müslüman olmuştur. Mekke'nin Fethi ve daha sonra Müslüman olan kardeşi Ka'b hakkında inşâd etiği beyitler nakledilmektedir. Salâhuddîn es-Safedî, **a.g.e,** X/50.

849 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "وفق" mad.

850 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "نقذ" mad.

851 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh**, "سقر" mad.

Kıssa: Bu beytin kıssası müstakil olarak zikredilmemiştir. Fakat Şair Buceyr'in İslam dinini benimsedikten sonra kardeşi Ka'b b. Zuheyr (ö. 26/645) ile yaşadıkları incelendiğinde beytin inşâd sebebi tahmin edilebilir. Şöyle ki, Buceyr'in islamiyeti kabul ettiğini haber alan Ka'b, kendisini hicveden bir şiir söyler. Söylediği şiir Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e ulaşınca Peygamber sinirlenerek şöyle der: "Her kim Ka'b b. Zuheyr ile karşılaşırsa onu öldürsün." Buceyr, kardeşi Ka'b b. Zuheyr'e (ö. 26/645) kendisini kurtarmasını içeren bir mektup gönderir. Ardından Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in, yanına gelip şehadet getirenin şehadetini kabul ettiğini, daha önce yaptıklarını yok saydığını, gelip Müslüman olmasını tavsiye eden bir mektup daha gönderir.

Ka'b b. Zuheyr Peygamber'in (s.a.v.) huzuruna gelir, islamiyeti kabul eder ve kaside-i burde diye meşhur olan kasidesini inşâd eder.[852]

Şair Buceyr, kardeşine İslamı kabul etmesini tavsiye ederken "Ey Ka'b kardeşin Buceyr'e -İslamı kabul etmekte- mutabık olman seni hemen (dünyada) helak olmaktan ve cehennemde ebedi kalmaktan kurtarır," demiş olması kuvvetli muhtemeldir.

Mana: "Ey Ka'b! (kardeşin) Buceyr'e (İslamı kabul etmekte) mutabık olman seni hemen (dünyada) helak olmaktan ve cehennemde ebedi kalmaktan kurtarır."

İstişhâd Yönü: Münâdânın muzâf ve muzâfun ileyh arasına fasıl olması zarûret-i şi'riyye haricinde caiz değildir. Şâhid beyitte bulunan وِفَاقُ كَعْبُ بُجَيْرٍ örneğinde muzâf olan وِفَاقُ ve muzâfun ileyh olan بُجَيْرٍ kelimeleri arasına münâdâ konumunda olan كَعْبُ isminin gelmiş olması şiirin

---

[852] Ali b. Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Esîr, **Usdu'l-gâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe,** thk. Ali Muhammed Mu'avvad-Adıl Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, IV/449.

zaruretinden dolayı caiz görülmüştür. Beytin mensur hali وفاق بجير يا كعب şeklinde olmalıdır.[853]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

28. MÜTEKELLİM YÂ'SINA İZÂFE

Beyit No: **127**

Arapça Metin:

سَبَقُوا هَوَيَّ وَأَعْنَقُوا لِهَوَاهُمُ فَتُخُرِّمُوا وَلِكُلِّ جَنْبٍ مَصْرَعُ

Şair: Huveylid b. Hâlid, Ebû Zueyb el-Huzelî[854] (ö. 27/648)

Bahir: Kâmil

K. Matla'ı:

أَمِنَ المَنُونِ وَرَيْبِهَا تَتَوَجَّعُ وَالدَهرُ لَيسَ بِمُعتِبٍ مَنْ يَجزَعُ[855]

---

[853] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 132.

[854] İsmi Huveylid b. Halid olan şair daha çok Ebû Zueyb el-Huzelî künyesi ile tanınmıştır. Câhiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış muhadram şairlerdendir. Peygamber (s.a.v.) efendimizin vefat ettiği gece huzura gelmiş ve Peygamber'i (s.a.v.) kefenlenmiş halde görmüştür. Medine'de ikamet etmiş, savaş ve fetihlere katılmıştır. Abdullah b. Sa'd komutasında savaşçı olarak Afrika'ya gitmiştir. Abdullah b. Zubeyr ve bir grup sahabe ile fetih müjdecisi olarak Afrika'dan dönerken Mısır'da vefat etmiştir. Huzeyl kabilesinin tartışmasız en büyük şairidir. İnşâd ettiği şiirler arasında en meşhur olanı aynı yıl içersinde taundan ölen beş evladı için yazmış olduğu mersiyesidir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/325.

[855] Huveylid b. Hâlid, Ebû Zueyb el-Huzelî, **Divânu Ebî Zueyb el-Huzelî,** thk. Ahmed Halil eş-Şâlî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2014, s, 47.

Lügat: الأَهْوَاءُ; الهَوَى: Nefsin irade ettiği şeyler, arzu, istek.[856] اخْتَرَمَهُمُ الدَّهْرُ وَ تَخَرَّمَهُمْ: "Zaman onlarını kökünü kuruttu, onları helak etti"[857] مَصَارِعُ القَوْمِ: Ölüm anında düşme yeri.[858]

M. Rivayet:

سَبَقُوا هَوَىَّ وَأَعْنَقُوا لِهَوَاهُمُ فَتَصَرَّعُوا وَلِكُلِّ جَنْبٍ مَصْرَعُ[859]

سَبَقُوا هَوَىَّ وَأَعْنَقُوا لِهَوَاهُمُ فَفَقَدْتُهُمْ وَلِكُلِّ جَنْبٍ مَصْرَعُ[860]

سَبَقُوا هَوَىَّ وَأَعْنَقُوا لِهَوَاهُمُ فَتَفَرَّقُوا وَلِكُلِّ جَنْبٍ مَصْرَع[861]

Kıssa: Şair Mısır'a göçüp orada ikamet eden ve aynı yıl içersinde Taun vebasından dolayı ölen beş evladın ölümü üzerine bu mersiyeyi inşad etmiştir.

Mana: "(Oğullarım) Benim arzularımın önüne geçip kendi arzuları için acele ettiler ve ardarda öldüler, her canlının bir ölüm yeri vardır."

İstişhâd Yönü: Huzeyl kabilesi sonu maksûr olan kelimeleri Yâ-i mütekellime izafe ettikleri vakit, maksûr kelimenin sonundaki elif harfini yâ harfine dönüştürüp her iki yâ harflerini birbirinde idğâm ederler. (diğer lügatların tümünde ise maksûr kelimenin sonundaki elif harfine dokunulmaz). Şâhid beyitte bulunan هَوَىَّ örneği Huzeyl kabilesinin lügatine göre gelmiştir. Meşhur kullanıma göre ise هَوَاىَ şeklindedir.[862]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-

---

856 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "هوي" mad.

857 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "خرم" mad.

858 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "صرع" mad.

859 İbn 'Atiyye el-Endulusî, **a.g.e**, II/370.

860 Usâme b. Munkız, **el-Menâzıl ve'd-diyâr,** thk. Mustafa Hicâzî, Dâru Su'âd es-Sabâh, Kahire 1992, s, 421.

861 Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** I/487.

862 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 133.

Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Delîlu's-Sâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ.

29. İSM-İ FÂİLİN AMEL ETMESİ

Beyit No: **128**

Arapça Metin:

كَنَاطِحٍ صَخْرَةً يَوْماً لِيُوْهِنَهَا فَلَمْ يَضِرْهَا وَأَوْهَى قَرْنَهُ الوَعِلُ

Şair: Meymûn b. Kays, el-A'şâ (ö. 7/629)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

وَدِّعْ هُرَيْرَةَ إِنَّ الرَّكْبَ مُرْتَحِلُ وَهَلْ تُطِيقُ وَدَاعًا أَيُّهَا الرَّجُلُ[863]

Lügat: وَهَى, يَهِي, وَهْياً: Zayıflamak, yıpranmak.[864] الوُعِلُ, الوَعِلُ: Dağ tekesi, dağ keçisi.[865] الصَخْرُ: Büyük taş parçası, büyük kaya.[866]

M. Rivayet:

كَنَاطِحٍ صَخْرَةً يَوْماً لِيَفْلِقَهَا فَلَمْ يَضِرْهَا وَأَوْهَى قَرْنَهُ الوَعِلُ[867]

كَنَاطِحٍ صَخْرَةً يَوْماً لِيَقْلَعَهَا فَلَمْ يَضِرْهَا وَأَوْهَى قَرْنَهُ الوَعِلُ[868]

Kıssa: Bu kasidenin kıssası 47 no'lu beyitte zikredilmiştir.

Mana: "(O adam) günün birinde yerinden sökmek için bir kayaya toslayan ve ona zarar veremeyip boynuzunu yıpratan dağ tekesi gibidir."

---

863 A'şâ el-Kebîr, **a.g.e,** s, 55.

864 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "وهي" mad.

865 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "وعل" mad.

866 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "صخر" mad.

867 A'şâ el-Kebîr, **a.g.e,** s, 61.

868 Usâme b. Munkız, **el-Bedî' fî nakdi'ş-şi'r,** thk. Ahmed Ahmed Bedevî-Hâmıd Abdulmecîd, Vezâretu's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, el-Cumhuriyetu'l-'Arabiyeti'l-Muttahide, bty, s, 54,

İstişhâd Yönü: İsm-i fâ‘ilin amel edebilmesi için kendinden önce geçen istifhâm, nidâ, nefiy edatlarından birine itimat etmesi veya bir mevsufa sıfat ya da müsned olması gerekir. Sıfat olan ism-i fâ‘ilin mevsûfu mezkûr veya mükadder olabilir. Şâhid beyitte bulunan كَنَاطِحٍ صَخْرَةً örneğinde نَاطِحٍ sözcüğü ism-i fâ‘il olup mükadder olan وَعِلٍ mevsûfun sıfatı olduğu için kendinden sonra gelen صَخْرَةً kelimesini mef‘ulu olmak üzere nasb etmiştir. Aslı كَوَعِلٍ نَاطِحٍ صَخْرَةً şeklindedir.[869]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu't-Tasrîh ‘ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: **129**

Arapça Metin:

ضَرُوبٌ بِنَصْلِ السَّيْفِ سُوقَ سِمَانِهَا إِذَا عَدِمُوا زَاداً فَإِنَّكَ عَاقِرُ

Şair: Abdumenâf b. Abdilmuttalib, Ebû Tâlıb[870] (m. 540/620)

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

أَرِقْتُ وَدَمْعُ العَيْنِ فِي العَيْنِ غَائِرُ وَجَادَتْ بِمَا فِيهَا الشُّؤُونُ الأَعَاوِرُ[871]

---

[869] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 136.

[870] İsmi Abdulmenâf b. Abdilmuttalib'tır. Miladî 540 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Ali'nin babası, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) de amcası, koruyucu ve mürebbisidir. Hâşım kabilesinin kahramanı, reisi ve hatibi idi. Peygamber (s.a.v.) onun evinde yetişmiş ve çocukluğunda onunla beraber Şam diyarına sefere çıkmıştır. Peygamber (s.a.v) risâletini izhar edince kendisi öldürmeye çalışanlardan korumuş fakat Paygamberin islam çağrısına cevap vermemiştir. Miladî 620 yılında yine Mekke'de yaşamını yitirmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/166.

Lügat: النَّصْلُ: Kılıcın keskin ucu.[872] سُوقٌ, السَّاقُ: Ayak, bacak, sak.[873] عَقَرَ: yaraladı. عَقَرَ الْبَعِيرَ وَالْفَرَسَ بِالسَّيْفِ: Kılıçla deve veya atın ayaklarına vurdu.[874]

Kıssa: Ebû Tâlib (m. 540/620) bu mersiyede ticaret amacıyla Şam vilayetine giden ve Serv-i Suhaym denilen bölgede yaşamını yitiren eniştesi (‘Atike Bint Abdilmuttalıb’ın eşi) Ebû Umâme’ye ağıt yakmaktadır.[875]

Mana: “Onlar (Misafirler) azık bulamadıkları vakit, sen kılıcının keskin ucuyla semiz develerin ayaklarına çokça vurursun (kesersin) ve şüphesiz sen deve kesensin.”

İstişhâd Yönü: فَعِلٌ, فَعِيلٌ, فَعُولٌ, مِفْعَالٌ, فَعَّالٌ mübâlağa sigaları, İsm-i fâ‘ilin amel etme şartları ile amel edebilirler. Şâhid beyitte bulunan ضَرُوبٌ بِنَصْلِ السَّيْفِ سُوقَ سِمَانِهَا mısrasında bulunan ضَرُوبٌ sigası mükadder olan mübtedaya haber (müsned) olduğu için ism-i fâ‘il gibi amel etmiştir. Zira içinde müstetir olan zamir mahallen merfu‘ olup faili ve سُوقَ sözcüğü de lafzen mansûb olup mef‘ulu konumundadır.[876]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Hem‘u’l-Hevâmi‘; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Evdâhu’l-Mesâlik; Şerhu Katri’n-Nedâ; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb; Tevdîhu’Mekâsıd ve’l-Mesâlik.

*****

---

871 Abdumenâf b. Abdilmuttalib, Ebû Tâlıb, **Divânu Ebî Tâlıb,** thk. Muhammed et-Tûncî, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut 1994, s, 45.

872 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “نصل” mad.

873 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “سوق” mad.

874 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “عقر” mad.

875 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/146.

876 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 136.

Beyit No: **130**

Arapça Metin:

حَذِرٌ أُمُوراً لَا تَضِيرُ وآمِنٌ مَا لَيْسَ مُنْجِيَهِ مِنَ الأَقْدَارِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Kâmıl

Lügat: الْحَذَرُ: Korunmak, ihtiyatlı davranmak. رَجُلٌ حَذِرٌ: Dikkatli, sakınan, korunan.[877] ضَارَهُ الأَمْرُ, يَضِيرُه, ضَيْراً: Ona zarar, ziyan verdi.[878]

M. Rivayet:

حَذِرٌ أُمُوراً لَا تُخَافُ وآمِنٌ مَا لَيْسَ مُنْجِيَهِ مِنَ الأَقْدَارِ[879]

حَذِرٌ أُمُوراً لَا تَضِيرُ وَتَارِكٌ مَا لَيْسَ مُنْجِيَهِ مِنَ الأَقْدَارِ[880]

Mana: "O, kendisine zarar vermeyecek şeylerden aşırı korunan ve kendisini kaderinden kurtaramayacak şeylerden de güven duyan biridir."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte aktardığımız malumata binaen bu şâhid beyitte bulunan حَذِرٌ sigası haber (müsned) konumunda olduğu için ism-i fâ'il gibi amel etmiştir. İçinde müstetir olan gizli zamir mahallen merfu' faili, kendisinden sonra gelen أُمُوراً sözcüğü de lafzen mansûb olup mef'ûludur.[881]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Nazım; Şerhu İbn 'Akil; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

---

877 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "حذر" mad.

878 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "ضير" mad.

879 Sîbeveyhi, **a.g.e,** I/113.

880 es-Serrâc, **a.g.e,** I/54.

881 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 137.

30. MASDAR KALIPLARI

Beyit No: 131

Arapça Metin:

بَاتَتْ تُنَزِّى دَلْوَهَا تَنْزِيًّا كَمَا تُنَزِّي شَهْلَةٌ صَبِيًّا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

Lügat: التَنَزِّي: Sıçramak, hızlı davranmak.[882] الشَّهْلَةُ: Kocakarı.[883]

M. Rivayet:

بَاتَ يُنَزِّى دَلْوَهُ تَنْزِيًّا كَمَا تُنَزِّي شَهْلَةٌ صَبِيًّا[884]

فَهْيَ تُنَزِّى دَلْوَهَا تَنْزِيًّا كَمَا تُنَزِّي شَهْلَةٌ صَبِيًّا[885]

Mana: "O bayan, kovasını acûze bir bayanın bir bebeği (itina ve özenle) hareket ettirmesi gibi (kuyudan) çıkarıyor."

İstişhâd Yönü: Kıyâsa göre نزّي fiilinin masdarı تَنْزِيَةً şeklinde - tıpkı زَكَّى تَزْكِيَةً gibi - sonu ة ile gelmelidir. Buna muhalif olan masdarlar semâ'î masdarlardır. Şâhid beyitte bulunan بَاتَتْ تُنَزِّى دَلْوَهَا تَنْزِيًّا mısrasında تُنَزِّى fiilinin masdarı تَنْزِيَةً değil de تَنْزِيًّا olarak gelmiş olması kıyâsa muhaliftir. Bu şekilde gelen masdarlar semâ'î olarak değerlendirilir.[886]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

---

882 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "نزا" mad.

883 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "شهل" mad.

884 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e**, VI/53.

885 İbn Hişâm, **Evdahu'l-mesâlik,** II/30.

886 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 141.

31. İSM-İ FÂİLE BENZEYEN SIFAT

Beyit No: **132**

Arapça Metin:

فَعُجْ بِهَا قِبَلَ الأَخْيَارِ مَنْزِلَةً وَالطَّيِّبِي كُلِّ مَا التَّاثَتْ بِهِ الأُزُرُ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bahir: Basît

K. Matla‘ı:

زَارَتْ سُكَيْنَةُ أطْلاحاً أناخَ بِهِمْ شَفَاعةُ النّوْمِ للعَيْنَينِ وَالسّهَرُ[887]

Lügat: عَجْعَج بِالنَّاقَة: Deveye “عَاجِ عَاجِ” diyerek bir şeye doğru çevirdi, doğrulttu.[888] الالْتِيَاثُ: Karışmak, sarınmak, bürülmek.[889] أُزُرٌ, آزِرَةٌ, الْإِزَارُ: Peştamal, eteklik.[890]

M. Rivayet:

فَعُجْتُهَا قِبَلَ الأَخْيَارِ مَنْزِلَةً وَالطَّيِّبِي كُلِّ مَا التَّاثَتْ بِهِ الأُزُرُ[891]

Mana: “Deven ile konum olarak en hayırlı olanlara ve peştemalleri (avret mahalline) sarılı olan iffetlilere doğru yönel.”

İstişhâd Yönü: Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlu ya ال takısı alarak, ya izâfe edilerek, ya da mücerred olarak gelmelidir. Muzâf olan ma‘mul sekiz kısma ayrılmaktadır. Bunlardan biri sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlunun mevsule izafe edilmesidir. Şâhid beyitte bulunan وَالطَّيِّبِي كُلِّ مَا التَّاثَتْ بِهِ الأُزُرُ mısrasında sıfat-ı müşebbehe olan الطَّيِّبِي kelimesinin

---

887 el-Ferazdak, **a.g.e,** s, 164.

888 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “عجج” mad.

889 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “لوث” mad.

890 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “أزر” mad.

891 el-‘Aynî, **a.g.e,** III/62.

ma‘mûlu olan كُلِّ sözcüğü, mevsul olan مَا edatına izâfe edilmiştir.[892]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tavdîhu'l-Mekâsıd Ve'l-Mesâlık; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

*****

Beyit No: 133

Arapça Metin:

أَسِيلاَتُ أَبْدَانٍ دِقَاقٍ خُصُورُهَا وَثِيْرَاتُ مَا التَفَّتْ عَلَيْهِ المَآزِرُ

Şair: 'Umer b. Ebî Rabî'a el-Kureşî[893] (ö.93/712)

Bahir: Tavîl

Lügat: الأَسِيلُ من الخُدُودِ: Uzun ve yumuşak yanak.[894] خُصُورٌ, الخَصْرُ: İnsanın orta kısmı, bel, böğür.[895] امْرَأَةٌ وَثِيرَةٌ: Kaba eti dolgun olan kadın.[896]

M. Rivayet:

أَسِيلاَتُ أَبْدَانٍ رِقَاقٍ خُصُورُهَا وَثِيْرَاتُ مَا التَفَّتْ عَلَيْهِ المَآزِرُ[897]

---

892 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 147.

893 644 yılında Hz. Ömer'in vefat ettiği gece dünyaya gelmiştir. Bu sebepten dolayı kendisine Ömer ismi verilmiştir. Kureyş kabilesinin Mahzûm koluna mensuptur. el-Ferazdak ve Cerir'in bulunduğu tabakadandır. Ayrıca Kureyş kabilesinin en büyük şairidir. Abdulmelik b. Mervân'ın huzuruna gelir ve halifeden izzet ve ikram görürdü. Ömer b. Abdilaziz'e, şairin hacı eşlerine müdahale ettiği ve onlar hakkında aşk şiirleri söylediği iletilince Ömer b. Abdilaziz onu Dehlek'e (Kızıldenizin güneyinde bulunan adalar) sürmüştür. Daha sonra katıldığı bir deniz savaşında içinde bulunduğu geminin yanması sonucu miladî 712 yılında boğularak vefat etmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/52.

894 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "أسل" mad.

895 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "خصر" mad.

896 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "وثر" mad.

897 Zeynuddîn el-Mısrî, **a.g.e,** I/698.

Mana: "O bayanların boyları uzun, belleri ince ve eteklerinin örttüğü yerleri (kaba etleri) de dolgundur."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte zikrettiğimiz üzere sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlu ya ال takısı alarak, ya izâfe edilerek ya da mücerred olarak gelmelidir. Şâhid beytin ikinci mısrasında bulunan وَثِيْرَاتُ مَا التَفَّتْ örneğinde sıfat-i müşebbehe olan وَثِيْرَاتُ kelimesinin ma'mulu olan مَا mevsûlu izâfe ve ال takısından mücerred bir halde gelmiştir.[898]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekûdî; Şerhu'l-Eşmûnî, Hâşiyetu's-Sabbân; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: **134**

Arapça Metin:

أَزُورُ امْرَأً جَمًّا نَوَالٌ أَعَدَّهُ لِمَنْ أَمَّهُ مُسْتَكْفِيًا أَزْمَةَ الدَّهْرِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: الجَمُّ: Çok fazla, bol.[899] النَّوَالُ: Bahşiş, bağış, ihsan.[900] أَمَّ, تَأْمِيم: Kast etmek, niyet etmek.[901] أَزَمَ عَلَيْهِمُ العَامُ والدَّهْرُ, يَأْزِمُ, أَزْماً: Şiddetli kıtlık yaşadılar. الأَوَازِمُ: Zor ve çetin yıllar.[902]

Mana: "Ben, kendisini kast edenlere, zamanın sıkıntısına yetecek kadar bol ihsan hazırlamış bir adamı ziyaret ediyorum."

---

898 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 147.

899 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "جمم" mad.

900 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "نول" mad.

901 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "أمم" mad.

902 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "أزم" mad.

İstişhâd Yönü: Şâhid beyitte bulunan جَمًّا نَوَّالٌ أَعَدَّهُ örneğinde sıfat-ı müşebbehe olan جَمًّا kelimesinin ma‘mûlu olan نَوَّالٌ sözcüğü izâfe ve ال takısından tecerrüd edilmiş ve mevsuftur. Çünkü kendisinden sonra gelen أَعَدَّهُ cümlesi mahallen merfu‘ olup نَوَّالٌ sözcüğünün sıfatıdır.[903]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekûdî; Şerhu'l-Eşmûnî, Hâşiyetu's-Sabbân; Tavdîhu'l-Mekâsıd Ve'l-Mesâlık; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: 135

Arapça Metin:

حَسَنُ الوَجْهِ طَلْقُهُ أَنْتَ فِي السِّلْمِ وَفِي الحَرْبِ كَالِحٌ مُكْفَهِرُّ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Hafîf

Lügat: طَلْقُ الْوَجْهِ: Sevinçli, güler yüzlü.[904] الكُلُوحُ: Somurturken dişlerin gözükmesi, somurtmak.[905] " تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كالِحُونَ" *"Ateş yüzlerini yalar ve onlar orada sırıtır kalırlar."* ifadesi kullanılmaktadır..[906]" الْمُكْفَهِرُّ الْوَجْهِ: Asık suratlı somurtkan; sert, katı ve toprak renginde olan çehre.[907]

Mana: "Sen barışta güzel ve güleç yüzlü, savaşta ise asık suratlı ve somurtkansın."

İstişhâd Yönü: Bu beyit nahiv kaynaklarında sıfat-i muşebbehenin farklı kaidelerini delillendirmek için kullanılmıştır. el-Mekkûdî (ö. 807/1405) ise bu beyti sıfat-ı

---

903 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 147.

904 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "طلق" mad.

905 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "كلح" mad.

906 el-Mu'minûn, 23/104.

907 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "كفهر" mad.

müşebbehenin müttasıl zamirde amel ettiğini teyid etmek için zikretmiştir. Beyitte bulunan طَلْقُهُ örneğinde sıfat-ı müşebbehe olan طلق sözcüğü müttasıl olan ه zamirinde amel etmiştir.[908]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekûdî; Şerhu'l-Eşmûnî, Hâşiyetu's-Sabbân; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

32. TA'ACCÜB FİİLLERİ

Beyit No: **136**

Arapça Metin:

جَزَى اللَّهُ عَنِّي وَالجَزَاءُ بِفَضْلِهِ رَبِيعَةَ خَيْرًا مَا أَعَفَّ وَأَكْرَمَا

Şair: Hz. Ali b. Ebî Tâlib[909] (600/661)

Bu beyit nahiv kaynaklarının tümünde Hz. Ali'ye isnad edilmiştir. Fakat Hz. Ali'ye nisbet edilen divanda zikredilen rivayet ile nahiv kitaplarında geçen rivayetler birbirinden çok faklıdır. Divanda geçen rivayet şu şekildedir:

جَزَى اللهُ قَوْمًا قَاتَلُوا فِي لِقَائِهِمْ لِذِي البَأْسِ خَيْرًا مَا أَعَفَّ وَأَكْرَمَا[910]

Bahir: Tavîl

---

908 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 149.

909 Milâdî 600 yılında Mekke'de doğmuştur. Peygamber'imiz (s.a.v.) Hücre-i saadetinde yetişmiş, eğitilmiş ve ömrü boyunca da Peygamber'den ayrılmamıştır. Hz. Hatice'den sonra ilk iman eden kişi olan Hz. Ali, Hulefa-i Raşidînin dördüncüsü ve cennet ile müjdelenen on sahabeden biridir. Aynı zamanda Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in amcasıoğlu ve damadıdır. İslamın hatiplerinden ve yiğit kahramanlarındandır. Seferlerin birçoğunda ordunun sancağı kendisine teslim edilmiştir. Hilafeti döneminde Cemel Vakası ve Sıffîn savaşı yaşanmıştır. Onbiri erkek onyedisi kız olmak üzere toplamda yirmisekiz çocuk babası olan Hz. Ali, 661 yılında İbn Mulcem tarafından suikaste uğrayarak şehid edilmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/295-296.

910 Ali b. Ebî Tâlıb, **Divânu'l-İmâm 'Ali,** thk. Na'îm Zerzûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985, s, 171.

K. Matla‘ı:

لَنَا الرَّايَةُ الحَمْرَاءُ يَخْفِقُ ظِلُّهَا إِذَا قِيلَ قَدِّمْهَا حَضِينُ تَقَدَّمَا[911]

Lügat: جَزَاءٌ, يَجْزِي, جَزَى: İyilik veya kötülükle ona karşılık verdi.[912] اللَّطَفُ: İyilik ve ödüllendirmek.[913] العِفَّةُ: Helal ve güzel olmayan şeylerden sakınmak, iffet.[914]

M. Rivayet:

جَزَى اللَّهُ عَنِّي وَالجَزَاءُ بِلُطْفِهِ رَبِيعَةَ خَيْرًا مَا أَعَفَّ وَأَكْرَمَا[915]

جَزَى اللَّهُ عَنِّي وَالجَزَاءُ بِكَفِّهِ رَبِيعَةَ خَيْرًا مَا أَعَفَّ وَأَكْرَمَا[916]

جَزَى اللَّهُ عَنَّا وَالجَزَاءُ بِفَضْلِهِ رَبِيعَةَ خَيْرًا مَا أَعَفَّ وَأَكْرَمَا[917]

Kıssa: Genç yaşına rağmen Sıffîn savaşında kırmızı sancağı ile ilerleyen Rebî‘a kabilesinden Hudayn b. Munzir’i (ö. 97/715) gören Hz. Ali, onun ilerleyişine hayran kalır ve bu kasideyi inşâd eder.[918]

Mana: “Allah (cc) Rebî‘a kabilesini iyilikle mükâfatlandırsın. Mükâfat da onun lütfundandır. Onlar ne kadar iffetli! Ve ne kadar asaletliler!”

İstişhâd Yönü: Taaccüb fiillerinde (hayret ve şaşkınlık bildiren fiillerde) bazen müteaccebu minh hazfedilir. Şâhid beyitte bulunan مَا أَعَفَّ وَأَكْرَمَا örneğinde مَا أَفْعَلَ kalıbında gelen taaccüb fiilinde, müteaccebu minh konumunda olan ve kendinden önce zikredilen رَبِيعَةَ ismine dönen çoğul zamiri hazfedilmiştir. Cümlenin aslı مَا أَعَفَّهُمْ وَأَكْرَمَهُمْ şeklindedir.[919]

---

911 Ali b. Ebî Tâlıb, **a.g.e,** s, 170.
912 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “جزي” mad.
913 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “لطف” mad.
914 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “عفف” mad.
915 İbn Sâiğ, **a.g.e,** I/512.
916 İbn Abdirabbih, **el-‘İkdu’l-ferîd,** V/87.
917 Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** II/27.
918 Ali b. Ebî Tâlıb, **a.g.e,** s, 170.
919 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 152.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **137**

Arapça Metin:

وَقَالَ نَبِيُّ الْمُسْلِمِينَ تَقَدَّمُوا وَأَحْبِبْ إِلَيْنَا أَنْ يَكُونَ الْمُقَدَّمَا

Şair: el-'Abbâs b. Mirdâs es-Sulemî[920] (ö. 18/639)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

مَنْ مُبْلِغُ الأَقْوَامَ أَنَّ مُحَمَّدَا رَسُولَ الإِلَهِ رَاشِدٌ حَيْثُ يَمَّمَا[921]

M. Rivayet:

وَقَالَ نَبِيُّ الْمُؤْمِنِينَ تَقَدَّمُوا وَحُبَّ إِلَيْنَا أَنْ نَكُونَ الْمُقَدَّمَا[922]

Kıssa: Şair bu kasidesinde Mekke ve Huneyn fetihlerini zikretmektedir.

Mana: "(Savaş Meydanında) Müslümanların Peygamberi: 'ilerleyin, diye emretti,' onun (Peygamber'in) önde olması bizi acayip sevindirir."

İstişhâd Yönü: Taaccüb fiili ve ma'mûlu arasında zarf veya car ve mecrûrun haricinde bir şeyin fasıl olarak gelmesi

---

920 Ebu'l-Heysem lakabıyla anılan şair, Câhiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış ve Mekke'nin fethinden hemen önce Müslüman olmuştur. Muellefetu'l-Kulûb sahabilerdendir. Câhiliye döneminde içkiyi kötüleyen ve nefsine haram kılanlardandı. Saf bedevî olan şair, peygamber (s.a.v). ile katıldığı gazvelerden sonra Mekke ve Medine'de ikamet etmez hemen çöle, kavminin yanına dönerdi. Kavminin şairi, süvarisi ve önderi idi. Bindiği atın isminden dolayı "Fârisu'l-'Ubeyd" diye çağrılırdı. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde miladi 639 yılında vefat etmiştir. ez-Zirikli, **a.g.e,** III/267.

921 el-'Abbâs b. Mirdâs es-Sulemî, **Divânu'l-'Abbâs b. Mirdâs es-Sulemî,** thk. Yahya el-Cebûrî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1991, s, 141.

922 İbn Mirdâs es-Sulemî, **a.g.e,** s, 142.

caiz değildir. Şâhid beyitte bulunan وَأَحْبِبْ إِلَيْنَا أَنْ يَكُونَ المقَدَّمَا mısrasında taaccüb fiili olan أَحْبِبْ fiili ile ma'mulu olan أَنْ يَكُونَ المقَدَّمَا masdar-ı müevveli arasına, إِلَيْنَا car ve mecrurun fasıl olarak gelmesi uygun görülmüştür.[923]

Bu beyit taaccüb ve ma'mulu arasında hiçbir fasıl gelemez diyenlere bir reddiye niteliğindedir.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hem'u'l-Hevâmi'; Ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu Katri'n-Nedâ; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delilu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **138**

Arapça Metin:

أُقِيمُ بِدَارِ الحَزْمِ مَا دَامَ حَزْمُهَا وَأَحْرِ إِذَا حَالَتْ بِأَنْ أَتَحَوَّلاَ

Şair: Evs b. Hucr et-Temîmî[924] (ö. m. 530/620)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

صَحَا قَلْبُهُ عَنْ سُكْرِهِ فَتَأَمَّلاَ وَكَانَ بِذِكْرَى أُمِّ عَمْرٍو مُوَكَّلاَ[925]

Lügat: الحَزْمُ: Bir işi ayarında ve güvenli bir şekilde yapmak.[926] التَّحَرِّي: söz ve Fiil ile bir şeyi özgülemeye kastetmek; en layık ve en öncelikli şeyi talep etmek.[927]

---

[923] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 154.

[924] Temîm kabilesinin Câhiliye dönemi şairlerindendir. Miladi 530 yılında doğmuştur. Çok fazla seyahatte bulunmuş ve genellikle Hire kralı 'Amr b. Hind'in yanında ikamet etmiştir. Hikmet içeren şiirler yazmıştır. Uzunca bir ömür yaşamasına rağmen İslam dönemine yetişmeden 620 yılında ölmüştür. ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/31.

[925] Evs b. Hucr et-Temîmî, **Divânu Evs b. Hucr,** thk. Muhammed Yusuf Necm, Dâru Sâdır, Beyrut 1979, s, 82.

[926] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "حزم" mad.

[927] ez-Zebidi, **Tacu'l-'arus,** "حري" mad.

M. Rivayet:

أُقِيمُ بِدَارِ الحَرْبِ مَا دَامَ حَزْمُهَا وَأَحْرِ إِذَا حَالَتْ بِأَنْ أَتَحَوَّلاَ[928]

Mana: "Herşeyin tertipli (ve düzenli) olduğu vatanda, düzen devam ettikçe ikamet edeceğim. O (memleket) değişirse ben de (oradan) ayrılmaya acayip istekliyim."

Beytin muhtelif rivayeti kasidenin matla‘ beyti ile daha uyumlu olduğu için muhtelif rivayeti tercüme etmek gerekir.

"(Ummu ‘Amr) savaş diyarinda ikamet ettiği müddetçe bende ikamet edeceğim. Ummu ‘Amr (oradan) ayrılırsa ben (zaten) ayrılmaya acayip istekliyim."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte değindiğimiz gibi bu beyitte de taaccüb için kullanılan أَحْرِ fiili ile ma‘mûlu olan أَنْ أَتَحَوَّلاَ cümlesi arasında إِذَا حَالَتْ zarfı fasıl olarak gelmiştir. Daha önce belirtiğimiz üzere zarf veya car ve mecrurun taaccüb fiili ve ma‘mûlu arasında fasıl olması caiz görülmüştür.[929]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Nâzım; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem‘u'l-Hevâmı‘.

33. ÖVME VE YERME FİİLLERİ (بِئْسَ ve نِعْمَ)

Beyit No: **139**

Arapça Metin:

تَزَوَّدْ مِثْلَ زَادِ أَبِيكَ فِينَا فَنِعْمَ الزَّادُ زَادُ أَبِيكَ زَادَا

Şair: Cerîr b. ‘Atiyye el-Hatafî (ö. 110/728)

Bahir: Vâfir

K. Matla‘ı:

---

[928] es-Sılmî, **a.g.e,** II/28.

[929] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 154.

أَبَتْ عَيْنَاكَ بِالحَسَنِ الرُّقَادَا وَأَنْكَرْتَ الأَصَادِقَ وَالبِلاَدَا[930]

Mana: "Aramızda babanın yaşantısı gibi yaşa, babanın yaşantısı, yaşantı yönünden ne kadar da güzel bir yaşantıydı."

İstişhâd Yönü: Medih ve zem fiillerinde zahir fa'il ile temyîzin birlikte gelmesi ihtilaflı bir mevzudur. Şâhid beyitin فَنِعْمَ الزَّادُ زَادُ أَبِيكَ زَادَا mısrasında fa'il olan الزَّادُ sözcüğü ile te'kîd için zikredilen ve temyîz olan زَادَا sözcüğünün aynı cümlede gelmiş olması, zahir fa'il ile temyîzin beraber gelebileceğini iddia edenlere delil olmuştur.[931]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu İbn Tûlûn; Delilu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **140**

Arapça Metin:

أَلاَ حَبَّذَا أَهْلُ المَلاَ غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا ذُكِرَتْ مَيٌّ فَلاَ حَبَّذَا هِيَا

Şair: Ğaylân b. 'Ukbe Zu'r-Rumme (ö. 117/735)

Şâ'irâtu'l-'Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm adlı eserde şiirin Kenze el-Minkariyye'ye (ö. 100/718) ait olduğu ve Kenze'nin kendi şiirini Şair Zu'r-Rumme (ö. 117/735) ve sevgilisi Meyye'nin arasını bozmak ve onları ayırmak için Zu'r Rumme'ye atıf ettiği zikredilmektedir.[932]

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَلاَ حَبَّذَا أَهْلُ المَلاَ غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا ذُكِرَتْ مَيٌّ فَلاَ حَبَّذَا هِيَا[933]

---

930 Cerîr el-Hatafî, **a.g.e,** , s.106.

931 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 154.

932 Yemût, **a.g.e,** s, 162.

933 Zû'r-Rumme, **a.g.e,** s, 292.

Lügat: حَبَّذَا الأَمْرُ: Nesne, güzel, hoş oldu.[934] المَلَأُ: Cemaat, kavimlerin eşrafı, sözlerine tabi olunan reisler, önderler.[935]

M. Rivayet:

أَلاَ حَبَّذَا أَهْلُ المَلاَ غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا ذُكِرَتْ هِنْدٌ فَلاَ حَبَّذَا هِيَا[936]

Kıssa: Henüz Zu'r-Rumme (ö. 117/735) ile tanışmamış. Fakat kendisi için yazdığı şiirleri duyan Meyye, Zu'r-Rumme'yi göreceği gün bir deve kesme adağında bulunur. Zu'r-Rumme'yi (hayal ettiğinin aksine) kısa boylu ve siyah tenli biri olarak görünce: "Vah! ne kötü bir şey, Vah ne kısa bir boy," der. Zu'r-Rumme de kasidenin matla'ı olan söz konusu beyit ile ona cevap verir.

أَلاَ حَبَّذَا أَهْلُ المَلاَ غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا ذُكِرَتْ مَيٌّ فَلاَ حَبَّذَا هِيَا

"Doğrusu cemaatın tümü ne kadar da güzeldir. Fakat Meyye anlatılacaksa o çok çirkindir."

Beyti duyan Meyye, yüzünü açar ve: "Yazıklar olsun sana, böyle bir güzellik hakkında bu şiir mi söylenir," der.

Meyye'nin yüzünün güzelliğini gören Zu'r-Rumme hemen ikinci bir beyit okur.

عَلَى وَجْهِ مَيٍّ مَسْحَةٌ مِنْ مَلَاحَةٍ وَتَحْتَ الثِّيَابِ الْشَيْنُ لَوْ كَانَ بَادِيَا

"Meyye'nin yüzünde güzellikten bir dokunuş var. Fakat eğer teşhir edilirse elbisesinin altı (vücudu) lekelidir."

Bunun üzerine Meyye elbisesini çıkarır ve: "Anasız kalasın, leke görüyor musun?" der.

Zu'r-Rumme üçüncü beyti okur.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْمَاءَ يَخْبُثُ طَعْمُهُ وَلَوْ كَانَ لَوْنُ الْمَاءِ أَبْيَضَ صَافِيَا

"Görmedin mi? Suyun rengi ne kadar beyaz ve berrak olsa da (bazen) tadı iğrenç olabilir."

---

934 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "حبب" mad.

935 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ملأ" mad.

936 Mustafa b. Muhammed Selîm el-Galâyîni, **Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye**, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 1993, I/76.

Bu beyit üzerine Meyye: "Elbisenin altında ne olduğunu gördün ve vücudumun lekesiz olmadığını da bildin. Geriye sadece: 'Hadi gel ve tadına bak' demem kalıyor. Vallahi sen ebediyyen onun tadına bakamayacaksın," der.[937]

Mana: "Doğrusu cemaatin tümü ne kadar da güzeldir. Fakat Meyye anlatılacaksa o çok çirkindir."

İstişhâd Yönü: Medih fiilerinden sayılan ve mana olarak نِعْمَ manasında olan حَبَّذَا fiili, لا edatının eklenmesiyle zem fiiline dönüştürülür ve بِئْسَ anlamında kullanılır. Şâhid beyitte bulunan حَبَّذَا ve لاَ حَبَّذَا örnekleri, fiilin medh ve zem kullanımlarına delil olmuştur.[938]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'.

*****

Beyit No: **141**

Arapça Metin:

فَقُلْتُ اقْتُلُوهَا عَنْكُمْ بِمِزَاجِهَا وَحُبَّ بِهَا مَقْتُولَةً حِينَ تُقْتَلُ

Şair: Giyâs b.Gavs, el-Ahtal (ö. 92/710-11)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

عَفَا وَاسِطٌ مِنْ آلِ رَضوَى فَنَبْتَلُ فَمُجْتَمَعُ الحُرَّيْنِ فَالصَّبْرُ أَجْمَلُ[939]

Lügat: مَزَجَ الشَّيْءَ, يَمْزُجُه, مَزْجاً: Karıştırmak. مِزْجٌ, مِزاجٌ: Karıştırılmış iki maddenin her biri için kullanılan sözcük; içkiyle karıştırılan su.[940]

---

[937] eş-Şenkîtî, **a.g.e,** II/287.

[938] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 156.

[939] Giyâs b.Gavs el-Ahtal, **Şi'ru'l-Ahtal**, thk. Fahruddin Kabâve, , Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1996, s, 20.

M. Rivayet:

فَقُلْتُ اقْتُلُوهَا عَنْكُمْ بِمِزَاجِهَا وَأَطْيَبُ بِهَا مَقْتُولَةً حِينَ تُقْتَلُ[941]

Mana: "Dedim ki: Onu (şarabı) (suyla) karıştırarak kendinize göre hafifletin ve o (şarap) (suyla) karıştırıldığı zaman ne kadar da güzeldir."

İstişhâd Yönü: Medih fiillerinde biri olan حَبَّذَا fiilinin fa'ili ذَا ismi olabildiği gibi farklı isimlerde olabilir. Fa'il olan isim merfu' veya cer harfi ile mecrur olabilir. Son olarak ذَا isminin dışında farklı bir fa'il alan حَبَّ fiilinin ilk harfi meftûh okunduğu gibi madmûm da okunabilir. Şâhid beyitte bulunan وَحُبَّ بِهَا مَقْتُولَةً cümlesinde حَبَّ fiili ذَا ismi değil de ها zamirini fa'il olarak aldığı için fail cer harfi ile kullanılmış ve fiilin ilk harfi de madmûm olmuştur.[942]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hem'u'l-Hevâmi'; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlık; ed-Dureru'l-Levâmi'.

34. İSM-İ TAFDÎL

Beyit No: **142**

Arapça Metin:

فَقَالَتْ لَنَا أَهْلًا وَسَهْلًا وَزَوَّدَتْ جَنَى النَّحْلِ بَلْ مَا زَوَّدَتْ مِنْهُ أَطْيَبُ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm, el-Ferazdak (ö. 114/732)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

لَأُخْتِ بَنِي ذُهْلٍ غَدَاةَ لَقِيتُهَا عَزِيزَةٌ فِينَا مِنْكِ يَا مَيُّ أَرْغَبُ[943]

---

[940] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "مزج" mad.

[941] el-Ahtal, **a.g.e,** s, 23.

[942] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s,157.

[943] el-'Aynî, **a.g.e,** III/107.

Lügat: الزَّوْدُ: Sefer ve sefer dışında ihtiyaç duyulan azığı tedarik etmek.[944] الجَنَى, أَجْنَاءٌ: Kesilmiş bal.[945] نَحْلٌ, نَحْلَةٌ: Bal arısı.[946]

M. Rivayet:

فَقَالَتْ لَنَا أَهْلًا وَسَهْلًا وَزَوَّدَتْ جَنَى النَّحْلِ بَلْ مَا زَوَّدَتْ مِنْهُ أَطْيَبُ[947]

Kıssa: Bu kasidenin kıssası *Kitâbu'd-dîfân* adlı eserde şu şekilde aktarılmıştır: el-Ferazdak (ö. 114/732), Mu'allâ denilen mevkide Meyye ed-Dabbiyye adlı bayanın misafiri olur. Meyye, Ferazdak'ı ağırlamaz ve kendisize yol azığı vermez.

Ardından el-Ferazdak, Sa'lebe kabilesinin Zuhl koluna mensub 'Azîze isimli bir bayanın misafiri olur. Aksine 'Azîze kendisini iyi bir şekilde ağırlar, azıklandırır ve kendisini taşıyacak bir binek verir. Bunun üzerine el-Ferazak bu kasideyi inşâd eder.[948]

Mana: "O (bayan) bizlere :'Hoşgeldiniz, safalar getirdiniz,' dedi ve bizleri bal ile azıklandırdı. Daha doğrusu (gösterdiği misafirperverlik) baldan daha lezzetliydi."

İstişhâd Yönü: İsm-i tafdîl ile kullanılan من harfinin mecruru istifhâm ismi ise – istifhâm edatının sadâret istemesinden dolayı – من ve mecrurunun ism-i tafdîlden önce gelmesi gerekir. Fakat من harfinin mecruru istifham değilse o zaman من harfi genellikle ism-i tafdîlden sonra gelir. Şâhid beyitte bulunan بَلْ مَا زَوَّدَتْ مِنْهُ أَطْيَبُ örneğinde ism-i tafdîl ile kullanılan من harfinin -mecruru istifhâm olmadığı halde- ism-i tafdîlden önce gelmiş olması nadir kullanıma göredir.

---

944 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "زود" mad.

945 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "جني" mad.

946 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "نحل" mad.

947 el-Eşmûnî, **a.g.e,** II/309.

948 el-'Aynî, **a.g.e,** III/107.

Bu zikrettiğimiz şâhid, İbn Mâlik'in görüşünü yansıtmaktadır. el-Mekkûdî buna itiraz etmekte ve bu beyitte herhangi bir istişhâdın olmadığını söylemektedir. Ona göre verilen بَلْ مَا زَوَّدَتْ مِنْهُ أَطْيَبُ örneğini de şöyle değerlendirmektedir. İsm-i tafdilden önce zikredilen من harfi زَوَّدَتْ fiiline müta'alliktir. İsm-i tafdîl ile kullanılan من harfi ise ism-i tafdîlden sonra mükadderdir.[949]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu İbn Tûlûn; Tavdihu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

35. NA'T (SIFAT)

Beyit No: **143**

Arapça Metin:

حَتَّي إِذَا جَنَّ الظَّلَامُ وَاخْتَلَطْ جَاؤُا بِمَذْقٍ هَلْ رَأَيْتَ الذِّئْبَ قَطْ

Şair: Abdullah b. Ru'be el-'Accâc (ö. 90/708)

Bahir: Recez

Lügat: جَنَّهُ اللَّيْلُ, يَجُنُّهُ, جُنُوناً: Gece onu örttü, gizledi.[950] المَذِيقُ: Su ile karıştırılmış süt.[951] قَطُّ: Geçmiş zaman.[952]

M. Rivayet:

حَتَّي إِذَا كَادَ الظَّلَامُ يَخْتَلِطْ جَاؤُا بِمَذْقٍ هَلْ رَأَيْتَ الذِّئْبَ قَطْ[953]

Kıssa: Râciz, bu recez şiirinde bir kavme misafir olduğunu, gece vaktine kadar kendisine hiçbir şey ikram etmediklerini ve nihayetinde su ile karıştırıldığı için rengi,

---

[949] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 159.

[950] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "جنن" mad.

[951] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "مذق" mad.

[952] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "قطط" mad.

[953] İbn Nâzım, **a.g.e,** s, 353.

kurdun rengini andıran bulanık bir süt ikram etiiklerini dile getirmektedir.[954]

Mana: "Ta ki karanlılığın çöküp (geceye) karıştığı ana kadar, (gören kişiye) 'hiç kurt gördün mü?' sözünü anımsatan su ile karıştırılmış bir süt getirdiler."

İstişhâd Yönü: Taleb, başka bir ifade ile emir, nehiy, dua, istifhâm vb. cümlelerin sıfat olması caiz değildir. Bundan dolayı Arab kelamında taleb bildiren cümleler zahiren sıfat iseler onlardan önce قول sözcüğü takdir edilir. Şâhid beyitte bulunan هَلْ رَأَيْتَ الذِّئْبَ قَطْ cümlesi zahiren kendinden önce geçen مَذْقٍ kelimesinin sifatı gibi gözükse de hakikatte مَذْقٍ sözcüğünün sıfatı, taleb cümlesinin evvelinde mükadder olan قول sözcüğüdür. Beyit takdirinde جَاؤُا بِمَذْقٍ مَقُولٍ عِنْدَ رُؤْيَتِهِ هَلْ رَأَيْتَ الذِّئْبَ قَطْ şeklindedir.[955]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Şerhu İbn Tûlûn; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'Ale't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **144**

Arapça Metin:

وَقَدْ كُنْتُ فِي الْحَرْبِ ذَا تُدْرَإٍ فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا وَلَمْ أُمْنَعِ

Şair: el-'Abbâs b. Mirdâs es-Sulemî (ö. 18/639)

Bahir: Mutakârıb

K. Matla'ı:

وَكَانَتْ نِهَابًا تَلاَفَيْتُهَا بِكَرِّي عَلَى المُهْرِ فِي الأَجْرَعِ[956]

---

[954] el-'Aynî, **a.g.e,** III/119.

[955] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 162.

[956] İbn Mirdâs es-Sulemî, **a.g.e,** , s, 111.

Lügat: التَّدَارُؤُ: Kendini koruyup düşmanı savmak. إِنَّهُ لَذُو تُدْرَأٍ فِي الحَرْبِ: O, savaşta kendini koruyan ve düşmanına kuvvet uygulayan biridir.[957]

M. Rivayet:

وَقَدْ كُنْتُ فِي الْقَوْمِ ذَا تُدْرَإٍ فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا وَلَمْ أُمْنَعِ[958]

وَقَدْ كُنْتُ فِي الْحَرْبِ ذَا قُدْرَةٍ فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا وَلَمْ أُمْنَعِ[959]

Kıssa: Kaynaklarda beytin kıssası içerik bakımından farklı farklı detaylarla zikredilmiştir. Biz burada kıssanın kısa ve öz olan rivayetini aktaracağız.

Peygamber (s.a.v.) Huneyn gazvesi ganimetinden muellefetu'l-kulûb diye isimlendirilen Ebû Sufyân b. Harb (ö.18/639), Safvân b. Umeyye (ö. 41/661), 'Uyeyne b. Hısn (ö. 30/650), el-Akra' b. Hâbis (ö. 33/653), 'Alkame b. 'Ulâse (ö. 20/640), Mâlık b. 'Avf'a (ö. 20/640), yüzer adet deve verir. el-'Abbâs b. Mirdâs'a ise yüz deveden daha az verir. Bunun üzerine el-'Abbâs b. Mirdâs Peygamber'e (s.a.v.) hitaben şu beyitleri inşâd eder:

أَتَجْعَلُ نَهْبِي وَنَهْبَ الْعُبَيْـ دِ بَيْنَ عُيَيْنَةَ وَالأَقْرَعِ

وَمَا كَانَ حِصْنٌ وَلا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ

وَقَدْ كُنْتُ فِي الْحَرْبِ ذَا تُدْرَإٍ فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا وَلَمْ أَمْنَعِ

وَمَا كُنْتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا وَمَنْ تَضَعِ الْيَوْمَ لا يُرْفَعِ

"Sen, benim ve 'Ubeyd'in (atının ismi) ganimetini 'Uyeyne ve el-Akra' arasında mı bölüştürüyorsun?"

---

957 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "درأ" mad.

958 'Umer b. Şebbe en-Numeyrî, **Târîhu'l-Medîne lî İbn Şebbe**, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, nşr. es-Seyyid Habîb Mahmud Ahmed, Cidde1399, II/544.

959 Ali b. Muhammed el-Basrî el-Mâverdî, **el-Ahkâmu's-sultâniyye,** Dâru'l-Hadîs, Kahire, bty, s, 204

"Ne Hısn ('Uyeyne'nin babası) ne de Hâbıs (el-Akra''ın babası) toplantılarda Mırdâs'tan (şairin babası) daha üstün değillerdi."

"Ben, şüphesiz savaşta (düşmana karşı koyacak) kuvvete sahiptim. Ve (bugün) ganimetten mahrum bırakılmadım fakat yeterli bir şey de alamadım".

"Ben ikisinden ('Uyeyne ve el-Akra') daha düşük biri değildim. Ve bugün küçük düşürdüğün kişi (ebediyyen) yücelmez."

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e bu şiir iletlince el-Âbbâs b. Mirdâs'ın da develerini yüze tamamlar.[960]

Mana: "Ben şüphesiz savaşta (düşmana karşı koyacak) kuvvete sahiptim ve (bugün) ganimetten mahrum bırakılmadım. Fakat yeterli bir ganimet de alamadım."

İstişhâd Yönü: Muhatap tarafından bilindiği takdirde na't veya men'ut bazen hazfedilebilir. Fakat bu hazf sıfatta az, mevsufta ise çok olur. Şâhid beyitte bulunan فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا örneğinde hazf bilindiği için طَائِلاً sıfatı hazfedilmiştir. Beytin aslı فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا طَائِلاً وَلَمْ أُمْنَعِ yani "*bana yeterli bir şey verirmedi ve ben mahrum da bırakılmadım*"şeklindedir. Şayet burada hazfedilmiş bir sıfat düşünülmezse beyit "*Ben mahrum bırakılmadım ve bana bir şey verilmedi*" tarzında çelişkili bir anlam ifade eder.[961]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmı'; Hem'u'l-Hevâmi'; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'Alâ't-Tavdîh; Evdâhu'l-Mesâlik.

---

[960] ez-Zehebî, **Târîhu'l-İslâm**, II/347.

[961] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 165.

36. TE'KÎD

Beyit No: **145**

Arapça Metin:

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ صَبِيًّا مُرْضَعَا تَحْمِلُنِي الذَّلْفَاءُ حَوْلاً أَكْتَعَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

Lügat: رَضِعَ الصَّبِيُّ أُمَّهُ, يَرْضَعُهَا, رَضَاعاً: Çocuk süt emdi. مُرْضِعٌ: Emzikli kadın; göğsünde süt olan kadın. مُرْضِعَةٌ: Çocuk emziren kadın; bilfiil süt veren kadın.[962] أَتَى عَلَيْهِ حَوْلٌ كَتِيعٌ: Eksiksiz, tam bir yıl.[963]

Kıssa: Bedevinin biri Zelfâ' isminde güzel bir bayan ve yanında ağlayan bir çocuk görür. Çocuk her ağladığında o güzel bayan çocuğu öpüyormuş. Bunun üzerine bedevî, bu beyitleri inşâd etmiştir.[964]

Mana: "Ey ahali! Keşke ben emzirilen bir çocuk olsaydım. (ve) Zelfâ' tam bir yıl boyunca beni (kucağında) taşısaydı."

İstişhâd Yönü: Nekra ismin te'kîd edilmesinde üç görüş vardır. Basra ekolüne göre nekra mutlak olarak te'kîd edilemez. Kûfe ekolünün bir kısmına göre mutlak olarak nekra te'kîd edilebilir. Kufe ekolünün diğer kısmına göre ise nekra gün, ay, yıl gibi sınırlı bir süre ise te'kîd edilebilir. Şâhid beyitte bulunan حَوْلاً أَكْتَعَا terkibinde nekra olan حَوْلاً (bir yıl) sözcüğü sınırlı bir süreyi ifade ettiği için أَكْتَعَا sözcüğü ile te'kîd edilmesi caiz görülmüştür.[965]

---

962 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "رضع" mad.

963 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "كتع" mad.

964 İbn Abdirabbih el-Endulusî, **Tebâ'i'û'n-nisâ' ve mâ câe fîhâ mîn 'acâ'ibe ve garâ'ibe ve ahbârin ve esrâr**, thk. Muhammed Selîm İbrahim, Mektebetu'l-Kur'ân, Kahire, bty, s, 88.

965 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 166.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **146**

Arapça Metin:

لَكِنَّهُ شَاقَهُ أَنْ قِيل ذَا رَجَبٌ يَا لَيْتَ عِدَّةَ شَهْرٍ كُلِّهِ رَجَبُ

Şair: Muslim b. Cundeb el-Huzelî[966] (ö. 106/724)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

يَا لَلْرِّجَالِ لِيَوْمِ الأَرْبِعَاءِ أَمَا يَنْفَكُّ يَحْدُثُ لِي بَعْدَ النُّهَى طَرَبَا[967]

Lügat: الشَّوْقُ, أَشْوَاقٌ: Nefsin, özlemle bir şey için mücadele etmesi; heves ve arzunun hareketlenmesi; heyecanlanmak.[968] أَنْفَذَ عِدَّةَ كُتُبٍ: Çok sayıda, bir çok kitab gönderdi.[969]

M. Rivayet:

لَكِنَّهُ شَاقَهُ أَنْ قِيل ذَا رَجَبٌ يَا لَيْتَ عِدَّةَ حَوْلٍ كُلِّهِ رَجَبُ[970]

لَكِنَّهُ شَاقَهُ أَنْ قِيل ذَا رَجَبٌ يَا لَيْتَ عِدَّةَ دَهْرِي كُلِّهِ رَجَبُ[971]

---

966 İsmi Muslim b. Cundeb olan şair Ebû Abdillah künyesi ile anılırdı. Tabiinden olup Zubeyr b. Avvâm, İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. İbn Hibbân, onu sika ravilerden saymış. İbn Sa'd ise Medine ehlinin ikinci tabakasından olduğunu söylemiştir. Ücret almadan kadılık görevini icra etmiştir. Ömer b. Abdilaziz'in muallimi idi. Ömer b. Abdilaziz onu ve onun fasih Kur'ân kıraatini överdi. Hişâm b. Abdilmelik'in hilafeti döneminde Medine'de vefat etmiştir. el-'Askalânî, **Tehzîbu't-tehzîb**, Matba'atu'l-Me'ârifi'n-Nizâmiyye, Hind, 1326 h, X/124.

967 Şihâbuddîn el-Hamevî, **Mu'cemu'l-buldân,** I/111.

968 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "شوق" mad.

969 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "عدد" mad.

970 el-Eşmûnî, **Şerhu'l-Eşmûnî**, II/341.

لَكِنَّهُ سَاقَهُ أَنْ قِيل ذَا رَجَبٌ يَا لَيْتَ عِدَّةَ حَوْلِي كُلِّهِ رَجَبَا[972]

Mana: "Lakin ona bu ayın Receb ayı olduğu söylenmesi onu heyecanlandırdı. Ey ahali! 'Keşke bir yılın bütünü Receb ayı olsaydı,' dedi."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte olduğu gibi bu şâhid beyitte de muvakkat nekra olan حَوْلٍ kelimesi kendinden sonra zikredilen كُلِّ sözcüğü ile te'kîd edilmiştir. Belirtiğimiz üzere bu kullanım, Kûfe ekolüne bağlı bir kısım ulemaya göre caiz görülmektedir.[973]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **147**

Arapça Metin:

فَلاَ وَاللهِ مَا يُلْفَى لِمَا بِي وَلاَ لِلِمَا بِهِمْ أَبَدًا دَوَاءُ

Şair: Muslim b. Ma'bed el-Vâlibî[974] (ö. ?)

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

بَكَتْ إِبِلِي وَحُقَّ لَهَا البُكَاءُ وَفَرَّقَهَا الْمَظَالِمُ وَالعَدَاءُ[975]

---

[971] Ramazân Abduttevvâb, **Buhûsun ve mekâlâtun fî'l-luğa**, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1995, s, 74.

[972] Şihâbuddîn el-Hamevî, **Mu'cemu'l-buldân,** I/111.

[973] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 166.

[974] Şairin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Sadece *el-A'lâm* adlı eserde şairin Emevî döneminde şöhret bulduğu zikredilmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/223.

[975] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/308.

Lügat: أَلْفَاهُ كَاذِباً: Onu yalancı buldu.[976] Ayet-i kerimede وأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى البَابِ *"Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar/buldular,"* denmektedir.[977] الْأَدْوِيَةِ, الدَّوَاءُ: İlaç, çare.[978]

M. Rivayet:

فَلاَ وَاللهِ لاَ يُرْجَى لِمَا بِي وَلاَ لِلِمَا بِهِمْ أَبَدًا دَوَاءُ[979]

فَلاَ وَأَبِيكَ لاَ يُلْفَى لِمَا بِي وَلاَ لِلِمَا بِهِمْ أَبَدًا شِفَاءُ[980]

Kıssa: *Dâlletu'l-edîb* adlı eserde kasidenin kıssası şu şekilde aktarılmıştır: Muslim b. Ma'bed seferde olduğundan dolayı zekât toplama görevlisine (Musaddık) develerinin sayısını veya yerini bildiren bir mektup yazar. Daha sonra amcasıoğlu Rukay''ın zekât memurunu aldattığını düşünür ve bu kaside ile amcaoğlunu hicveder.[981]

Mana: "Hayır! Yemin ediyorum ki bende ve onlarda (amcaoğulları) mevcut olanın (kinin) çaresi ebediyyen yoktur."

İstişhâd Yönü: Harflerin lafzi te'kîdinde, lafza bitişen kelimenin de tekrar edilmesi gerekmektedir. Şâhid beyitte bulunan لِلِمَا بِهِمْ örneğinde لِ harfinin kendisine müttasıl olan مَا edatından mücerred olarak tekrar edilmesi şiirin zaruretinden dolayı caiz görülmüştür. Aksi takdirde beytin لِمَا لِمَا بِهِمْ şeklinde zikredilmesi gerekirdi.[982]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-

---

976 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "لفو" mad.

977 Yûsuf, 12/25.

978 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "دوى" mad.

979 Ahmed b. 'Abdillâh Ebû'l-'Alâ' el-Ma'arrî, **Risâletu'l-melâ'ike**, thk. Muhammed Selîm el-Cundî, Dâru Sâdır, Beyrut 1992, s, 192.

980 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/310.

981 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/308.

982 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 166.

Nahviyye; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

37. 'ATF-I BEYÂN

Beyit No: **148**

Arapça Metin:

أَنَا ابْنُ التَّارِكِ البَكْرِيِّ بِشْرٍ عَلَيْهِ الطَّيْرُ تَرْقُبُهُ وُقُوعًا

Şair: el-Merrâr b. Sa'îd el-Fek'asî[983] (ö. ?)

Bahir: Vâfir

Lügat: رَقَبَه: يَرْقُبُه, رِقْبَةً, رِقْبَاناً: Beklemek, gözlemek, gözetlemek.[984] Ayet-i Kerimede: لَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي *"Ve sözümü beklemedin/gözetmedin."* ifadesi geçmektedir."[985]

M. Rivayet:

أَنَا ابْنُ التَّارِكِ البَكْرِيِّ بِشْرٍ عَلَيْهِ الطَّيْرُ تَرْقُبُهُ عُكُوفَا[986]

أَنَا ابْنُ التَّارِكِ البَكْرِيِّ بِشْرًا عَلَيْهِ الطَّيْرُ تَأْكُلُهُ وُقُوعًا[987]

Kıssa: Şair bu beyitte dedesi Hâlid b. Nadla'nın eyyâmu'l-Arab'tan sayılan Kulâb gününde Bekr kabilesine mensup Bişr b. 'Amr'ı (şair Tarafa'nın eniştesi, bacısı Hırnık'ın eşi) öldürdüğünü iddia etmekte ve bununla övünmektedir. Oysaki Bişr'i öldüren kişi şairin dedesi Halid b. Nadla'ın komutasında bulunan Sab' b. Hashâs isimli bir askerdir.[988]

---

983 Emevî devleti döneminin Müslüman şairi olan Merrâr, çok kısa ve cılız bir fiziğe sahipmiş. Çok fazla şiir yazdığı rivayet edilir. Ve bu anlamlı beyitin şairidir. "Merrâr fakir olursa fakirliği kimse tarafından bilinmez, fakat zenginleşirse arkadaşı da zengin olur". ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/199.

984 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "رقب" mad.

985 Tâhâ, 20/94.

986 İbn Serrâc en-Nahvî, **a.g.e,** I/135.

987 ez-Zebîdî, **Tacu'l-'arûs,** "وقع" mad.

988 Detaylı bilgi için bkz. Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IV/ 287-288.

Mana: "Ben, Bekr (b. Vâil) kabilesine mensub olan Bişr'i, (yaralayıp) - üzerine konmak için kuşların (Akbaba) pusuda beklediği bir halde – terkeden adamın oğluyum."

İstişhâd Yönü: 'Atf-i beyân olan kelime – iki durum hariç – bedel de olabilmektedir. Şahid beyitin أَنَا ابْنُ التَّارِكِ البَكْرِيَّ بِشْرٍ mısrasında bulunan بِشْرٍ ismi kendinden önce geçen البَكْرِيَّ ismine atf-i beyân olmaktadır. Burada بِشْرٍ kelimesinin bedel olması caiz görülmemiştir. Çünkü bedelde mübdelü minhde etki eden amilin tekrarı sözkonusudur. Şayet بِشْرٍ ismi, bedel olarak değerlendirilirse beytin takdiri amilin tekrarıyla أَنَا ابْنُ التَّارِكِ البَكْرِيَّ التَّارِكِ بِشْرٍ şeklinde olur ve ال takısı almış bir kelimenin(التَّارِكِ), ال takısından mücerred bir kelimeye (بِشْرٍ) izafesi sözkonusu olur ki bu da caiz değildir.[989]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ; Delîlu's-Sâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Behcetu'l-Mardiyye; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'.

---

[989] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 169.

38. ‘ATF-I NASAK

Beyit No: **149**

Arapça Metin:

أَلْقَى الصَّحِيفَةَ كَيْ يُخَفِّفَ رَحْلَهُ وَالزَّادَ حَتَّى نَعْلَهُ أَلْقَاهَا

Şair: Mervân b. Sa‘îd en-Nahvî el-Muhellebî[990] (ö. 190/805)

Beyit bazı kaynaklarda şair el-Mutelemmis’e (ö. m. 569) isnâd edilmiştir. *Mu‘cemu’l-Udebâ’* adlı eserde ise beytin Mervân b. Sa‘îd en-Nahvî’ye (ö. 190/805) ait olduğu ifade edilmiştir. Son olarak bu beyti şâhid olarak kullanan Sîbeveyhi (ö. 180/796) ise beyti Ebû Mervân en-Nahvî’ye isnad etmiştir.[991]

Bu şiir iki beyitten oluşmaktadır. Sonraki beyit:

وَمَضَى يَظُنُّ بَرِيدَ عَمْرٍو خَلْفَهُ خَوْفًا وَفَارَقَ أَرْضَهُ وَقَلاَهَا

“Ve ardında ‘Amr’ın (b. Hind) habercisi (ulak) var zannıyla korkarak uzaklaştı ve ‘Amr’ın toprağını terk edip ayrıldı.”

Her iki beyte bakıldığı zaman şairin iltifât sanatı kullanmaksızın bir bütün olarak gaib uslub kullanmış olması şiirin el-Mutelemmis’e ait olmadığı bilgisini vermektedir.

Bahir: Kâmil

Lügat: الصَحيفَةُ: Kitap, sayfa.[992] صُحُفٌ, صَحائِفُ, النَّعْلُ, النَّعْلَةُ: Ayağı yerden koruyan nesne, ayakkabı.[993]

Kıssa: Beyit Mervân en-Nahvî tarafından Mutelemmis ve yeğeni Tarafa’nın başından geçen meşhur maceraya istinaden inşâd edilmiştir. Sözkonusu kıssa 66 no’lu beyitte zikredilmiştir.

---

990 el-Muhellebî künyesine sahip olan şair Basralıdır. Halîl b. Ahmed’in arkadaşlarındandı. Nahiv ilminde engin bir bilgiye sahip olduğu zikredilir. ez-Ziriklî, el-A‘lâm, VII/208.

991 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** III/25.

992 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “صحف” mad.

993 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “نعل” mad.

Mana: "O (şair Mutelemmis), yükünü hafifletmek için sayfasını, nevalesini hatta ayakkabısını da attı."

İstişhâd Yönü: حَتَّى edatı ile 'atf edilen kelimenin ma'tufu aleyhin bir parçası ve bölümü olması gerekir ve ma'tuf kelime bazen açık bir şekilde bazen ise te'vîl edilerek ma'tûfu aleyhinin bir parçası olabilmektedir. Şâhid beyitte bulunan حَتَّى نَعْلَهُ örneğinde حَتَّى edatı ile نَعْلَ sözcüğü ya الصَّحِيفَةَ sözcüğüne (cümlenin cümleye 'atfı) ya da الزَّادَ sözcüğüne (müfredin müfrede 'atfı) 'atf edilmiş ve نَعْلَ sözcüğü zahiren 'atf edildiği ma'tufu aleyhin bir parçası değildir. Fakat beyit ألقى ما يثقله حتى نعله (ona ağırlık veren şeyleri hatta ayakkabısını attı) şeklinde te'vîl edilebildiği için bu 'atf caiz görülmüştür.[994]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; el-Behcetu'l-Mardiyye; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'.

*****

Beyit No: **150**

Arapça Metin:

فَأَصْبَحْتُ فِيهِمْ آمِنًا لاَ كَمَعْشَرٍ أَتَوْنِي وَقَالُوا مِنْ رَبِيعَةَ أَمْ مُضَرْ

Şair: İmrân b. Hittân es-Sedûsî[995] (ö. 84/703)

---

[994] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 171.

[995] Haricî fırkasının Sufriyye koluna mensub olan şair, Hariciliğe intisab etmeden önce hadis bilgini ve ilim ehli idi. Aynı zamanda tabiinden sayılan İmrân b. Hittân bir grup sahabeden hadis rivayet etmiştir. el-Ferazdak onun insanların en şairi olduğunu söylemiş ve sözünü şöyle açıklamıştır: O isterse söylediklerimizi söyleyebilir fakat biz istesek de onun söylediklerini söyleyemeyiz. Haricilere iltihak ettikten sonra Haccâc'ın kendisini taleb etmesi üzerine Şam'a kaçmış ve Şam'da da Abdulmelik b. Mervân'ın kendisini aramasından dolayı Ummân'a

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

نَزَلْنَا بِحَمْدِ اللهِ فِي خَيْرِ مَنْزِلٍ نُسَرُّ بِمَا فِيهِ مِنَ الأُنْسِ وَالْخَفَرْ[996]

Lügat: الْمَعَاشِرُ, مَعْشَرٌ: İnsan topluluğu, cemaat. الْعَشِيرَةُ: Kabile, aşiret.[997]

M. Rivayet:

فَأَصْبَحْتُ فِيهِمْ آمِنًا لاَ كَمَعْشَرٍ بِدُونِي وَقَالُوا مِنْ رَبِيعَةَ أَوْ مُضَرْ[998]

Kıssa: Bu kaside burada anlatılamayacak kadar uzun bir kıssaya sahiptir. En kısa şekilde anlatacak olursak; İmrân b. Hittân Hâricilerin reisi ve önemli şahsiyetlerinden olduğu için Irak'ta Haccâc b. Yusuf es-Sekafî (ö. 95/714) tarafından aranır. Irak'ta saklanmasına imkân kalmayınca Şâm'a kaçar.

Şam'da bir süre Nuh b. Zinbâ''ın (ö. 84/703) yanında kaldıktan sonra oradan Zufer b. Hârıs'ın (ö. 75/695) yanına gider ve kendisini ona farklı bir isim ve farklı bir kabile ile tanıtır. Bir müddet sonra Zufer'in yanından da kaçmak zorunda kalır.

Böylece kaçarak nihayetinde Ummân vilayetinde bulunan Ezd kabilesine mensub bir gruba sığınır. Onların kendisine ait şiirleri inşad ettiklerini, ona ve Ebû Hilâl el-Harûrî'ye ağıt yaktıkları görünce kendisini onlara tanıtır ve Haccâc ölünceye kadar onların yanında kalır. Bu kasideyi de Ezd kabilesi için inşad eder.[999]

---

kaçmıştır. Haccâc'ın Ummân ehline İmrân'ı yakalamaları emri vermesi üzerine bu kez de Ezd kabilesine sığınmış ve orada ölmüştür. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/70; ez-Zehebî, **Siyeru a‘lami'n-nubalâ**, IV/214.

[996] İhsan 'Abbâs, **Şi‘ru'l-Havârıc,** Daru's-Sekâfe, Beyrut 1974, s, 164.

[997] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "عشر" mad.

[998] Ahmed b. Muhammed b. A'sem el-Kûfî, **el-Futûh lî İbni'l-A‘sem**, thk. Ali Şîrî, Dâru'l-Edvâ', Beyrut 1991, VII/70.

[999] Detaylı bilgi için bkz. İbnu'l-A'sem, **a.g.e,** VII/66-71.

Mana: "Ben, bana gelip de Rabi'a'dan (kabile) mi yoksa Mudar'dan (kabile) mısın? diye soran topluluk (arasında) değil de onların (Ezd kabilesi) arasında güvende oldum."

İstişhâd Yönü: 'Atf harflerinden sayılan أَمْ edatının eşitlik ifade eden hemze-i tesviyeden sonra gelmesi kendisi ile 'atf yapılabilmesini sağlamaktadır. Fakat muhatap tarafından bilindiği zaman hemze-i tesviye hazfedilebilir. Şâhid beyitte bulunan مِنْ رَبِيعَةَ أَمْ مُضَرْ örneğinde bilindiği için مِنْ harfinden önce tesviye hemzesi hazfedilmiş ve kendisinden sonra gelen أَمْ edatı 'âtife olarak kullanılmıştır. Bunun aslı أمِنْ رَبِيعَةَ أَمْ مُضَرْ şeklindedir.[1000]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

*****

Beyit No: **151**

Arapça Metin:

جَاءَ الْخِلاَفَةَ أَوْ كَانَتْ لَهُ قَدَرًا كَمَا أَتَى رَبَّهُ مُوسَى عَلَى قَدَرِ

Şair: Cerîr b. 'Atiyye el-Hatafî (ö. 110/728)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

لَجَّتْ أُمَامَةُ فِي لَوْمِي وَمَا عَلِمَتْ عَرْضَ السَّمَاوَةِ رَوْحَاتِي وَلاَ بُكَرِى[1001]

Lügat: الخِلاَفَةُ: Bir kişinin, aciz, gaib veya ölen birinin yerine geçmesi. الخَلِيفَةُ: En büyük sultan; hasımlar arasında hüküm veren, halife.[1002] القَدَرُ: Kader, yazgı. جَاءَ عَلَى قَدَرِهِ: Bir şeyin bir şeye muvafakat etmesi, uygun olması.[1003]

M. Rivayet:

[1000] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 171.

[1001] Cerîr el-Hatafî, **a.g.e,** s, 214.

[1002] Ebû'l-Bekâ' el-Hanefî, **el-Kulliyyât,** s, 427.

[1003] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "قدر" mad.

أَتَى الْخِلاَفَةَ إِذْ كَانَتْ لَهُ قَدَرًا كَمَا أَتَى رَبَّهُ مُوسَى عَلَى قَدَرِ[1004]

زَانَ الْخِلاَفَةَ إِذْ كَانَتْ لَهُ قَدَرًا كَمَا أَتَى رَبَّهُ مُوسَى عَلَى قَدَرِ[1005]

نَالَ الْخِلاَفَةَ إِذْ كَانَتْ لَهُ قَدَرًا كَمَا أَتَى رَبَّهُ مُوسَى عَلَى قَدَرِ[1006]

إِنَّ الخِلاَفَةَ جَاءَتْهُ عَلَى قَدَرٍ كَمَا أَتَى رَبَّهُ مُوسَى عَلَى قَدَرِ[1007]

Kıssa: Ömer b. Abdilaziz (680/720) hilafet makamına oturunca şairler onun kapısına gelirler. Fakat Ömer b. Abdilaziz'e ulaşamazlar. Kapıda bekledikleri bir anda 'Avn b. Abdillah (ö. 115/733) (ilk dönemin kurrâ ve abidlerinden) başında bir tarafı sarkıtılmış bir sarık olduğu halde halifenin ziyaretine gelir. İçeri girerken Cerîr (ö.110/728), 'Avn b. Abdillah'a şöyle seslenir:

يَا أَيُّهَا القَارِئُ المُرْخِي عِمَامَتَهُ هَذَا زَمَانُكَ إِنِّي قَدْ مَضَى زَمَنِي

أَبْلِغْ خَلِيفَتَنَا إِنْ كُنْتَ لاقِيَهُ أَنِّي لَدَى البَابِ كَالمَصْفُودِ فِي قَرَنِ

"Ey sarığını sarkıtmış olan kâri' (kiraat eden, abid)! benim zamanım geçti, şimdi senin zamanındır."

"Eğer halifemize rastlarsan halifeye benim prangaya vurulmuş kişi misali kapıda beklediğimi ilet."

'Avn b. Abdillah, Ömer b. Abdilaziz'in huzuruna çıkar Cerîr için müsaade ister ve Cerîr halifenin huzuruna çıkar. Daha önce halifenin huzurunda okumak için hazırladığı kasidesini değiştirip bu sözkonusu kasideyi inşâd eder. Özetle Ömer b. Abdilaziz'den herhangi bir hediye alamadan dışarı çıkar ve kapıda bekleyen şairlere: "Ben şairlerden uzak

---

1004 Muhammed b. Abdillah Ebubekir b. 'Arabî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III/468.

1005 Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Hallikân el-Bermekî, **Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâ'i'z-zemân,** thk. İhsân 'Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut 1990, I/433.

1006 Cerîr el-Hatafî, **a.g.e,** s, 215.

1007 Şihâbuddin Muhammed b. Ahmed el-Ebşîhî, **el-Mustatraf fî kulli fennin mustazraf**, 'Alemu'l-Kutub, Beyrut 1419, s, 75.

duran ve fakirleri kendine yakın tutan bir adamın yanından geliyorum, buna rağmen ben ondan razıyım," der.[1008]

Mana: "Hz. Musa'nın takdir üzere rabbine gelmesi gibi o da (Ömer b. Abdilaziz) hilafete (o şekilde) geldi ve (zaten) halifelik onun yazgısıydı."

İstişhâd Yönü: 'Atf harflerinden biri olan أَوْ harfi tağyîr, ibâha, taksîm, îhâm, şek ve idrâb anlamlarında kullanılmaktadır. Bu manaların dışında iltibâstan emin olunan durumlarda أَوْ edatı و anlamında da kullanılmaktadır. Şâhid beyitte bulunan جَاءَ الْخِلاَفَةَ أَوْ كَانَتْ لَهُ قَدَرًا mısrasında bulunan أَوْ edatı و anlamındadır. Beyit takdirinde جَاءَ الْخِلاَفَةَ وَ كَانَتْ لَهُ قَدَرًا şeklindedir.[1009]

Fakat beytin bazı şerhlerinde, beyitte geçen أَوْ edatının şek için kullanıldığı belirtilmiş ve beytin manası şu şekilde ifade edilmiştir:

"O (Ömer b. Abdilaziz), ya Hz. Musa'nın takdir üzere rabbine gelmesi gibi halifeliğe geldi ya da çabasıyla halifeliğe geldi."

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; el-Behcetu'l-Mardiyye; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **152**

Arapça Metin:

قُلْتُ إِذْ أَقْبَلَتْ وَزُهْرٌ تَهَادَى كَنِعَاجِ الْفَلَا تَعَسَّفْنَ رَمْلاَ

[1008] Muhammed b. Hasan Bahâuddin el-Bağdâdî, **et-Tezkiretu'l-Hamdûniyye**, Dâru Sâdır, Beyrut 1417, IX/235-236.

[1009] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 172.

Şair: ‘Umer b. Ebî Rabî‘a el-Kureşî (ö.93/712)
Bahir: Hafîf

Lügat: زُهْرٌ, الْأَزْهَرُ: Saf, beyaz, parlak ve ışık saçan her renk; parlak ve berrak renge sahip olan bitki ve canlı.[1010] نِعَاجٌ, النَّعْجَةُ: Dişi koyun, yaban sığırı.[1011] الْفَلَوَاتُ, الْفَلَا, الْفَلَاةُ: Çöl, sahra.[1012] الرَّمَلُ: Hızlı koşmak.[1013]

M. Rivayet:

قُلْتُ إِذْ أَقْبَلَتْ وَزُهْرٌ تَهَادَى كَنِعَاجِ المَلاَ تَعَسَّفْنَ رُمْلاَ[1014]

Mana: “O (yâr) ve parlak yüzlü bayanlar, yoldan ayrılıp koşmaya başlayan yaban çöl sığırları gibi salınarak geldikleri zaman dedim ki:”

Bu şiir iki beyitten oluşmaktadır. Mevzu bahis beytin başında zikredilen قول sözcüğünün mekûlü ikinci beyit olduğu için ikinci beyti de aktarmak gerekmektedir.

قَدْ تَنَقَّبْنَ بِالحَرِيرِ وَأَبْدِينَ عُيُوناً حُورَ المَدَامِعِ نُجْلاَ[1015]

“O bayanlar yüzlerini ipek peçe ile örtmüşler. Fakat büyük ve kapkara gözlerini ise teşhir etmektedirler.”

İstişhâd Yönü: (bir isim şayet) müttasıl (bariz veya müstetir) merfu‘ zamir üzerine atf edilecekse, ‘atf harfi ile ma‘tufu aleyh arasında bir fasılın gelmesi gerekir. Fakat bazen âtf harfi ve ma‘tûfu aleyh arasında fasıl olmamasına rağmen isim, müttasıl merfu‘ zamire ‘atf edilebilir. Şâhid beyitte bulunan إِذْ أَقْبَلَتْ وَزُهْرٌ örneğinde زُهْرٌ sözcüğü herhangi

---

1010 İbrâhim Mustafa, **el-Mu‘cemu’l-vasît,** “زهر” mad.

1011 el-Cevherî, **es-Sihâh,** “نعج” mad.

1012 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “فلا” mad.

1013 Zeynuddîn er-Râzî, **Muthâru’s-sihâh,** “رمل” mad.

1014 İbn Ebî Rabî‘a, **Divânu ‘Umer b. Ebî Rabi‘a**, Daru’l-Kalem, Beyrut, bty, s, 177.

1015 İbn Ebî Rabî‘a, **a.g.e,** s, 177.

bir fasıl olmaksızın ‘atf (وَ) harfi ile أَقْبَلَتْ fiilinde bulunan müstetir merfu‘ zamire (هي) ‘atf edilmiştir.[1016]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Tavdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **153**

Arapça Metin:

وَرَجَا الأُخَيْطِلُ من سَفَاهَةِ رَأْيِهِ مَا لَمْ يَكُنْ وَأَبٌ لهُ لِيَنَالَا

Şair: Cerîr b. ‘Atiyye (ö. 110/728)

Bahir: Kâmil

K. Matla‘ı:

حَيَّ الغَدَاةَ بِرَامَةَ الأَطْلَالَا رَسماً تَحَمَّلَ أَهلُهُ فَأَحَالَا[1017]

Lügat: رَجَا, يَرْجُو, رَجَاءً: Ümitlenmek, ummak, dilemek.[1018] سَفُهَ, سَفَاهَةً: Aklın az olması, sefih olmak, hafif olmak.[1019] نَيْلًا, نَالَ, يَنَالُ: Kazanmak, elde etmek.[1020]

Mana: “Ahtalcık (şair Ahtal), fasid düşüncesinden dolayı kendisinin ve babasının bile ulaşamayacağı şeylere (hayal ve arzulara) ulaşmayı ummaktadır.”

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte zikredildiği üzere bu beyitte de مَا لَمْ يَكُنْ وَأَبٌ örneğinde أَبٌ ismi arasında hiçbir fasıl olmaksızın يَكُنْ fiilinde müstetir olan هُوَ zamirine ‘atf

---

[1016] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 173.

[1017] Cerîr el-Hatafi, **a.g.e,** s, 364.

[1018] el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “رجو” mad.

[1019] el-Hamevî, **el-Misbâhu’l-munîr,** “سفه” mad.

[1020] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “نيل”mad.

edilmiştir. Bu ‘atf şekli şiirde yaygın olmasına rağmen mensûr yazılarda nadiren kullanılmaktadır.[1021]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Evdâhu’l-Mesâlik; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Delîlu’s-Sâlik.

*****

Beyit No: **154**

Arapça Metin:

فَالْيَوْمَ قَرَّبْتَ تَهْجُونَا وَتَشْتِمُنَا فَاذْهَبْ فَمَا بِكَ وَالْأَيَّامِ مِنْ عَجَبِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: هَجْواً, هَجَاهُ: Şiirle küfür etmek, hiciv.[1022] الشَّتْمُ: Kötü söz, küfür.[1023] عَجَبًا, يَعْجَبُ, عَجِبَ: Taaccüp edilen, şaşılan, hayret edilen şey.[1024]

M. Rivayet:

فَالْيَوْمَ قَدْ بِتَّ تَهْجُونَا وَتَشْتِمُنَا فَاذْهَبْ فَمَا بِكَ وَالْأَيَّامِ مِنْ عَجَبِ[1025]

أَلآنَ قَرَّبْتَ تَهْجُونَا وَتَشْتِمُنَا فَاذْهَبْ فَمَا بِكَ وَالْأَيَّامِ مِنْ عَجَبِ[1026]

Mana: “Bugün bizi hicvetmeye ve bize küfretmeye başladın. Git, sana (yaptıklarından dolayı) ve günlere şaşılacak bir durum yoktur.”

İstişhâd Yönü: Bir isim mecrur zamire ‘atf edilecekse car edatının tekrar edilip edilmemesi Basra ve Kûfe ekolleri arasnda ihtilaf konusudur. İbn Mâlik, Kûfe ekolünün görüşünü benimsemiş ve car edatının tekrar edilmesinin gerekmediğini savunmuştur. Ayrıca bu kullanımın manzûm

---

1021 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 173.

1022 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “هجا” mad.

1023 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** “شتم” mad.

1024 İbn Fârıs, **Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa,** “عجب” mad.

1025 İbn ‘Atiyye el-Endulusî, **a.g.e,** II/4.

1026 Sirâcuddîn ed-Dımaşkî, **el-Lubâb,** XVII/342.

ve sahih mensûr cümlelerde (Kur'ân-ı Kerîm) kullanıldığını ifade etmiştir. Şâhid beyitte bulunan فَمَا بِكَ وَالْأَيَّامِ örneğinde, الْأَيَّامِ sözcüğünün car edatı tekrar edilmeksizin بِ ile mecrur olan كَ zamirine 'atf edilmiş olması buna delil olmuştur.[1027]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Delîlu's-Sâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **155**

Konu: 'Atf-i Nasak

Arapça Metin:

عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا حَتَّى شَتَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا

Bu beyti mef'ulu meah konusunda aktarmıştık. Mef'ulu meah konusunda zikrettiğimizden farklı ikinci bir istişhâd yönüne sahip olmasından dolayı 'atf-i nasak konusunda da tekrar edilmiştir. Biz burada sadece konuyla ilgili istişhâdî yönünü ele alacağız. Şiirin detaylı içeriği için 74 no'lu beyte bakılabilir.

İstişhâd Yönü: 'Atf harfleri içinde sadece و harfi ile hazfedilmiş bir amilin baki kalan ma'mulu 'atf edilebilir. Şahid beyitte bulunan وَمَاءً örneğinde مَاءً sözcüğü hazfedilmiş olan سقيتها amilinin ma'mulu konumundadır ve amili hazfedildiği halde ma'mul (ve hazfedilmiş amili), و edatı ile beytin evvelinde geçen عَلَفْتُهَا تِبْنًا cümlesine 'atf edilmiştir.[1028]

[1027] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 174.

[1028] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 174.

39. BEDEL

Beyit No: **156**

Arapça Metin:

أَوْعَدَنِي بِالسِّجْنِ وَالأَدَاهِمِ رِجْلِي فَرِجْلِي شَثْنَةُ الْمَنَاسِمِ

Şair: el-'Udeyl b. Furh el-'İclî[1029] (ö. 100/718)

Bahir: Recez

Lügat: الأَدْهَمُ, أَدَاهِمُ: Bukağı, kapan, tahtadan yapılmış pranga.[1030] شَثُنَتْ كَفُّهُ وَقَدَمُهُ, شَثَناً, شُثُونةً: Adamın eli ayağı kalın ve kısa oldu.[1031] الْمَنْسِمُ: Deve tabanı.[1032]

M. Rivayet:

أَوْعَدَنِي بِالسِّجْنِ وَالأَدَاهِمِ رِجْلِي وَرِجْلِي شَثْنَةُ الْمَنَاسِمِ[1033]

Mana: "O, benim ayağımı hapse (koymak) ve tahta prangaya vurmakla tehdit etti. Ne var ki ayağımın tabanı kalındır."

Yukarıdaki mana beytin istişhâd yönüne bakılarak ifade edilmiştir. Aksi takdirde beyit, şu şekilde tercüme edilebilir:

"O, beni hapse koymak ve ayağıma pranga vurmakla tehdit etti. Oysaki ayağımın tabanı kalındır."

1029 el-'Abbâb lakabına sahip olan şair Mervânî devleti dönemimde meşhur olmuştur. Haccâc b. Yusuf es-Sakafî'yi hicvettiğinden dolayı Rum diyarını kaçmış ve Rum Kayser'ine sığınmıştır. Haccâc'ın, Rum Kayser'ine: Ya onu gönderirsin ya da seninle savaşmak üzere başı senin yanında olup sonu benim yanımda olan bir orduyu teçhiz ederim, demesi üzerine Kayser, el-'Udeyl'i geri gönderir. Haccâc'ın huzuruna gelen şair Haccâc'ı öven bir kaside inşad eder ve Haccâc tarafından affedilip serbest bırakılır. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/222.

1030 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "دهم" mad.

1031 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "شثن" mad.

1032 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "نسم" mad.

1033 Ebû'l-Bekâ' Abdullah b. Huseyn el-'Ubkerî, **el-Lubâb fî 'ileli'l-binâî ve'l-'i'râb**, thk. Abdulilâh en-Nebhân, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1995, I/413.

Şairin bu beyitte mecâz-i mursel veya müşâkele sanatını icra ettiği söylenebilir.

İstişhâd Yönü: Zahir isim ancak bedelu'l-ba'd veya bedelu'l-iştimal olarak hazır zamire bedel olabilmektedir. Şâhid beyitte bulunan رِجْلِي sözcüğü beytin başında bulunan أَوْعَدَ fiiline müttasıl olan mütekellim zamirine bedel (بدل البعض من الكل) olmuştur.[1034]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: **157**

Arapça Metin:

ذَرِينِي إِنَّ أَمْرَكِ لَنْ يُطَاعَا وَمَا أَلْفَيْتِنِي حِلْمِي مُضَاعَا

Şair: 'Adîy b. Zeyd el-İbâdî et-Temîmî[1035] (ö. m. 590)

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

ذَرِينِي إِنَّ أَمْرَكِ لَنْ يُطَاعَا وَمَا أَلْفَيْتِنِي حِلْمِي مُضَاعَا[1036]

[1034] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 176.

[1035] Cahiliye döneminin dahi ve şairlerindendir. Hîreli bir köylü olan şair Arapça ve Farsça dillerini iyi bir şekilde bilmekteydi ve aynı zamanda usta bir okçu idi. Kisra'nın sarayında ilk Arapça kâtiplik yapan 'Adiy, Kısra ve Araplar arasında tercümanlık görevinde bulunmuştur. Kısra'nın ölümünden sonra oğlu Hürmüz, 'Adiy'nin konumunu daha da yüceltip onu Rum kralına elçi olarak göndermiştir. Nu'mân b. Munzir'in kızı Hind ile evlenmiş daha sonra ise düşmanlarının onu Kralın huzurunda gammazlamaları üzerine Kral tarafından hapse atılmış ve hapiste öldürülmüştür. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/220.

[1036] 'Adiy b. Zeyd el-'İbâdî, **Divânu 'Adîy b. Zeyd el-'İbâdî,** thk. Muhammed Cevvâd el-Mu'aybid, Dâru'l-Cumhuriyye, Bağdat 1965, s, 35.

Lügat: أَلْفَيْتُ الشَّيءَ, إِلْفَاءً: Nesneyi bulmak, tesadüf etmek, rastlamak.[1037] الْحِلْمُ: Sabır, hilm, vakar.[1038] ضَاعَ, يَضِيعُ, ضَيْعاً, ضَيَاعاً: Kaybolmak, zayi olmak, ihmal edilmek.[1039]

M. Rivayet:

دَعِينِي إِنَّ أَمْرَكِ لَنْ يُطَاعَا وَمَا أَلْفَيْتِنِي حِلْمِي مُضَاعَا[1040]

Mana: "Beni terk et (uzak dur), şüphesiz senin emrine asla itaat edilmeyecek ve sen beni hilmimi ve sabrımı yitirmiş bulamazsın."

Şair burada kendisini azarlayan, paylayan eşine hitap etmekte ve ona uymayacağını, insanların övgüsünü almak için malını harcamaktan vazgeçmeyeceğini söylemektedir.[1041] Bu bilgiler doğrultusunda sahih rivayetin ذَرِينِي ile başlayan rivayet olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ذر sözcüğü دَعْ sözcüğü gibi bırakma, terketme anlamlarını barındırdığı gibi farklı olarakta muhatabı yermeyi içermektedir.[1042]

Bu sebepten dolayı şair kendisini azarlayan eşini yermekte ve bu sözleri terketmesini istemektedir.

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte de aktardığımız gibi zahir isim ancak bedelu'l-ba'd veya bedelu'l-iştimal olarak hazır zamire bedel olabilmektedir. Şâhid beyitte bulunan حِلْمِي sözcüğü bedelu'l-iştimal olduğu için أَلْفَيْتِنِي fiiline müttasıl olan mütekellim zamirine bedel olmuştur.[1043]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-

---

1037 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "لفا" mad.

1038 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "حلم" mad.

1039 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "ضيع" mad.

1040 Ebû İshâk İbrâhîm b. Serî ez-Zeccâc, **Me'âni'l-Ḳur'ân ve i'râbuh**, 'Alemu'l-Kutub, Beyrut 1988, IV/360.

1041 Ahmed eş-Şenkîtî, **a.g.e,** II/405.

1042 ez-Zebîdî, **Tacu'l-'arûs,** "ودع" mad.

1043 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 176.

Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: **158**

Arapça Metin:

مَتَى تَأْتِنَا تُلْمِمْ بِنَا فِي دِيَارِنَا تَجِدْ حَطَبًا جَزْلاً وَنَارًا تَأَجَّجَا

Şair: 'Ubeydullâh b. el-Hur el-Cu'fî[1044] (ö. 68/687)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

Lügat: أَلَمَّ بِهِ: İkamet etmek, ziyaret etmek. مَا يَزُورُنَا إِلَّا لِمَامًا: Arasıra ziyaret etti.[1045] الجَزْلُ: Kuru ve kocaman odun. أَجْزَلَ لَهُ مِنَ الْعَطَاءِ: Ona çok bağış verdi.[1046] أَجَّتِ النارُ, تَئِجُّ, أَجِيجاً: Ateş alevinin sesinin duyulması. الأَجِيجُ: Ateşin alevlenmesi, ateşin sesi.[1047]

M. Rivayet:

مَتَى تَأْتِنَا تُلْمِمْ بِنَا فِي دِيَارِنَا تَجِدْ حَطَباً جَزْلاً ونَاراً تَضَرَّمَا[1048]

[1044] Emevî devleti döneminde yaşamış olan şair, şeref ve salah bakımından kavminin şeçkinlerindendi. Hz. Osman'ın dostu olan şair, Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Muaviye'nin saffına katılmıştır. Hz. Muaviye ile beraber Sıffın savaşına iştirak etmiş ve Hz. Ali şehid edilene kadar Hz. Muaviye'nin yanında kalmıştır. Daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Hz. Huseyin'in faciası yaşandığı vakit ortadan kaybolmuş ve o hadiseye katılmamıştır. Bundan dolayı da Kûfe emiri İbn Ziyâd kendisini Hz. Huseyin tarafında savaşmakla itham etmiştir. Hayat hikâyesi savaşlarla dolu olan şair, nihayetinde etrafındaki savaşçıların ayrılmasından dolayı esir düşmemek için kendini Fırat nehrine atmış ve boğularak ölmüştür. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/192.

[1045] ez-Zebîdî, **Tacu'l-'arûs,** "لم" mad.

[1046] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "جزل" mad.

[1047] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "أجج" mad.

[1048] Sirâcuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** XIX/10.

Mana: "Bizim yurdumuzda yanımıza ne zaman gelirsen, (misafirler için) alev sesi duyulan bir ateş, kuru ve kocaman odun bulursun."

İstişhâd Yönü: İsmin isme bedel olması gibi fiilin fiile bedel olması da caiz görülmüştür. Şâhid beyitte bulunan تُلْمِمْ fiili kendinden önce geçen تَأْتِنَا fililine bedel (بدل الكل من الكل) olmaktadır.[1049]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu Katri'n-Nedâ.

40. NİDÂ'

Beyit No: **159**

Arapça Metin:

إِذَا هَمَلَتْ عَيْنِي لَهَا قَالَ صَاحِبِي بِمِثْلِكَ هَذَا لَوْعَةٌ وَغَرَامُ

Şair: Ğaylân b. 'Ukbe Zu'r-Rumme (ö. 117/735)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

عَلَيْكُنَّ يَا أَطْلاَلَ مَيٍّ بِشَارِعٍ عَلَى مَا مَضَى مِنْ عَهْدِكُنَّ سَلاَمُ[1050]

Lügat: هَمَلَتْ عَيْنُهُ, تَهْمُلُ, هَمْلاً, هَمَلاَناً: Gözyaşı taştı, aktı.[1051] اِلْتَاعَ فُؤَادُهُ: Özlemden dolayı gönlü yanmak. لَوْعَةُ الْحُبِّ: Aşk ateşi.[1052] الغَرَامُ: Aşk, sevda, devam eden azap, kurtulması mümkün olunmayan şey.[1053]

M. Rivayet:

إِذَا هَمَلَتْ عَيْنِي لَهَا قَالَ صَاحِبِي بِمِثْلِكَ هَذَا فِتْنَةٌ وَغَرَامُ[1054]

[1049] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 176.

[1050] Zu'r-Rumme, **a.g.e,** s, 252.

[1051] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "همل" mad.

[1052] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "لوع" mad.

[1053] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "غرم" mad.

[1054] Zu'r-Rumme, **a.g.e,** s, 252.

Mana: "Gözlerim onun (sevgili) için gözyaşı döktüğü vakit, dostum bana: 'Ey bu (kişi), sende aşk ateşi ve kara sevda mevcuttur.' dedi."

İstişhâd Yönü: Münâdâ olan kelimede nidâ' edatının hazfedilip hazfedilmemesi üç kısımda değerlendirilmiştir. Birincisi; münâdâ mendûb, müstegâs veya zamir ise nidâ' harfinin hazfedilmesi caiz değildir. İkincisi; münâdâ cisn veya işaret ismi ise nidâ' harfi nadiren hazfedilebilir. Üçüncüsü; bu iki kısmın dışında kalan sair münâdâ kelimelerde nidâ' harfinin hazf edilmesi caiz görülmüştür. Şâhid beyitte bulunan بِمِثْلِكَ هَذَا لَوْعَةٌ örneğinde işaret ismi olan هَذَا sözcüğü münâdâ konumundadır ve nidâ' harfi hazfedilmiştir. Basra ekolüne göre ise cins ve işaret isimlerinde nidâ' edatının hazfi caiz değildir.[1055]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'.

*****

Beyit No: **160**

Arapça Metin:

سَلاَمُ اللَّهِ يَا مَطَرٌ عَلَيْهَا وَلَيْسَ عَلَيْكَ يَا مَطَرُ السَّلاَمُ

Şair: Abdullah el-Ahvas el-Ensârî[1056] (ö. 105/723)

[1055] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 177.

[1056] Emevî devleti döneminde yaşamış hiciv şairidir. Gözlerinin arka kısmı dar olduğu için kendisine el-Ahvas (çekik gözlü) denilmiştir. Cemîl b. Ma'mer ve Nusayb'ın bulunduğu tabakadan sayılmaktadır. Emevî döneminin en şöhretli şairlerinden olan Cerîr ve el-Ferazdak ile aynı zamanda yaşamıştır. Medine'de ikamet eden şair, Abdulmelik b. Mervân'ın huzuruna çıkmak için Şam'a gitmiş ve ilk başta halifeden ikram görmüştür. Daha sonra el-Ahvas'in kötü yaşantısından haberdar olan Abdulmelik onu Medine'ye sürgün etmiş. Oradan da Emevîlerin kızdıklarını gönderdikleri Yemen ve Habeşiştan bölgeleri

Bahir: Vâfir

K. Matla‘ı:

أَأَنْ نَادَى هَدِيلاً ذَاتَ فَلْجٍ مَعَ الإِشْرَاقِ فِي فَنَنٍ حَمَامُ[1057]

Kıssa: Şair el-Ahvas (ö. 105/723), Basra'ya gelir. Temîm kabilesinden bir adamın kızına talip olur ve adama kendi nesebini zikreder. Temîmli adam: "Eğer bana Hamiyu'd-Debr[1058] (arı sürüsünün koruduğu) adlı kişinin evladı olduğuna şahitlik eden birilerini getirirsen kızımı sana veririm," der. el-Ahvas buna şahitlik eden kişileri getirir ve Temimli, kızını el-Ahvas ile evlendirir.

Kız, el-Ahvas'e kendisini ailesinden herhangi birisine karşı engellememesini şart koşar, el-Ahvas'da eşinin şartını kabul eder.

Medine'ye doğru yola çıkarlar. el-Ahvas'in baldızı yol güzergâhlarına yakın Temîmli bir adamın eşi imiş. el-Ahvas'in eşi: "Bacımın yanına gidelim," der ve giderler. el-Ahvas'in baldızı onlara yemek hazırlar ve ikramda bulunur. Baldızın eşi develerini otlatıyormuş. Eşi, el-Ahvas'a: "Eniştem gelene kadar burada bekleyelim," der. Akşam vakti

---

arasında bulunan Dehlek'e sürgün edilmiştir. Ömer b. Abdillaziz'in vefatına kadar Dehlek'te kalmak zorunda kalan şair Yezîd b. Abdilmelik tarafından serbest bırakılmış ve Dımaşk'a yerleşip orada ölmüştür. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/116.

1057 Abdullah b. Muhammed el-Ahvas el-Ensârî, **Şi‘ru'l-Ahvasi'l-Ensârî,** thk. Muhammed Suleyman Cemal, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1990, s, 236.

1058 Hamiyu'd-Debr, ‘Asım b. Sâbit isimli sahabidir. Kendisine bu ismin verilme nedeni Hicretin dördüncü yılında vuku' bulan Recî‘ vakasından dolayıdır. Kısaca değinecek olursak müşrikler şehid ettikleri ‘Asım b. Sâbit'in kafasını Uhud savaşında iki oğlunu öldürdüğü Sulâfe bint Sa‘d'a satmak içi koparmak isterler. Fakat bir arı sürüsü Hz. ‘Asım'ın bedenini kaplar ve müşriklerin yaklaşmalarını engeller. Bkz. ‘İzzuddîn Alî b. Muhammed el-Cezerî, İbnu'l-Esîr, **el-Kâmıl fi't-tarîh,** thk. ‘Umer ‘Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-Kitâbi'l-‘Arabî, Beyrut 1997, II/56.

baldızın eşi çobanıyla birlikte eve gelir ve misafirleri görünce çok sevinir.

el-Ahvas bacanağını çirkin ve kısa boylu biri olarak görünce onu küçümser ve hor görür. el-Ahvas'in eşi: "Kalk bacanağına selam ver," der. Bacanağın ismi Matar imiş. el-Ahvas ayağa kalkar ve parmağıyla baldızına işaret ederek bu kasideyi okur. Söz konusu beyte gelince de parmağıyla Matar'a işaret ederek şöyle der:

"Ey Matar! Allah'ın selamı (esenlik) onun (eşinin) üzerine olsun ve ey Matar! Selam (esenlik) senin üzerine olmasın."

Matar ve evlatları el-Ahvas'ın üzerine saldırırlar, durum kötüleşmeden aralarına girerler.[1059]

Mana: "Ey Matar! Allah'ın selamı (esenlik) onun (eşinin) üzerine olsun ve ey Matar! Selam (esenlik) senin üzerine olmasın."

İstişhâd Yönü: Damme üzere mebnî olarak gelmesi gereken münâdâ ('alem ve nekra-i maksûde), şiirin zaruretinden dolayı tenvin almış ise o zaman madmûm ve mansûb gelebilir. Şâhid beyitte bulunan يَا مَطَرٌ örneğinde مَطَرٌ sözcüğü kafiye düzeni için tenvin aldığından dolayı beyitte madmûm olarak gelmiştir.[1060]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Evdâhu'l-Mesâlik; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

[1059] el-Ahvas el-Ensârî, **a.g.e,** s, 236.

[1060] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 178.

Beyit No: **161**

Arapça Metin:

ضَرَبَتْ صَدْرَهَا إِلَيَّ وَقَالَتْ يَا عَدِيًّا لَقَدْ وَقَتْكَ الأَوَاقِي

Şair: ‘Adiy b. Rabî‘a, el-Muhelhil[1061] (ö. m. 525)

Furhatu'l-edîb adlı eserde (s.138) bu kasidenin ‘Adiy b. Rabi‘a'ya ait olduğu ve kardeşi el-Muhelhil'in öldürülmesine ağıt yaktığı ifade edilmiştir. *el-Mekasidu'n-Nahviyye* adlı eserde (III/219) ise kasidenin el-Muhelhil b. Rabi‘a'ya ait olduğu ve el-Muhelhil'in ismi de İmru'ulkays olarak zikredilmiştir. *el-A'lâm* adlı eserde (IV/220) ise el-Muhelhil, ‘Adiy b. Rabi‘a olarak takdim edilmiştir.

Bahir: Hafîf

K. Matla‘ı:

طِفْلَةٌ مَا ابنَةُ المُجَلِّلِ بَيْضَاءُ لَعُوبٌ لَذِيذَةٌ فِي العِنَاقِ[1062]

Lügat: وَقَاهُ, يَقِيهِ, وَقْياً, وِقايَةً: Korumak, muhafaza etmek, himaye etmek.[1063] وَاقِيَةٍ, الأَوَاقِي: Koruyan, himaye eden.[1064]

M. Rivayet:

ضَرَبَتْ نَحْرَهَا إِلَيَّ وَقَالَتْ يَا عَدِيًّا لَقَدْ وَقَتْكَ الأَوَاقِي[1065]

1061 Cahiliye döneminin yüksek tabaka şairlerinden ve Arap kahramanlarındandır. İsmi ‘Adiy b. Rabi‘a olmakla beraber zarif şiirleri inşad eden ilk kişi olduğu için daha çok el-Muhelhil olarak tanınmıştır. Mu‘allaka sahibi meşhur şair İmru'ulkays'ın dayısıdır. Güzel bir yüze ve fasih bir dile sahipti. Gençliğinde kadın ve eğlenceye düşkün olduğu için kardeşi tarafından Zîru'n-nisa' (kadınlarla oturan) olarak isimlendirilmiştir. Cessâs b. Murre'nin, kardeşi Kuleyb'i öldürmesi üzerine içki ve eğlenceden uzak durup intikam yemini etmiştir. Bekr ve Tağlib kabileleri arasında kırk yıl süren savaşlar başlamıştır. Ve ‘Adiy b. Rabi‘a'nın bu savaşlarda gösterdiği destansı kahramanlıklar rivayet edilmiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** IV/220.

1062 Muhelhil b. Rabî‘a, **Divânu Muhelhil b. Rabi‘a,** thk. Talâl Harb, Dâru'l-‘Alemiyye, bty, s, 58.

1063 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-‘arûs,** “وقي” mad.

1064 İbn Manzûr, **Lisânu'l-‘Arab,** “وقي” mad.

رَفَعَتْ رَأْسَهَا إِلَيَّ وَقَالَتْ يَا عَدِيًّا لَقَدْ وَقَتْكَ الأَوَاقِي[1066]

ضَرَبَتْ صَدْرَهَا إِلَيَّ وَقَالَتْ يَا امْرَأَ القَيْسِ حَانَ وَقْتُ الفِرَاقِ[1067]

ضَرَبَتْ صَدْرَهَا إِلَيَّ وَقَالَتْ يَا عَدِيًّا لَقَلْبُكَ المُشْتَاقِ[1068]

Kıssa: ‘Amr b. Malik, şair el-Muhelhil’i (ö. m. 525) esir alır. el-Muhelhil’in annesi ve teyzesi ‘Amr’dan el-Muhelhil’i bırakmasını talep ederler. ‘Amr onların isteklerini yerine getirir ve el-Muhelhil’i serbest bırakır. el-Muhelhil bu kaside ile (kendisini tutsak eden ‘Amr’ın eşi) el-Mucellil’in kızıyla yaşadığı aşkı itiraf etmektedir.[1069]

Mana: “Sevgilim (beni görünce sevinçten, elini) göğsüne vurdu. Ve: ‘Ey ‘Adiy! Şüphesiz koruyucular seni korumuştur,’ dedi.”

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte de aktardığımız gibi damme üzere mebnî olarak gelmesi gereken münâdâ (‘alem ve nekra-i maksûde), şiirin zaruretinden dolayı tenvin almış ise o zaman madmûm ve mansûb gelebilir. Bu şâhid beyitte bulunan يَا عَدِيًّا örneğinde عَدِيًّا ismi, zaruretten dolayı tenvin aldığı için mansûb olarak gelmiştir.[1070]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Hâşiyetu’s-Sabbân; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb.

*****

1065 Şeyho, **a.g.e,** II/177.

1066 el-Muberrid, **el-Muktedab**, IV/214.

1067 Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdil‘aziz el-Bekrî, **Simtu’l-le’âlî fî şerhi Emâli’l-Ḳâlî**, thk. ‘Abdul‘aziz el-Meymenî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, bty, I/111.

1068 Ebû Muhammed el-A‘râbî, **a.g.e,** s, 138.

1069 el-‘Aynî, **a.g.e,** III/219.

1070 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 178.

Beyit No: **162**

Arapça Metin:

مِنْ أَجْلِكِ يَا الَّتِي تَيَّمْتِ قَلْبِي وَأَنْتِ بَخِيلَةٌ بِالوُدِّ عَنِّي

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Vâfir

Lügat: تَامَتْهُ المَرْأَةُ, تَيْمًا veya تَيَّمَتْهُ, تَتْيِيمًا: Kadın onu kul, köle yaptı. التَّيْمُ: Kul, köle, bende.[1071] وَدِدْتُ الرَّجُلَ, وُدًّا: Sevmek, sevgi, muhabbet.[1072]

M. Rivayet:

مِنْ أَجْلِكِ يَا الَّتِي تَيَّمْتِ قَلْبِي وَأَنْتِ بَخِيلَةٌ بِالوَصْلِ عَنِّي[1073]

فَدَيْتُكِ يَا الَّتِي تَيَّمْتِ قَلْبِي وَأَنْتِ بَخِيلَةٌ بِالْوُدِّ عَنِّي[1074]

Mana: "Ey kalbimi esir alan sevgili (başıma gelen belalar) senden dolayıdır. Hâlbuki sen, beni sevmekte cimri davranmaktasın."

İstişhâd Yönü: Nidâ' harfi ile ال takısının beraber gelmesi ancak zarûrat-i şi'riyye gibi durumlarda caiz görülmüştür. Şâhid beyitte bulunan يَا الَّتِي örneğinde ال takısı almış mevsulun nidâ' edatı olan يَا harfi ile gelmiş olması şiirin zaruretinden dolayıdır.[1075]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

*****

Beyit No: **163**

Arapça Metin:

فَيَا الغُلاَمَانِ اللَّذَانِ فَرَّا إِيَّاكُمَا أَنْ تُكْسِبَانَا شَرَّا

[1071] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "تيم" mad.

[1072] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "ودد" mad.

[1073] İbn Mâlik et-Tâî, **a.g.e,** III/1308.

[1074] Kemaluddin el-Enbârî, **Esrâru'l-'Arabiyye,** Dâru'l-Erkâm b. Ebî'l-Erkâm, 1999, s, 175.

[1075] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 179.

Şair: Bilinmiyor
Bahir: Recez
Lügat: الْغُلَامُ, غِلْمَةٌ, غِلْمَانٌ: Uşak, köle.[1076] فَرَّ فُلَانٌ, يَفِرُّ, فِرَاراً: Firar etmek, kaçmak.[1077] شَرَّ, يَشُرُّ, شَرًّا, شَرَارَةً: Bela, kötülük, şer.[1078]

M. Rivayet:

فَيَا الغُلاَمَانِ اللَّذَانِ فَرَّا إِيَّاكُمَا أَنْ تُكْسِبَانِي شَرًّا[1079]

فَيَا الغُلاَمَانِ اللَّذَانِ فَرَّا إِيَّاكُمَا أَنْ تَعْقُبَانَا شَرًّا[1080]

Mana: "Ey firar eden iki köle! Bize kötülük kazandırmaktan sakının."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de şiirin zaruretinden dolayı beyitte geçen فَيَا الغُلاَمَانِ örneğinde nidâ' edatı ile ال takısı birlikte zikredilmiştir.[1081]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu İbn Tûlûn; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlık; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik.

*****

Beyit No: **164**

Arapça Metin:

إِنِّي إِذَا مَا حَدَثٌ أَلَمَّا أَقُولُ يَا اللّهُمَّ يَا اللّهُمَّا

Şair: Umeyye b. Ebi's-Salt (ö. 9/631)
Bahir: Recez

[1076] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "غلم" mad.
[1077] Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** "فر" mad.
[1078] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "شر" mad.
[1079] Kemâluddîn el-Enbârî, **el-İnsâf,** I/274.
[1080] İbn 'Akîl, **a.g.e,** III/264.
[1081] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 179.

Lügat: حَدَثٌ, أَحْدَاثٌ: Hadise, olay, vaka.[1082] أَلَمَّ, الْإِلْمَامُ: Nazil olmak, vuku‘ bulmak, yakın olmak.[1083]

M. Rivayet:

إِنِّي إِذَا مَا مَطْعَمٌ أَلَمَّا أَقُولُ يَا اللّٰهُمَّ يَا اللّٰهُمَّا[1084]

إِنِّي إِذَا مَا مَعْظَمٌ أَلَمَّا أَقُولُ يَا اللّٰهُمَّ يَا اللّٰهُمَّا[1085]

إِنِّي إِذَا مَا حَدَثٌ أَلَمَّا دَعَوْتُ يَا اللّٰهُمَّ يَا اللّٰهُمَّا[1086]

Mana: “Başıma bir hadise geldiği zaman şüpesiz: ‘Ey Allah’ım! Ey Allah’ım! sana sığındım,’ derim.”

İstişhâd Yönü: Önceki iki beyitte nidâ’ edatı ve ال takısının zaruret hali dışında beraber kullanılmayacağını ifade etmiştik. Fakat أَللّٰه lafzı ve mahkî cümle (ال takısı ile başlayan isim cümlesinden nakledilmiş ‘alem) bu kaidenin dışında tutulmuştur. Çünkü lafzatullahta bulunan ال takısı ism-i şeriften sayıldığı için nidâ’ harfi ile cem‘ olmasında sakınca görülmemiştir. Ayrıca أَللّٰه lafzının nidâ' konusunda farklı ve daha yaygın bir kullanımı da vardır. Şöyleki; nidâ’ edatının hazfedilip bedelinde lafzatullaha şeddeli ve meftûh bir ميم harfinin ilave edilmesi ve اللّٰهُمَّ şeklinde okunmasıdır. ‘İvaz olan ميم harfi ile mu‘avvaz olan mahzuf nidâ' edatının birlikte gelmesi ise ancak şiirin zaruret durumlarından dolayı câiz görülmektedir. Şâhid beyitte tekrar edilen يَا اللّٰهُمَّ يَا اللّٰهُمَّا örneklerinde يا edatı ve lafzatullafa bitişik olan ميم

1082 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “حدث” mad.

1083 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “لمم” mad.

1084 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** VI/225.

1085 Ebû Bekr el-Enbârî, **ez-Zâhir,** I/51.

1086 el-Muberrid, **el-Muktedab,** IV/242.

harfinin beraber gelmiş olması şâzdır ve şiirin zarurettinden dolayı câiz görülmüştür.[1087]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Delîlu's-Sâlik; Evdâhu'l-Mesâlik.

41. MÜNÂDAYA TABİ KELİMELER

Beyit No: **165**

Arapça Metin:

أَلَا يَا زَيْدُ وَالضَّحَّاكُ سِيرَا فَقَدْ جَاوَزْتُمَا خَمَرَ الطَّرِيقِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Vâfir

Lügat: التَّخْمِيرُ: Örtmek.[1088]

M. Rivayet:

أَلَا يَا عَمْرُو وَالضَّحَّاكُ سِيرَا فَقَدْ جَاوَزْتُمَا خَمَرَ الطَّرِيقِ[1089]

أَلَا يَا قَيْسُ وَالضَّحَّاكُ سِيرَا فَقَدْ جَاوَزْتُمَا خَمَرَ الطَّرِيقِ[1090]

Mana: "Dikkat! Ey Zeyd! Ve ey Dahhak! Hareket edin. Çünkü sizler, sizi gizleyen yolu geçmişsiniz."

İstişhâd Yönü: Münâda'ya, 'atf-i nasak ('atf edatları ile kelime veya cümleleri aynı hükme bağlamak) olarak 'atf edilen kelime eğer ال takısı ile gelmiş ise çoğunluğu merf'u' olmak üzere mansûb olarakta atfedilebilir. Şâhid beyitte

---

1087 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 179.

1088 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "خمر" mad.

1089 Muhammed b. Cerîr Ebû Ca'fer et-Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân,** thk. Ahmed Muhammed Şâkır, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2000, XX/358.

1090 Ebû Hayyân Muhammed b. Yusûf Esîruddîn el-Endulusî, **el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr,** thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1420 h, I/101.

bulunan أَلَا يَا زَيْدُ وَالضَّحَّاكُ örneğinde ‘atf-i nasak olan الضَّحَّاكُ ismi ال takısı aldığı için hem merfû‘ hem de mansûb olarak rivayet edilmiştir.[1091]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu Katri’n-Nedâ; Hem‘u’l-Hevâmi‘.

*****

Beyit No: **166**

Arapça Metin:

أَيُّهَذَانِ كُلاَ زَادَيْكُمَا وَدَعَانِي وَاغِلًا فِيمَنْ وَغَلْ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Remel

Lügat: وَغَلَ, يَغِلُ, وَغْلاً: Davet edimeksizn bir kavmin arasına katılıp onlarla beraber içmek; davetsiz oturan kişinin içtiği meşrubat.[1092]

M. Rivayet:

أَيُّهَذَانِ كُلاَ زَادَيْكُمَا وَدَعَانِي وَاغِلًا فِيمَنْ يَغَلْ[1093]

أَيُّهَذَانِ كُلاَ زَادَكُمَا وَدَعَانِي وَاغِلًا فِيمَنْ وَغَل[1094]

Mana: “Ey ikiniz! Azıklarınızı yiyiniz ve beni, kavmin arasına davetsizce oturup yiyip içenlerle (Tufeyli) beraber, davetsiz bir halde bırakın.”

İstişhâd Yönü: Nekra-i maksûdeden biri sayılan أيُّ sözcüğü münâdâ konumunda ise ya ال takısı almış isim, ya da ال takısı almış mevsûl veya ism-i işaret ile vasıflandırılması gerekmektedir. أيُّ kelimesine sıfat olan ism-i işaret tekil ve ikil olarak gelebilir. Şâhid beyitte bulunan

---

[1091] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 180.

[1092] el-Cevherî, **es-Sihâh,** “وغل” mad.

[1093] el-‘Aynî, **a.g.e,** III/238.

[1094] el-Eşmûnî, **a.g.e,** III/ 37.

أَيُّهَذَانِ örneğinde ikil olan هَذَانِ ism-i işareti, nidâ' edatı hazfedilmiş olan أيُّ ism-i işaretinin sıfatı olmuştur.[1095]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **167**

Arapça Metin:

يَا تَيْمُ تَيْمَ عَدِيٍّ لَا أَبَا لَكُمُ لَا يُلْقِيَنَّكُمُ فِي سَوْأَةٍ عُمَرُ

Şair: Cerîr b. 'Atiyye (ö. 110/728)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

هاجَ الهَوَى وَضَمِيرَ الحَاجَة الذِّكَرُ واسْتَعجَمَ اليَوْمَ مِنْ سَلّومة الخبرُ[1096]

Lügat: أَلْقَى الشَّيْءَ, إِلْقَاءً: Koymak, atmak.[1097] السَّوْأَةُ: Yüz kızartıcı olan her iş ve her durum, açığa çıkınca utanılacak söz ve eylem.[1098]

M. Rivayet:

يَا تَيْمَ تَيْمَ عَدِيٍّ لَا أَبَا لَكُمُ لَا يُلْفِيَنَّكُمُ فِي سَوْأَةٍ عُمَرُ[1099]

يَا تَيْمَ تَيْمَ عَدِيٍّ لَا أَبَا لَكُمُ لَا يَقْذِفَنَّكُمُ فِي سَوْأَةٍ عُمَرُ[1100]

Kıssa: Cerîr (ö. 110/728) bu kasidesiyi kendisini hicveden şair Ömer b. Lece' (ö. 105/724) ve kavmini hicvetmek için inşad etmiştir. Kasidesinde Teym kabilesine

---

[1095] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 180.

[1096] Cerîr el-Hatafî, **a.g.e,** s, 322.

[1097] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "لقي" mad.

[1098] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "سوأ" mad.

[1099] el-'Aynî, **a.g.e,** III/239.

[1100] Sa'îd el-Afgânî, **Esvâku'l-'Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm,** Daru'l-Fikr, Beyrut 1974, s, 431.

hitap ederek Ömer b. Lece'in hicivlerine engel olmalarını istemektedir.

Aksi takdirde Ömer'in hicivleriyle Teym kabilesini kötü bir duruma sokacağını, Cerîr'in hicivlerine maruz kalacaklarını ifade etmektedir. Bu kaside üzerine Teym kabilesi Ömer'i bağlı bir şekilde Cerîr'in yanına getirirler ve Cerîr de onları hicvetmekten uzak durur.[1101]

Mana: "Ey Teym! 'Adiy (kabilesinin) Teym (kolu)! Babasız kalasıcalar. Sakın (şair) Ömer (b. Lece') sizi kötü bir duruma koymasın."

İstihad Yönü: Damme üzere mebnî olan münâdâ izâfe ve tekrar edildiği zaman, tekrar edilen ikinci sözcüğün mansûb olması vaciptir. Birinci sözcük ise hem merfu' hem de mansûb olabilir. Şâhid beyitte bulunan يَا تَيْمُ تَيْمَ عَدِيٍّ örneğinde tekrar ve izâfe edilen ikinci sıradaki تَيْمَ sözcüğü mansub olarak gelmiştir. Nidâ' edatından sonra zikredilmiş olan تَيْمُ sözcüğünde ise muhtelif rivayette de görüldüğü gibi hem merfu' hem de mansûb olarak rivayet edilmiştir.[1102]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu'l-Eşmûnî; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn; Evdâhu'l-Mesâlik.

[1101] el-'Aynî, **a.g.e,** III/239.

[1102] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 181.

42. MÜTEKELLİM YÂSINA İZÂFE EDİLEN MÜNÂDÂ

Beyit No: **168**

Arapça Metin:

أَيَا أَبَتِي لاَ زِلْتَ فِينَا فَإِنَّمَا لَنَا أَمَلٌ فِي العَيْشِ مَا دُمْتَ آمِلاَ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Tavîl

Lügat: العَيْشُ: Hayat, yaşam, yaşantı.[1103] أَمَّلَهُ, تَأْمِيلاً ve أَمْلاً, أَمَلَهُ, يَأْمُلُهُ: Ummak, dilemek, umit etmek. الأَمَلَةُ, آمِلٌ: Yardım eden yardımcı.[1104]

M. Rivayet:

أَيَا أَبَتِي لاَ زِلْتَ فِينَا فَإِنَّمَا لَنَا أَمَلٌ فِي العَيْشِ مَا دُمْتَ عَائِشَا[1105]

Mana: "Ey babacığım! Daima aramızda ol. Çünkü sen bize yardımcı olduğun müddetçe bizler de ümitvarız."

İstişhâd Yönü: Yâ-i mütekellime izâfe edilen münâdâ da caiz görülen lügatlardan biri de mütekellim zamirinin hazfedilip yerine ت harfinin 'ivaz edilmesidir. Zarurât-i şi'riyyenin dışında hazfedilen zamir ile onun yerine 'ivaz olan harfin beraber kullanılması -'ivaz ve mu'avvazın bir kelimede cem' olmaması adına- caiz görülmemiştir.Şâhid beyitte bulunan أَيَا أَبَتِي örneğinde münâdanın izâfe edildiği mütekellim zamiri ve zamire 'ıvaz olan harfin bereber gelmesi şiirin zaruretinden dolayıdır.[1106]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Tavdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

1103 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "عيش" mad.

1104 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "أمل" mad.

1105 el-Murâdî, **a.g.e,** II/1092.

1106 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 182.

43. MÜNÂDÂ OLARAK KULANILAN İSİMLER

Beyit No: **169**

Arapça Metin:

تَدَافُعَ الشَّيْبِ وَلَمْ تَقَتَّلِ فِي لَجَّةٍ أَمْسِكْ فُلَانًا عَنْ فُلِ

Şair: el-Fadl b. Kudâme, Ebu'n-Necm el-'İclî[1107] (ö. 130/747)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

اَلحَمْدُ للهِ العَلِيِّ الأَجْلَلِ اَلوَاهِبِ الفَضْلِ الوَهُوبِ المُجْزِلِ[1108]

Lügat: تَدَافَعَ الْقَوْمُ: Kendini koruyup düşmanı savmak, itişmek, izdiham.[1109] الشَّيْبُ, المشيبُ: Ağarmak, yaşlılık. الشَّيْبُ: Saçın ağarması. المَشِيبُ: İhtiyarlık, yaşlılık.[1110] لَجَّ الْقَوْمُ: Kavmin sesleri birbirine karıştı. اللَّجَّةُ: Patırtı, gürültü, yaygara [1111]

M. Rivayet:

تَضِلُّ مِنْهُ إِبِلِي بِالهَوْجَلِ فِي لَجَّةٍ أَمْسِكْ فُلَانًا عَنْ فُلِ[1112]

Kıssa: Ebu'n-Necm (ö. 130/747), şairler ile beraber Hişâm b. Abdilmelik'in (ö. 125/743) huzuruna çıkar. Hişâm, şairlerden deve tasvirinde bulunmalarını ister ve şöyle der:

[1107] Daha çok Ebû'n-Necm el-'İclî olarak bilinen şair Bekr kabilesindendir. Emevî devleti döneminde temayüz etmiştir. Abdulmelik b. Mervân ve oğlu Hişâm'ın meclislerinde bulunmuştur. Kûfe'nin iç bölgelerinde ikamet ederdi. Recez tarzında şiir inşad edenlerin en büyüklerinden olan şair aynı zamanda şiiri en güzel söyleyen kişilerden de sayılmaktadır. Meşhur râcız el-'Accâc'tan daha derin ifadeye sahip olduğu söylenir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/151.

[1108] el-Fadl b. Kudâme Ebu'n-Necm el-'İclî, **Divânu Ebi'n-Necm el-'İclî,** thk. Muhammed Edîb Abdulvâhıd Cemrân, Metbû'âtu Mecme'i'l-Luğati'l-'Arabiyye, Dımaşk 2006, s, 337.

[1109] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "دفع" mad.

[1110] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "شيب" mad.

[1111] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "لجج" mad.

[1112] İbn 'Akîl, **a.g.e,** III/278.

“Develeri katar haline getirin, suya götürün ve geri çevirin, öyleki onlara bakıyor gibi olayım.”

Şairler, Hişâm’a şiirlerini söylerler. Ardından Ebu’n-Necm de bu recez şiirini inşâd eder. Kasidesinde güneşi zikreden beyte gelince, beyti وَهِيَ عَلَى الأُفُقِ كَعَيْنِ الأَحْوَلِ (Güneş, ufukta şaşı gözünü anımsatmaktadır) şeklinde söylemek istediği anda Hişâm’ın şaşılığı aklına gelir. Beyti tamamlamaz. Sarsılır ve ne diyeceğini bilemez.

Hişâm’ın kendisinden beyti tamamlamasını istemesi üzerine beytin sonunda söylemek istediği الأَحْوَلِ sözcüğünü الأَحْوَالِ olarak değiştirir ve beyti tamamlar. Olayın farkına varan Hişâm, Ebu’n-Necm’in ensesine vurulmasını (ta‘zîr) ve Rusâfe’den (Suriye'nin Rakka ilinde, Esed Gölü'nün güneydoğusunda bulunan eski yerleşim merkezi) çıkarılmasını emreder.[1113]

Mana: “(o develer) İtişip kakışan fakat dövüşmeyen ihtiyarların, yaygaraları arasında: ‘falanı falandan koru’ seslerine benzer bir şekilde (suya geliyorlardı).”

İstişhâd Yönü: Sürekli münâdâ olarak kullanılan isimler semâ‘i, kıyâsî ve yaygın, gayr-i kıyâsî olmak üzere üç kısma ayrılmaktadırlar. Fakat semâ‘î sayılan فُلْ sözcüğünün bazen –şiir zaruretinden dolayı- mecrur geldiği de görülmektedir. Şâhid beyitte bulunan عَنْ فُلِ örneğinde فُلْ sözcüğünün münâdâ dışında kullanılmış olması şiirin zaruretinden dolayı caiz görülmüştür.[1114]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik.

[1113] Ebu’n-Necm el-‘İclî, **a.g.e,** s, 337.

[1114] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 182.

44. İSTİĞÂSE

Beyit No: **170**

Arapça Metin:

يَا لَقَوْمِي وَيَا لَأَمْثَالِ قَوْمِي لِأُنَاسٍ عُتُوُّهُمْ فِي ازْدِيَادِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Hafîf

Lügat: عَتَا: يَعْتُو, عُتُوّاً, عِتِيّاً: Büyüklenmek, kibirlenmek, haddi aşmak.[1115]

Mana: "Ey kavmim! Ve ey (güç ve kuvvette) kavmimin emsalleri! Zulümleri gittikçe ziyadeleşen insanları benden uzak tutun."

İstişhâd Yönü: Müsteğâs olan münâdâya lâm-i cer dahil olduğu vakit müsteğâs mecrûr, lâm ise meftûh bir şekilde gelir. Müsteğâs üzerine 'atf edilen kelimede ise nidâ' edatı tekrar edilmişse lâm harfi yine meftûh olur. Eğer tekrar edilmemiş ise lâm harfi meksûr olur. Şâhid beyitte bulunan يَا لَقَوْمِي وَيَا لَأَمْثَالِ قَوْمِي örneğinde وَيَا لَأَمْثَالِ cümlesi kendinden önce geçen ve müsteğâs olan يَا لَقَوْمِي cümlesine 'atf edilmiştir ve 'atf edillirken de nidâ' edatı tekrar edildiği için lâm harfi –müsteğâsta olduğu gibi- meftûh olmuştur.[1116]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; Şerhu İbn Tûlûn; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

[1115] İbn Manzûr, **Tâcu'l-'arûs,** "عتا" mad.

[1116] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 183.

Beyit No: **171**

Arapça Metin:

يَبْكِيكَ نَاءٍ بعيدُ الدارِ مُغْتَرِبٌ يَا لَلْكُهول ولِلشُّبَّان لِلْعَجَبِ

Şair: Bilinmiyor

İdâhu şevâhidi'l-idâh adlı eserde beytin Ebu'l-Esved ed-Duelî'ye (ö. 69/688) ait olduğu vurgulanmış ve Ebû Zubeyd et-Tâî'ye (ö. 62/682) de nisbet edildiği zikredilmiştir. Aynı kitabın tahkik bölümünde ise zikredilen her iki divâna bakıldığı halde mevzu bahis beytin bulunmadığı, ilaveten kaynak kitapların hiçbirinde de bu beytin herhangi bir şaire isnâd edilmediği ifade edilmiştir.[1117]

Bahir: Basît

Lügat: نَأَى, يَنْأَى, نَأْياً: Uzaklık, uzaklaşmak. النَّائِي: Uzak olan.[1118] اغْتَرَبَ, الِاغْتِرَابُ: Memleketinden uzak olmak, gurbete gitmek.[1119] الكَهْلُ: Otuz üç yaşını aşmış ve saçı, sakalı kısmen ağarmış kişi, ihtiyar.[1120] الشَّابُّ, شَبَابٌ, شُبَّانٌ: Onaltı yaşından otuz iki yaşına kadar olan kişi, genç, delikanlı.[1121]

Mana: "Senin ölümüne evinden uzak olan garipler ağlıyor, (mirasçıların ise seviniyorlar) Ey yaşlılar ve gençler! Bu hayret verici duruma bakınız."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte aktardıklarımıza binaen bu şahid beyitte müsteğâs konumunda olan münâdâya âtf edilen ولِلشُّبَّان sözcüğünde nidâ' edatı olan يَا harfi tekrar edilmediği için lâm-i cer meksûr olarak gelmiştir.[1122]

1117 Hasan el-Kaysî, **a.g.e,** I/268.

1118 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu'l-luğa,** "نأي" mad.

1119 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "غرب" mad.

1120 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "كهل" mad.

1121 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "كهل" mad.

1122 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 183.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu Katri'n-Nedâ; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **172**

Arapça Metin:

يَا عَجَبَا لِهَذِهِ الفَلِيقَهْ هَل تُذْهِبَنَّ القُوَبَاءَ الرِيقَهْ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

Lügat: الفَلِيقَةُ, Şaşılacak, acaip durum.[1123] الْقُوَبَاءُ, قُوَبٌ: Derinin soyulmasına sebep olan ve tükürükle tedavi edilen hastalık, egzama.[1124] الرِّيقُ: Tükürük.[1125]

M. Rivayet:

يَا عَجَبَا لِهَذِهِ الفَلِيقَهْ هَل يَنْفَعَنَّ القُوَبَاءَ الرِيقَهْ[1126]

يَا عَجَبَا لِهَذِهِ الفَلِيقَهْ هَل تَغْلِبَنَّ القُوَبَاءَ الرِيقَهْ[1127]

يَا عَجَبَا لِهَذِهِ الفَلِيقَهْ وَهَلْ تُدَاوَى القُوَبَاءْ بِالرِّيقَهْ[1128]

يَا عَجَبِي لِهَذِهِ الفَلِيقَهْ هَلْ تَغْلِبَنَّ القُوَبَاءُ الرِّيقَهْ[1129]

Kıssa: Bedevînin biri egzama hastalığına yakalanmış. Kendisine sabah vaktinde egzamalı bölgeye tükürüğünü sürmesiyle iyileşeceği söylenmiş. Buna çok şaşıran bedevî de bu şiiri inşad etmiştir.[1130]

1123 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "فلق" mad.

1124 el-Cevherî, **es-Sihâh,** "قوب" mad.

1125 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "ريق" mad.

1126 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e,** IX/262.

1127 el-'Askerî, **Cemheretu'l-emsâl,** II/425.

1128 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l 'ayn**, V/228.

1129 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "فلق" mad.

1130 es-Silmî, **a.g.e,** II/145.

Mana: "Tükürük egzamayı iyileştirir mi? Bu acayip durum (tespit) ne kadar da şaşırtıcıdır."

İstişhâd Yönü: Araplarda teaccüb olarak bilinen isimler, hüküm bakımından müsteğâs isim gibidirler. Münâdâ olan teaccüb ismine de meftûh lâm dâhil olabilir veya sonunda elif ziyade edilebilir. Şâhid beyitte bulunan يَا عَجَباً örneğinde teaccüb ismi olarak bilinen عَجَباً sözcüğü münâdâ olarak gelmiş ve sonunda elif harfi ziyâde edilmiştir.[1131]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh.

45. TERHÎM

Beyit No: **173**

Arapça Metin:

أَفَاطِمُ مَهْلًا بَعْضَ هَذَا التَّدَلُّلِ وَإِنْ كُنْتِ قَدْ أَزْمَعْتِ صَرْمِي فَأَجْمِلِي

Şair: Hunduc b. Hucr, İmru'ulkays (ö. m. 545)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ[1132]

Lügat: المَهْلُ: Ağır olmak, acele etmemek, sükûnet, şefkat göstermek.[1133] دَلُّ المَرْأَةِ تَدَلُّلُها على زَوْجِها: Kadının naz ve cilve ile beraber kocasına cesaret göstermesi; kadının kendisini kocasına muhalefet etmediği halde muhalefet ediyor gibi göstermesi.[1134] أَزْمَعَ عَلَى الْأَمْرِ: Bir şeyi yapmaya

---

[1131] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 183.

[1132] İmru'ulkays, **a.g.e,** s, 164.

[1133] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "مهل" mad.

[1134] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "دلل" mad.

azmetmek, karar vermek.[1135] صَرَمْتُ الرَّجُلَ, صَرْماً: Adamla konuşmayı kesmek.[1136]

M. Rivayet:

أَفَاطِمُ مَهْلًا بَعْضَ هَذَا التَّدَلُّلِ وَإِنْ كُنْتِ قَدْ أَزْمَعْتِ صَرْمِي فَأَجْمِلِي[1137]

Kıssa: Kasidenin matla‘ beyti 184. beyitte şâhid olarak kullanıldığı için kasidenin kıssası da orada zikredilmiştir.

Mana: "Ey Fatima! (eğer benimle beraber olmak istiyorsan) bu cesaret ve nazlanmayı terk et, eğer benden ayrılmaya karar vermişsen onu da güzellikle yap."

İstişhâd Yönü: Münâda, tâ ile müennes olmuş bir isim (ister ‘alem ister nekra isim) ise hiçbir şart koşulmaksınız tarhîm (münâdânın son harfinin hazfedilmesi) edilebilir. Şâhid beyitte bulunan أَفَاطِمُ örneğinde فَاطِمُ ismi tâ ile te'nîs kesbettiği için herhangi bir şart gözetilmeksizin sonundaki harf hazfedilmiştir. İsim aslında فَاطِمَةُ şeklindedir.[1138]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi‘; Şerhu't-Tasrîh ‘ale't-Tavdîh; Hem‘u'l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **174**

Arapça Metin:

جَارِيَ لاَ تَسْتَنْكِرِي عَذِيرِي سَيْرِي وَإِشْفَاقِي عَلَى بَعِيرِي

Şair: Abdullah b. Ru'be el-‘Accâc (ö. 90/708)

Bahir: Recez

K. Matla‘ı:

[1135] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "زمع" mad.

[1136] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "صرم" mad.

[1137] Abdulmelik b. Muhammed es-Se‘âlıbî, **Fikhu'l-luğa ve sirru'l-‘Arabiyye,** thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-‘Arabiyye, Beyrut 2002, s, 237.

[1138] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 185.

جَارِيَ لاَ تَسْتَنْكِرِي عَذِيرِي سَيْرِي وَإِشْفَاقِي عَلَى بَعِيرِي[1139]

Lügat: عُذُرٌ, العَذِيرُ: Kişinin içinde bulunduğu durum, çabaladığı iş.[1140] الشَّفَقَةُ, الشَّفَقُ: Korkuya sebebiyet veren nasihat ve sevgi ile karışık nezaket, şefkat, korku.[1141]

M. Rivayet:

جَارِيَ لاَ تَسْتَنْكِرِي عَذِيرِي سَعْيِي وَإِشْفَاقِي عَلَى بَعِيرِي[1142]

Kıssa: Kasidenin kıssası 73 no'lu beyitte izah edilmiştir.

Mana: "Ey Cariye! Benim çabamı; seyahatimi ve deveme gösterdiğim şefkatimi kınama."

İstişhâd Yönü: Münâda, tâ ile müennes olmuş bir isim (ister 'alem ister nekra isim) ise hiçbir şart koşulmaksınız tarhîm (münâdânın son harfinin hazfedilmesi) edilebilir. Şâhid beyitte tâ ile te'nîs elde etmiş olan nekra isim (جَارِيَ) münâdâ olarak gelmiş ve sonundaki harf terhîmden dolayı hazfedilmiştir. İsmin aslı جارية şeklindedir.[1143]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Nazım; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

1139 el-'Accâc, **a.g.e,** thk. Abdulhafız es-Satlî, I/332.

1140 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "عذر" mad.

1141 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "شفق" mad.

1142 Ebû Mansûr el-Herevî, **a.g.e** II/185.

1143 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 185.

46. TAHZÎR VE İĞRÂ'

Beyit No: **175**

Arapça Metin:

أَخَاكَ أَخَاكَ إِنَّ مَنْ لاَ أَخًا لَهُ كَسَاعٍ إِلَى الهَيْجَا بِغَيْرِ سِلاَحِ

Şair: Rabî'a b. 'Amir, Miskînu'd-Dârımî[1144] (ö. 89/708)

Bu beyit *el-Hamasetu'l-Basriyye* adlı eserde Kays b. 'Asım el-Minkarî'ye (ö. 20/640) isnad edilmiştir. Aynı eserde beytin Miskîn ed-Dârımî'ye (ö. 89/708) de isnad edildiği zikredilmiştir.[1145]

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَخَاكَ أَخَاكَ إِنَّ مَنْ لاَ أَخًا لَهُ كَسَاعٍ إِلَى الهَيْجَا بِغَيْرِ سِلاَحِ[1146]

Lügat: سَعَى الرَّجُلُ, يَسْعَى, سَعْياً: Kastetmek, çalışmak, hızlı yürümek, koşmak.[1147] الهَيْجَا, الهَيْجَاءُ: Harb, savaş.[1148]

Kıssa: Miskîn ed-Dârımî (ö. 89/708), Hz. Muaviye'nin (602/680) huzuruna gelir ve kendisine bir ödeneğin tahsis edilmesini taleb eder. Hz. Muaviye, Miskîn'in bu talebini redderder. Bunun üzerine Hz. Muaviye'nin huzurundan ayrılan Miskîn ed-Dârımî bu beyitleri terennüm eder.[1149]

Mana: "Kardeşine bağlan, Kardeşini koru. Şüphesiz kardeşi olmayan kişi, savaşa silahsız giden kişi gibidir."

1144 İsmi Rabî'a b. 'Amir olan şair Emevî devleti döneminde yaşamış ve Temîm kabilesine mensuptur. İnşâd ettiği şiirlerinde kullandığı Miskîn lafzından dolayı daha çok Miskîn ed-Dârımî olarak bilinmektedir. Kaynaklarda Hz. Muaviye ile yaşadığı hadiseleri zikredilmektedir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/16.

1145 Ali b. Ebî'l-Ferec el-Basrî, **a.g.e,** II/61.

1146 Miskîn ed-Dârımî, **Divânu şi'ri Miskîni'd-Dârımî,** thk. Kârîn Sâdır, Dâru Sâdır, Beyrut 2000, s. 33.

1147 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "سعي" mad.

1148 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "هيج" mad.

1149 el-'Aynî, **a.g.e,** III/286.

İstihad Yönü: Muğrâ bih kelime hüküm bakımından muhazzar kelimenin hükümlerini içermektedir. muğrâ bih tekrar veya ‘atf edilmesi halinde mükadder bir fiille mansûb olması vaciptir. Şâhid beyitte bulunan أَخَاكَ أَخَاكَ örneğinde أَخَاكَ kelimesi tekrar edildiği için mükadder olan ألزم, حافظ vb. fiillerle zorunlu olarak mansûb olmuştur.[1150]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu Katri’n-Nedâ; Şerhu İbn Tûlûn; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb.

47. TE’KÎD NUNLARI

Beyit No: **176**

Arapça Metin:

يَحْسَبُهُ الجَاهِلُ مَا لَمْ يَعْلَمَا شَيْخاً عَلَى كُرْسِيِّهِ مُعَمَّماً

Şair: Abdullah b. Ru’be el-‘Accâc (ö. 90/708)

Bu beyit, şu ana kadar zikrettiğimiz beyitler arasında şairi hakkında ihtilaf edilen beyitlerin en başında gelmektedir. *Hizânetu’l-edeb* adlı eserde beytin aidiyeti hakkında şu tespitler yapılmıştır; “İbn Seyyid ve el-Lağmi bu şiiri Musâvir el-‘Absî’ye (ö. 75/695) nisbet etmişler. Bir kesimin (*el-Cumel fi’n-nahv*, I/256) ise şiirin el-‘Accâc’a (ö. 90/708) ait olduğunu söylediklerini ifade etmişlerdir.” el-‘Aynî (ö. 855/1451) ise İbn Hişâm’dan (ö. 761/1360) naklederek şiirin Ebû Hayyân el-Fak‘asî’ye ait olduğu zikretmiştir. es-Seyrâfî (ö. 368/979), şairin ed-Debîrî olduğunu söylerken, es-Sâğânî (ö. 650/1252) ise şiiri ‘Abdubenî’abs’e isnad etmiştir.[1151]

Bahir: Recez

[1150] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 189.

[1151] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** XI/418.

K. Matla‘ı:

عَبْسِيَةٌ لَمْ تَرْعَ قُفّاً أَدْرَمَا وَلَمْ تعجم عرفطاً معجما[1152]

Lügat: شُيُوخٌ, الشَّيْخ: Yaşı açığa çıkmış ve saçları ağarmış kişi; elli bir yaşından ömrünün sonuna kadar herhangi bir yaşta olan kişi.[1153] المُعَمَّمُ: Sarıklı, kavmin işlerinde taklit ettiği ve avamın da iltica ettiği kişi.[1154]

M. Rivayet:

يَحْسَبُهُ الجَاهِلُ مَا كَانَ غَمَا شَيْخاً عَلَى كُرْسِيِّهِ مُعَمَّماً[1155]

Mana: “Bilmeyen kişi öğrenmediği müddetçe onu (köpüren sütü), koltuğu üzerine oturmuş sarıklı bir ihtiyar zanneder.”

İstişhâd Yönü: Te’kîd nunlarının mâ-i zâide, nâfiye olan lem ve lâ edatları ve immâ haricindeki şart edatlarından sonra gelen muzâri‘ fiiline bitişmesi nadirdir. Şâhid beyitte bulunan لَمْ يَعْلَمَا örneğinde lem edatından sonra gelen muzari‘ fiiline, elife tabdîl edilmiş nun-i hafifenin bitişmiş olması bu nadir kurala delil olmaktadır. Beyit aslında لَمْ يَعْلَمَنْ şeklinde olup nun harfi vakıftan dolayı elif harfine dönüşmüştür.[1156]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

1152 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** XI/410.

1153 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “شيخ” mad.

1154 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “عمم” mad.

1155 Abdurrahman b. İshâk Ebû’l-Kâsım ez-Zeccâcî, **el-Emâlî,** thk. Abdusselâm Hârûn, Dâru’l-Cîl, Beyrut 1987, s, 189.

1156 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 193.

Beyit No: 177

Arapça Metin:

فَمَهْمَا تَشَأْ مِنْهُ فَزَارَةُ تُعْطِكُمْ وَمَهْمَا تَشَأْ مِنْهُ فَزَارَةُ تَمْنَعَا

Şair: Kumeyt b. Zeyd el-Esedî (ö. 126/744)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

مَنْ مُبْلِغٌ عُلْيَا مُعَدٍ وَطَيِّئًا وَكِنْدَةَ مَنْ أَصْغَى لَهَا وَتَسَمَّعَا[1157]

Mana: "Fezâre (kabilesi) onu size vermeyi istediği zaman verir ve istediği zaman da onu sizden esirger."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte de değindiğimiz üzere te'kîd nunlarının mâ-i zâide, nâfiye olan lem ve lâ edatları ve immâ haricindeki şart edatlarından sonra gelen muzâri' fiiline bitişmesi nadirdir. Şâhid beyitte bulunan مَهْمَا şart edatından sonra gelen تَمْنَعَا fiiline, elife tabdîl edilmiş nun-i hafifenin bitişmiş olması bu nadir kurala delil olmaktadır. تَمْنَعَا fiili aslında تَمْنَعَنْ şeklinde olup nun harfi vakıftan dolayı elif harfine dönüşmüştür.[1158]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: 178

Arapça Metin:

لَا تُهِينَ الْفَقِيرَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ

Şair: Edbat b. Kuray' es-Sa'dî[1159] (ö. ?)

[1157] Kumeyt el-Esedî, **a.g.e,** s, 412.

[1158] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 193.

[1159] Sa'd kabilesine mensub olan şair, kadim dönem Câhiliye şairlerindendir. Kavminin kendisine göstermiş olduğu kötü muameleden dolayı başka kavimlerin yanına gitmiştir. Onlardan da

Bahir: Munsarih

K. Matla‘ı:

لِكُلِّ هَمٍّ مِنَ الهُمُومِ سَعَهْ وَالمُسْيُ وَالصُّبْحُ لاَ فَلاَحَ مَعَهُ[1160]

Lügat: الإِهَانَةُ: Tahkir etmek, aşağılamak, küçümsemek.[1161] رَكَعَ الرَّجُلُ: (mecaz) Zenginlikten sonra fakir olmak.[1162]

M. Rivayet:

وَلَا تُعَادِ الضَّعِيفَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1163]

لَا تَحْقِرَنَّ الضَّعِيفَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1164]

وَلاَ تُعَادِ الفَقِيرَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1165]

وَلَا تُهِينَ الْكَرِيمَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1166]

لاَ تَحْقِرَنَّ الفَقِيرَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1167]

فَلَا تُهِينَ الْكَرِيمَ عَلَّكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1168]

لَا تُهِينَ الْفَقِيرَ عَلَّكَ أَنْ تَخْشَعَ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1169]

لَا تَحْقِرَنَّ الوَضِيعَ عَلَّكَ أَنْ تَلْقَاهُ يَوْمًا وَالدَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ[1170]

---

aynı kötülüğü görmesi üzerine meşhur “Her vadide Sa‘d kabilesi vardır,” sözünü söylemiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** I/334.

1160 el-Câhız, **el-Beyân ve’t-tebyîn,** III/223.

1161 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “هون” mad.

1162 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “ركع” mad.

1163 Şemsuddîn el-Kurtubî, **a.g.e,** I/344.

1164 Muhammed b. Muhammed Ebu’s-Su‘ûd el-‘İmâdî, **Tefsîru Ebî’s-Su‘ûd (İrşâdu’l-‘akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm),** Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, Beyrut, bty, I/97.

1165 İbn Sa‘îd el-Endulusî, **a.g.e,** I/440.

1166 İbn Cinnî el-Mevsılî, **el-Luma‘ fî’l-‘Arabiyye,** thk. Fâiz Fârıs, Dâru’l-Kutubi’s-Sekâfiyye, Kuveyt, bty, s, 202.

1167 Bahâuddin el-Bağdâdî, **a.g.e,** I/266.

1168 Ali el-Basrî, **a.g.e,** II/3.

1169 İbn Kuteybe, **a.g.e,** I/371.

Kıssa: *Hizânetu'l-edeb* adlı eserde *el-Eğânî*'den nakledilerek kasidenin kıssası şu şekilde zikredilmiştir: Edbad'ın teyze çocukları Ben-i Sa'd (Edbad'ın kabilesi) kabilesine savaş açmışlar.

Edbat, kavminin kendi yanında ve karşısında olmak üzere iki gruba ayrılmalarından çekindiği için teyze çocuklarına yardım ettiğini açıklamamıştır. Fakat gizliden onlara at ve silah gönderiyormuş ve onlara fikirler veriyormuş. Teyze çocukları da Edbad'ın yanında kabul ettikleri fikirleri daha sonra iptal edip muhalefet ediyorlarmış ve buna rağmen Edbad'a onun verdiği fikirler üzerine olduklarını söylüyorlarmış. Bunun üzerine Edbat, bu kasideyi inşad etmiştir.[1171]

Mana: "Fakiri hor görme, umulur ki zaman onu yüceltmişken, sen günün birinde fakir duruma düşersin."

İstişhâd Yönü: Muzâri' fiiline lâhik olan ve te'kîd bildiren nun-i hafîfe kendisi gibi sakin bir harfe rastladığı vakit hazfedilir. Şâhid beyitte bulunan لَا تُهِينَ الْفَقِيرَ örneği, aslında لَا تُهِينَنْ الْفَقِيرَ şeklindedir. Fiilin sonunda bulunan sâkin nun kendisinden sonra gelen الْفَقِيرَ sözcüğünün başında bulunan sâkin harfle karşılaştığı için hazfedilmiştir.[1172]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Behcetu'l-Mardiyye.

[1170] Ebû Alî el-Muhassin b. Alî et-Tenûhî, **el-Ferec ba'de'ş-şidde li't-Tenûhî,** thk. Abbûd eş-Şâlecî, Dâru Sâdır, Beyrut 1978, V/10.

[1171] 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** XI/454-455.

[1172] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 194.

48. GAYR-I MUNSARİF

Beyit No: **179**

Arapça Metin:

لَمْ تَتَلَفَّعْ بِفَضْلِ مِئْزَرِهَا دَعْدٌ وَلَمْ تُسْقَ دَعْدُ فِي العُلَبِ

Şair: Cerîr b. ‘Atiyye et-Temîmî (ö. 110/728)

Bu beyit Cerîr’e (ö. 110/728) isnad edildiği gibi ‘Ubeydullah b. Kays er-Rukiyyât (ö. 85/704) adlı şaire de isnad edilmiştir. Beyit her iki şairin divanında da bulunmaktadır.

Bahir: Munsarih

K. Matla‘ı:

يا دارُ أَقوَت بِجانِبِ اللَبَبِ بَيْنَ تِلاعِ العَقيقِ فَالكُثُبِ[1173]

Lügat: اللِّفَاعُ: Kadının başını ve göğsünü örttüğü yemeni, başörtüsü.[1174] المِئْزَرَةُ, المِئْزَرُ: İzâr, peştamal, eteklik.[1175] عُلَبٌ, عِلَابٌ, العُلْبَةُ: Deve derisinden yapılmış iri çanak, kap.[1176]

M. Rivayet:

لَمْ تَتَلَفَّعْ بِفَضْلِ مِئْزَرِهَا دَعْدٌ وَلَمْ تُغْذَ دَعْدُ فِي العُلَبِ[1177]

لَمْ تَتَلَفَّعْ بِفَضْلِ مِئْزَرِهَا دَعْدٌ وَلَمْ تُسْقَ دَعْدُ بِالعُلَبِ[1178]

Mana: “Da‘d (bayan ismi) etekliğinin arta kalanıyla örtünmez ve Da‘d’a deriden yapılmış kapdan da (su/süt) içirtilmemiştir.”

İstişhâd Yönü: Üç harfli ve orta harfi sakin olan isimler ‘ucmet ve müzekkerlikten müennesliğe geçişten yoksunsa, munsarıf veya gayr-ı munsarıf olarak okunabilir. Fakat evlâ

1173 Cerîr el-Hatafî, **a.g.e,** s, 67.

1174 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “لفع” mad.

1175 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “أزر” mad.

1176 ez-Zebîdî, **Tacu’l-‘arûs,** “علب” mad.

1177 Sîbeveyhi, **a.g.e,** III/241.

1178 Cerîr el-Hatafî, **a.g.e,** s, 67.

olan gayr-ı munsarıf olarak kullanılmasıdır. Şâhid beytin دَعْدٌ وَلَمْ تُسْقَ دَعْدُ فِي العُلَبِ mısrasında şair, (دَعْد) ismini, mısranın başında munsarıf ortasında ise gayr-ı munsarıf olarak kullanmıştır.[1179]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katrin'n-Nedâ.

*****

Beyit no: **180**

Arapça Metin:

فَمَا كَانَ قَيْسٌ وَلا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي مَجْمَعِ

Şair: el-'Abbâs b. Mirdâs es-Sulemî (ö. 18/639)

Bahir: Mutekârıb

K. Matla'ı:

وَكَانَتْ نِهَابًا تَلافَيْتُهَا بِكَرِّي عَلَى المُهْرِ فِي الأَجْرَعِ[1180]

Lügat: فَاقَ الرَّجُلُ أَصْحَابَهُ يَفُوقُهُمْ: Şeref bakımından akranlarından üstün olmak.[1181] المَجْمَعُ: Topluluk, toplanılan yer.[1182]

M. Rivayet:

وَمَا كَانَ حِصْنٌ وَلا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي مَجْمَعِ[1183]

وَمَا كَانَ بَدْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي مَجْمَعِ[1184]

Kıssa: Bu beyit ve 142. beyit aynı kasidenin beyitleridirler. Dolayısıyla 142. beyitte zikredilen kıssa bu beyti de kapsamaktadır.

[1179] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 199.

[1180] İbn Mirdâs es-Sulemî, **a.g.e,** s, 111.

[1181] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "فوق" mad.

[1182] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "جمع" mad.

[1183] İbn Mirdâs es-Sulemî, **a.g.e,** s, 112.

[1184] Ebû Bekr İbn 'Arabî, **a.g.e,** III/584.

Mana: "Ne Kays ('Uyeyne'nin babası) ne de Hâbıs (el-Akra''ın babası), topluluk içinde Mırdas'tan (şairin babası) daha üstün değillerdi."

İstişhâd Yönü: Kûfe ekolüne göre bazen munsarıf isimler gayr-ı munsarıf olarak kullanılabilir. Şâhit beyitte bulunan مِرْدَاسَ isminin, munsarıf olduğu halde tenvin almamış olması Kûfelilerin görüşünü teyîd etmektedir.[1185]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

49. FİİLİN İ'RÂBI

Beyit No: **181**

Arapça Metin:

أَنْ تَقْرَآنِ عَلَى أَسْمَاءَ وَيْحَكُمَا مِنِّي السَّلاَمَ وَأَنْ لاَ تُشْعِرَا أَحَدَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

يَا صَاحِبَيَّ فَدَتْ نَفْسِي نُفُوسَكُمَا وَحَيْثُمَا كُنْتُمَا لاَقَيْتُمَا رَشَدَا[1186]

Lügat: وَيْحَ: Bela sahibi kişi için kullanılan acıma sözcüğü. وَيْحَ زيدٍ: Yazıktır Zeyd'e.[1187] الإِشْعَارُ: Bildirim, bildirmek.[1188]

M. Rivayet:

أَنْ تَقْرَآنِ عَلَى أَسْمَاءَ وَيْحَكُمَا مِنِّي السَّلاَمَ وَأَلاَّ تُعْلِمَا أَحَدَا[1189]

[1185] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 202.

[1186] el-'Aynî, **a.g.e,** III/345.

[1187] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ويح" mad.

[1188] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "شعر" mad.

[1189] İbn Sîde, **el-Muhkem,** X/476.

إِنْ تَقْرَئَا مَنْزِلَ الأَحْبَابِ وَيْحَكُمَا مِنِّي السَّلاَمَ وَأَلاَّ تُشْعِرَا أَحَدَا[1190]

أَنْ تَقْرَآنِ عَلَى أَسْمَاءَ وَيْحَكُمَا مِنِّي السَّلاَمَ وَأَنْ لاَ تُخْبِرَا أَحَدَا[1191]

Mana: "(Sizden talebim) ve hiç kimseye sezdirmeden, selamımı Esmâ'ya söylemeniz. Vay ikinize, nedir bu başınıza gelenler."

İstişhâd Yönü: Bazı Araplar (Basra ekolünün görüşü) muhaffefe dönüşmemiş olan أن edatının -masdariyye ما'sına hamledilip- amelinin ihmâl edilmesini caiz görmektedirler. Şâhid beyitte bulunan أَنْ تَقْرَآنِ örneğinde أَنْ edatı kendisinden sonra gelen muzari fiilinde amel etmemiştir ve aynı beytin son mısrasında bulunan وَأَنْ لاَ تُخْبِرَا örneğinde ise amel etmiştir.[1192]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

Beyit No: **182**

Arapça Metin:

يَا نَاقُ سِيرِي عَنَقًا فَسِيحَا إِلَى سُلَيْمَانَ فَنَسْتَرِيحَا

Şair: el-Fadl b. Kudâme, Ebû'n-Necm el-'İclî (ö. 130/747)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

يَا نَاقُ سِيرِي عَنَقًا فَسِيحَا إِلَى سُلَيْمَانَ فَنَسْتَرِيحَا[1193]

1190 Râgıb el-İsfahânî, **Muhâdarâtu'l-udebâ' ve muhâverâtu'ş-şu'arâ' ve'l-bulegâ',** Şirketu Dârı'l-Erkam b. Ebî'l-Arkam, Beyrut 1420, II/118.

1191 Ali b. Ebî'l-Ferec el-Basrî, **a.g.e,** II/140.

1192 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 203.

1193 Ebû'n-Necm el-'İclî, **a.g.e,** s, 123.

Lügat: العَنَقُ: Devenin hızlı bir yürüyüş şekli.[1194] فُسُوحاً, فَسْحاً, يَفْسَحُ, فَسَحَ: Geniş, adımlarının arası geniş olmak.[1195]

Mana: "Ey dişi deve! Hızlı ve geniş adımlarla Süleyman'a (b. Abdilmelik) doğru yol al ki istirahat edelim."

İstişhâd Yönü: Nâsibe أن edatı, taleb fiiline (emir, nehiy, dua, istifhâm, 'arz, tahdîd ve temenni) cevap olmuş ف harfinden sonra gelen muzâri' fiilini, mükadder olarak vucûben nasb etmektedir. Şâhid beyitte bulunan فَنَسْتَرِيحَا örneğinde نَسْتَرِيحَ fiili, emir fiiline (سِيرِي) cevap olan ف harfinden sonra geldiği için mükadder olan أن edatı ile mansup olmuştur.[1196]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu İbn Tûlûn; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **183**

Arapça Metin:

رَبِّ وَفِّقْنِي فَلاَ أَعْدِلَ عَنْ سَنَنِ السَّاعِينَ فِي خَيْرِ سَنَنْ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Remel

Lügat: وَفَّقَهُ اللهُ, تَوْفِيقًا: Allah'ın hayrı ilham etmesi, başarılı kılması.[1197] السَّنَنُ: Yol, yön.[1198]

[1194] Ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "عنق" mad.

[1195] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "فسح" mad.

[1196] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 205.

[1197] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "وفق" mad.

Mana: "Ey Rabbim! Beni muvaffak kıl ki, (muvaffakiyetinle) yolların en hayırlısında yürüyenlerin yolundan asla ayrılmayayım."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte de ifade ettiğimiz üzere; Nâsibe أن edatı, taleb fiiline (emir, nehiy, dua, istifhâm, 'arz, tahdîd ve temenni) cevap olmuş ف harfinden sonra gelen muzâri' fiilini, mükadder olarak vucûben nasb etmektedir. Şâhid beyitte bulunan فَلاَ أَعْدِلَ örneğinde dua fiiline (وَفِّقْنِي) cevap olan ف harfinden sonra gelen أَعْدِلَ fiili mükadder أن edatı ile mansûb olmuştur.[1199]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu İbn Tûlûn; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **184**

Arapça Metin:

هَلْ تَعْرِفُونَ لُبَانَاتِي فَأَرْجُوَ أَنْ تُقْضَى فَيَرْتَدَّ بَعْضُ الرُّوحِ فِي الجَسَدِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: لُبَانٌ, اللُّبَانَةُ: Fakirlik dışında kişinin ihtiyacı, gereksinim.[1200]

M. Rivayet:

هَلْ تَعْرِفُونَ لُبَانَاتِي فَأَرْجُوَ أَنْ تُقْضَى فَيَرْتَدَّ بَعْضُ الرُّوحِ لِلْجَسَدِ[1201]

[1198] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "سنن" mad.

[1199] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 205.

[1200] İbn Sîde, **el-Muhkem,** "لبن" mad.

[1201] es-Sabbân, **a.g.e,** II/429.

Mana: "Benim ihtiyaçlarımı biliyor musunuz? Ki ümit ediyorum yerine getirilir ve (yerine getilirse) ruhun bir kısmı bedene geri döner."

İstişhâd Yönü: Önceki beyitlerde izah ettiğimiz gibi bu şâhid beyitte de أَرْجُوَ fiili, istifhâma (هَلْ تَعْرِفُونَ) cevap olan ف harfinden sonra geldiği için mükadder أن edatı ile mansûb olmuştur.[1202]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

Beyit No: **185**

Arapça Metin:

يَا ابنَ الكِرَامِ أَلاَ تَدْنُو فَتُبْصِرَ مَا قَدْ حَدَّثُوكَ فَمَا رَاءٍ كَمَنْ سَمِعَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Mana: "Ey asillerin evladı! Yaklaşmaz mısın ki, onların sana bahsettikleri şeyleri (gözlerinle) göresin. Çünkü gören işiten gibi değildir."

İstişhâd Yönü: Bu şâhid beyitte de -öncekilerde olduğu gibi- تُبْصِرَ fiili 'arz ifade eden أَلاَ تَدْنُو cümlesinin cevabı olan ف harfinden sonra geldiği için mükadder أن edatı ile mansub olmuştur.[1203]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ.

*****

[1202] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 205.

[1203] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 205.

Beyit no: **186**

Arapça Metin:

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ

Şair: Hunduc b. Hucr, İmru'ulkays (ö. 545)

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ[1204]

Beytin başında bulunan fiilinin (قِفَا) şeklinde tesniye olarak kullanılması üzerine dört görüş zikredilmiştir. I. Lügat ehlinin çoğunluğuna göre burada hitap bir kişiyedir. Çünkü kasidenin bir bölümünde geçen أَصَاحِ تَرَى بَرْقاً ifadesi, açıkça bir kişiye hitap edildiğini göstermektedir. Yarenliğin en az üç kişi ile oluşmasından dolayı bir kişiye ikil siğası ile hitap edilmiştir. II. el-Muberrid'e göre tesniye siğası, fiili te'kîd etmek için kullanılmıştır. قِفَا sözcüğü aslında قِفْ قِفْ şeklindedir ve fiilin tesniye edilmesi mümkün olmadığı için fiilin zamiri ikil olarak getirilmiştir. III. ez-Zeccâc'a göre ise fiil gerçek anlamındadır ve şair burada iki dostuna hitap etmektedir. IV. قِفَا fiili aslında قِفَنْ şeklinde olup te'kîd için kullanılan nun-i hafîfe almıştır. Vakfın yerine vaslı icrâ etmek adına sâkin nun elif harfine tebdîl edilmiştir.[1205]

Kıssa: İmru'ulkays (ö. m. 545) ergenlik çağına geldiği halde henüz hiç şiir söylememiştir. Babası Hucr: "Bu benim oğlum değildir. Şayet oğlum olsaydı (şimdiye kadar) şiir söylerdi," demiş. Ardından adamlarından iki kişiye: "Bunu alın falan yere götürüp öldürün," diye emretmiş.

O şahıslar İmru'ulkays'ı yanlarına alıp malum mekâna götürmüşler. Tam İmru'ulkays'ı öldürecekleri vakit, İmru'ulkays ağlamış ve şu beyti inşâd etmiştir.

[1204] İmru'ulkays, **a.g.e,** s, 164.

[1205] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** XI/17-18.

"Durun! Ki cananın ve onun ed-Dahûl ile Havmel arasındaki Sıktu'l Liva'da bulunan yurdunun anısına ağlayalım"

Adamlar İmru'ulkays'ı babasının yanına geri getirmişler ve babasına: "Bu yeryüzünün en büyük şairidir. (zira) Durdu, durdurdu, ağladı, ağlattı, yâre ve yârin yurduna feryat figan etti ve tüm bunlar yarım beyitte yaptı," demişler. Bunun üzerine babası ayağa kalkmış, oğlunu kucaklamış ve: "Sen hakkikaten benim oğlumsun," demiştir.[1206]

Mana: "Dur, dur ki, cananın ve onun ed-Dahûl ile Havmel arasındaki Sıktu'l Liva'da bulunan yurdunun anısına ağlayalım"

İstişhâd Yönü: Talep ifade eden kelimelerin cevabında gelen ف harfi, hazfedilip cezâ' kasdedilirse kendisinden sonra gelen fiil meczûm olur. Şâhid beyitte bulunan قِفَا نَبْكِ örneği aslında قِفَا فَنَبْكِي şeklindedir. Emir fiilinin cevabında gelen فَ harfinin hazfedilip cezânın (نَبْكِ) kasdedilmiş olmasından dolayı فَ harfinden sonra gelen نَبْكِ fiili, sonundaki illet harfinin hazfedilmesi üzerine meczûm olmuştur.[1207]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

[1206] Zeynuddîn Muhammed Abdurra'ûf el-Munâvî, **Feydu'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr,** el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, Mısır 1356, h, II/186.

[1207] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 206.

Beyit No: **187**

Arapça Metin:

وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَأَتْ وَجَاشَتْ مَكَانَكِ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي

Şair: ‘Amr b. İtnâbe el-Ensârî[1208]

Bahir: Vâfir

K. Matla‘ı:

أَبَتْ لِي عِفَّتِي وَأَبَى بَلاَئِي وَأَخْذِي الحَمْدَ بِالثَّمَنِ الرَّبِيحِ[1209]

Lügat: جَشَّأَتْ نَفْسِي: Korku veya hüzünden dolayı nefsin çarpması, hoplaması. جَاشَتْ: Yürek bulantısı.[1210]

M. Rivayet:

وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَأَتْ وَجَاشَتْ رُويدَكِ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي[1211]

أَقُولُ لَهَا إِذَا جَشَأَتْ وَجَاشَتْ مَكَانَكِ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي[1212]

وقَولِي كُلَّما جَشَأَتْ لِنَفْسِي مَكَانَكِ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي[1213]

Mana: “(savaş meydanında) Nefsimin her çarpıntı ve bulantısında ona (nefsime) söylemim: Yerinde sabit dur, (ya cesaretinden dolayı) insanlar tarafından övüleceksin ya da (ölerek) rahata kavuşacaksın.”

1208 Cahiliye döneminin şair ve süvarilerindendir. İsmi ‘Amr b. ‘Amir olmakla beraber daha çok annesine nisbetle ‘Amr b. İtnâbe olarak tanınmıştır. Medine’de ikamet etmiştir. Kendisini, Cahiliye dönemi Arap krallarından sayan rivayetler de mevcuttur. Hazrec kabilesinin reisi olan şair, Hazrec ve Evs kabileleri arasında cereyan eden bir savaşta Hazrec kabilesinin komutanlığını yapmıştır. Hz. Mu‘âviye, Sıffın savaşında kendisini firar etmekten ‘Amr b. İtnâbe’nin bu mevzu bahis şiirinin alıkoyduğunu söylemiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** V/80.

1209 İbn Abdirabbih, **el-‘İkdu’l-ferîd,** I/96.

1210 İbn Fârıs, **Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa,** “جشأ” mad.

1211 Muhammed el-Ezdî, **Cemheretu’l-luğa**, II/1905.

1212 E Mahmûd b. ‘Umer ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf ‘an hakâ’iki gavâmidi’t-Tenzîl,** Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1407, I/409.

1213 Ebû Mansûr el-Herevî, **Tehzîbu’l-luğa,** “جشأ” mad.

İstişhâd Yönü: Şâhid beyitte bulunan مَكَانَكِ تُحْمَدِي örneğinde تُحْمَدِي fiilinin talep ifade eden ism-i fiilden (مَكَانَكِ) sonra gelmiş olması ve evvelinde bulunan فَ harfinin hazfedilip cezâ' anlamının kasdedilmesinden dolayı muzâri fiil, sonundaki nun harfinin hazfedilmesiyle meczûm olmuştur.[1214]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Şerhu Katri'n-Nedâ; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit no: **188**

Arapça Metin:

وَلُبْسُ عَبَاءَةٍ وَتَقَرَّ عَيْنِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ لُبْسِ الشُّفُوفُ

Şair: Meysûn bnt. Bahdel el-Kelbî[1215]

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

لَبَيتٌ تَخْفِقُ الأَرْوَاحُ فِيهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قَصْرٍ مُنِيفٍ[1216]

Lügat: العَبَايَةُ, أَعْبِيَةٌ: Büyük, siyah çizgileri olan geniş bir elbise türü, aba. العَبَاءَةُ: Aynı manada kullanılan farkı bir

---

[1214] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 206.

[1215] Kelb kabilesinden olan şaire, Hz. Mu'âviye'nin eşi, Yezîd'in ise annesidir. Şam'da Hz. Mu'âviye ile evlenince göçebe yaşantısının özlemiyle bu sözkonusu kasideyi inşad etmiştir. Bunun üzerine Hz. Muaviye onu boşamış ve ailesinin yanına göndermiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VII/339.

[1216] el-'Aynî, **a.g.e,** III/361.

lügat.[1217] شُفُوفٌ, الشِّفُّ, ve الشَّفُّ: İnce, şeffaf giysi; yünden yapılmış, kırmızı renkli, ince şeffaf giysi.[1218]

M. Rivayet:

لَلُبْسُ عَبَاءَةٍ وَتَقَرَّ عَيْنِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ لُبْسِ الشُّفُوفِ[1219]

Kıssa: Kaside, Hz. Muaviye'nin eşine aittir. İnşâd sebebi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Esas aldığımız rivayete göre, Meysûn bedevî idi. Hz. Muaviye onun üzerine teserrî akdi (cariye olarak elde edilen birini eş olarak almak ve onunla birlikte olmaya karar vermek) gerçekleştirdiği için canı sıkılır.

Hz. Muaviye, Meysûn'a daha önce aba içinde olduğunu, bugün sahip olduğu bu muhteşem saltanatın kıymetini bilmediğini söyler ve onu kınar.

Bunun üzerine Meysûn da bu kasideyi terennüm eder. Hz. Muaviye şiiri duyunca: "Ey Bahdel'in kızı! Sen benden razı olmadın, hatta beni kaba ve semiz biri yaptın," der. Meysûn'u boşar ve ailesine gönderir. Bu olay cereyan ederken Meysun'un Yezîd'e hamile olduğu daha sonra onu çölde doğurduğu ve bundan dolayı da Yezîd'in fasih olduğu rivayet edilmiştir.[1220]

Mana: "Aba giyinmek ve gözlerimin aydın olması bana şeffaf elbiselerin giyilmesinden daha sevimlidir."

İstişhâd Yönü: Muzâri' fiil, hâlis bir isim üzerine 'atf edilirse -mükadder veya mezkûr- أن edatı ile mansûb olur. Şâhid beyitte bulunan وَتَقَرَّ عَيْنِي örneğinde muzâri' fiil (تَقَرَّ), mısranın başında geçen masdar (لُبْسُ) ismin üzerine وَ harfi ile

---

[1217] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "عي" mad.

[1218] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "شفف" mad.

[1219] el-'Aynî, **a.g.e,** III/361.

[1220] Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/505-506.

‘atf edilmiş ve cevâzen mukadder olan أن edatı ile mansûb olmuştur.[1221]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb; Şerhu Katri’n-Nedâ.

*****

Beyit no: **189**

Arapça Metin:

لَوْلاَ تَوَقُّعُ مُعْتَرٍّ فَأُرْضِيَهُ مَا كُنْتُ أُوثِرُ أَتْرَابًا عَلَى تِرْبِ

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Basît

Lügat: المُعْتَرُّ: dilenmeye kasteden fakat dilenmeyen kişi.[1222] أَتْرَبَ الرَّجُلُ: adam fakir oldu, adam zengin oldu. التَّرِبُ: fakir. المُتْرِبُ: zengin. أَتْرَابٌ, التِّرْبُ: akran, yaşıt.[1223]

M. Rivayet:

لَوْلاَ تَوَقُّعُ مُعْتَرٍّ فَأُعطيَهُ مَا كُنْتُ أُوثِرُ أَتْرَابًا عَلَى تِرْبِي[1224]

Mana: “Kendisini razı etmem gereken biçarenin beklentisi olmasaydı, hiçbir zenginliği fakirliğime tercih etmezdim.”

Beyitte bulunan أَتْرَابًا kelimesi zenginlik anlamına geldiği gibi akran anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla beyit şu şekilde de tercüme edilebilir.

[1221] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 207.

[1222] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “عور” mad.

[1223] ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “ترب” mad.

[1224] Ebû Ali el-Hasen b. Mes'ûd el-Yûsî, **Zehru'l-ekem fi'l-emsâl ve'l-hikem,** thk. Muhammed. Haccî-Muhammed el-Ahdar, Dâru's-Sekâfe, Mağrib 1981, I/335.

"Kendisini razı etmem gereken biçarenin beklentisi olmasaydı, hiçbir akranı kendi akranlarıma tercih etmezdim.

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte de değindiğimiz üzere, Muzâri' fiil hâlis bir isme 'atf edilirse –mükadder veya mezkûr- أن edatı ile mansûb olur. Şâhid beyitte bulunan فَأُرْضِيَهُ örneğinde muzâri' fiil (أُرْضِيَ), kendinden önce geçen masdar (تَوَقُّعُ) ismin üzerine فَ harfi ile 'atf edilmiş ve cevâzen mükadder olan أن edatı ile mansûb olmuştur.[1225]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit no: **190**

Arapça Metin:

إِنِّي وَقَتْلِي سُلَيْكًا ثُمَّ أَعْقِلَهُ كالثَّوْرِ يُضْرَبُ لَمَّا عافَتِ البَقَرُ

Şair: Enes b. Mudrike el-Has'amî[1226] (ö. 35/655)

Bahir: Basît

Lügat: عَقَلْتُ القَتيلَ: Maktulün diyetini vermek. العَقْلُ: Diyet.[1227] عَافَ الشَّيْءَ, يَعَافُهُ, عَيْفاً, عِيَافَةً: Yiyecek veya içeceği yememek, tiksinmek. عَافَ الماءَ: Susuz olduğu halde su

---

[1225] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 207.

[1226] Mu'ammerûn şairlerden sayılan Enes b. Mudrik aynı zamanda muhadrem şairlerden de sayılmaktadır. Cahiliye döneminde Has'am kabilesinin reisi ve kahramanı idi. Daha sonra İslam dönemine ulaşıp Müslüman oldu ve Kûfe'de ikamet etti. Hz. Ali'nin tarafını tutan Enes, o dönemde cereyan eden savaşların birinde şehid edilmiştir. 145 yıl yaşadığı rivayet edilir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/25.

[1227] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "عقل" mad.

içmemek. "Araplar süt veren ineklerin sudan tiksinme anlarında sütlerine zarar gelmemesi ve korkup su içmeleri için öküzleri vururlarmış."[1228]

M. Rivayet:

إِنِّي وَقَتْلِي سُلَيْكًا يَوْمَ أَعْقِلُهُ كالثَّوْرِ يُضْرَبُ لَمَّا عافَتِ البَقَرُ[1229]

إِنِّي وَقَتْلِي كُلَيْباً ثُمَّ أَعْقِلُهُ كالثَّوْرِ يُضْرَبُ لَمَّا عافَتِ البَقَرُ[1230]

Kıssa: es-Suleyk b. Suleke (ö. m. 605) (Arab haydutlarından biri), saldırılarının birinden dönerken Has'am kabilesine mensub ahalisi evde olmayan bir haneye uğrar. Genç ve güzel bir bayan görür. Bayanla ilişkiye girer (tecavüz eder) ve yoluna devam eder.

Genç bayan (kendisine yapılanı) kabileye haber verir. Enes b. Mudrike atına binip, es-Suleyk'in peşine düşer ve es-Suleyk'i öldürür. Enes'ten, es-Suleyk'in diyetini telep etmeleri üzerine, Enes: "Vallahi ben ona bir deve yavrusu dahi vermem," der ve bu şiiri inşâd eder.[1231]

Mana: "Şüphesiz ben ve benim es-Suleyk'i öldürüp daha sonra diyetini vermem, sudan tiksinen ineğin yerine dövülen öküze benzer."

İstişhâd Yönü: Önceki beyitlerde ifade edildiği gibi muzâri' fiil hâlis bir isme 'atf edilirse -mükadder veya mezkûr- أن edatı ile mansûb olur. Şâhid beyitte bulunan ثُمَّ أَعْقِلَهُ örneğinde muzari' fiil (أَعْقِلَ) kendinden önce geçen masdar (قَتْلِ) ismin üzerine ثُمَّ harfi ile 'atf edilmiş ve cevâzen mükadder olan أن edatı ile mansûb olmuştur.[1232]

1228 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "عيف" mad.

1229 Cevâd Ali, **a.g.e,** XVIII/214.

1230 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "عيف" mad.

1231 İbn Kuteybe, **a.g.e,** I/356.

1232 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 207.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **191**

Arapça Metin:

فَلَمْ أَرَ مِثْلَهَا خُبَاسَةَ وَاحِدٍ وَنَهْنَهْتُ نَفْسِي بَعْدَ مَا كِدْتُ أَفْعَلَهْ

Şair: 'Amir b. Cuveyn et-Tâî (ö. ?)

Bu beyit 'Amir b. Cuveyn'e nisbet edildiği gibi bazı kaynaklarda İmru'ulkays'a (ö. m. 545) da nisbet edilmektedir.

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

أَأَظْعَانُ هِنْدٍ تلكمُ المُتَحَمِّلَه لِتُحْزِنَنِي أَمْ خُلَّتِي مُتَدَلِّلَه[1233]

Lügat: الخُبَاسَةُ: Ganimet, yağma.[1234] نَهْنَهَهُ عَنِ الأَمْرِ: Menetmek, engellemek, yasaklamak.[1235] كَادَ يَفْعَل كَذَا, كَيْداً: Fiili yapmaya yaklaştı. كِدْتُ أَفْعَلُ: Fiili yapmaya yaklaştı fakat fiili yapmadı. مَا كِدْتُ أَفعَلُ: Fiili gecikerek yapmak.[1236]

M. Rivayet:

وَلَمْ أَرَ شَرْوَاهَا خُبَاسَةَ وَاحِدٍ ونَهْنَهْتُ نَفْسِي بَعْدَ مَا كِدْتُ أَفْعَلَه[1237]

أَرَدْتُ بِهَا فَتْكًا فَلَمْ أَرْتَضِ لَهُ ونَهْنَهْتُ نَفْسِي بَعْدَ مَا كِدْتُ أَفْعَلَه[1238]

1233 Ebû Muhammed el-A'râbî, **a.g.e,** s, 82.

1234 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "خبس" mad.

1235 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "نهنه" mad.

1236 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "كيد" mad.

1237 İbn Sîde, **el-Muhassas,** IV/476.

1238 Huseyn b. Ahmed ez-Zevzenî, **Şerhu'l-mu'allakâti's-sab'**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut 2002, I/29.

Kıssa: İmru'ulkays (ö. m. 545), 'Alkame'nin (ö. m. 603) şiirlerini kendi şiirlerinden üstün tutan eşi Ummu Cundeb'i[1239] boşadıktan sonra Tay kabilesinin yurdunu terkeder ve 'Amir b. Cuveyn'in yanına yerleşir. Ve 'Amir'in yanında kendine develer edinir.

'Amir ise ahlaksız ve katil biri idi. Kavmi, işlediği suçlardan dolayı ondan beri olmuştu.-

İmru'ulkays, 'Amir'in yanında bir müddet kalır ve 'Amir'in şu beyti okuduğunu duyar:

أَرَدْتُ بِهَا فَتْكًا فَلَمْ أَرْتَضِ لَهُ ونَهْنَهْتُ نَفْسِي بَعْدَ مَا كِدْتُ أَفْعَلَه

"Ona (Hind bnt. İmru'ulkays) tecavüz etmeyi düşündüm fakat buna razı olmadım. Tam o fiili yapmak üzereyken nefsime engel oldum."

Bunun üzerine İmru'ulkays, 'Amir'in kızına ve malına zarar vereceğini idrâk eder. Daha sonra 'Amir'in gafil olduğu bir anda oradan ayrılır ve Su'al kabilesinin yanına sığınır.[1240]

Mana: "Ben onun (Hind bnt. İmru'ulkays) gibi bulunan ganimet görmedim. O fiili neredeyse yapıyordum ki nefsime engel oldum."

İstişhâd Yönü: Muzâri fiil, bazen mansûb olması gereken yerlerin dışında da şâz olarak mansûb gelebilmektedir. Şâhid beyitte bulunan كِدْتُ أَفْعَلَه örneğinde أَفْعَلَ sözcüğünün mansûb olmasını gerektiren mezkûr nedenlerden hiçbirinin olmamasına rağmen mansûb olmuştur. Bu kullanım şâz ve şiire özel bir kullanımdır.[1241]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-

---

[1239] İmru'ulkays, Ummu Cundeb ve 'Alkame arasında cereyan eden kıssa için bkz. Ahmed Sakar, **Şerhu Divâni 'Alkame b. 'Abade,** Matba'atu'l-Mahmûdiyye, Kahire 1935, s, 2-3.

[1240] ez-Zevzenî, **Şerhu'l-mu'allakâti's-sab',** I/29.

[1241] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s,207.

Levâmi‘; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; Şerhu Şuzûri’z-Zeheb; Evdâhu’l-Mesâlik.

50. CEZM EDATLARI

Beyit No: **192**

Arapça Metin:

وَمَهْمَا تَكُنْ عِنْدَ امْرِئٍ مِنْ خَلِيقَةٍ وَإِنْ خَالَهَا تَخْفَى عَلَى النَّاسِ تُعْلَمِ

Şair: Zuheyr b. Ebî Sulmâ[1242] (ö. m. 609)

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

أَمِنْ أُمِّ أَوْفَى دِمْنَةٌ لَمْ تَكَلَّمِ بِحَوْمَانَةِ الدَّرَّاجِ فَالمُتَثَلَّمِ[1243]

Lügat: الخَلِيقَةُ: Tabiat, huy.[1244] خَالَ الشَّيْءَ, يَخَالُ, خَيْلاً: الخَلاَئِقُ, Zannetmek.[1245]

M. Rivayet:

وَمَهْمَا تَكُنْ عِنْدَ امْرِئٍ مِنْ خَلِيقَةٍ وَلَوْ خَالَهَا تَخْفَى عَلَى النَّاسِ تُعْلَمِ[1246]

Kıssa: Şair Zuheyr, bu meşhur kasidesinde ‘Abs ile Zubyân kabileleri arasında çıkan ve kırk yıl kadar sürerek çok sayıda insanın ölümüne sebep olan Dâhis ve Gabrâ savaşını, üçbin deve kan bedeli ödemek suretiyle barışla

---

1242 Câhiliye döneminin en meşhur üç şairinden (İmru’ulkays, en-Nâbiga) biri olan Zuheyr b. Ebî Sulma, mu‘allaka sahibi ve Câhiliye dönemi şairlerinin bilgesidir. Edebiyat dünyasında Zuheyr’i bütün Arap şairlerinden üstün tutanlar vardır. Babası, dayısı, iki oğlu ve iki kızının şair olmasından dolayı İbn A‘râbî, onu şiir alanında hiçkimsede olmayan ayrıcalıklara sahip biri olarak tanıtmıştır. Zuheyr’in bir ayda, bir kaside yazdığı ve o kasideyi bir yıl gözden geçirip düzenlediği rivayet edilir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** III/52; ez-Zevzenî, **Şerhu’l-mu‘allakâti’s-sab‘,** I/121.

1243 Zuheyr b. Ebî Sulmâ, **Divânu Zuheyr b. Ebî Sulmâ,** thk. Ali Hasan Fâ‘ûr, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1988, s, 102.

1244 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “خلق” mad.

1245 İbn Sîde, **el-Muhkem,** “خيل” mad.

1246 Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** II/233.

sona erdiren Benî Murre'nin reislerinden Herim b. Sinân ile yeğeni Hâris b. Avf'ı methetmektedir.[1247]

Mana: "Ne olursa olsun, her kim (kendinde bulunan) karakterinin insanlara gizli kalacağını zannetse de o karakter (insanlar tarafından) bilinecektir."

İstişhâd Yönü: Cezm edatları bir fiili ve iki fiili cezmedenler olarak iki kısma ayrılmaktadır. İki fiili cezm eden edatlar إِنْ، مَنْ، مَا، مَهْمَا، أَيُّ، مَتَى، أَيّانَ، أَيْن إِذْمَا، حَيْثُمَا، أَنّى olmak üzere onbir tanedir. Şâhid beytin başında bulunan مَهْمَا edatı kendinden sonra zikredilen تَكُنْ ve beytin sonunda bulunan تُعْلَمِ fiillerini şart ve cezâ' fiilleri olarak cezmetmiştir. تُعْلَمِ fiilinin sonundaki kesre kafiye düzeni için ilave edilmiştir.[1248]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Hem'u'l-Hevâmi'; Hâşiyetu's-Sabbân.

*****

Beyit No: **193**

Arapça Metin:

مَتَى تَأْتِنَا تُلْمِمْ بِنَا فِي دِيَارِنَا تَجِدْ حَطَبًا جَزْلاً وَنَارًا تَأَجَّجَا

Bu beyti bedel konusunda (156. beyit) aktardığımızdan dolayı burada sadece beytin farklı olan istişhâd yönünü ele alacağız.

[1247] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** III/5; Muhammed Ahmed Câdulmevlâ Beg-Muhammed Ebulfadl İbrâhim-Ali Muhammed el-Becâvî, **Eyyâmu'l-'Arab fi'l-Câhiliyye,** Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Mısır 1946, s, 246-277; Süleyman Tülücü, "*ZÜHEYR b. EBÛ SÜLMA*", DİA, XXXXIV/541.

[1248] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 208.

İstişhâd Yönü: Şâhid beyitte bulunan مَتَى sözcüğü kendinden sonra gelen تَأْتِ ve تَجِدْ fiillerini şart ve cezâ' fiilleri olarak cezm etmiştir.[1249]

*****

Beyit No: **194**

Arapça Metin:

مَنْ يَكِدْنِي بِسَيِّئٍ كُنْتَ مِنْهُ كَالشَّجَا بَيْنَ حَلْقِهِ وَالوَرِيدِ

Şair: Harmele b. Munzir Ebû Zubeyd et-Tâî[1250] (ö. 62/682)

Bahir: Hafîf

K. Matla'ı:

إِنَ طُولَ الْحَيَاةِ غَيْرُ سُعُودِ وَضَلاَلٌ تَأْمِيلُ نِيلِ الخُلُودِ[1251]

Lugat: الشَّجَا: Boğaza saplanan kemik vb. maddeler.[1252] الوَرِيدُ: Dilin altında bulunan damar, şah damarı. أَوْرِدَةٌ, وُرُودٌ: Köprücük kemiklerinin altında bulunan iki büyük damarın altındaki damarlar.[1253]

M. Rivayet:

1249 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 208.

1250 Hıristiyan inancına sahip olan Harmele b. Munzir, daha çok Ebû Zubeyd künyesi ile bilinmektedir. 150 yıl yaşadığı rivayet edildiğinden dolayı, hem muammerûn hem de muhadramûn şairlerden sayılmaktadır. Kralları -özellikle de Acem Krallarını- çokça ziyaret ederdi. İslam dönemine ulaştığı halde Müslüman olmamıştır. Ve buna rağmen Hz. Ömer onu kavminin sadakasını toplamakla görevlendirmiştir. Hz. Osman'ın meclisinde birçok defa bulunan şair, Hz. Muaviye dönemine kadar yaşamış ve Hz. Ali'nin şehadeti münasebetiyle şiir inşâd etmiştir. Salâhuddîn es-Safedî, **a.g.e,** XI/258.

1251 Ebû Zubeyd et-Tâî, **Şi'ru Ebî Zubeyd et-Tâî,** thk. Nûrî Hamûdî el-Kaysî, Matba'atu'l-Me'ârıf, Bağdat 1967, s, 42.

1252 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "شجا" mad.

1253 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "ورد" mad.

مَنْ يُرِدْنِي بِسَيِّئٍ كُنْتَ مِنْهُ كَالشَّجَا بَيْنَ حَلْقِهِ وَالوَرِيدِ[1254]

Kıssa: Şair Ebû Zubeyd et-Tâî (ö. 62/682) bu meşhur mersiyesinde Mekke yolunda susuzluktan ölen, çok sevdiği yeğeni Leclâc'ın ölümüne ağıt yakmaktadır.[1255]

Mana: "Kim bir kötülükle beni aldatırsa, sen (yeğenim), onun boğazı ve şahdamarı arasına tıkanan nesne gibi olursun."

İstişhâd Yönü: Zikrettiğimiz cezm edâtlarının şart ve cezâ' fiilleri dört halette gelebilir. I. Şart ve cezâ' fiillerinin mazi olarak gelmesi. II. Şart ve cezâ' fiillerinin muzâri olarak gelmesi. III. Şart fiilinin mazi, cezâ' fiilinin muzâri olarak gelmesi. IV. Şart fiilinin muzâri, cezâ' fiilinin mazi olarak gelmesidir. Şâhid beyitte bulunan مَنْ edatının şart fiili (يَكِدْ) muzâri, cezâ' fiili (كُنْتَ) ise mazi olarak gelmiştir.[1256] (maziden kasıt lafzı mazi olup manası müstakbel olandır)

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; el-Mekâsidu'n-Nahviyye.

*****

Beyit No: **195**

Arapça Metin:

وَإِنْ أَتَاهُ خَلِيلٌ يَوْمَ مَسْأَلَةٍ يَقُولُ لَا غَائِبٌ مَالِي وَلَا حَرِمُ

Şair: Zuheyr b. Ebî Sulmâ (ö. m. 609)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

قِفْ بِالدِّيَارِ الَّتِي لَمْ يَعْفُهَا القِدَمُ بَلى وَغَيَّرَهَا الأَرْوَاحُ وَالدِّيَمُ[1257]

[1254] Ebû Zubeyd et-Tâî, **a.g.e,** s, 52.

[1255] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/76; Ebû Zubeyd et-Tâî, **a.g.e,** s, 42.

[1256] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 209.

[1257] Zuheyr b. Ebî Sulmâ, **a.g.e,** s, 113.

Lügat: الخَلِيلُ: Sıkıntıdan dolayı malını kaybetmiş fakir.[1258] الحَرِمُ: Mahrumiyet, mahrum bırakmak, men edilmek.[1259]

M. Rivayet:

وَإِنْ أَتَاهُ خَلِيلٌ يَوْمَ مَسْغَبَةٍ يَقُولُ لَا غَائِبٌ مَالِي وَلَا حَرِمُ[1260]

Mana: "Eğer dilenme gününde bir fakir onun (Herim b. Sinân) yanına gelirse: Benim hazır olmayan ve yasaklanmış malım yoktur, der."

İstişhâd Yönü: Cezm edatından sonra gelen şart fiili mazi ise cevap fiilinin merfû' olarak gelmesi caiz görülmüştür ve Arap kelamında da örneği fazlaca görülmektedir. Şâhid beyitte cezm edatından sonra gelen şart fiili (أتى) mazi olduğu için cevap konumunda olan يَقُولُ fiili merfû' olarak gelmiştir.[1261]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **196**

Arapça Metin:

يَا أَقْرَعُ بْنَ حَابِسٍ يَا أَقْرَعُ إِنَّكَ إِنْ يُصْرَعْ أَخُوكَ تُصْرَعُ

Şair: 'Amr b. Husârım el-Becelî[1262] (ö. ?)

[1258] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "خل" mad.

[1259] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "حرم" mad.

[1260] Şemsuddîn ed-Dımaşkî, **a.g.e,** II/236.

[1261] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 209.

[1262] Yapılan araştırmada şair 'Amr b. Husârim hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Yanlızca *Hizânetu'l-edeb* (VIII/24) adlı eserde şairin Câhiliye döneminde yaşadığı zikredilmektedir.

el-Kitâb adlı eserde (III/67) şiir, Cerîr b. Abdillah el-Becelî'ye (ö. 51/671) isnad edilmiştir. Fakat şiirin kıssasının aktarıldığı eserlerde ise Cerîr b. Abdillah şiirin kahramanı olarak gösterilmiş ve şiir 'Amr b. Husârim'e isnad edilmiştir.

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

يَا أَقْرَعُ بْنَ حَابِسٍ يَا أَقْرَعُ إِنِّي أَخُوكَ فَانْظُرَنْ مَا تَصْنَعُ[1263]

Lügat: الصَرْعُ: Yere çalmak, yere yıkmak.[1264]

M. Rivayet:

يَا أَقْرَعُ بْنَ حَابِسٍ يَا أَقْرَعُ إِنَّكَ إِنْ تَصْرَعْ أَخَاكَ تُصْرَعُ[1265]

Kıssa: Cerîr b. Abdillâh el-Becelî (ö. 51/671) ve Hâlid b. Ertâ el-Kelbî, -zamanında Arapların en bilgesi olan- el-'Akra' b. Hâbis'in (ö. 33/653) hakemliğinde birbirine münâferette (hasep ve nesep bakımından birbiriyle övünüşmek) bulunurlar.

el-'Akra', Halid b. Ertâ'ya: "(övünecek) Neyin var?" der.

Hâlid: "Bizler ovada ikamet eder, mızraklarla yaralarız (savaşırız), ve bizler çığlığın çocuklarıyız," der.

el-'Akra', Cerîr'e döner ve: "Senin yanında ne var?" diye sorar.

Cerîr: "Bizler sarı altın ve aspur ile boyanmış kırmızı (kumaş) ehliyiz. Korkuturuz, korkmayız. Yediririz, yemek talep etmeyiz. İtaatsiz bir kabileyiz. Rüzgâr estiği müddetçe it'âmda bulunuruz ve bir ay oruç tutarız," diye cevap verir.

el-'Akra': "Lât ve 'Uzzâ'ya yemin olsun ki eğer sen Rum Kralı Kayser, Fars diyarının büyüğü Kısra ve Arap Kralı Nu'mân ile münâferet etmiş olsaydın onlara da galip gelirdin," demiş.

1263 Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/20.

1264 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "صرع" mad.

1265 el-'Askalânî, **el-İsâbe,** I/253.

Şair ‘Amr b. Husârim el-Becelî, recez şirini bu münâferet hakkında inşâd etmiştir.[1266]

Muhtemelen şair bu kasideyi el-‘Akra‘’ın, kendi kabilesinden olan Cerîr lehinde karar vermesi için söylemiştir.

Mana: “Ey Akra’! Ey Hâbis’in oğlu Akra‘! Şüphesiz kardeşinin sırtı yere gelirse senin de sırtın yere gelir.”

İstişhâd Yönü: Cezm edatından sonra gelen şart fiili müzari ise cevap fiilinin merfû‘ olarak gelmesi nadirdir. Şâhid beyitte bulunan إِنْ يُصْرَعْ أَخُوكَ تُصْرَعُ örneğinde şart fiili müzari (يُصْرَعْ) geldiği halde cevap fiilinin (تُصْرَعُ) meczûm değilde merfû‘ olarak gelmiş olması şiirden dolayı caiz görülmüş ve bu zayıf bir kullanımdır.[1267]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru’l-Levâmi‘; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; Hem‘u’l-Hevâmi‘; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân.

*****

Beyit No: **197**

Arapça Metin:

فَإِنْ يَهلِكْ أَبُو قابُوسَ يَهْلِكْ رَبِيعُ النَّاسِ وَالبَلَدُ الحَرَامُ

وَنَأْخُذْ بَعْدَهُ بِذُنَابِ عَيْشٍ أَجَبِّ الظَّهْرِ لَيْسَ لَهُ سَنَامُ

Şair: Ziyâd b. Mu‘âviye en-Nâbiğa ez-Zubyânî (ö. m. 604)

Bahir: Vâfir

K. Matla‘ı:

أَلَمْ أُقْسِمْ عَلَيكَ لِتُخْبِرَنِّي أَمَحْمُولٌ عَلَى النَّعْشِ الهُمَامُ[1268]

[1266] Abdulkadir el-Bağdâdî, **a.g.e,** VIII/20-21.

[1267] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 209.

[1268] en-Nâbiga, **a.g.e,** s, 105.

Lügat: الذِّنَابُ, الذَّنَبُ: Bir şeyin sonu ve arka tarafı, kuyruk.[1269] الجَبَبُ: Deve hörgücünün kesik olması; hörgücün büyümesinin palan ve semer tarafından engellenmesi. الجَبُّ: Hörgücün kökten olmaması.[1270] أَسْنِمَةٌ, السَّنَامُ: Erkek veya dişi deve hörgücü.[1271]

M. Rivayet:

وَنُمْسِكُ بَعْدَهُ بِذِنَابِ عَيْشٍ أَجَبِّ الظَّهْرِ لَيْسَ لَهُ سَنَامُ[1272]

فَإِنْ يَهلِكْ أَبُو قابُوسَ يَهْلِكْ رَبِيعُ النَّاسِ وَالشَّهْرُ الحَرَامُ[1273]

وَنَأْخُذُ بَعْدَهُ بِذِنَابِ عَيْقٍ أَجَبِّ الظَّهْرِ لَيْسَ لَهُ سَنَامُ[1274]

Kıssa: en-Nabiğa (ö. m. 604), Arab Kralı Nu‘mân (Ebû Kâbus)’ın (ö. m. 595) kıymetlisi ve has nudemâsındandı. en-Nâbiğa’yı çekemeyenler onu yapmadığı bir şeyle itham etmişlerdi. Nu‘mân’da buna sinirlenmiş ve onu öldürmek istemişti. Nu‘mân’ın hacibi ‘İsâm b. Şehîr, en-Nâbiğa’ya kaçmasını söylemiş ve en-Nâbiğa’da Gassân Krallarına sığınmış ve onları methetmeye başlamıştı. (43 no’lu beyitte en-Nabiğa’nın kaçmasına sebep olan hadise zikredilmiştir).

Daha sonra Nu‘man’ın ölümcül bir hastalığa mübtela olduğu haberi en-Nabiğa’ya ulaşınca en-Nâbiğa, Nu‘mân’ın ziyaretine gelir. Nu‘mân’ın iki adam tarafından Gamr ve Hire’de bulunan köşkleri arasında taşındığını görür ve Nu‘mân’ın hacibi ‘İsâm’a hitaben bu kasideyi inşad eder. Daha sonra Nu‘mân hastalığından şifa bulup en-Nâbiğa’yı affeder.[1275]

1269 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “ذنب” mad.

1270 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “جبب” mad.

1271 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “سنم” mad.

1272 el-‘Askerî, **Cemheretu’l-emsâl,** II/255.

1273 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/365.

1274 el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “جب” mad.

1275 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** IX/365-366.

Mana: "Eğer Ebû Kâbûs (Nu'mân b. Munzir) ölürse insanların baharı ve Harâm belde (Mekke) yok olur. Ondan sonra hörgücü kesik bir yaşamın kuyruğundan tutarız."

İstişhâd Yönü: Cevap fiilinden sonra bir müzâri fiil gelir ve o fiilin üzerine de ف veya و harfleri dâhil olursa fiil, merfû', mansûb veya mecrûr olarak okunabilir. Şâhid beyitte bulunan وَنَأْخُذ .. يَهلِكْ . فَإِنْ يَهلِكْ örneğinde ikinci يَهلِكْ fiili meczûmdur ve şart edâtının cevabıdır. Kendisinden sonra gelen وَنَأْخُذ fiili de müzâri olup و harfi ile kullanıldığından dolayı نَأْخُذ fiilinin, isti'nâf cümlesi olarak merfû', أن edâtı mükadder edilerek mansûb veya cevap cümlesine 'atf edilerek mecrûr olarak okunması caizdir.[1276]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân.

*****

Beyit No: **198**

Arapça Metin:

فَطَلِّقْهَا فَلَسْتَ لَهَا بِكُفْءٍ وَإِلاَّ يَعْلُ مَفْرِقَكَ الحُسَامُ

Şair: Abdullah el-Ahvas el-Ensârî (ö. 105/723)

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

أَأَنْ نَادَى هَدِيلاً ذَاتَ فَلْجٍ مَعَ الإِشْرَاقِ فِي فَنَنٍ حَمَامُ[1277]

Lügat: الكُفْءُ: Eş, benzer, misil. الكَفَاءَةُ فِي النِّكَاحْ: Erkeğin hasep, nesep, din ve aile bakımından eşine eşit olması.[1278] الْمَفْرِقُ: Başın ortası, saçın ayrım yeri[1279]. الْحُسَامُ: keskin kılıç.[1280]

[1276] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 210.

[1277] el-Ahvas el-Ensârî, **a.g.e,** s, 236.

[1278] İbn Manzur, **Lisanu'l-'Arab,** "كفأ" mad.

[1279] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "فرق" mad.

M. Rivayet:

فَطَلِّقْهَا فَلَسْتَ لَهَا بِأَهْلٍ وَإِلاَّ شَقَّ مَفْرِقَكَ الحُسَامُ[1281]

فَطَلِّقْهَا فَلَسْتَ لَهَا بِنَدٍّ وَإِلاَّ يَعْلُ مَفْرِقَكَ الحُسَامُ[1282]

فَطَلِّقْهَا فَلَسْتَ لَهَا بِأَهْلٍ وَإِلاَّ عَضَّ مَفْرِقَكَ الحُسَامُ[1283]

Kıssa: Bu kasidenin inşâd sebebi 158. beyitte zikredilmiştir.

Mana: "Onu (eşini) boşa, sen onun dengi değilsin, Eğer onu boşamazsan keskin kılıç, saçının ayrım yerinde yükselir."

İstişhâd Yönü: Şart veya cevap fiillerinin hazfine delalet eden bir karinenin var olduğu yerlerde cevap fiili ve nadiren de şart fiili hazfedilebilir. Şâhid beyitte bulunan وَإِلاَّ يَعْلُ örneği, takdirinde وَإِلاَّ تُطَلِّقْهَا يَعْلُ olup beytin başında bulunan فَطَلِّقْهَا karinesinden dolayı şart fiili hazfedilmiştir.[1284]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik; el-Behcetu'l-Mardiyye; Şerhu Şuzûri'z-Zeheb.

*****

Beyit No: **199**

Arapça Metin:

لَئِنْ مُنِيتَ بِنَا فِي يَوْمِ مَعْرَكَةٍ لاَ تُلْفِنَا عَنْ دِمَاءِ القَوْمِ نَنْفَتِلُ

Şair: Meymûn b. Kays, el-A'şâ (ö. 7/629)

1280 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "حسم" mad.

1281 el-Ahvas el-Ensârî, **a.g.e,** s, 238.

1282 Kemâluddîn el-Enbârî, **el-İnsâf,** I/61.

1283 Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, **Tabakâtu fuhûli'ş-Şu'arâ',** thk. Mahmud Muhammed Şakir, Dâru'l-Medenî, Cidde, bty, II/668.

1284 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 211.

Bahir: Basît

K. Matla‘ı:

وَدِّعْ هُرَيْرَةَ إِنَّ الرَّكْبَ مُرْتَحِلُ وَهَلْ تُطِيقُ وَدَاعًا أَيُّهَا الرَّجُلُ[1285]

Lügat: مُنِيتُ بِكَذَا وَكَذَا: Sınanmak, mubtela olmak.[1286] الْمَعْرَكَةُ: Savaş meydanı.[1287] أَلْفَيْتُ الشَّيْءَ إِلْفَاءً: Bulmak, tesadüf etmek, raslamak.[1288] انْتَفَلَ مِنَ الشَّيْءِ: Beri olmak, uzak durmak.[1289]

M. Rivayet:

لَئِنْ مُنِيتَ بِنَا عَنْ غِبِّ مَعْرَكَةٍ لاَ تُلْفِنَا عَنْ دِمَاءِ القَوْمِ نَنْفَتِلُ[1290]

لَئِنْ مُنِيتَ بِنَا عَنْ جِدِّ مَعْرَكَةٍ لاَ تُلْفِنَا عَنْ دِمَاءِ القَوْمِ نَنْفَتِلُ[1291]

Kıssa: Bu kasidenin kıssası 47 no’lu beyitte zikredilmiştir.

Mana: “(Vallahi) eğer bir şavaş gününde bizimle sınanırsan, kavmimizin intikamını almaktan yüz çevirdiğimizi göremezsin.”

İstişhâd Yönü: Şart ve kasem aynı cümlede beraber gelirse başta gelenin cevabıyla iktifa edilir, sonra gelenin cevabı hazfedilir. Eğer şart ve kasemden önce haber isteyen bir kelime (mübteda’ veya aslı mübtedâ olanlar) geçerse mutlak olarak şartın cevabı sabit kalır ve kasemin cevabı hazfedilir. Bazen ise cümlenin başında haber isteyen kelime geçmediği halde kasemden sonra gelen şartın cevabı sabit kalır ve kasemin cevabı hazfedilir. Şâhid beyitte bulunan لَئِنْ مُنِيتَ .. لا تُلْفِنَا örneği aslında وَاللهِ لَئِنْ مُنِيتَ ... لا تُلْفِنَا şeklindedir.

1285 el-‘A‘şâ el-Kebîr, **a.g.e,** s, 55.

1286 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “مني” mad.

1287 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru’s-sihâh,** “عرك” mad.

1288 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “لفا” mad.

1289 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “نفل” mad.

1290 el-‘Aşâ el-Kebîr, **a.g.e,** s, 63.

1291 el-Cevherî, **es-Sihâh,** V/1833.

Görüldüğü üzere cümlenin başında haber isteyen bir kelime geçmemiştir. Ve kasem sözcüğü başta geldiği halde kasemden sonra gelen şartın cevabı olarak لاَ تُلْفِنَا zikredilmiştir. لاَ تُلْفِنَا fiilinde ي harfinin düşmüş olması onun şartın cevabı olduğunu göstermektedir. Kasem sözcüğünün cevabı olsaydı لا تُلْفِينَا şeklinde gelmesi gerekirdi.[1292]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân.

51. لَوْ KONUSU

Beyit No: **200**

Arapça Metin:

لَوْ يَسْمَعُونَ كَمَا سَمِعْتُ كَلاَمَهَا خَرُّوا لِعَزَّةَ رُكَّعاً وَسُجُودَا

Şair: Kuseyyir el-Huzâ'i, Kuseyyir 'Azze (ö. 105/728)

Bahir: Kâmil

K. Matla'ı:

وَلَقَدْ لَقِيتَ عَلَى الدُّرَيْجَةِ لَيْلَةً كَانَتْ عَلَيْكَ أَيَامِنًا وَسُعُودَا[1293]

Lügat: خَرَّ لله سَاجِداً, يَخِرُّ, خُرُوراً: Düşmek, yere kapanmak. الخَرُّ: Yukarıdan aşağıya düşmek, ses duyulan düşüş.[1294]

M. Rivayet:

لَوْ يَسْمَعُونَ كَمَا سَمِعْتُ حَدِيثَهَا خَرُّوا لِعَزَّةَ رُكَّعاً وَسُجُودَا[1295]

لَوْ يَسْمَعُونَ كَمَا سَمِعْتُ كَلاَمَهَا خَرُّوا لِعَزَّةَ خَاشِعِينَ سُجُودَا[1296]

1292 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 211.

1293 Kuseyyir el-Huzâ'i, **a.g.e,** s, 441.

1294 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "خرر" mad.

1295 Muhammed b. Huseyn Bahâuddîn el-'Amilî, **el-Keşkûl,** thk. Muhammed Abdulkerîm en-Nemrî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, II/45.

Mana: "Eğer onlar (rahipler) 'Azze'nin sözlerini benim duyduğum gibi duysalardı, 'Azze için rukû' ve secde ederek yere kapaklanırlardı."

İstişhâd Yönü: لَوْ (الإِمْتِنَاعِيَّة) edâtı kendinden sonra gelen müzâri fiilini maziye çevirir. Şâhid beyitte bulunan لَوْ يَسْمَعُونَ örneğinde يَسْمَعُونَ fiili lafzen müzari olsa da manen, mazi (سمعوا) hükmündedir. Çünkü imtinâ'iyye olan لَوْ edatından sonra ya lafzen ve manen mazi veyat -burada olduğu gibi- manen mazi olan fiiller gelmelidir.[1297]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

52. أما، ولولا، ولوما KONUSU

Beyit No: 201

Arapça Metin:

فَأَمَّا الْقِتَالُ لَا قِتَالَ لَدَيْكُمُ وَلَكِنَّ سَيْرًا فِي عِرَاضِ الْمَوَاكِبِ

Şair: el-Hâris b. Hâlid el-Mahzûmî[1298] (ö. 80/700)

İdâhu şevâhidi idâh adlı eserde (I/129) beytin Velîd b. Nuheyk'e ait olduğu ifade edilmiş ve aynı beytin Kumeyt b. Zeyd'e (ö. 126/744) de nisbet edildiği ilave edilmiştir.

Bahir: Tavîl

K. Matla'ı:

فَضَحْتُم قُرَيْشاً بِالفِرَارِ وَأَنْتُمُ قُمُدُّونَ سُودَانٌ عِظَامُ المَنَاكِبِ[1299]

[1296] Ebû Ali el-Kâlî, **el-Emâlî,** II/75.

[1297] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 212.

[1298] Emevî dönemi Kureyş'in Mahzûm kabilesi şairlerindendir. Kabilesinin önde gelen simalarından olan el-Hârıs, Hz. Aişe'den de hadis rivayet etmiştir. Şiir, lügat ve ahbâr ilimlerinde önemli bir konuma sahipti. Kabilesi Hz. Zubeyr taraftarı iken kendisi Mervânîler tarafında idi. Yezîd b. Muaviye ve Abdilmelik b. Mervân dönemlerinde Mekke valisi olarak görev yapmıştır. Hâris b. Hâlıd el-Mahzûmî, **Şi'ru'l-Haris b. Hâlıd el-Mahzûmî,** thk. Yahyâ el-Cubûrî, Matba'atu'n-Nu'mân, Necef 1972, s, 10-11; ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/154.

Lügat: العَرْضُ: En, yan, kenar.[1300] أَعْرَاضٌ, عِرَاضٌ, المَوَاكِبُ, المُوَكِّبُ: Yaya veya süvari insan topluluğu, kafile; gezinti ve şenlik konvoyu.[1301]

Mana: "Karşılıklı şavaşmaksa, sizlerin nezdinde karşılıklı savaşmak yoktur. Sizler ancak kafilelerin eninde seyahat edersiniz."

İstişhâd Yönü: أَمَّا edatının cevabında gelen فَ harfi, mensûr yazılarda nadiren, şiirlerde ise çoğunlukla hazfedilebilir. Şâhit beyitte bulunan أَمَّا şartının cevabı olan لَا قِتَالَ cümlesinin başında فَ harfi hazfedilmiştir. Cevap cümlesi aslında فَلَا قِتَالَ şeklindedir.[1302]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **202**

Arapça Metin:

أَلاَ رَجُلاً جَزَاهُ اللهُ خَيْراً يَدُلُّ عَلَى مُحَصِّلَةٍ تَبِيتُ

Şair: 'Amr b. Ki'âs el-Murâdî[1303]

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

[1299] Hâris el-Mahzûmî, **a.g.e,** s, 44.

[1300] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "عرض" mad.

[1301] ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "وكب" mad.

[1302] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 213.

[1303] Kaynaklarda şairin hayatı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece *Mu'cemu'ş-şu'arâ* adlı eserde Câhiliye döneminde yaşamış şairlerden olduğu zikredilmiştir. el-Merzubânî, **Mu'cemu'ş-şu'arâ,** I/236.

أَلاَ يَا بَيْتُ بِالعَلْيَاءِ بَيْتُ وَلَوْلَا حُبُّ أَهْلِكَ مَا أَتَيْتُ[1304]

Lügat: المُحَصِّلَةُ: Madenlerin toprağını temizleyen kadın; altını gümüşten ayıran kadın.[1305]

M. Rivayet:

أَلا رَجُلٌ جَزَاهُ اللَّهُ خَيْرًا يَدُلُّ عَلَى مُحَصِّلَةٍ تُبِيتُ[1306]

Mana: "Hey! Bana, altını tortudan ayıran (kıymetimi bilen) ve (yanımda) yatacak bir bayana yönlendirebilen bir adam gösterin. Allah (cc) ondan razı olsun."

İstişhâd Yönü: لولا، لوما، هلا، ألاّ، ألا edatları tahdîd anlamı barındırdıklarında fiile (mâzî veya muzâri') has olurlar. Fakat bazen bu harfler iki vecihle ismin üzerine de dâhil olabilmekteler. **I.** Dâhil oldukları isim mükadder bir fiilin mef'ûlu olur ve mükadder fiil ismin ardından gelen fiil ile tefsir edilirler -ki o iştiğâl konusu olur. Veya cümle mükadder fiili tefsir eder. **II.** Bu harfler, dâhil oldukları isimlerden sonra gelen fiilin ma'mûlu olurlar. Şâhid beyitte bulunan أَلاَ رَجُلاً örneğinde tahdîd harfinin ardından gelen isimden önce mükadder bir fiil vardır ve isimden sonra gelen cümle o fiili tefsir etmektedir. Örneğimiz aslında ألا تروني رجلا şeklindedir.[1307]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân.

1304 Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** III/52.

1305 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "حصل" mad.

1306 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "حصل" mad.

1307 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 213.

53. HİKÂYE

Beyit No: **203**

Arapça Metin:

أَتَوْا نَارِي فَقُلْتُ مَنُونَ أَنْتُمْ فَقَالُوا الجِنُّ قُلْتُ عِمُوا ظَلاَماَ

Şair: Şumeyr b. Hâris ed-Dabbî[1308]

Bu beyit iki farklı kafiye ile rivayet edilmiştir. Birinci rivayet (şâhid beytimiz), Şumeyr İbn Hâris ed-Dabbî ile Teebbata Şerran (ö. m. 540) adlı şairlere nisbet edilmiştir.

el-Mekkûdî üslubunun dışına çıkarak (normalde el-Mekkûdî şiirleri isnadsız olarak zikreder) şiirin Teebbata Şerran'e ait olduğunu ifade etmiştir. Bu yanılgıya düşmesinin sebebi Teebbata Şerran'ın biyografisinin şiirde zikredilen meceraya uygun olması düşünülebilir.

Ayrıca burada şiiri nisbet ettiğimiz Şumeyr isminin zabtında da ihtilaflar mevcuttur. Bir kısım kaynaklarda (ör. *el-Mekâsidu'n-nahviyye*, III/461) şairin ismi Şemir olarak geçmektedir. *Hizânetu'l-edeb* (V/182) adlı eserde ise şairin isminin Sumeyr veya Şumeyr olduğu ve Câhiliye dönemi şairlerden olduğu zikredilmiştir. İkinci rivayetin şairi ise ittifakla Ciz' b. Sinân el-Gassânî'dir ve rivayet şu şekildedir.

أَتَوْا نَارِي فَقُلْتُ مَنُونَ أَنْتُمْ فَقَالُوا الجِنُّ قُلْتُ عِمُوا صَبَاحَا[1309]

"Ateşime geldiler, onlara: siz kimsiniz diye sordum. (bizler) cinlerdeniz dediler. (onlara) hayırlı sabahlar dedim."

Bahir: Vâfir

K. Matla'ı:

وَنَارٍ قَدْ حَضَأْتُ بُعَيْدَ وَهْنٍ بِدَارٍ مَا أَرَدْتُ بِهَا مُقَامَا[1310]

[1308] Kaynaklarda şairin hayatı ile ilgili herhangi bir malumata ulaşılamamıştır. Sadece *Hizânetu'l-edeb* adlı eserde Câhiliye dönemi şairlerinden olduğu zikredilmiştir. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** V/182.

[1309] el-'Aynî, **a.g.e,** III/462.

[1310] el-'Aynî, **a.g.e,** III/461.

Lügat: عِمْ صَبَاحاً, عِمْ مَسَاءً, عِمْ ظَلاَماً: Selamlama sözcüğü, "günaydın, hayırlı alşamlar, hayırlı geceler."[1311]

M. Rivayet:

أَتَوْا دَارِي فَقُلْتُ مَنُونَ أَنْتُمْ فَقَالُوا الجِنُّ قُلْتُ عِمُوا ظَلاَماَ[1312]

عَشَوْا نَارِي فَقُلْتُ مَنُونَ أَنْتُمْ فَقَالُوا الجِنُّ قُلْتُ عِمُوا ظَلاَماَ[1313]

أَتَوْا نَارِي فَقُلْتُ مَنُونَ قَالُوا سُرَاةُ الجِنِّ قُلْتُ عِمُوا ظَلاَمَا[1314]

Mana: "Ateşime geldiler, onlara: siz kimsiniz diye sordum. (bizler) cinlerdeniz dediler. (onlara) hayırlı geceler dedim."

İstişhâd Yönü: مَنْ edâtı ile yapılan müzekker çoğul hikâyesi, vakf durumunda raf'a halinde مَنُونْ, nasbe halinde ise مَنِينْ olarak gelmektedir. Vasl durumunda ise değişmeksizin مَنْ gelmektedir. Şâhid beyitte bulunan مَنُونَ أَنْتُمْ örneğinde müzekker çoğul hikâyesinin -vasl haletinde olmasına rağmen- مَنُونَ şeklinde gelmiş olması nadirdir ve ancak şiir zaruretinden dolayı caiz görülmüştür. Kıyâsa göre مَنْ أَنْتُمْ olarak gelmeliydi.[1315]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn 'Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik.

1311 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "وعم" mad.

1312 Hasan b. Muhammed b. Mahmûd el-'Attâr, **Hâşiyetu'l-'Attâr 'alâ Şerhi'l-Mahallî 'alâ Cem'i'l-cevâmi',** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, bty, I/460.

1313 Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib el-Bâkıllânî, **'İ'câzu'l-Kur'ân lî'l-Bâkıllânî,** thk. Ahmed Sakr, Dâru'l-Me'ârif, Mısır 1997, I/40.

1314 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "سري" mad.

1315 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 222.

54. MAKSÛR VE MEMDÛD İSİMLER

Beyit No: **204**

Arapça Metin:

لَيْلَى وَمَا لَيْلَى وَلَمْ أَرَ مِثْلَهَا بَيْنَ السَّمَا وَالأَرْضِ ذَاتَ عِقَاصْ

Şair: Umeyye b. Ebî ʻÂiz el-Huzelî[1316] (ö. 75/695)

Bahir: Kâmil

K. Matla‘ı:

لِمَنِ الدِّيَارُ بِعَلْيَ فَالأَخْرَاصِ فَالسُّوْدَتَيْنِ فَمَجْمَعِ الأَبْوَاصِ[1317]

Lügat: الْعَقِيصَةُ, عِقَصٌ, عِقَاصٌ: Örgü, saç örgüsü.[1318]

Mana: "Leyla! Kimdir Leyla? Ben, yeryüzü ve gökyüzü arasında onun gibi örgülü saça sahip birini görmedim."

İstişhâd Yönü: Nahivciler, şiir zaruretinden dolayı memdûd isimlerin kasr ile okunmasında ittifak etmişlerdir. Fakat maksûr ismin uzatılmasında ihtilafa düşmüşlerdir. Basra ekolü buna karşı çıkarken Kûfelilere göre zaruret halinde maksûr isim de uzatılabilir. Şâhid beyitte bulunan السَّمَا sözcüğü aslında السَّمَاء olup memdûd bir isimdir. Şiirin zaruretinden dolayı hezme harfi düşmüş ve kasr edilmiştir.[1319]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Tûlûn.

*****

[1316] Cahiliye ve İslam dönemlerinde yaşamış muhadram şairlerindendir. el-Eğânî adlı eserde Emevî devleti şairi olduğu ve Emevîleri öven şairlerden biri olduğu zikredilmiştir. Mısır'da Abdulmelik b. Mervan'ın huzuruna çıkmıştır. Abdulmelik'in onunla ünsiyet bulmasından dolayı epey bir müddet orada ikamet etmiş ve Abdulmelik b. Mervan tarafından güzel bağışlarla mükâfatlandırılmıştır. Ailesine ve çöle özlem duyan şair, saraydan ayrılıp tekrar vatanına dönmüştür. Abdulmelik b. Mervân ve Abdulaziz hakkında kasideleri mevcuttur. Abdulkâdir el-Bağdâdî, **a.g.e,** II/435-436; ez-Ziriklî, **a.g.e,** II/22.

[1317] Hasan es-Sukkerî, **a.g.e,** II/487.

[1318] Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "عقص" mad.

[1319] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 226.

Beyit No: **205**

Arapça Metin:

وَالـمَرْءُ يُبْلِيهِ بِلاَءَ السِّرْبَالْ تَعاقُبُ الإِهْلاَلِ بَعْدَ الإِهْلاَلْ

Şair: Abdullah b. Ru'be el-'Accâc (ö. 90/708)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

يَا صَاحِ مَا شَاقَكَ مِنْ رَسْمٍ خَالْ وَدِمْنَةٍ تَعْرِفُهَا وَأَطْلاَلْ[1320]

Bu beyit, 'Azze Hasan'nın tahkik ettiği divanda geçmemektedir. Abdulhafız es-Satlî'nin tahkik ettiği divanın "Mulhakâtun Müstakille" başlıklı bölümünde geçmektedir.

Lügat: بَلِيَ الثَّوْبُ, يَبْلَى, بِلىً: Yıpranmak, eskimek, çürümek.[1321] الهِلاَلُ, أَهِلَّةٌ: Aybaşında görülen ayın ilk hali; ayın ilk iki ve yirmi altı ile yirmi yedinci gecesin de görülen ay, hilal.[1322]

M. Rivayet:

الـمَرْءُ يُبْلِيهِ بِلاَءَ السِّرْبَالْ مرُّ اللَّيالي وانتقالُ الأحوالْ[1323]

وَالـمَرْءُ يُبْلِيهِ بِلاَءَ السِّرْبَالْ كرُّ اللَّيالي واختلاطُ الأَحْوالْ[1324]

Mana: "Ayların birbirini takip etmesi, kişiyi -gömleğin yıpranması gibi- yıpratır."

İstişhâd Yönü: Bir önceki beyitte ifade ettiklerimize binaen bu şâhid beyitte geçen بِلاَءَ sözcüğü aslında بِلًى şeklinde olup maksûr bir isimdir. Şiir zaruretinden dolayı sonuna hemze eklenmiş ve memdûd bir isim haline getirilmiştir.[1325]

[1320] el-Accâc, **a.g.e,** thk. Abdulhafız es-Satlî, II/316.

[1321] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "بلا" mad.

[1322] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "هلل" mad.

[1323] Hasen el-Kaysî, **a.g.e,** II/602.

[1324] Ebû İbrahim İshak b. İbrahim el-Fârâbî, **Mu'cemu divâni'l-edeb,** thk. Ahmed Muhtâr Ömer, Muessesetu Dâri'ş-Şa'b, Kahire 2003, IV/46.

[1325] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 226.

Şayet بِلاَءَ sözcüğündeki ب harfi üstün yapılıp بَلاَء şeklinde okunursa -ki o da بِلًى kelimesinin farklı bir lügatıdır- aslî memdûd isimlerden olur ve istişhâda mahal kalmaz.

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **206**

Arapça Metin:

عَلَّ صُروفَ الدَّهرِ أو دَوْلاَتِهَا يُدِلْنَنَا اللَّمَّةَ من لَمَّاتِهَا

فَتَستَرِيحَ النَّفْسُ مِنْ زَفْرَاتِهَا

Şair: Bilinmiyor

Bahir: Recez

Lügat: الدُّولَةُ, دُولَاتٌ, دُوَلٌ: Elden ele geçme, dönüşüm. الْإِدَالَةُ: Galip olmak, üstün olmak.[1326] اللُّمَّةُ: Şiddet, sıkıntı.[1327] الزَّفِيرُ, زَفَرَاتٌ: Nefesini içeri çektikten sonra dışarı vermek, teneffüs.[1328]

M. Rivayet:

عَلَّ صَرُوفِ الدَّهْرِ أَوْ دُولاَتِهَا تُدِيلُنَا اللَّمَّةَ مِنْ لَمَّاتِهَا[1329]

Mana: "Umulur ki zamanın tasarrufu veya elden ele geçmesi (dönüşüm) bizi zamanın sıkıntılarına galip kılar ve nefis, iç çekmelerinden rahata erer (kurtulur)."

İstişhâd Yönü: İbn Malik, memdûd ve maksûr isimlerin tesniye ve cemi' şartlarının tümünü zikrettikten sonra faslın sonunda:"Söylediklerime muhâlif olan isimler ya nadir kullanıma sahip veya zaruretten dolayı kullanılan isimlerdir," demiştir. Konunun tümünü özetlememiz

---

1326 Zeynuddîn er-Râzî, **Muhtâru's-sihâh,** "دول" mad.

1327 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "لمم" mad.

1328 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "زفر" mad.

1329 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "لمم" mad.

mümkün olmadığı için sadece şâhid isim üzerinde değerlendirmede bulunacağız. Şâhid beyitte geçen زَفْرَاتِ sözcüğü zikredilen şartları barındırdığı için sukûn olan ‘aynu’l-ismin (ف), fâu’l-isme (زَ) tabi‘ olarak زَفَرَاتِ şeklinde meftûh olarak gelmesi gerekirdi. Kıyâsa aykırı olarak gelmiş olması şiirin kafiye zaruretinden dolayı caiz görülmüştür.[1330]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; el-Behcetu’l-Mardiyye.

*****

Beyit No: **207**

Arapça Metin:

أَخُو بَيَضَاتٍ رَائِحٌ مُتَأَوِّبٌ رَفِيقٌ بِمَسْحِ الْمَنْكِبَيْنِ سَبُوحٌ

Şair: Huzeyl kabilesine mensub bir şair

Bahir: Tavîl

Lügat: الرَّوَاحُ: Öğle vaktinden gece vaktine kadar olan zaman. رُحْنَا رَوَاحاً: Gece vakti seyahat etmek, çalışmak.[1331] الأَوْبُ: Gece suya gitmek. مُتَأَوِّبٌ, مُتَأَيِّبٌ: Gecenin ilk vaktinde dönen.[1332] سَبْحُ الفَرَسِ: Atın koşması.[1333]

M. Rivayet:

أَبُو بَيَضَاتٍ رَائِحٌ مُتَأَوِّبٌ رَفِيقٌ بِمَسْحِ الْمَنْكِبَيْنِ سَبُوحٌ[1334]

[1330] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 230.

[1331] el-Ferâhîdî, **Kitâbu’l-‘ayn,** “روح” mad.

[1332] ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “أوب” mad.

[1333] İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “سبح” mad.

[1334] İbn Cinnî el-Mevsılî, **el-Munsıf lî İbn Cinnî,** Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Kadîm, 1954, s, 343.

Mana: "O (Devekuşu), yumurtalar sahibidir. Gece giden, sabah erken gelendir. Kanatlarını iyi kullanabilen ve güzel koşandır."

Bakılan çoğu kaynakta şairin, devesini -beyitte zikredilen vasıflara sahip- bir devekuşuna benzettiği ifade edilmiştir. Fakat beytin evvelinin ve ahirinin mevcut olmamasından dolayı, şairin burada bir devekuşunu vasfettiğini söylemek daha makul görünmektedir.

İstişhâd Yönü: Mütellu'l-'ayn olan isimler çoğul yapıldığı zaman cumhura göre illet harfi sâkin kalır. Fakat Huzely kabilesi mütellu'l-'ayn olan isimlerin çoğulunda illet harfine üstün harekesi verirler. Şâhid beyitte bulunan بَيَضَاتٍ sözcüğünde illet harfinin üstün hareke almış olması Huzeyl kabilesinin lügatına göredir ve dolayısıyla nadir bir kullanımdır. Kıyâs ise بَيْضَاتٍ şeklinde illet harfinin sâkin olarak gelmesiydi.[1335]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik.

55. NESEB

Beyit No: **208**

Arapça Metin:

فَكَيْفَ لَنَا بِالشُّرْبِ إِنْ لَمْ تَكُنْ لَنَا دَرَاهِمُ عِنْدَ الْحَانَوِيِّ وَلَا نَقْدُ

Şair: Ebû Firâs Hemmâm, el-Ferazdak (ö. 114/732)

Beyit, *el-Mekâsidu'n-nahviyye* adlı eserde (III/498) el-Ferazdak'a isnad edilmiştir. Fakat kaside el-Ferazdak'ın divanında bulunmamaktadır. Bilakis Zu'r-Rumme (s, 69) ve İbn Mukbil (thk. 'Azze Hasan, Daru'ş-Şarki'l-'Arabî, Beyrut 1995, s, 254) adlı şairlerin divanında geçmektedir.

[1335] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 230.

Bahir: Tavîl

K. Matla‘ı:

فَكَيْفَ لَنَا بِالشُّرْبِ إِنْ لَمْ تَكُنْ لَنَا دَرَاهِمُ عِنْدَ الْحَانَوِيِّ وَلَا نَقْدُ[1336]

Lügat: الحانَوِيُّ, الحَانِيُّ: Meyhaneci, bakkal.[1337] النَّقْدُ: Peşin para, parayı ayıklamak, sahte olanı ayırmak.[1338]

M. Rivayet:

فَكَيْفَ لَنَا بِالشُّرْبِ إِنْ لَمْ تَكُنْ لَنَا دَوَانِقُ عِنْدَ الْحَانَوِيِّ وَلَا نَقْدُ[1339]

Mana: “Eğer meyhanecinin yanında (ödeyeceğimiz) altın ve gümüşümüz yoksa (içki) içmekten nasıl lezzet alabiliriz.”

İstişhâd Yönü: Yâ-i mankûsenin (ismin sonunda bulunan ve bir önceki harfi meksur olan yâ) dördüncü sırada geldiği isimler, nisbet edildiklerinde yâ harfinin hazfedilmesi (ki hazfi daha uygundur) veya vav harfine kalb edilmesi caizdir. Şâhid beyitte bulunan الْحَانَوِيِّ sözcüğü حَانِيَة kelimesinin ism-i mensûbudur. Görüldüğü üzere حَانِيَة sözcüğünde dördüncü sırada bulunan ve bir önceki harfi meksur olan mankus yâ, ismin nisbet edilmesi durumunda vav harfine kalb edilmiştir.[1340]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; el-Mekâsidu’n-Nahviyye.

1336 Zû’r-Rumme, **a.g.e,** s, 69.

1337 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “حنو” mad.

1338 ez-Zebîdî, **Tâcu’l-‘arûs,** “نقد”

1339 İbn Manzûr, **Lisânu’l-‘Arab,** “حنا”.

1340 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 247.

56. VAKF

Beyit No: **209**

Arapça Metin:

يَا رُبَّ يَوْمٍ لِيَ لاَ أُظَلَّلُهْ أُرْمَضُ مِنْ تَحْتُ وأُضْحَى مِنْ عَلُهْ

Şair: Ebû Servân[1341]

Bahir: Recez

Lügat: الرَّمَضُ: Güneş şiddetinden ısınan taşın sıcaklığı. رَمِضَ الانسان: Kızgın taşlarını üzerinde yürümek.[1342] ضَحاً, ضُحِيّاً, ضَحِيَ, يَضْحَى: Güneşin sıcaklığına maruz kalmak.[1343]

Mana: "Ey ahali! Gölgelenilmediğim nice günlerim oldu. Alttan – kızgın taşlardan- ayak tabanım yanıyordu ve üstten de güneşe maruz kalıyordum."

İstişhâd Yönü: Vakfın özelliklerinden biri de hâ-i sektenin gelmesidir. Hâ-i sekte daima mebnî olan kelimelerin harekesine bitişebilir ve bitişmesi müstahsen görülmüştür. Mu'rab veya 'arizi mebnî olan kelimelerin harekesine bitişmez. Şâhid beyitte bulunan ve sürekli mebnî olmayan عَلُ sözcüğüne hâ-i sektenin bitişmesi şâzdır. Çünkü عَلُ sözcüğü فوق anlamında olup قبل ve بعد gibi bazen mu'rab bazen de mebnî olan bir sözcüktür.[1344]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Şerhu İbn Tûlûn; ed-Dureru'l-Levâmi'; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik; Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh; Hem'u'l-Hevâmi'; el-Mekâsidu'n-Nahviyye; Hâşiyetu's-Sabbân; Evdâhu'l-Mesâlik.

*****

1341 Bakılan kaynaklarda şairin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1342 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "رمض" mad.

1343 İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "ضحا" mad.

1344 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 256.

Beyit No: **210**

Arapça Metin:

أَتَوْا نَارِي فَقُلْتُ مَنُونَ أَنْتُمْ فَقَالُوا الجِنُّ قُلْتُ عِمُوا ظَلاَماَ

Bu beyit ile ilgili değerlendirmeler 201 no'lu beyitte zikredildiği için burada sadece beytin farklı olan istişhâd yönünü ele alacağız.

İstişhâd Yönü: Bazı durumlarda vasl haletine vakf hükmü verilmektedir. Bu, nesir türünde nadir, şiirde ise çok kullanılmaktadır. Şâhid beyitte bulunan مَنُونْ sözcüğü, çoğul halindeyken vakf edilirse مَنُونْ şeklinde gelir. Vasl durumunda ise مَنْ olarak gelmelidir. Beyitte مَنُونْ sözcüğü vasl durumunda olduğu halde vakf hükmü ile gelmiştir.[1345]

*****

Beyit No: **211**

Arapça Metin:

ثُمَّتَ جِئْتُ حَيَّةً أَصَمَّا ضَخْمٌ يُحِبُّ الخُلُقَ الأَضْخَمَّا

Şair: Ru'be b.el-'Accâc et-Temîmî (ö. 145/762)

Bahir: Recez

K. Matla'ı:

وَصَلْتُ مِنْ حَنْظَلَةَ الأُسْطُمَّا وَالعَدَدَ الغُطَامِطَ الغِطَمَّا[1346]

Lügat: الصَّمَمُ: Kulak tıkanması ve işitme duyusunun ağır olması. صُمَّانٌ. صُمٌّ, أَصَمُّ رَجُلٌ: Sağır, duymayan kişi.[1347] الضَخْمُ: Kaba ve iri olan her şey. أَضْخَمَ مِنْهُ: Pek iri, dev.[1348]

M. Rivayet:

ثُمَّتَ جِئْتُ حَيَّةً أَصَمَّا أَرْقَمَ يَسْقِي مَنْ يُعَادِي السُّمّا[1349]

[1345] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 256.

[1346] el-Birusî, **a.g.e,** s, 183.

[1347] İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab,** "صمم" mad.

[1348] el-Cevherî, **es-Sihâh,** "ضخم" mad.

[1349] el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l 'ayn,** "ثم" mad.

ثُمَّتَ جِئْتُ حَيَّةً أَصَمَّا ضَخْمًا يُحِبُّ الخُلُقَ الأَضْخَمَّا[1350]

Mana: "Daha sonra kocaman ve en büyük karakter (sahiplerini) seven sağır bir yılanın yanına geldim."

Beytin mühtelif rivayeti daha derli toplu bir mana ifade ettiği için mühtelif rivayeti de tercüme etmekte fayda vardır.

"Daha sonra kızdıklarına zehir sunan sağır, erkek bir yılanın yanına geldim."

İstişhâd Yönü: Sondan bir önceki harfi harekeli olan kelimelerde, vakf yapıldığı zaman, sondaki harf (vakf yapılmadan önce harfin harekeli olduğunu belirtmek adına) şedde ile kullanılır. Vasl yapıldığı zaman ise şedde kaldırılır ve harf normal harekesini alır. Fakat -yaygın olarak- şiirlerde vasl yapılması gereken yerlerde vasl niyetiyle vakf yapılmaktadır. Şâhid beyitte bulunan الأَضْخَمَّا sözcüğü vasıl edildiği halde (الأَضْخَمَّ sözcüğü "elîf-i itlâk"a vasl edilmiş) م harfi vakf durumundaki gibi şedde ile kullanılmıştır.[1351]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî.

57. İ'LÂL

Beyit No: **212**

Arapça Metin:

حَتَّى تَذَّكَرَ بَيْضَاتٍ وَهَيَّجَهُ يَوْمٌ رِذَاذٌ عَلَيْهِ الدَّجْنُ مَغْيُوْمُ

Şair: 'Alkame b. 'Abade et-Temîmî[1352] (ö. m. 603)

Bahir: Basît

K. Matla'ı:

هَلْ مَا عَلِمْتَ وَمَا اسْتُودِعْتَ مَكْتُومُ أَمْ حَبْلُهَا إِذْ نَأَتْكَ اليَوْمَ مَصْرُومْ[1353]

[1350] el-Birusî, **a.g.e,** s, 183.

[1351] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 256.

[1352] Cahiliye döneminin birinci tabaka şairlerindendir. Meşhur mu'allaka sahibi İmru'ulkays'ın çağdaşıdır. Kaynak eserlerde İmru'ulkays ile yaşadığı tartışmalar zikredilmektedir. Kardeşi Şe's'i esir alan Hârıs b. Şemr hakkında medhiye yazmış ve kardeşi için şefaat dilemiştir. ez-Ziriklî, **a.g.e,** VI/247.

Lügat: هَاجَ الشَّيْءُ, يَهِيجُ, هَيْجاً, هَيَجَاناً: Endişe ve sıkıntıdan dolayı heyecanlanmak, harekete geçmek.[1354] الرَّذَاذُ: Zayıf yağmur. يَوْمٌ مُرِذٌّ: Yağmur çiseleyen gün.[1355] الدَّجْنُ: Bulut gölgesi, karartı.[1356] الغَيْمُ, غُيُومٌ, غِيَامٌ: Bulut, bulut karartısından güneşi görememek.[1357]

M. Rivayet:

حَتَّى تَذَكَّرَ بَيْضَاتٍ وَهَيَّجَهُ يَوْمُ الرِّذَاذِ عَلَيْهِ الدَّجْنُ مَغْيُوْمُ[1358]

Mana: (Devekuşu, muğaylan ağacının yapraklarını yiyordu) "Ta ki yumurtaları hatırlayana kadar. Ve onu (devekuşu) çiseleyen, kararan, bulutlu bir gün harekete geçirdi."

İstişhâd Yönü: 'Aynu'l-fi'li vav veya yâ olan üç harfli mutel fiillerin İsm-i mef'ûlu, nakl ve hazf yapılmaksızın مفعول vezninde gelebilir. Kimine göre ise bu Temîm kabilesinin lügatıdır. Temîmli şairin şâhid beytinde bulunan مَغْيُوْمُ örneği buna delil gösterilmiştir. Kıyâsa göre ise مَغِيمٌ şeklinde gelmelidir.[1359]

Kaynaklar: Şerhu'l-Mekkûdî; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu'l-Eşmûnî; Tevdîhu'l-Mekâsıd ve'l-Mesâlik.

*****

Beyit No: **213**

Arapça Metin:

أَلاَ طَرَقَتْنَا مَيَّةُ بِنْتُ مُنْذِرٍ فَمَا أَرَّقَ النُّيَّامَ إِلاَّ كَلاَمُهَا

1353 A'lem eş-Şentemerî, **Şerhu Divâni 'Alkame b. Abade,** thk. Hannâ Nasr el-Hittî, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, Beyrut 1993, s, 33.

1354 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "هيج" mad.

1355 İbn Fârıs, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa,** "رذ" mad.

1356 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "دجن" mad.

1357 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "غيم" mad.

1358 Mufaddal ed-Dabî, **a.g.e,** s, 399.

1359 el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 279.

Şair: Ğaylân b. Ukbe Zu'r-Rumme (ö. 117/735)
Bahir Tavîl
K. Matla'ı:

مَرَرْنَا عَلَى دَارٍ لِمَيَّةَ مَرَّةً وَجَارَاتِهَا قَدْ كَادَ يَعْفُو مَقَامُهَا[1360]

Lügat: الطَّرْقُ: Vurmak, kapı çalmak, demire vurmak, bastonla yün çırpmak. Kapıyı çalması gerektiği için gece evine gelen kişiye "طَارِقٌ" denilmektedir.[1361] الأَرْقُ: Gece vakti uykunun kaçması.[1362] نَائِمٌ, نَيَامٌ, نُوَّمٌ, نُيَّمٌ, نِيَّمٌ, نُوَّامٌ, نُيَّامٌ: Uyuyan, yatan.[1363]

M. Rivayet:

أَلاَ خَيَّلَتْ مَيُّ وَقَدْ نَامَ صُحْبَتِي فَمَا نَفَّرَ التَّهْوِيمَ إِلاَّ سَلاَمُهَا[1364]

أَلاَ طَرَقَتْنَا مَيَّةُ ابْنَةُ مُنْذِرٍ فَمَا أَرَّقَ النُّيَّامَ إِلاَّ كَلاَمُهَا[1365]

أَلاَ طَرَقَتْنَا مَيَّةُ ابْنَةُ مُنْذِرٍ فَمَا أَرَّقَ النُّيَّامَ إِلاَّ سَلاَمُهَا[1366]

Mana: "Munzir'in kızı Meyye geceleyin kapımızı çalmaz mı? Çünkü uyuyanları ancak onun sözleri uyandırır."

İstişhâd Yönü: (aynu'l-fi'li vav olan) فَاعِلٌ vezninin çoğulu olan فُعَّلٌ sözcüğünün نُوَّمٌ şeklinde asıl üzerine gelmesi veya نُيَّمٌ şeklinde i'lâl olunması caiz görülmüştür. Fakat فُعَّالٌ vezninde gelen çoğul sözcüğün asıl üzerine gelmesi gerekir. İ'lâl edilmesi şâzdır ve üzerine kıyâs edilmez. Şâhid beyitte

---

1360 Zû'r-Rumme, **a.g.e,** s, 279.
1361 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "طرق" mad.
1362 el-Ferâhîdî, **Kitâbu'l-'ayn,** "أرق" mad.
1363 ez-Zebîdî, **Tâcu'l-'arûs,** "نوم" mad.
1364 Zû'r-Rumme, **a.g.e,** s, 280.
1365 el-Murâdî, **a.g.e,** III/1617.
1366 İbn Sîde, **el-Muhkem,** "نوم" mad.

bulunan النُّيَّامَ sözcüğünün i‘lâl ile gelmiş olması bu şâz kullanıma örnektir. Kıyâsa göre ise نُوَّامٌ olarak gelmeliydi.[1367]

Kaynaklar: Şerhu’l-Mekkûdî; Şerhu İbn ‘Akîl; Şerhu İbn Nâzım; Şerhu’l-Eşmûnî; Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik; Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh; el-Mekâsidu’n-Nahviyye; Hâşiyetu’s-Sabbân; Evdâhu’l-Mesâlik.

*****

[1367] el-Mekkûdî, **a.g.e,** s, 280.

SONUÇ

Nahiv kurallarının tespitinde esas alınan yöntemlerden biri ve en önemlisi şüphesiz istişhâd yöntemidir. Bunun için Kur'an-ı Kerim, hadis şiir ve darb-ı mesel olmak üzere Arap kelamından istifade edilmiştir. İlk dönemden itibaren nahve dair yazılmış eserlerde istişhâd için kullanılan bu metinlerin özellikle de Arap şiirinin ciddi bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Eserlerinde bu yöntemi benimseyen âlimlerden biri de yaşamına ilk ve sonlar sığdırmış ve yaşadığı döneme adını kaydetmiş olan Faslı âlim Ebû Zeyd Abdurrahman el-Mekkûdîdir.

el-Mekkûdî, ilim adına büyük hizmetlerde bulunmuş bir aileye mensuptur. Yaşadığı dönemin en meşhur medreseleri olan Medresetu's-Sihrîc ve Medresetu'l-'Attârin isimli medreselerde müderrislik yapmıştır. Mağrib bölgesinde Sîbeveyhi'nin *el-Kitab* adlı eserini ders veren son âlim olduğu gibi İbn Mâlik'in *el-Elfiyye* adlı eserini ilk şerh eden ve okutan âlimdir. Aynı zamanda büyük bir şair olan el-Mekkûdî'nin sarf ve belağat alanlarında yazmış olduğu manzum eserler de büyük rağbet görmüştür.

Bu çalışmamızda yaşadığı dönemin nahiv üstadı olmakla birlikte büyük bir şair olan el-Mekkûdî'nin İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si üzerine yazmış olduğu Şerhu'l-Mekkûdî adlı eserinde kullandığı şâhid beyitleri inceledik. el Mekkûdî'nin istişhâd kaynaklarına genel bakışını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz. el-Mekkûdî, bu eserinde nadir tekrarlarla beraber 78 sureden 248 ayet, 13 hadis, recez ve kaside olmak üzere 213 beyit ve 10 darb-ı mesel ile istişhâdda bulunmuştur. Bu da el-Mekkudi'nin kitabını şerh ettiği İbn Malik'i takip ettiğini ve istişhâdda ayetlere öncelik verdiğini göstermektedir.

el-Mekkûdî'nin çalışmamızın konusu olan şâhid beyitlerdeki tutumunu ise şu tespitlerle izah edebiliriz. el-

Mekkûdî eserinde tekrar edilen beyitlerle beraber toplamda 213 beyti istişhâd için kullanmıştır. Eserinde beyitleri inşad eden şairlerin isimlerini nadiren zikretmiştir. Yaptığımız çalışmada bu beyitlerden 52 tanesinin söyleyeninin meçhul olduğu gördük. Geriye kalan beyitlerden 43 tanesinin Câhiliye dönemi şairlere ait olduğunu, 23 tanesinin muhadram şairler tarafından söylendiğini, 26 tanesinin İslam, 53 tanesinin de Emevî döneminde inşâd edildiğini tespit ettik. Beş şairin ismini bulduğumuz halde yaşadıkları dönem hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. İstişhâd ettiği beyitlerde genellikle el-Ferazdak, Ru'be, el-A'şâ, el-'Accâc, İmru'ulkays, en-Nâbiğa, Zu'r-Rumme, Kuseyyir el-'Abbâs b. Mirdâs, Umeyye b. Ebi's-Salt isimlerinin ön plana çıktığını tespit ettik.

el-Mekkûdî şairlerin ismini zikretmediği gibi istişhâd için kullandığı beyitlerin bahrinden de hiç bahsetmemiştir. İncelememiz neticesinde beyitlerin tavîl, basît, vâfir, kâmil, hafîf, mutekârib, munsarih ve remel bahrinde söylenmiş olduğunu ve 36 beytin de recez türü beyitler olduğunu gördük. Beyitlere baktığımızda ise genellikle beyitleri tam olarak zikretmiştir. Fakat dediğimiz gibi beyitlerin isnadında herhangi bir yöntem kullanmamıştır. Neredeyse her beyit için farklı bir ifade kullanmıştır. Nadiren قول النّابغة, قول عنترة, كَقَوْلِ زُهَيْرٍ, gibi ifadelerle şairin ismini zikretmiştir. Hatta ismini zikrettiği bir şaiirin ikinci şiirinde كقول الشّاعر veya نحو kalıplarını kullanmıştır. Şairin ismini zikretmediği şiirlerde ise genellikle şiiri zikretmeden önce قول الشّاعر, قول الرّاجز, قول, بعضهم, كقول الشّاعر, قوله, مثاله, نحو vb. farklı sözcükler kullanmıştır. Meysun ve 'Atike isimli bayanlara ait şiirleri de كقوله diyerek nakletmiştir. Hz. Ali'ye ait olan bir şiirde Hz. Ali'nin ismini zikretmiş ve رضي الله عنه ifadesini kullanmıştır. Hz.

Muaviye'nin şiirini ise كقول الشّاعر sözüyle zikretmiştir. Bu tespitler bizi el-Mekkûdî gibi bir âlimin aynı zamanda büyük bir şairin, kitabında şâhid olarak kullandığı şiirleri sunmakta düzensiz davrandığı sonucuna götürmüştür.

Son olarak çalışmamızda bu alanda yapılmış diğer çalışmalar gibi ele aldığımız beyitlerin Arapça metnini, bahrini, şairini, şairin hayatını, beytin manasını, beytin istişhâd yönünü, beytin iştişhâd olarak kullanıldığı kaynakları aktardık.

Bunlara ilaveten incelediğimiz beyitlerin garip sözcüklerini izah ettik. Kaside şeklinde inşâd edilmiş beyitlerde kasidenin ilk beytini zikrettik. Neredeyse bütün beyitlerin muhtelif rivayetini veya rivayetlerini araştırıp bulduk. Hatta bazı beyitlerde oniki adet muhtelif rivayete ulaştık. Ayrıca ulaşabildiğimiz kadarıyla beyitlerin inşâd sebeplerini zikrettik. Bazı beyitlerde de kasidenin temasını ele aldık. Okuyucuya beytin arka planını sunabilmek için bazı beyitlerin öncesi ve sonrasında bulunan beyitleri de tercüme ettik. Gerekli görülen beyitlerde kendi değerlendirmemizi ifade ettik.

Bu teferruatlı ve yorucu incelemenin neticesinde çalışmamızın bu alanda özgün bir çalışma olduğu ve önemli bir boşluğu kapatacağı kanaatini taşımaktayız.

KAYNAKÇA

ABBÂS, İhsan, **Şi'ru'l-havârıc**, Daru's-Sekâfe, Beyrut 1974.

el-'ABSÎ, 'Antere b. Şeddâd, **Şerhu Divâni 'Antere**, şrh. el-Hatîb et-Tebrîzî, thk. Mecîd Terrâd, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1996.

ABDUTTEVVÂB Ramazân, **Buhûsun ve mekâlâtun fî'l-luğa**, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1995.

el-'ACCÂC, Abdullah b. Ru'be et-Temîmî, **Divânu'l-'Accâc**, thk. Azze Hasan, Daru'ş-Şarkı'l-'Arabî, Beyrut 1995.

_____, Abdullah b. Ru'be et-Temîmî, **Divânu'l-'Accâc**, thk. Abdulhâfız es-Satlî, Mektebetu Atlas, Dımeşk 1971.

el-A'CEM, Ziyâd b. Süleyman, **Şi'ru Ziyad el-A'cem**, thk. Yusuf Hüseyin Bekkâr, Daru'l-Mesîre, Beyrut1983.

el-AHFEŞ, Ebû'l-Hasan el-Mucâşi'î, **Ma'âni'l-Kur'an li'l-Ahfeş**, thk. Hudâ Mahmûd Karâ'a, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1990.

el-AHTAL, Giyâs b. Gavs İbn Salt, **Şi'ru'l-Ahtel**, thk. Fahruddin Kabâve, Daru'l-Fikr, Dımaşk 1996.

el-AHVAS, Abdullah b. Muhammed el-Ensârî, **Şi'ru'l-Ahvasi'l-Ensârî**, thk. Muhammed Süleyman Cemal, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1990.

ALİ, Cevâd, **el-Mufassal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm**, Dâru's-Sâkî, Medine 2001.

el-ALÛSÎ, Şihâbuddin Mahmûd b. Abdillâh, **Rûhu'l-me'ânî fî tefsiri'l-Kur'ani'l-'azîm ve's-Sab'i'l-mesânî**, thk. Ali Abdulbârî 'Atiyye, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415 h.

el-ALÛSÎ, Mahmûd Şukrî, **İthâfu'l-emcâd fîmâ yesihhu bihi'l-istişhâd**, thk. Adnân Abdurrahman ed-Durî, Matba'atu'l-İrşâd, Bağdad 1982.

'AMÂRE, es-Seyyid Ahmed, **Dirâsetun fî nusûsi'l-'asri'l-câhilî**, , Mektebetu'l-Mutenebbî, bty.

el-'AMİLÎ, Muhammed b. Huseyn Bahâuddîn, **el-Keşkûl**, thk. Muhammed Abdulkerîm en-Nemrî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

el-ÂMİRÎ, Lebîd b. Ebî Rabî'a, **Divânu Lebîd b. Rebî'a el-'Amirî**, Dâru Sâdır, Beyrut, bty.

el-ASFEHÂNÎ, Ebû'l-Ferec **el-Eğânî**, Ahmed eş-Şenkîtî, Matba'atu't-Tekaddum, Mısır, bty.

el-ASMA'Î, Abdulmelik b. Kureyb, **el-Asma'ıyyât** ihtiyâru'l-Asma'î, thk. Ahmed Muhammed Şâkır- Abdusselam Hârûn, Beyrut, bty.

el-'ASKALÂNÎ, Ahmed b. 'Ali b. Hacer, **Fethu'l-bârî şerhu Sahihi'l-Buhârî**, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379.

_____, Ahmed b. Ali b. Hacer, **Tehzîbu't-tehzîb**, Matba'atu'l-Me'ârifi'n-Nizâmiyye, Hind, 1326 h.

_____, Ahmed b. Ali b. Hacer, **el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe**, thk. 'Adıl Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Ma'ûd, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1945.

el-'ASKERÎ, Ebû Hilâl, **Cemheretu'l-emsâl**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, bty.

_____, Ebû Hilâl, **Kitâbu's-sınâ'ateyn**, thk. Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut 1952.

_____, Ebû Hilâl, **Divânu'l-me'ânî**, thk. Ahmed Hasan Besc, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

'AŞÛR, 'Abdullatîf, **Mevsu'atu't-tayrı ve'l-hayevân mîn hadîsi'n-Nebevî**, Kahire, bty.

el-'ATTÂR, Hasan b. Muhammed b. Mahmûd, **Hâşiyetu'l-'Attâr 'alâ Şerhi'l-Mahallî 'alâ Cem'il cevâmi'**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, bty.

el-'AYNÎ, Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed, **el-Mekâsidu'n-nahviyye**, thk. Muhammed Bâsıl 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.

el-BAĞDÂDÎ, Muhammed b. Hasan Bahâuddin, **et-Tezkiretu'l-Hamdûniyye**, Dâru Sâdır, Beyrut 1417 h.

el-BAĞDÂDÎ, Abdulkâdir b. 'Umer, **Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab**, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1997.

el-BÂHİLÎ, ‘Amr b. Ahmer, **Şi‘ru ‘Amr b. Ahmer el-Bâhıli**, thk. Huseyn ‘Atvân, Mecme‘u’l-Lüğati’l-‘Arabiyye, Dımaşk, bty.

el-BÂKILLÂNÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib, ‘**İ‘câzu’l-Kur’ân lî’l-Bâkıllânî**, thk. Ahmed Sakr, Dâru’l-Me‘ârif, Mısır 1997.

el-BASRÎ, Ali b. Ebî’l-Ferec, **el-Hamâsetu’l-Basriyye**, thk. Muhtâruddin Ahmed, ‘Alemu’l-Kutub, Beyrut, bty.

el-BATALYEVSÎ, Abdullah b. Muhammed b. Sîde, **el-Hulel fî şerhi ebyâti’l-Cumel**, thk. Yahya Murâd, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003.

el-BEKRÎ, Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdil‘aziz, **Simtu’l-le’âlî fî şerhi Emâli’l-Ḳâlî**, thk. ‘Abdul‘aziz el-Meymenî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, bty.

el-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya, **Cumel min ensâbi’l-eşrâf**, thk. Suheyl Zekkâr, Riyâd ez-Ziriklî, Daru’l-Fikir, Beyrut 1996.

el-BİRÛSÎ, Velîm b. el-Verd, **Mecmû‘u eş‘âri’l ‘Arab ve huve muştemilu’n ‘alâ divâni Ru’be b. el‘Accâc**, Dâru İbn Kuteybe, Kuveyt, bty.

el-BUSTÎ, Ahmed b. Muhammed b. el-Hattâb, **Garîbu’l-hadîs**, thk. Abdulkerîm İbrahim, Daru’l-Fikr, Beyrut 1982.

CÂDULMEVLÂ BEG, Muhammed Ahmed -Muhammed Ebulfadl İbrâhim-Ali Muhammed el-Becâvî, **Eyyâmu’l-‘Arab fî’l-câhiliyye**, Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Mısır 1946.

el-CÂHIZ, Ebû Osmân ‘Amr b. Bahr, **el-Hayevân**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1424 h.

_____, Ebû Osmân ‘Amr b. Bahr, **el-Beyân ve’t-tebyîn**, Dâru Mektebeti’l-Hilâl, Beyrut 1423.

el-CEVCERÎ, Muhammed b.‘Abdulmun‘îm, **Şerhu Şuzuri’z-zeheb fî ma‘rifeti kelâmi’l-‘Arab**, thk. Nevvâf b. Cezâ’ el-Hârisî, ’Umâdetu’l-Bahsi’l-İlmî, el-Memleketu’l-‘Arabiyeti’s-Su‘udiyye 2004.

el-CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, **es-Sihâh tâcu’l-luga ve sihâhu’l-‘Arabiyye**, thk. Ahmed ‘Abdulgafûr ‘Attâr, Dâru’l-İlim li’l-Melâyîn, Beyrut 1987.

el-CEVZİYYE Muhammed b. Ebî Bekr b. Kayyim, **Tuhfetu’l mevdûd bi-ahkâmi’l mevlûd**, thk. ‘Abdulkâdır el-Arnâûd, Mektebetu Dâru’l-Beyân, Dımaşk 1971.

el-CUMAHÎ, Muhammed b. Sellâm, **Tabakâtu fuhûli'ş-Şu'arâ'**, thk. Mahmud Muhammed Şakir, Dâru'l-Medenî, Cidde, bty.

el-CURCÂNÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Abdilazîz el-Kādî, **el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve husûmih**, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim-Ali Muhammed el-Bicâvî, Matba'atu Îsâ el-Bâbî el-Halebî, bty.

ÇELEBİ, İlyas, İyâfe, TDV, XXIII/497.

ed-DABÎ Mufaddal b. Muhammed, **el-Mufaddaliyyât**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-'Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Me'ârıf Kahire, bty.

ed-DAKÎKÎ, Takiyyuddîn Süleyman b. Benîn, **İttifâku'l-mebânî ve iftirâku'l-me'ânî**, thk. Yahya Abdurraûf Cebr, Dâru Ammâr, Ammân 1985.

ed-DÂMIN, Hâtım Sâlih, **'Aşeretu şu'ara' mukillûn**, Vezâretu't-Ta'limi'l-'Alî, Câmi'atu Bağdad 1990.

ed-DÂRIMÎ, Miskîn, **Divânu şi'ri Miskîni'd-Dârımî**, thk. Kârîn Sâdır, Dâru Sâdır, Beyrut 2000.

DAYF, Şevki, **Târîhu'l-edebi'l-'arabî el-'asru'l-İslâmî**, Dâru'l-Ma'ârif, Mısır, bty.

ed-DEMÎRÎ, Muhammed b. Musa, **Hayâtu'l-hayevân el-kubrâ**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1424 h.

ed-DIMEŞKÎ, Şemsuddîn Muhammed b. 'Ali, **Şerhu İbn Tûlûn 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik**, thk. Abdulhamîd Câsım Muhammed el-Kebîsî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut 2002.

ed-DIMEŞKÎ, Sirâcuddîn Ömer b. Ali, **el-Lubâb fî 'ulûmu'l-kitâb**, thk. 'Adıl Ahmed 'Abdulmevcûd-'Ali Muhammed Ma'ûd, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

ed-DÎNEVERÎ, Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, **eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'**, Dâru'l-Hadîs, Kahire. 1423 h.

el-EBŞÎHÎ, Şihâbuddin Muhammed b. Ahmed, **el-Mustatraf fî kulli fennin mustazraf**, 'Alemu'l-Kutub, Beyrut 1419.

EBÛ'L-BEKÂ', Eyûb b. Musa el-Hanefî, **el-Kulliyyât**, thk. Adnan Dervîş-Muhammed el-Mısrî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, bty.

EBÛ HABÎB, Sa'dî, **el-Kâmûsu'l-fikhî luğaten ve istilâhen**, Dâru'l-Fikr, Dımeşk 1988.

EBÛ'S-SU'ÛD, Muhammed b. Muhammed el-'İmâdî, **Tefsîru Ebî's-Su'ûd (İrşâdu'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**), Dâru İhyî't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, bty.

EBÛ TÂLIB, Abdumenâf b. Abdilmuttalib, **Divânu Ebî Tâlıb**, thk. Muhammed et-Tûncî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1994.

el-EFGÂNÎ, Sa'îd, **Esvâku'l-'Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1974.

_____, Sa'îd, **el-Mucez fî kavâ'idi'l-lugati'l-'Arabiyye**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2003.

_____, Sa'îd, **fî Usûli'n-nahv**, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1987.

el-ENBÂRÎ, Muhammed Ebû Bekir, **ez-Zâhir fî me'anî kelimâtı'n-nâs**, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmın, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1992.

el-ENBÂRÎ, Abdurrahman b. Muhammed Kemâluddîn, **el-İnsâf fî mesâili'l-hilâfi beyne'n-nahviyyîn**, , el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2003.

_____, Abdurrahman b. Muhammed Kemaluddin, **Esrâru'l-'Arabiyye**, Daru'l-Erkâm b. Ebî'l-Erkâm, 1999.

el-ENDULUSÎ, Ebû Hayyân Muhammed b. Yusûf Esîruddîn, **el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr**, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1420 h.

el-ENDULUSÎ, İbn Sa'îd, **Neşvetu't-tarab fî târîhi Câhiliyyeti'l-'Arab**, thk. Nusret Abdurrahman, Mektebetu'l-Aksa, Amman, bty.

el-ENDULUSÎ, Abdulhak b. Gâlib b. 'Atiyye, **el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz**, thk. Abdusselam Abduşşafî Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1422.

el-ENDULUSÎ, İbn. Abdirabbih, **el-'İkdu'l-ferîd**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1404.

_____, İbn Abdirabbih, **Tebâ'i'û'n-nisâ' ve mâ câe fîhâ mîn 'acâ'ibe ve garâ'ibe ve ahbârin ve esrâr**, thk. Muhammed Selîm İbrahim, Mektebetu'l-Kur'ân, Kahire, bty.

ER, Rahmi, "Ru'be b. 'Accâc" mad., TDV, XXXV/283.

el-E'RÂBÎ, Ebû Muhammed, **Furhatu'l-edîb**, thk. Muhammed Ali Sultânî, Mektebetu'l-Gundicânî, bty.

ERDOĞDU, Mehmet, "Mesh" mad., TDV, XXIX/303.

el-ESEDÎ, Kumeyt b. Zeyd, **Divânu'l-Kumeyt b. Zeyd el-Esedî**, thk. Muhammed Nebîl Tarîfi, Dâru Sâdır, Beyrut 2000.

eş-EŞMÛNÎ, Ali b. Muhammed, **Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlık**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

el-EVSÎ, Kays b. el-Hatîm, **Divânu Kays İbn Hatîm**, thk. Nâsiruddin el-Esed, Dâru Sâdır, Beyrut, bty.

el-EZDÎ, Muhammed b. Hasan, **Cemheretu'l-luğa**, thk. Remzî Munîr Ba'lebakkî, Dâru'l-İlim Li'l-Melâyîn, Beyrut 1987.

el-FÂRÂBÎ, Ebû İbrahim İshak b. İbrahim, **Mu'cemu divâni'l-edeb**, thk. Ahmed Muhtâr Ömer, Muessesetu Dâri'ş-Şa'b, Kahire 2003.

el-FERÂHÎDÎ, Halîl b. Ahmed, **el-Cumel fi'n-nahv**, thk. Fahruddîn Kabâve, byy, 1995.

_____, Halîl b. Ahmed, **Kitâbu'l 'ayn**, thk. Mehdî el-Mağzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l Hilâl, bty.

el-FERAZDAK, Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib, **Divanu'l-Ferazdak**, thk. Ali Fâ'ûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

el-FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb, **el-Kâmusu'l-muhît**, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2005.

el-FÛZÂN, Abdullâh b. Sâlih, **Delîlu's-Sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik**, Dâru'l-Muslim, bty.

el-GALÂYÎNÎ, Mustafa, **Ricâlu'l-mu'allakâti'l-'aşr**, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 1998.

_____, Mustafa, **Câmi'u'd-durûsi'l-'arabiyye**, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 1993.

el-HALEBÎ, Ali b. İbrahim, **es-Sîretu'l-Halebiyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1427 h.

el-HALEBÎ, Mehâsin b. İsmail, **Şerhu şi'ri eş-Şenferâ el-Ezdî**, thk. Halid Abdurraûf el-Cebr, Daru'l-Yenâbi', Amman 2004.

el-HALEBÎ, Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf Semîn, **ed-Durru'l-masûn fî 'ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn**, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Daru'l-Kalem, Dımeşk, bty.

el-HÂLİDÎ, Muhammed b. Hâşim, Sa'id b. Hâşim el-Hâlidî, **Hamâsetu'l-Hâlidiyeyn**, thk. Muhammed Ali Dıkka, Vezâretu's-Sekâfe, el-Memleketu'l-'Arabiyeti's-Sûriyye, 1995.

el-HAMEVÎ, Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed, **el-Misbâhu'l-munîr fî garîbi'ş-şerhi'l-kebîr**, el-Mektebetu'l-'İlmiyye, Beyrut, bty.

el-HAMEVÎ, Muhîbbuddîn, **Hâdi'l-ez'ânı'n-Necdiyye ilâ diyâri'l-Mısriyye**, thk. Muhammed 'Adnân el-Begît, 'Umâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, Câmi'atu'l-Mu'te 1993.

el-HAMEVÎ, Yâkût b. Abdillah, **Mu'cemu'l-buldân**, Dâru Sâdır, Beyrut 1995.

el-HARBÎ, Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk, **Garîbu'l-hadîs**, thk. Suleyman İbrahim Muhammed el-'Âyid, Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, Mekke 1405.

el-HÂŞİMÎ, Ahmed b. İbrahim, **Cevâhiru'l-edeb fî edebiyyâti ve inşâi luğati'l-'Arab**, Dâru'l-Me'arif, Beyrut, bty.

el-HATAFÎ, Cerîr b. 'Atiyye et-Temîmî, **Divânu Cerîr**, Dâru Sâdır, Beyrut, bty.

HEKİMOĞLU, Muhammet, **Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale-1998.

el-HEMDÂNÎ, Abdullah b. 'Akîl, **Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik**, thk. Muhammed Muhyîddîn Abdulhamîd, Dâru't-Turâs, Kahire 1980.

el-HEREVÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed **Tehzîbu'l-luğa**, thk. Muhammed 'Avd Mur'ıb, Dâru İhyâı't-Turâsi'l-'Arabi, Beyrut 2001.

el-HUDARÎ, Muhammed, **Hâşiyetu'l-Hudarî**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, bty.

el-HUZÂ'İ, Kuseyyir b. Ebî Cum'a, **Divânu Kuseyyir 'Azze**, thk. İhsân 'Abbâs, Dâru's-Sekâfe, Beyrut 1971.

el-HUZELÎ, Huveylid b. Hâlid, Ebû Zueyb, **Divânu Ebî Zueyb el-Huzelî**, thk. Ahmed Halil eş-Şâlî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2014.

el-'İBÂDÎ, 'Adiy b. Zeyd, **Divânu 'Adiy b. Zeyd el-'İbâdî**, thk. Muhammed Cevvâd el-Mu'aybid, Dâru'l-Cumhuriyye, Bağdat 1965.

İBN 'ABD, TARAFE, **Divânu Tarafa b. el-'Abd**, thk. Mehdî Muhammed Nâsiruddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

İBN ‘ARABÎ, Muhammed b. Abdillah Ebubekir, **Ahkâmu’l-Kur’ân**, thk. Muhammed Abdulkadir ‘Atâ, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003.

İBN ‘ASÂKİR, Ali b. el-Hasan, **Târîhu Dımaşk**, thk. ‘Amr b. Gurâme el-‘Amrevî, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1995.

İBN A‘SEM, Ahmed b. Muhammed el-Kûfî, **el-Fûtûh lî İbn A‘sem**, thk. ‘Ali Şîrî, Dâru’l-Edvâ’, Beyrut 1991.

İBN CİNNÎ, Osmân el-Mevsılî, **Sırru sinâ‘âti’l-i’rab**, thk. Hasan Hanadavî, byy, bty.

_____, Osman el-Mevsılî, **el-Luma‘ fî’l-‘Arabiyye**, thk. Fâiz Fârıs, Dâru’l-Kutubi’s-Sekâfiyye, Kuveyt, bty.

_____, Osman el-Mevsılî, **el-Munsıf lî İbn Cinnî**, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Kadîm, 1954.

İBN. EBÎ RABÎ‘A, ‘Umer, **Divânu Umer b. Ebî Rabi‘a**, Dâru’l-Kalem, Beyrut, bty.

İBN. EBÎ SULMÂ, Zuheyr, **Divânu Zuheyr b. Ebî Sulmâ**, thk. Ali Hasan Fâ‘ûr, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1988.

İBNU’L ESÎR, ‘İzzuddîn Alî b. Muhammed el-Cezerî, **el-Kâmıl fi’t-tarîh**, thk. ‘Umer ‘Abdusselâm Tedmurî, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut 1997.

_____, ‘İzzuddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî, **Usdu’l-gâbe fî ma‘rifeti’s-Sahâbe**, thk. Ali Muhammed Mu‘avvad-Adıl Ahmed Abdulmevcûd, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1994.

İBNU’L ESÎR, Mecduddîn Ebû’s-Sa‘âdât el-Cezerî, **en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs ve’l-eser**, thk. Tâhır Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tenâhî, el-Mektebetu’l-İlmiyye, Beyrut 1979.

İBN GÂZÎ, Muhammed, el-Miknâsî, **Fihris İbn Gâzî**, thk. Muhammed ez-Zâhî, Dâru Buslâme, Tunus, bty.

_____, Muhammed, el-Miknâsî, **er-Ravdu’l-hetûn fî ahbâri Miknâseti’z-Zeytûn**, byy, 1952.

İBN HALLİKÂN, Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed el-Bermekî, **Vefeyâtu’l-a‘yân ve enbâu ebnâi’z-zemân**, thk. İhsân ‘Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut 1990.

İBN HİŞÂM, Abdullah el-Ensârî, **Şerhu Şuzûri’z-zeheb**, , Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2013.

_____, Abdullah el-Ensârî, **Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik**, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2008.

_____, Abdullah el-Ensârî, **Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire 1383.

İBN KESÎR, İsmail b. 'Umer, el-Basrî, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-'azîm (İbn Kesîr)**, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1419.

_____, İsmail b. 'Umer el-Basrî, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa 'Abdulvâhid, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1976.

_____, İsmail b. 'Umer el-Basrî, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1986.

el-'İCLÎ, Fadl b. Kudâme Ebû'n-Necm, **Divânu Ebî'n-Necm el-'İclî**, thk. Muhammed Edîb Abdulvâhıd Cemrân, Metbû'âtu Mecme'i'l-Luğati'l-'Arabiyye, Dımaşk 2006.

'ÎD, Muhammed, **el-İstişhâdu ve'l-ihticâcu bi'l-luğa**, Alemu'l-Kutub, Beyrut 1988.

el-İFRÎKÎ, Muhammed b. Ahmed Ebu'l-Arab, **el-Mihan**, thk. 'Umer Suleymân el-'Ukaylî, Dâru'l-'Ulûm, Riyad 1984.

el-İSFAHÂNÎ, Huseyn b. Muhammed, Râgıb, **Muhâdarâtu'l-udebâ' ve muhâverâtu'ş-şu'arâ' ve'l-bulegā'**, Şirketu Dârı'l-Erkam b. Ebî'l-Arkam, Beyrut 1420 h.

_____, Huseyn b. Muhammed, Râgıb, **el-Mufredât**, Dâru Kahramân, İstanbul 1986.

el-KÂLÎ, İsmail b. Kasım Ebû Ali, **el-Emâlî**, thk. Muhammed Abdulcevvâd el-Asma'ı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısrıyye, Kahire 1926.

el-KARAFÎ, Bedruddîn Muhammed, **Tevşîhu'd-Dîbâc ve helvetu'l-ibtihâc**, thk. Ali 'Umer, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kahire 2004.

el-KAYREVÂNÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Faddâl, **en-Nuketu fî'l-Kur'ân**, thk. Abdullah Abdulkadir et-Tavîl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007.

el-KAYSÎ, Hasan b. Abdillah, **İdâhu şevâhidi idâh**, thk. Muhammed b. Hamûd ed-De'cânî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî. Beyrut 1987.

el-KAZVÎNÎ, Ahmed b. Fâris, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa**, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.

_____, Ahmed b. Fâris, **Mucmelu'l-luğa**, thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1986.

KENNÛN, Abdullah, **en-Nubûğu'l-Mağribî fî'l-edebi'l-'Arabî**, byy, bty.

el-KETTÂNÎ, Ebû Abdillah Muhammed, **Selvetu'l-enfâs ve muhâdesetu'l-ekyâs**, thk. Abdullah el-Kâmil el-Kettânî vd., Dâru's-Sekâfe, Beyrut 2004.

KILIÇ, Hulusi, "İbn Âcurrûm", TDV.

KÖSE, Saffet, "İbn Marzûk el-Hafîd" TDV.

el-KURTUBÎ, Yusuf b. Abdillah, **el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb**, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992.

el-KURTUBÎ, Muhammed Ahmed Şemsuddîn, **el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an**, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Atfîş, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire 1964.

el-KUTÂMÎ, 'Umeyr b. Şuyeym et-Tağlibî, **Divânu'l-Kutâmî**, thk. İbrahim es-Sâmerrâî, Ahmed Matlûb, Dâru's-Sekafe, Beyrut 1960.

el-KUŞEYRİ, es-Sımme b. 'Abdillâh, **es-Sımme b. 'Abdillâh el-Kuşeyrî hayâtuhu ve şi'ruh**, thk, Hâlid Abdurraûf el-Cebr, Dâru'l-Menâhic, Amman 2003.

el-LEBÂBÎDÎ Ahmed b. Mustafa, **el-Letâif fî'l-luğa, (Mu'cemu esmâ'i'l-eşya')**, Dâru'l-Fadîle, Kahire, bty.

el-MA'ARRÎ, Ahmed b. 'Abdillâh Ebû'l-'Alâ', **Risâletu'l-melâ'ike**, thk. Muhammed Selîm el-Cundî, Dâru Sâdır, Beyrut 1992.

MAHLÛF, Muhammed b. Muhammed, **Şeceretu'n-nuri'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye**, thk. Abdulmecid Hayâlî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

el-MAHZÛMÎ, Hâris b. Hâlıd, **Şi'ru'l-Hâris b. Hâlıdi'l-Mahzûmî**, thk. Yahyâ el-Cubûrî, Matba'atu'n-Nu'mân, Necef 1972.

el-MÂVERDÎ, Ali b. Muhammed, **en-Nuketu ve'l-'uyûn**, thk. es-Seyyid b. 'Abdulmaksûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, bty.

_____, Ali b. Muhammed el-Basrî, **el-Ahkâmu's-sultâniyye**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, bty.

el-MEKKÛDÎ, Ebû Zeyd ‘Abdurrahmân, **Şerhu’l-Mekkûdî**, thk. Ahmed ‘Avd Ebû’ş-şebâb, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut 2002.

_____, Ebû Zeyd, **Şerhu’l-Mekkûdî ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik**, thk. Fatıma er-Râcıhî, Câmi‘atu’l-Kuveyt, 1993.

el-MELEVÎ, Ahmed b. Abdulfettâh, **Şerhu’l-Mekkûdî ve me‘ahu Hâşiyetu’l-‘allâme Ahmed b. Abdulfettâh el-Melevî**, thk. Ahmed ‘Avd Ebû’ş-Şebâb, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut 2002.

el-MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, **‘Ulûmu’l-belâğa**, byy, bty.

el-MERVEZÎ, Mansûr b. Muhammed b. Ahmed, **Tefsîru’l-Kur’an**, thk. Yasir b. İbrahim-Ganîm b. Abbas b. Ganîm, Daru’l-Vatan, Riyâd 1997.

el-MERZÛKÎ, Ahmed b. Muhammed b. Hasan, **el-Ezmine ve’l-emkine**, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1417.

el-MERZUBÂNÎ, Muhammed b. İmrân, **Mu‘cemu’ş-şu‘arâ**, thk. F. Kirinko, İkinci Baskı, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1982.

el-MISRÎ, Zeynuddîn Hâlid b. Abdillâh, **Şerhu’t-tasrîh ‘ale’t-tavdîh**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2000.

el-MİKNÂSÎ, Ahmed İbn Kâdî, **Cezvetu’l-iktibâs**, Dâru’l-Mansûr, Ribâd 1973.

el-MUBERRİD, Muhammed b. Yezîd, **el-Muktedab**, thk. Muhammed ‘Abdulhâlık ‘Azîme, ‘Âlemu’l-Kutub, Beyrut. bty.

_____, Muhammed b. Yezîd, **el-Kâmıl fi’l-luğa ve’l-edeb**, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kahire 1997.

el-MUNÂVÎ, Zeynuddîn Muhammed Abdurra’ûf, **Feydu’l-kadîr şerhu’l-Câmi‘i’s-sağîr**, el-Mektebetu’t-Ticâriyyeti’l-Kubrâ, Mısır 1356.

el-MURÂDÎ, Hasan b. Kâsım el-Mısrî, **Tevdîhu’l-Mekâsıd ve’l-Mesâlik bi şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik**, thk. Abdurrahman Ali Süleyman, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kahire 2008.

el-MURSÎ, Ali b. İsmail İbn Sîde, **el-Muhkem ve’l-muhîtu’l-‘a‘zam**, thk. Abdulhamid Hendâvî, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2000.

_____, Ali b. İsmail İbn Sîde, **el-Muhassas**, thk. Hâlil İbrahim Cifâl, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut 1996.

el-MUTARRİZÎ, Ebû'l-Feth Burhânuddîn Nasır, **el-Muğrib**, Daru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, bty.

el-MUTELEMMİS, Cerîr b. Abdilmesîh, **Divânu şi'ri'l-Mutelemmis ed-Duba'î**, thk. Hasan Kâmil es-Sayrafî, Cami'atu'd-Duveli'l-'Arabi 1970.

en-NÂBİGA, Ziyâd b. Mu'âviye, **Divânu'n-Nâbiga ez-Zubyânî**, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, bty.

en-NAHHÂS, Ahmed b. Muhammed en-Nahvî, **İ'rabu'l-Kur'an**, thk. Abdulmun'im Halil İbrahim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1421 h.

en-NECCÂR, Muhammed Abdulaziz, **Diyâu's-sâlik ilâ Evdahi'l-mesâlik**, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2001.

en-NESEFÎ, Ebû Hafs 'Umer Necmuddîn, **Tılbetu't-talebe**, el-Matba'atu'l-'Amire, Bağdat 1311.

el-NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ, **Tahrîru elfâzî't-Tenbîh**, thk. Abdulğanî ed-Dakr, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1408.

en-NİHÂVENDÎ, Abdurrahman b. İshâk, **el-Lâmât**, thk. Mâzın el-Mubârek, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1985.

en-NÎSÂBÛRÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, **Mecme'u'l-emsâl**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, bty.

en-NUMEYRÎ, 'Umer b. Şebbe, **Târîhu'l-Medîne lî İbn Şebbe**, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, nşr. es-Seyyid Habîb Mahmud Ahmed, Cidde1399.

en-NUMEYRÎ, 'Amir b. Hâris, **Divanu Cirâni'l-'Avd en-Numeyrî**, thk. Nûrî Hamûdî el-Kaysî, Dâru'r-Reşîd, Bağdat 1982.

ÖZKAN, Halit, "*Zeydu'l-Hayr*" mad., TDV.

er-RÂZÎ, Zeynuddîn Muhammed b. Ebî Bekr**, Muhtâru's-sihâh**, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetu'l'Asriyye, Beyrut 1999.

er-RUKİYYÂT, 'Ubeydullâh b. Kays, **Divânu 'Ubeydillâh b. Kays**, thk. Azîze Fevvâl Bâbetî, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1995.

es-SABBÂN, Muhammed b. Ali, **Hâşiyetu's-Sabbân 'ale'l-Eşmûnî lî Elfiyyeti İbn Mâlik**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

es-SADEFÎ, Halil b. Aybek, **eş-Şu'ûr bi'l-'ur**, thk. Abdurrezzak Huseyn, Dâru 'İmâr, Amman 1988.

es-SAFEDÎ, Salâhuddîn Halil b. Aybek, **el-Vâfî bi'l-vefeyât**, thk. Ahmed el-Arnaûtî, Turkî Mustafa, Dâru İhyai't-Turâs, Beyrut 2000.

es-SAĞÂNÎ, Hasan b. Muhammed, **el-'Ubâbu'z-zâhir (Harfu's-Sin)**, thk. Muhammed Hasan âli Yâsîn, Dâru'ş-Şu'ûni's-Sekâfeti'l-'Âmme, Bağdat 1987.

es-SAHÂVÎ, Şemsuddîn b. Muhmammed, **ed-Dav'u'l-lâmi' lî ehli'l-karni't-tâsı'**, Dâru'l-Cîl, Beyrut, bty.

es-SE'ÂLİBÎ, Abdulmelik b. Muhammed, **Fikhu'l-luğa ve sirru'l-'Arabiyye**, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, İhyâu't-Turâsi'l-'Arabiyye, 2002.

es-SEKAFÎ, Umeyye b. Ebî's-Salt, **Divânu Umeyye b. Ebî's-Salt**, thk. Seci' Cemil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut 1998.

es-SEM'ÂNÎ, Abdulkerim b. Muhammed, **el-Ensâb**, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, Haydar Âbâd 1962.

es-SERRÂC, Muhammed Ali, **el-Lubâb fî kavâ'idi'l-luğa**, thk. Hayruddin Şemsî Bâşâ, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1983.

es-SILMÎ, Ahmed b. Muhammed, **el-Fethu'l-vedûd 'ale'l-Mekkûdî**, thk. Muhammed es-Seyyid Osman, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2014.

es-SUKKERÎ, Hasan b. Huseyn, **Şerhu Eş'âri'l-Huzeliyyîn**, thk. Abdussettâr Ahmed Ferrâc-Mahmud Muhammed Şâkir, Mektebetu Dâri'l-'Urûbe, Kahire, bty.

es-SULEMÎ, 'Abbâs b. Mirdâs, **Divânu'l-'Abbâs b. Mirdâs es-Sulemî**, thk. Yahya el-Cebûrî, Muessesetu'r-Risale, Beyrut 1991.

es-SUYÛTÎ, Celâluddin Abdurrahman, **Hem'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem'i'l-cevâmi'**, thk. Abdulhamîd Hendâvî, el-Mektebetu't-Tevkifiyye, Mısır, bty.

_____, Celâluddîn Abdurrahman, **el-İktirâh fî usûli'n-nahv**, thk, Abdulhakîm 'Atiyye, byy, Dâru'l-Beyrûtî, Dımaşk 2006.

_____, Celâluddîn Abdurrahman, **el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ**, thk, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ Beg-Ahmed Ebû'l-Fadl İbrâhîm-Ali Muhammed el-Becâvî, Menşûrâtu'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Beyrut 1986.

_____, Celâluddîn Abdurrahman, **Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât**, thk, Muhammed İbrahim Fadl, nşr, İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1965.

_____, Celâluddîn 'Abdurrahmân, **Şerhu şevâhidi'l-Muğnî**, thk. Muhammed Mahmûd eş-Şankîtî, Lecnetu't-Turâsi'l 'Arabî, bty.

_____, Celâluddin Abdurrahman, **el-Behcetu'l-Mardiyye el-musemmâ bi Suyûtî**, nşr. Mehmet Nurî Nâs, Midyat, bty.

eş-ŞENKÎTÎ, Ahmed b. el-Emîn, **ed-Dureru'l-levami'**, thk. Muhammed Bâsıl 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.

eş-ŞENTEMERÎ, A'lem, **Şerhu divâni 'Alkame b. Abade**, thk. Hannâ Nasr el-Hittî, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, Beyrut 1993.

et-TABERÂNÎ, Suleyman b. Ahmed, **el-Mu'cemu'l-kebîr**, thk. Hamdî İbn Abdilmecîd es-Selefî, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, bty.

et-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr Ebû Ca'fer, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, thk. Ahmed Muhammed Şâkır, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2000.

et-TÂÎ, Ebû Zubeyd, **Şi'ru Ebî Zubeyd et-Tâî**, thk. Nûrî Hamûdî el-Kaysî, Matba'atu'l-Me'ârıf, Bağdat 1967.

et-TÂÎ, Hâtım b. Abdillah, **Divânu Hâtım et-Tâî**, şrh. Yahya b. Mudrik et-Tâî, thk. Hanna Nasr el-Hittî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1994.

et-TÂÎ, Zeyd b. Muhelhil, **Şi'ru Zeydi'l-Hayli't-Tâî**, thk. Ahmed Muhtâr el-Bereze, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Beyrut 1988.

et-TEMÎMÎ, Evs b. Hucr, **Divânu Evs b. Hucr**, thk. Muhammed Yusuf Necm, Dâru Sâdır, Beyrut 1979.

et-TENÛHÎ, Ebû Alî el-Muhassin b. Alî, **el-Ferec ba'de'ş-şidde li't-Tenûhî**, thk. Abbûd eş-Şâlecî, Dâru Sâdır, Beyrut 1978.

et-TEVHÎDÎ, Ebû Hayyân, **el-Besâir ve'z-zehâir**, thk. Vedâd el-Kâdî, Dâru Sâdır, Beyrut 1988.

_____, Ebû hayyân, **el-İmtâ' ve'l-mu'ânese**, thk. Heysem Halife et-Tu'aymî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2011.

et-TIRIMMÂH, el-Hakem b. Hakîm et-Tâî, **Divanu't-Tırımmâh**, thk. 'Azze Hasan, Dâru'ş-Şarkı'l-'Arabî, Beyrut 1994.

et-TİNBUKTÎ, Ahmed Bâbâ, **Neylu'l-ibtihâc bi-tatrîzi'd-Dîbâc**, thk, Abdulhamîd Abdullah, Kulliyetu'd-Dacveti'l-İslâmiyye, Trablus 1989.

TURAN, Abdulbakî, "*el-Elfiyye*" TDV.

el-'UZRÎ, Hudbe b. Haşrem, **Şi'ru Hudbe b. el-Haşrem el-'Uzrî**, thk. Yahya el-Cubûrî, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1986.

el-'UZRÎ, Cemîl b. Ma'mer, **Divânu Cemîlu Buseyne**, Dâru Sadır, Beyrut, bty.

el-'UKAYLÎ, Kuhayf b. Humeyr, **Şi'ru'l-Kuhayfi'l-'Ukaylî**, thk. Hâtım Sâlıh ed-Dâmın, Mecelletu'l-Macma'ı'l-'İlmî el-Irâkî, Mucelled 37, Eylül, 1986.

el-'UBKERÎ, Ebû'l-Bekâ' Abdullah b. Huseyn, **el-Lubâb fî 'ileli'l-binâî ve'l-'i'râb**, thk. Abdulilâh en-Nebhân, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1995.

el-VÂİLÎ, Meymûn b. Kays, **Divânu'l-'A'şâ el-Kebîr**, thk. Muhammed Huseyn, Mektebetu'l-Adâb, Kahire, bty.

el-VATVÂT, Muhammed b. İbrahim, **Gureru'l-hasâ'isi'l-vâdıha ve 'ureru'n-nekâ'idi'l-fâdıha**, thk. İbrahim Şemsuddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2008.

YAVUZ, Mehmet, , "*Mekkûdî*" mad., TDV.

el-YEMENÎ, İbn Haydere, **Keşfu'l-muşkil fî'n-nahv**, byy, bty.

el-YÛSÎ, Ebû Ali el-Hasen b. Mes'ûd, **Zehru'l-ekem fi'l-emsâl ve'l-hikem**, thk. Muhammed. Haccî-Muhammed el-Ahdar, Dâru's-Sekâfe, Mağrib 1981.

ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza, **Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs**, Dâru'l-Hidâye, Kahire, bty.

ez-ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. Serî, **Me'âni'l-Ḳur'ân ve i'râbuh**, Alemu'l-Kutub, Beyrut 1988.

ez-ZECCÂCÎ, Abdurrahman b. İshâk Ebû'l-Kâsım, **el-Emâlî**, thk. Abdusselâm Hârûn, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1987.

_____, Abdurrahman b. İshâk, **Mecâlisu'l-'ulemâ**, thk. Abdusselam Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire 1983.

ez-ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Kâymâz, **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâti'l- meşâhîri ve'l- a'lâm**, el-Mektebetu't-Tevfîkiyye, Mısır, bty.

_____, Muhammed b. Ahmed b. Kâymâz, **Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'**, thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1985.

ez-ZEMAHŞERÎ, Mahmûd b. 'Umer, **Esâsu'l-belâge**, thk. Mahmûd Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

_____, Mahmud b. 'Umer, **el-Mustaksâ fî emsâli'l-'Arab**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

_____, Mahmûd b. 'Umer, **el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmidi't-Tenzîl**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1407 h.

ez-ZEVZENÎ, Huseyn b. Ahmed, **Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr**, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut 1983.

_____, Huseyn b. Ahmed, **Şerhu'l-mu'allakâti's-sab'**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut 2002.

ez-ZİRİKLÎ, Hayruddîn b. Mahmûd, **el-A'lâm**, Dâru'l-'ilm li'l-Melâyîn, Beyrut 2002.